

SOWINIEC

Grudzień 2016

PÓLROCZNIK

Nr 49

CENTRUM DOKUMENTACJI CZYNI NIEPODLEGŁOŚCIOWEGO

Groby poległych 1918-1920

KOMITET OPIEKI NAD KOPCEM JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO
TMHIZK

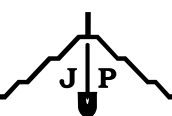
SOWINIEC

Grudzień 2016

PÓLROCZNIK

Nr 49

CENTRUM DOKUMENTACJI CZYNU NIEPODLEGŁOŚCIOWEGO

**KOMITET OPIEKI NAD KOPCEM JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO
TMHiZK**

Sowiniec
Półrocznik Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego
The Sowiniec
A Semiannual Journal of the Center for Research and Documentation
of the Polish Struggles for Independence

Adres / Address:
<https://www.sowiniec.com.pl>
The Internet service of the periodical: www.akademicka.pl/sowiniec

Wersja elektroniczna czasopisma jest wersją pierwotną
The primary version of the journal is the electronic format

Rada Naukowa / The Scholarly Board:
prof. dr hab. Andrzej Nowak (Uniwersytet Jagielloński)
prof. dr hab. Grzegorz Ostasz (Uniwersytet Rzeszowski)

Redaktor naczelny / The Editor-in-Chief:
prof. dr hab. Tomasz Gąsowski (Uniwersytet Jagielloński), e-mail: tomasz.gasowski@uj.edu.pl

Recenzenci / The External Reviewers of this volume:
prof. dr hab. Mariusz Wołos (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie)
dr hab. Julian Kwiek (Akademia Górniczo Hutnicza im. S. Staszica w Krakowie)

Zespół redakcyjny / The Editorial Team:
Adam Roliński (Uniwersytet Jagielloński), (sekretarz redakcji – sowiniec@gmail.com)
dr Jerzy Bukowski, Andrzej Fischer, Grzegorz Gill, Ludomir Olkuśnik

Redaktor językowy / Proofreading:
Joanna Nazimek

Publikacja dofinansowana przez:
Wojewódzki Komitet Ochrony Pamięci, Walk i Męczeństwa w Krakowie

Na okładce wykorzystano fotografię przedstawiającą zwieńczenie pomnika
na grobie ppor. Jana Kazimierza Tetmajera, oficera 8 Pułku Ułanów, znajdującym się
na cmentarzu bronowickim w Krakowie.

ISSN 1425-1965

SPIS TREŚCI

Tomasz Gąsowski, <i>Słowo od redaktora</i>	5
--	---

Rozprawy

Jolanta Mikołajczyk, <i>Dziedzictwo zmagañ o wschodnie granice Rzeczypospolitej</i>	7
Krzysztof Pięciak, <i>Symbolika i tradycje 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej</i>	81
Anna Radecka, <i>Śladami żołnierzy obwodu jędrzejowskiego Armii Krajowej 1939-1956</i>	101
<i>Noty o autorach</i>	161

TABLE OF CONTENTS

Tomasz Gąsowski, <i>A Word from the Editor</i>	5
--	---

Dissertations

Jolanta Mikołajczyk, <i>The Legacy of the Struggle for the Eastern Border of the Second Polish Republic</i>	7
Krzysztof Pięciak, <i>Symbols and Traditions of the 20th Kraków Infantry Regiment</i>	81
Anna Radecka, <i>Following the Footsteps of the Soldiers of the Jędrzejów District of the Home Army in the Years 1939-1956</i>	101
<i>About the Authors</i>	161

SŁOWO OD REDAKTORA

Tomasz Gąsowski

Oddawany w ręce Czytelnika kolejny, 49, numer „Sowińca” nie jest zbyt obfity pod względem liczby zawartych w nim tekstów, ale za to bogaty w zawarte w nich treści. Z pozoru różnorodne wątki spaja w pewien sposób obecna w nich kwestia pamięci.

Otwierająca go rozprawa autorstwa Jolanty Mikołajczyk łączy w sobie podejście antropologa historycznego oraz dokumentalisty. Jego autorka podejmuje bowiem ważny i często pojawiający się dziś w różnych kontekstach naukowych problem pamięci zbiorowej, mechanizmów towarzyszących jej narodzinom, przechowywaniu i trwaniu poprzez przekazywanie następnym pokoleniom. Jednym z wydarzeń przeżywanych zbiorowo, które zazwyczaj zapadają w pamięć zarówno poszczególnych ludzi – osób bądź rodzin, jak i większych zbiorowości – grup społecznych, zawodowych, społeczności lokalnych bądź wreszcie całego narodu, jest wojna, a zwłaszcza pewne jej aspekty przeżywane w sposób szczególnie emocjonalny. Sposobem ich upamiętniania są cmentarze, w tym przypadku cmentarze wojenne. I właśnie druga, dokumentacyjna, część tekstu ma charakter repertorium zawierającego personalia osób poległych w walkach o granicę wschodnią II Rzeczypospolitej w latach 1918-1920. Pracowicie zgromadzone dzięki inwentaryzacji grobów, przede wszystkim acz nie wyłącznie, na małopolskich cmentarzach wojennych, zostały skonfrontowane z dokumentacją archiwalną, a całość wzbogaciła wartościowa ikonografia.

Drugi z zamieszczonych w bieżącym numerze tekstów jest dziełem młodego historyka Krzysztofa Pięciaka. Swoje zainteresowania badawcze skoncentrował on wokół losów jednego z pułków przedwojennego Wojska Polskiego. W swym opracowaniu odtworzył zatem jego rodowód sięgający formacji strzeleckiej c.k. armii austriackiej, dalej nakreślił organizację w 1918 r. i szlak bojowy w wojnach o granicę II Rzeczypospolitej, funkcjonowanie w krakowskim garnizonie w czasach pokojowych aż po ostatni akt w postaci chlubnego udziału w ramach

6 Dywizji Piechoty w kampanii wrześniowej, która położyła kres jego istnieniu jako zwartej formacji. Dla części żołnierzy była ona początkiem dalszych zmaganiań w walce o niepodległość. Zatem znowu mamy w tym miejscu do czynienia z wojną, a nawet dwiema wojnami równocześnie, i upamiętnieniem ludzi, którzy w niej uczestniczyli. A jednostką tą jest, a raczej był, 20 Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej. Każda z jednostek wojskowych sił zbrojnych II Rzeczypospolitej niezwykle dbała o dokumentowanie swej historii i kultywowanie tradycji, której najcenniejszym symbolem był sztandar pułkowy. Nie inaczej było też, jak dokumentuje to autor, i w omówionym przypadku.

Do pamięci i tradycji, tym razem rodzinnej, ale wspartej równocześnie solidną bazą źródłową oraz literaturą przedmiotu, sięgnęła autorka trzeciego, obszernego, opracowania. Anna Radecka nakreśliła w nim losy grupy ludzi, dla których punkt oparcia w konspiracyjnej działalności stanowiła tytułowa „Karólówka”, leśniczówka w pow. jędrzejowskim. Autorka ukazała jej dzieje na tle okupacyjnej i pookupacyjnej historii tego regionu, poczynając od rodzącej się już jesienią 1939 r. konspiracji i kolejnych jej postaci, operujących tam oddziałów partyzanckich, z których część nie złożyła broni w 1945 r. i doświadczonych przez nich po wojnie represji. Jest to zatem swoista, a bardzo wartościowa i pożyteczna forma mikrohistorii, określana niekiedy nieco protekcjonalnie mianem przyczynkarstwa. Tymczasem jej uprawianie umożliwia wypełnienie ogólnych ram procesów dziejowych konkretną treścią. Tę tworzą ludzie, wydarzenia i przestrzeń, a także generowane wówczas emocje. Zaś pamięć i tradycja rodzinna skojarzona z właściwie dobraną dokumentacją źródłową i profesjonalnym warsztatem historyka jest gwarancją wartościowego studium przypadku. Przypadku, bo przecież takich miejsc i takich ludzi było w okupowanej Polsce bez liku.

Czas zatem przystąpić do pożytecznej i równocześnie interesującej – jak sądzę – lektury.

DZIEDZICTWO ZMAGAŃ O WSCHODNIE GRANICE RZECZYPOSPOLITEJ 1918-1920

O poległych i ich grobach na terenie Małopolski

Jolanta Mikołajczyk

*Wasz to bagnet, Wasza szabla, Wasza pierś i krew odparty wszędzie zwycięsko
nieprzyjaciół, utrwaliły granice i pozwoliły wszystkim obywatelom Polski spokojnie
pracować wewnątrz kraju. Cześć Wam, Koledzy, za to i chwała! Póki imię Polski
nie zniknie w świecie, póki jedno serce polskie bić na nim będzie póty nie zgaśnie
serdeczna, wdzięczna pamięć o pierwszych żołnierzach swobodnej, niezależnej Polski.*

J. Piłsudski¹

Zapoczątkowany w 1918 r. proces odradzania się Rzeczypospolitej przebiegał w trudnych warunkach. W kwestiach gospodarczych na pierwszy plan wysuwała się tak konieczność odbudowy kraju ze zniszczeń wojennych, regulacja zobowiązań finansowych wskazanych przez traktaty pokojowe, jak i nagląca potrzeba likwidacji deficytu budżetowego. Niełatwo było sprostać tym zadaniom w sytuacji politycznej wymagającej jednocześnie zaangażowania w ujednoczenie porozbiorowego systemu administracji i norm prawnych. Obraz skali problemów państwa nie byłby jednak pełen, gdyby pominąć jeden, oczywisty fakt – był to również czas walki o przyszłe granice II Rzeczypospolitej.

Zmagania o kształt wschodnich kresów wymagały wielkiego wysiłku militarnego i determinacji w obliczu zmian politycznych, jakie towarzyszyły dokonującym się w Rosji przemianom ustrojowym oraz wobec niepodległościowych dążeń Ukrainy. Pamięci pokoleń o toczonych wtedy walkach, choć niestety częściowo przyćmionej i fragmentarycznej, udało się przetrwać do dziś. Podob-

¹ *Józef Piłsudski do swoich żołnierzy*, Warszawa 1920, s. 50.

nie jak śladom pozostałych po biorących w nich udział żołnierzach – tak poległych, jak i okrytych „chwalebnyimi bliznami” weteranach. Zbliżająca się setna rocznica tamtych wydarzeń powinna skłonić do refleksji badaczy, pasjonatów i obywateli lokalnych wspólnot. Po niemal stu latach – obejmujących też okres PRL-u z ideologicznych względów tuszujący pamięć o uwarunkowaniach, efektach i uczestnikach tamtego zbrojnego zaangażowania – wiele śladów i symboli zniknęło bezpowrotnie. Wiele znalazło się na ziemiach dziś już położonych poza terytorium Polski. Mimo to, a może właśnie dlatego, warto podjąć trud ponownego odkrycia, zachowania i przekazania kolejnemu pokoleniu choćby niewielkiej części świadectwa o osobach i wydarzeniach lat 1918-1921.

Intencjami zainicjowanego przedsięwzięcia są identyfikacja i wskazanie miejsc, w których na terenie województwa małopolskiego znajdują się pochówki poległych oraz weteranów wojny polsko-ukraińskiej i polsko-bolszewickiej, a także stworzenie podstaw pozwalających systematyzować gromadzone informacje zgodnie z obowiązującym porządkiem prawnym. Istotne w tym zakresie unormowania zawierają przepisy ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych² oraz ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych³. Z uwagi na brak szkieletowego, pomocniczego opracowania podjętego tematu punktem wyjścia stały się materiały wskazujące mogiły wojenne, udostępniane przez Małopolski Urząd Wojewódzki w Krakowie⁴ oraz zamieszczone w Ogólnopolskiej Komputerowej Bazie Cmentarzy Wojennych⁵, prowadzonej przez byłą Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa⁶. Do zestawienia pozostałych danych posłużyły przede wszystkim dostępne monografie cmentarzy oraz wykazy pochowanych. Personalna skonfrontowane zostały z wydaną przez Wojskowe Biuro Historyczne w 1934 r. *Listą strat Wojska Polskiego* oraz opracowanymi z jego polecenia publikacjami w ramach *Zarysu historii wojennej pułków polskich 1918-1920*, a także wydawanymi przez Ministerstwo Spraw Wojskowych Dziennikami Personalnymi i Dziennikami Rozkazów Wojskowych. Obok danych pomocnych w zlokalizowaniu mogiły zamieszczono krótkie informacje biograficzne i odesłania do zamieszczonej bibliografii.

Repertorium składa się z dwóch części. W pierwszej wyodrębniono **groby o charakterze wojennym**. Obowiązek ich zachowania oraz otoczenia opieką,

² Dz. U. 2017 r., poz. 681.

³ Dz. U. 2017 r., poz. 912 ze zm.

⁴ <http://grobywojenne.malopolska.uw.gov.pl> – 30 XI 2016.

⁵ <http://groby.radaopwim.gov.pl/> – 31 XII 2016.

⁶ Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa uległa w 2016 r. likwidacji na mocy art. 10 ustawy z dnia 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2016 r., poz. 749. Prowadzona przez Biuro Rady OPWiM strona internetowa ma obecnie charakter archiwalny.

na mocy prawa międzynarodowego oraz krajowego, należy do władz państwa. Zidentyfikowano 39 miejsc⁷ – kwater i mogił (pojedynczych oraz zbiorowych) żołnierzy, uczestników wojny polsko-ukraińskiej i polsko-bolszewickiej, **poległych w walkach lub zmarłych z powodu działań wojennych**, oraz **osób, które poległy lub zmarły z powodu działań wojennych, wykonując zleczone im czynności** przy formacjach wojskowych. W kwaterach wojennych spoczywają również żołnierze **zmarli w szpitalach wojskowych**, funkcjonujących m.in. w Krakowie, Olkuszu, Tarnowie, Sucheju Beskidzkiej i Wadowicach. Wielu z nich pochodziło z odległych zakątków Rzeczypospolitej, a zostało tutaj przetransportowanych z frontu jako ofiary panujących w tamtym okresie epidemii oraz chorób będących następstwem odniesionych ran.

W osobnym podpunkcie wskazano dwa niezachowane w pierwotnym kształcie cmentarze wojenne w Nowym Targu i Nowym Sączu, założone w okresie I wojny światowej przez władze zaborcze (zob. s. 53-55). W odnoszących się do nich *Wykazach pochowanych* znajdują się informacje dotyczące żołnierzy, którzy odesłani z frontu, najczęściej z powodu szerzących się chorób zakaźnych, zmarli w szpitalach wojskowych działających na terenie obu miast. Niestety, zniszczeniu uległy pierwotne granice tych cmentarzy, a wraz z nimi groby naruszone przez pochówki cywilne dokonywane od drugiej połowy XX w. W przybliżeniu pozwalają je ustalić prowadzone *in situ* badania. Wprawdzie wskazanie aktualnych miejsc spoczynku poszczególnych szczątków nie jest już możliwe, ale nie stanowi to przeszkody w podjęciu prób upamiętnienia walczących o wschodnie granice Rzeczypospolitej żołnierzy Wojska Polskiego. Ewentualnym przyszłym realizatorom projektu sprzyja fakt, że na niezagospodarowanej części kwater cmentarnych pozostaje możliwość umieszczenia tablic pamiątkowych.

Dla porządku należy dodać, że wielu weteranów wojny 1920 r. zostało zamordowanych podczas II wojny światowej i spoczęło na cmentarzyskach prochów ofiar niemieckich obozów KL Auschwitz, KL Mauthausen-Gusen, KL Dachau oraz miejsc kaźni w Katyniu, Charkowie, Miednoje i wielu innych. Pozyskiwanie informacji o nich nie stanowiło części zaplanowanych poszukiwań.

Część druga zestawienia obejmuje groby **poległych w walkach lub zmarłych z powodu działań wojennych**, których najbliżsi czynili starania w celu złożenia ich w grobach **rodzinnych**. Są one niezwykle ważnymi i czytelnymi znakami pamięci. Niekiedy łączą się z nimi wyjątkowe historie i wspomnienia o poległych, żeby wymienić ppor. Jana Kazimierza Tetmajera, kpt. Władysława Groele, ppor. Romana Eminowicza czy por. pilota Jana Pareńskiego. Niekiedy

⁷ Nie można jednak wykluczyć faktu, z uwagi na skąpe informacje, że niektóre spośród umieszczonych w wykazie mogił (m.in. na cmentarzu Rakowickim w Krakowie) mogą należeć do uczestników konfliktu granicznego na Śląsku Cieszyńskim. Szczegółowe dociekania w tej kwestii pozostawiam historykom, dla których wydarzenie to stanowi przedmiot głębszych badań.

najbliżsi poległych sami wyrażali życzenie, by po śmierci zostać pogrzebanym wspólnie z ukochanym członkiem rodziny. Przykładem może być matka ppłk. Wilhelma Wyrwińskiego-Albertyna (zob. s. 63). Niektóre z nich, z uwagi na swój wyjątkowy charakter, podlegają ochronie na mocy przepisu art. 7 ust. 5 ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. zabraniającego zarządcom cmentarzy komunalnych⁸ i wyznaniowych (związkom wyznaniowym) wykorzystywania „do ponownego pochowania grobów, mających wartość pamiątek historycznych (ze względu na swą dawność lub osoby, które są w nich pochowane, lub zdarzenia, z którymi mają związek)”. Grobów rodzinnych, w których spoczywają polegli, dotychczas zidentyfikowano 20 na 10 cmentarzach.

Liczba zachowanych w województwie małopolskim mogił weteranów walk 1918-1920, które zostaną przedstawione w kolejnych artykułach cyklu – poza grobami wojennymi poległych lub zamordowanych w trakcie II wojny światowej lub w okresie stalinizmu – jest trudna do oszacowania. Część osób spoczęła w grobowcach od pokoleń należących do ich rodzin, otaczanych ochroną i opieką przez krewnych, zaś część jest pochowana samotnie bądź jedynie ze współmałżonkiem. Moralne zobowiązanie do opieki nad tymi, często opuszczonymi, grobami czują chyba już tylko świadomi zawartego w nich przesłania mieszkańcy lokalnych wspólnot. U progu setnej rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę szczególnie odpowiedzialność w tym zakresie wydaje się spoczywać nie tylko na władzach gmin i zarządcach cmentarzy wyznaniowych, ale i na władzach wojskowych. Niewybaczalny byłby brak dbałości o utrwalenie w pamięci przyszłych pokoleń wiedzy o obrońcach wschodnich kresów Rzeczypospolitej, zachowanej mimo niesprzyjających warunków poprzedniego systemu.

Wobec braku jasnych procedur pozwalających na oficjalne potwierdzenie charakteru „pamiątki historycznej”, aby zapewnić takim grobom nienaruszalność i opiekę, na uznanie zasługują wszystkie przedsięwzięcia prowadzone na cmentarzach. Wskrzeszają i pielęgnują tę pamięć zarówno umieszczone na tabliczkach nagrobnych przy nazwiskach weteranów biało-czerwone wstążki (Bochnia, Zakopane), jak i stawiane obok grobów pulpitowe tablice z informacjami o pochowanych (Tarnów) lub oznaczenia wskazujące Miejsce Pamięci oraz jego opiekuna (Nowy Sącz). Budzą szacunek liczne, pobudzające zainteresowanie mieszkańców gmin, inicjatywy wspomnieniowe, m.in. artykuły zamieszczone w lokalnej prasie, organizowane spotkania okolicznościowe, wystawy czy prowadzone na cmentarzach przez nauczycieli „żywe lekcje historii” dla młodzieży.

Z uwagi na ograniczony, wręcz symboliczny, charakter opracowania będącego wynikiem zaledwie kilkumiesięcznych poszukiwań, zwracam się do osób

⁸ Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy z 1959 r. utrzymanie i zarządzanie cmentarzami komunalnymi „należy do właściwych wójtów (burmistrzów, prezydentów miast), na których terenie cmentarz jest położony”. Natomiast cmentarzami wyznaniowymi zarządzają związki wyznaniowe (art. 2 ust. 2).

dysponujących informacjami o zachowanych na obszarze województwa małopolskiego miejscach pochówku poległych i weteranów walk 1918-1920 z prośbą o kontakt: ujk.jmik@gmail.com.

MOGIŁY UCZESTNIKÓW WOJEN O POLSKIE GRANICE WSCHODNIE

(fotografie – Adam Dymek)

1. MOGIŁY WOJENNE

1.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Bochnia, cmentarz komunalny im. św. Rozalii, ul. Windakiewicza

Informacje o mogile: grób pojedynczy w obrębie kwatery z okresu I wojny światowej obok pomnika centralnego; płaski betonowy nagrobek, na nim krzyż łaciński, poniżej którego umieszczono metalową owalną tabliczkę z inskrypcją

Informacje o pochowanych: ppor. **Mikołaj Mróz** – 15 pp, ur. 1888, z Łątki Górnej, zm. w Bochni 14 VI 1919 (dur płamisty). Na cmentarzu, być może w obrębie kwatery zostali pochowani m.in.: szer. **Michał Mazur** – 43 p. strzel., ur. 1898, z Wojciechowie, pow. Opatów, zm. 26 III 1920 (dur płamisty); szer. **Jan Migdal** – 20 pp, ur. 1898, z Cikowic (?), pow. Bochnia, zm. 17 VIII 1919 (gruźlica płuc); szer. **Adam Nyga** (?) – 13 pp, ur. 1897, z Góry, pow. Rogozin, zm. 10 VI 1919 (dur płamisty); inwalida **Józef Zastawny** – ur. 1897, z Brzostka, pow. Pilzno (*Lista strat...*; Wykaz żołnierzy i jeńców poległych lub zmarłych po 1 listopada 1918 r., gm. Bochnia, powiat Bochnia; <http://grobywojenne.malopolska.uw.gov.pl/pl-PL/Home/Obiekt/401>)

Treść tablicy: + \ TU SPOCZYWA \ MIKOŁAJ MRÓZ \ PODPOR. W.P. \ + 14/6 1919 \ CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI

2.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Bochnia, cmentarz komunalny, ul. Oracka

Informacje o mogile: grób prawdopodobnie wojenny (ustalenie statusu w toku), pojedynczy, kwatery XIII, rząd 6, miejsce 14; niska, płaska lastrykowa płyta z wrytą inskrypcją

Informacje o pochowanym: rtm. **Jan Czesław Papeć** – ur. 21 I 1896 w Cichawie, poległ 8 II 1919; student Studium Rolniczego UJ, legionista 2 pułku ułanów; w 1918 w szeregach 9 pułku ułanów w stopniu podporucznika dowodził plutonem karabinów maszynowych; uczestniczył w odsieczy Lwowa, osłaniał linię kolejową Przemyśl–Lwów; w trakcie działań obronnych prowadzonych na odcinku Mościska–Krysowice na początku lutego 1919 brał udział w przełamaniu ukraińskiego natarcia na Krysowice i Hańkowiec; poległ podczas ciężkich starć pod Strzelczyskami (*Lista strat...* podaje datę 8 III 1919; mjr J. Tatała podaje, że bitwa odbyła się 9 II 1919); odznaczony Krzyżem Orderu VM, Krzyżem Niepodległości; jego nazwisko figuruje na tablicy Pomnika Czynu Legionowego w Bochni u zbiegu ulicy Orackiej i ul. Regis (*Lista strat...*; J. Tatała, s. 7, 30, 32; M.P. z 1931 r. nr 132, poz. 199, lp. 599; *Papeć Jan Czesław*, <http://wykaz.muzeumpilsudski.pl/wykaz-legionistow/wykaz-legionista/18856-papec> – 30 XI 2016)

Treść tablicy: na płycie w górnej części wryty krzyż, poniżej napis:

JAN PAPEĆ \ ROTMISTRZ 9 P. UŁANÓW \ MAŁOPOLSKICH i UŁAN B. 2 P. UŁ. LEG. POL. \ KAWALER KRZYŻA VIRTUTI MILITARI V KL. \ I KRZYŻA WALECZNYCH POLEGŁ DNIA 8.III.1919 R \ W OBRONIE OJCZYZNY \ W BITWIE POD STRZELCZYSKAMI \ PROSI O WESTCHNIENIE DO BOGA

3.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Bolesław, pow. olkuski, nowy cmentarz

Informacje o mogile: grób prawdopodobnie wojenny (ustalenie statusu w toku), pojedynczy, na spadzistym brzegu cmentarza; metalowy krzyż z wyobrażeniem Chrystusa ukrzyżowanego i tabliczką, lastrykowe obramowanie

Informacje o pochowanym: **Bolesław Zmysło** – ur. 1903, zm. 1920, brak danych (*Lista strat...*: szer. **Bolesław Zmysław** – 9 pp leg., zm. 2 II 1920, Krasław)

Treść tablicy: litery Ś.P. przedzielone kompozycją liścia palmy i krzyża, poniżej napis:

Mogiła \ BOLESŁAWA ZMYSŁO \ Urodzony 1903 roku \ Poległ na polu chwały 1920 r. \ Cześć Jego Pamięci

4.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki, kwatery przy wejściu od strony Alei 29 Listopada

Informacje o mogile: kwatery wojenne, groby pojedyncze, pas 70 oraz część kwater XXVII zach. i XXVIIIc zach.; w pasie 70 osadzone na betonowych podstawach pojedyncze metalowe krzyże na mogiłach ziemnych (część z tabliczkami imiennymi); krzyże z tabliczkami na pasach XXVII zach. i XXVIIIc zach., między krzyżami postawione dwa pojedyncze nagrobki (zob. pkt 5 – Z. Flaszewski i pkt 6 – K. Jurkiewicz) wskazujące pierwotny układ kwatery

Informacje o pochowanych: Przede wszystkim żołnierze polscy polegli lub zmarli z powodu odniesionych ran i chorób w krakowskich szpitalach, uczestnicy wojny polsko-bolszewickiej. Nie zachował się pierwotny układ kwater. Przez podkreślenie wyróżniono nazwiska osób zmarłych z ran lub poległych. Na tabliczkach upamiętnieni: **Franciszek Andersen** – 16 pp, lat 36 (*Lista strat...*: zm. – wypadek, 31 V 1920); szer. **Stanisław Antos** – zm. 7 II 1920, być może na skutek katastrofy samolotu, który pilotowany przez włoskiego pilota C. Massino w trakcie lotu ćwiczebego z powodu awarii silnika spadł na grupę żołnierzy, wypadek stał się przyczyną śmierci 4 osób („Czas Krakowski” 1920, 9 II); szer. **Jan Balicki** – lat 20, zm. 1920 (*Lista strat...*: 5/V baon wart., zm. ch. 12 IX 1920); st. szer. **Ludwik Bienkowski** (na tabliczce: **Roman Bienkowski**) – 19 pp, lat 22, zm. 1920 (*Lista strat...*: st. szer. **Ludwik Bienkowski** – 19 pp, zm. z ran 15 IX 1920); szer. **Teodor Bojczuk** – Ukrainiec, 36 pp, 2 komp., lat 20, zm. 1919; **Petro Burzenko** (na tabliczce: **Burczynko**) – chor. ukraiński, zm. 1920; szer. **Jan Burzawa** – 6 pp, 7 komp., lat 22, zm. 1919 (*Lista strat...*: 6 pp leg., zm. ch. 19 IX 1919); szer. **Eustachy Burzawski** – lat 20, zm. 1919 (*Lista strat...*: **Burzański** – 2/V baon wart., zm. ch. 20 X 1919); szer. **Jan Calik** – szkoła telefon., lat 23, zm. 1920 (*Lista strat...*: 25 komp. tlgr., zm. ch. 18 V 1920); szer. **Władysław Chładowski** (na tabliczce: **Władysław Leopold Chładowski**) – 25 pp, lat 28, zm. 1920 (*Lista strat...*: sierż. **Chłondowski** – 25 pp, zm. ch. 8 II 1920); szer. **Michał Chicher** (na tabliczce: **Chiher**) – 1 pp, lat 28, zm. 1919 (*Lista strat...*: **Chilicz**, 1 pp leg., zm. ch. 2 VI 1919); szer. **Paulin Chojnowski** – lat 20, zm. 1919 (*Lista strat...*: 1/V baon wart., zm. ch. 12 XI 1919); szer. **Mieczysław Chrząszcz** – 6 pp, baon zapas., lat 19, zm. VIII 1920 (*Lista strat...*: kan. 6 pap,

zm. ch. 25 VIII 1920); szer. **Ludwik Czaja** – lat 22, zm. 1920 (*Lista strat...*: szp. wojsk. 3 Kraków, zm. ch. 10 II 1920); szer. **Kazimierz Dąbrowski** – 48 pp, lat 19, zm. 1920 (*Lista strat...*: strzel. 48 p. strzel., zm. ch. III 1920); szer. **Władysław Deja** – 20 pp, lat 25, zm. 1920 (*Lista strat...*: zm. ch. 31 VIII 1920); szer. **Jan Długoszewski** – szkoła inwalidów, lat 53, zm. 1919; **Wacław Dobrowolski** – cywil, b. d.; szer. **Sebastian Dudek** – obóz WP, lat 29, zm. 1919; sierż. sztab. **Stanisław Duńczyński** – 24 pp, lat 25, zm. 1919; szer. **Władysław Dutka** – lat 22, zm. 1920 (*Lista strat...*: szp. okr. Kraków, zm. ch. 6 II 1920); szer. **Józef Dziedziec** – oddz. budmeist., lat 23 (*Lista strat...*: DOG V, zm. ch. 2 III 1920); kan. **Czesław Filarowski** – 6 pac, lat 19 (*Lista strat...*: 6 pac, zm. ch. 28 VIII 1920); sierż. **Ludwik Firek** – 2 psp, lat 28 (*Lista strat...*: zm. 29 III 1920); kpr. **Jan Francusiak** – 5 szwadr., lat 20, zm. 1919; szer. **Franciszek Garlacz** – 32 pp austr., lat 47, zm. 1919; sierż. **Jan Gatlich** – lat 27, zm. 1919 (*Lista strat...*: **Gatlik** – wachm. żand. wojsk., zm. ch. 6 XII 1919); szer. **Teodor Gańszczyk** (na tabliczce: **Gauszczyk**) – 20 pp, lat 23 (*Lista strat...*: **Gauszczyk** – zm. ch. 15 VI 1919); szer. **Franciszek Gąsiorek** – 5 szwadr., lat 19 (*Lista strat...*: szwadr. zap. tab. V, zm. ch. 1 IX 1920 oraz **Gąsior** – szwadr. zap. tab. V, zm. ch. 19 X 1920); szer. **Jan Giergiel** – 6 p. telef. Krak., lat 19 (*Lista strat...*: 6 komp. tlgr., zm. z ran 14 VIII 1920); szer. **Marian Gnатовski** – baon wart. 1/III, lat 21 (*Lista strat...*: zm. ch. 14 II 1920); szer. **Jakub Gniewek** – lat 23 (*Lista strat...*: **Jakób Gnicirek** – szer. 2 p. lot., poległ 6 II 1920); **Andrzej Graczyk** – cywilny robotnik, lat 29, zm. 1919; szer. **Marian Greń** – lat 22, zm. 1919; szer. **Ferdynand Gross** – komp. telef., lat 18 (*Lista strat...*: komp. zapas. tlgr. 5, zm. ch. 25 VIII 1920); szer. **Piotr Grzelak** – 32 pp, lat 22 (*Lista strat...*: 13 pp, poległ 16 IX 1920, Dytiatyn); plut. **Henryk Grzesiak** – 13 bp, lat 29 (*Lista strat...*: 13 pp, zm. ch. 21 VI 1920); kapr. **Stanisław Góra** – pułk kolej., lat 24 (*Lista strat...*: 1 p. w. kol., zm. ch. 30 III 1920); **Karol Gutowski** – cywilny pomocnik, majster, lat 38, zm. 1920; uł. **Wojciech Hudroś** (na tabliczce: **Hytroś**) – 8 p. uł., lat 23 (*Lista strat...*: **Hytroś** – 8 p. uł., zm. z ran 20 IX 1920; także: T. Śmigieński, s. 33); szer. **Wincenty Icek** (na tabliczce: **Iciek**) – oddz. techn., lat 24 (*Lista strat...*: **Iciek** – zakł. DOG V, zm. ch. 9 IX 1920); szer. **Józef Irzyński** – b.d.; szer. **Stefan Jabłoński** (na tabliczce: **Andrzej Jabłoński**) – 10 p. uł., lat 20 (*Lista strat...*: wachm. **Andrzej Jabłoński** – szwadr. zap. tab. V, zm. ch. 24 VIII 1920 oraz uł. **Stefan Jabłoński** – 10 p. uł., zm. ch. 21 VII 1920); szer. **Antoni Jakubowski** – 5 baon, lat 19 (*Lista strat...*: saper, komp. zap. sap. 5, zm. ch. 10 II 1920); plut. **Jan Jarema** – 2 pp leg., lat 25, zm. 1919; **Anna Maria Jarosówna** (na tabliczce: **Jarosówna**) – legionistka 6 ochotn. legii, lat 19, zm. 1920; kpr. **Józef Jawin** – komp. telef. nr 5, lat 24 (*Lista strat...*: 5 komp. tlgr., zm. w wypadku 11 VIII 1920); szer. **Adolf Jeger** – 2 baon 1 komp., lat 23 (*Lista strat...*: 2/IV baon etap., zm. ch. 2 VIII 1920); szer. **Jan Jezierski** – 2 baon lot., lat 23 (*Lista strat...*: poległ 6 II 1920); szer. **Tomasz Jędras** (na tabliczce: **Jędras**) – 13 pp, lat 38, zm. 1919; st. szer. **Piotr Jodłowski** – 1 komp., lat 22 (*Lista strat...*: 1/5 baon wart., zm. ch. 11 IV 1920); szer. **Kazimierz Jancyk** (na tabliczce: **Jończyk**) – 20 pp, lat 20, zm. 1919 (*Lista strat...*: **Kazimierz Jończyk**, zm. ch. 26 VIII 1919); sierż. **Stanisław Kawa** – jednoroczny sierż. oddz. gosp., lat 18, zm. 1920 (*Lista strat...*: DOG V, zm. w wypadku 24 IX 1920); szer. **Jan Kapturkiewicz** – lat 19, zm. 1919; kan. **Józef Kasperczyk** – lat 20 (*Lista strat...*: 1 p. art. wałowej, zm. ch. 28 VI 1919); szer. **Jakub Józef Kądeła** – lat 28, zm. 1920; szer. **Jan Koller** (na tabliczce: **Keller**) – warsztaty rep., lat 19 (*Lista strat...*: **Keller** – zakł. DOG V, zm. ch. 11 VIII 1920); szer. **Franciszek Kiecka** – komp. telef. nr 5, lat 18 (*Lista strat...*: 5 komp. tlgr., zm. ch. 19 IX 1920); szer. **Roman Kiełbicki** – brak innych danych (*Lista strat...*: zm. z ran 29 VIII 1920); szer. **Jan Kieromin** – 53 pp 6 komp., lat 24 (*Lista strat...*: **Kieronim** – strzel. 53 p. strzel., zm. ch.

29 VI 1920); kpr. **Piotr Klubek** – lat 24 (*Lista strat...*: żand. wojsk., zm. ch. 13 X 1919); szer. **Wawrzyniec Koziarz** – garn. nr 1, lat 23, zm. 1920 (*Lista strat...*: DOG V, zm. w wypadku 24 I 1920); szer. **Michał Koźbial** – 13 baon strzel., lat 26, zm. 1919; sekc. **Wojciech Kowalski** – ap. szp., lat 37, zm. 1919; szer. **Stanisław Krawczyk** – 11 pp, lat 23, zm. 1919 (*Lista strat...*: zm. ch. 12 XI 1919); szer. **Jan Kuczyński** – 9 pp leg., lat 20, zm. 1920 (*Lista strat...*: (1) st. szer. **Jan Kuciński** – 9 pp leg., poległ 17 V 1920, Lipsk; wymienia go Z. Szatner, s. 36; *Lista strat...*: (2) szer. **Jan Kuczyński** – 8 pp leg., zm. z ran VIII 1920, Witebsk, niewola ros., wymienia go M. Targowski, s. 37); szer. **Stefan Kulawski** (na tabliczce: **Kulawski**) – 6 pap, lat 19 (*Lista strat...*: kan. **Kulawski** – zm. 14 III 1920); sierż. sztab. **Wacław Kutek** – sztab 1 psp, lat 40 (*Lista strat...*: zm. ch. 17 VII 1920); szer. **Karol Kuzma** (na tabliczce: **Kuźma**) – inwalida, 15 p. strzel. 3 komp., lat 24, zm. 1920 (*Lista strat...*: **Kuźma** – 15 pp, zm. 10 IX 1920); szer. **Jan Kuźnik** – 7 komp. telef., lat 19 (*Lista strat...*: 7 komp. tlg., zm. ch. 14 VIII 1920); st. ułan **Henryk Lazarewicz** (na tabliczce: **Lazarowicz**) – 11 p. uł., lat 21 (*Lista strat...*: **Lazarowicz** – zm. 2 V 1919); szer. **Józef Lenart** – 20 pp, lat 20 (*Lista strat...*: zm. ch. 17 II 1920); kpr. **Henryk Libka** – 11 pap, lat 24 (*Lista strat...*: zm. z ran 17 II 1920); kpr. **Władysław Lubas** (na tabliczce: **Lubaś**) – lat 22 (*Lista strat...*: **Lubas** – dowództwo dw. Kraków, zm. ch. 28 XII 1919); szer. **Józef Łukasik** – 16 p., lat 37 (*Lista strat...*: 16 pp, zm. ch. 6 II 1920); sierż. **Jakub Madej** – 8 pp, 9 komp., lat 32, zm. 1919; sierż. sztab. **Wincenty Majdra** – sztab dyw. lotn., zm. IX 1920; sierż. **Stanisław Majewicz** – 5 p. art. fort., lat 36, zm. 1919; st. żołn. **Józef Mołodyński** (na tabliczce: **Małodyński**) – 2 p. leg. I komp., lat 21, zm. 1919; st. szer. **Stanisław Malota** – lat 23, zm. 1920 (*Lista strat...*: 5/V baon wart., zm. ch. 9 IX 1920); kan. **Julian Marzec** – kan. art., lat 21 (*Lista strat...*: 6 pap, zm. ch. 8 V 1919); szer. **Władysław Mazuchowski** – lat 22 (*Lista strat...*: **Mażuchowski** – szp. pol. 405, zm. ch. 20 XI 1919); **Edward Mazurkiewicz** – cywilny aresztant (sic!), lat 36, zm. 1919; plut. **Andrzej Mens** (na tabliczce: **Meus**) – lat 24, zm. 1920; sierż. **Emil Meyer** – pilot, lat 27 (*Lista strat...*: sierż. szk. lotn. Kraków, poległ 3 V 1920; „Czas” 1920, 8 V: zginął podczas startu 3 V 1920 na lotnisku w Rakowicach); szer. **Roman Mierzwa** – oddz. sztabu kolej., lat 21 (*Lista strat...*: DOG V zm. ch. 5 VI 1919); **Alfred Mielniewski** (na tabliczce: **Michniewski**) – sekc. 1 baon 2 komp., lat 23, zm. VI 1919; szer. **Rudolf Minc** (na tabliczce: **Minz**) – 12 pp, lat 35, zm. 1919; szer. **Józef Młynarz** – lat 18 (*Lista strat...*: 20 pp, zm. ch. 16 IX 1920); **Antoni Moczek** – sekc. komp. sanit., lat 25, zm. 1919; **Karol Morawski** – inwalida, 13 pp, lat 42, zm. VI 1920 (*Lista strat...*: **Karol Morawski** – 145 p. strzel., poległ 18 VIII 1920, Ojrzeń); sierż. **Augustyn Moskala** – Krzeszowice, lat 29, zm. 1919; szer. **Jan Musiał** – inwalida, lat 34, zm. 1920 (*Lista strat...*: 13 pp, zm. ch. 14 IX 1920); szer. **Franciszek Niemczyk** – 13 pp, lat 23 (*Lista strat...*: zm. z ran 21 V 1919; K. Goch, s. 39); kan. **Stefan Niemiec** – 6 pac, lat 21, zm. 1920 (*Lista strat...*: zm. ch. 23 II 1920); **Katarzyna Nowak** – pielęgniarka z Puław, lat 26, zm. 1919; **Zygmunt Nowak** – artylerzysta, 5 p. austr. art., lat 42, zm. 1919; szer. **Wincenty Obstarczyk** – 7 p. art., lat 35, zm. 1919; szer. **Jan Oczko** – komenda uzupełnień, lat 37, zm. 1919; **Józef Olszewski** – dezenter [dezenter?], lat 23, zm. 1919; plut. **Ali Osman** – żołn. turecki, 3 pułk I rot, lat 34, zm. 1919; kpr. **Józef Pachoński** (na tabliczce: **Parchański**) – lat 29, zm. 1919; **Karol Pelka** – cywilny robotnik, zbrojownia, lat 51, zm. 1920; plut. **Stanisław Pierges** (na tabliczce: **Piergies**) – aresztant, lat 25, zm. 1920 (*Lista strat...*: wojsk. więz. śl. Kraków, zm. ch. 12 III 1920); wachm. **Jan Pilatowski** – lat 46, zm. 1919; sierż. **Kazimierz Piotrowski** – 54 p. strzel., lat 21, zm. 1920 (*Lista strat...*: zm. ch. 10 II 1920); szer. **Kazimierz Przyjacielski** – oddz. konn., lat 22, zm. 1919 (*Lista strat...*: zakł. DOG V, zm. ch. 25 IV 1919); sierż. **Jan Pietrzak** (na tabliczce:

Piestrak – policjant) – sierż. zapas., lat 39, zm. 1920, pierwotnie pochow. w kw. XXVII-5-39 (*Wykaz...* podaje również: szer. **Jan Pietrzak** – pow. Bochnia, lat 24, zm. 1920, pierwotnie pochow. w kw. XXVII-3-108) oraz szer. **Józef Pietrzak** – 2 pp, lat 22, zm. 1919, pierwotnie pochow. w kw. XXVII-2-62; kpr. **Stanisław Radwański (Rochwański?)** – 13 pp, lat 30 (*Lista strat...: Radwański* – zm. ch. 29 XI 1919); kpr. **Walenty Ratajerek** (na tabliczce: **Ratajczek**) – 10 pp, lat 23 (*Lista strat...: Walenty Ratajczak* – zm. z ran 10 IX 1920); szer. **Antoni Rozpędzik** – 5 bat., lat 23, zm. 1919; szer. **Stanisław Rozdzieński** (na tabliczce: **Roździeński**) – 5 kol. zapas., lat 24, zm. 1920 (*Lista strat...: Roździeński* – obóz jeniecki Dąbie, zm. ch. 17 IV 1920); kan. **Wacław Ruziek** – 6 pap, lat 23, zm. 1919 (*Lista strat...: Władysław Ruzik* – 6 pap, zm. ch. 21 XII 1919); st. szer. **Tomasz Sala** – lat 23 (*Lista strat...: zakł. DOG V, zm. ch. 5 VII 1920*); kapr. **Władysław Sawicki** – lat 24 (*Lista strat...: 14 pap, zm. z ran 13 XII 1919; S. Uziembło, s. 30 /ogniomistrz/*); szer. **Julian Seiboth** – szer. 1 psp, lat 23 (*Lista strat...: 1 psp, zm. ch. 2 V 1919, Wola Justowska*); **Stanisław Sipiera** – bandyta (sic!), lat 21, zm. 1919; szer. **Józef Sierocki** (na tabliczce: **Sieracki**) – 63 pp, lat 26 (*Lista strat...: Sierocki* – zm. ch. 13 VIII 1920); plut. **Wojciech Skrabski** – Swoszowice, lat 45 (*Lista strat...: DOG V, zm. ch. 11 IX 1919*); **Jan Skocz** – kaprał armii Denikina, lat 20, zm. VI 1920 (*Lista strat...: szer. 4 ruch. park. lot., utonął 25 VI 1920*); szer. **Jan Skolmowski** – 133 pp, lat 21, zm. 1920 (*Lista strat... (Dodatkowa lista strat - lp. 47033): szer. 132 pp, zm. ch. 27 VII 1920*); szer. **Jan Słaby** – 16 p. strzel., zm. 1919; sekc. **Jan Słotwiński** – baon 4 pp, lat 21, zm. w 1919 (*Lista strat...: kpr. szp. zap. Kraków, zm. ch. 2 V 1919, Wola Justowska*); szer. **Stanisław Smaga** – 6 p. art., lat 24, zm. 1919; plut. **Stanisław Solowy** – 6 pp, lat 22, zm. 1919; szer. **Jan Stachak** – st. żołn. z Przeginiń Duchackiej, lat 36, zm. 1919 (*Lista strat...: st. szer. szp. epid. Kraków, zm. ch. 11 V 1919*); sekc. **Piotr Stasiów** – 56 pp 6 komp., lat 24 (*Lista strat...: kpr. Piotr Stasiów* – 55 pp, zm. ch. 13 IX 1920); kan. **Kazimierz Stoczkowski vel Gorzkowski** – zm. 1920 (*Lista strat...: szer. Kazimierz Gorzkowski* – zakł. DOG V, zm. w wypadku 27 VII 1920); **Jacenty Stopa** – cywilny majster, lat 26, zm. 1919; szer. **Tomasz Struzik** – 2 p. strzel. warszaw., lat 21, zm. 1919 (*Lista strat...: 39 p. strzel., zm. 23 VII 1919*); **Andrzej Szelaż** – inwalida wojenny, lat 39, zm. 1919; szer. **Walenty Szeliga** – lat 23, zm. 1919; **Stefan Szlachetka** – artylerzysta, ochot. 1 p. woł., lat 24, zm. 1919; szer. **Karol Szostak** – 16 pp 1 komp., lat 36, zm. 1919; szer. **Wojciech Ślezak** – internowany Ukraińiec, lat 37, zm. 1919; szer. **Piotr Śliwa** – „z niewoli włoskiej”, lat 24 (*Lista strat...: zm. 22 VIII 1919*); szer. **Wincenty Ślizowski** – 13 pp, lat 34, zm. 1919; plut. **Jan Śmiałowski** – 1 pp leg., lat 19 (*Lista strat...: zm. z ran 30 VIII 1920*); st. żołn. **Franciszek Świątek** (na tabliczce: **Świątek**) – 12 pp, lat 32 (*Lista strat...: st. szer. Franciszek Świątek I* – ur. 1897, zm. ch. 14 X 1919); st. żand. **Julian Swita** (na tabliczce: **Świt**) – żand., lat 27 (*Lista strat...: st. żand. Julian Świt* – żandarm. pol., zm. z ran 8 I 1920); kan. **Mieczysław Tabaczek** – ochotnik, 6 pap, lat 18 (*Lista strat...: zm. ch. 18 IX 1920*); **Józef Talaga** – popisowy, lat 19, zm. 1919; ułan **Mikołaj Terlecki** – inwalida, 8 p. uł., lat 40, zm. 1919; szer. **Andrzej Then** – 2 k. kolej., lat 20 (*Lista strat...: sap. Andrzej Then* – kadra w. kol. 2, zm. ch. 16 II 1920); szer. **Aleksander Tracz** – lat 20 (*Lista strat...: szp. epid. Kraków, zm. ch. 20 XII 1920*); kpr. **Władysław Turek** – lat 29, zm. 1919; szer. **Augustyn Tyrpa** – 12 pp, lat 18 (*Lista strat...: szer. August Tyrpa* – 12 pp, zm. ch. 11 IX 1920); **Stanisław Wadowski** – aresztant (sic!), lat 26, zm. 1919; szer. **Jan Wajda** (na tabliczce: **Walda**) – 2 baon lotn., lat 21 (*Lista strat...: szer. Jan Walda* – 2 p. lotn., zm. ch. 6 II 1920); szer. **Jan Welmann** – art. techn., lat 22, (*Lista strat...: zm. ch. 20 VIII 1919*); plut. **Stanisław Wesolowski/Nesolowski** – oddz. szk. sanit., lat 23 (*Lista strat...: plut. Stanisław Wesolowski* – oddz. D.O.G.V, zm. ch. 9 VIII 1920); szer. **Jan Wędzicha** – warszt. art. polnej, zm. 1919; szer. **Kajetan**

Wieczorek – obóz jeniecki, zm. 1919; szer. **Jan Wojnar** – 16 p. strzel., lat 54, zm. 1919; kpr. **Wojciech Wojtanowicz** – 2 pułk leg., lat 26 (*Lista strat...*: kpr. **Wojciech Wojtanowicz** – 2 pp leg., zm. ch. 9 IV 1920); sierż. **Piotr Włodarski** – łowicki pułk strzel., lat 26 (*Lista strat...*: zm. 6 III 1920); szer. **Michał Wójtowicz** – 5 k. saperów, lat 21 (*Lista strat...*: szw. zap. tab. V, zm. ch. 9 VI 1920); szer. **Karol Wrzostek** – 1 pp, lat 20 (*Lista strat...*: szer. **Karol Wrzostek** – zm. 2 VII 1919); kpr. **Franciszek Wygoś** – komp. wartown., lat 22 (*Lista strat...*: kpr. **Franciszek Wygas** – obóz jeńców Dąbie, zm. ch. 21 VI 1920); sierż. **Ludwik Zegarmistrz** – WOUG, lat 34 (*Lista strat...*: urz. DOG V, zm. ch. 26 VIII 1920); **Michał Zientara** (na tabliczce: **Zientera**) – robotnik, zbrojownia, lat 32, zm. VI 1920; szer. **Feliks Ziemiński** (na tabliczce: **Zimiński**) – 20 pp, lat 23, zm. 1919; chor. **Sawa Zuk** – armia S. Petlury, lat 23, zm. 1920 (*Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*; *Lista strat...*)

Treść tablicy:

Na murze cmentarnym tabliczka z czarnego marmuru: + \ MOGIŁY ŻOŁNIERZY POLSKICH \ * \ OFIARNIE ZŁOŻYLI \ ŻYCIE W OBRONIE OJCZYZNY \ W LATACH 1919-1920

– mogiły w pasie 70 (od strony bramy wejściowej przy Al. 29 Listopada):

Ś. + P. \ SZER. \ WAWRZYNIEC KOZIARZ \ ZM. 24.01.1920 \ W 23 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ JAN CALIK \ ZM. 19.05.1920 \ W 23 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ FRANCISZEK ANDERSEN \ ZGINĄŁ ŚMIERCIAŃ TRAGICZNĄ \ 31.05.1920 \ W 36 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ KAROL MORAWSKI \ ZM. 01.06.1920 \ W 42 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ WŁADYSŁAW DUTKA \ ZM. 06.06.1920 \ W 22 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ PIOTR GRZELAK \ ZM. 07.06.1920 \ W 22 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ MICHAŁ WÓJTOWICZ \ ZM. 09.06.1920 \ W 21 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ KPR. FRANCISZEK WYGOŚ \ ZM. 21.06.1920 \ W 22 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ PLUT. \ HENRYK GRZESIAK \ ZM. 21.06.1920 \ W 29 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. JAN KUCZYŃSKI \ ZM. 24.06.1920 \ W 21 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. JAN SKOCZ \ ZM. 25.06.1920 \ W 20 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ KAROL PEŁKA \ ZGINĄŁ ŚMIERCIAŃ TRAGICZNĄ 26.06.1920 \ W 51 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ MICHAŁ ZIENTERA \ ZGINĄŁ ŚMIERCIAŃ TRAGICZNĄ 26.06.1920 \ W 32 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ JAN KIEROMIN \ ZM. 29.06.1920 \ W 24 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ ST. SZER. \ TOMASZ SALA \ ZM. 05.07.1920 \ W 19 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ WACŁAW KUTEK \ SIERŻANT SZTABOWY \ ZM. 17.07.1920 \ W 40 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ KAN. \ KAZIMIERZ STOCZKOWSKI \ VEL GORZKOWSKI \ ZGINĄŁ ŚMIERCIAŃ TRAGICZNĄ \ 27.07.1920

Ś. + P. \ SZER. \ JAN SKOLMOWSKI \ ZM. 27.07.1920 \ W 21 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ ADOLF JEGER \ ZM. 02.08.1920 \ W 23 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ PLUT. \ STANISŁAW WESOŁOWSKI \ ZM. 08.08.1920 \ W 23 R[oku życia]

Ś. + P. \ KPR. \ JÓZEF JAWIN \ ZM. 11.08.1920 \ W 24 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ JÓZEF SIERACKI \ ZM. 13.08.1920 \ W 26 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ JAN GIERGIEL \ POLEGŁ 14.08.1920 POD RÓWNEM \ W 20 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ JAN KELLER \ ZM. 11.08.1920 \ W 19 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ PETRO BURCZYŃKO \ CHORAŻY ARMIJ UKRAIŃSKIEJ \ ZM. 15.08.1920

Ś. + P. \ ANNA MARIA \ JAROSÓWNA \ LEGIONISTKA \ ZM. 17.08.1920 \ W 19 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ JAN KUŹNIK \ ZM. 15.08.1920 \ W 19 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SAWA ZUK \ CHORAŻY ARMII UKRAIŃSKIEJ \ ZM. 19.08.1920 \ W 23 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ WACHM. \ ANDRZEJ JABŁOŃSKI \ ZM. 24.08.1920 \ W 55 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ MIECZYŚLAW CHRZAŚCZ \ ZM. 25.08.1920 \ W 19 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SIERŻ. \ LUDWIK ZEGARMISTRZ \ ZM. 26.08.1920 \ W 34 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ FERDYNAND GROSS \ ZM. 25.08.1920 \ W 18 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ KAN. \ CZESŁAW FILARSKI \ ZM. 28.08.1920 \ W 19 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ JAN SZCZYGIEL \ ŚMIETAŃSKI \ PLUTONOWY I PUŁKU \ LEGIONÓW, KANIOWCZYK \ po czteroletnich walkach \ o OJCZYZNĘ ciężko ranny \ pod GROCHOWEM, \ zmarł 30/8 1920. \ przeżywszy lat 18. \ ŚPIJ SYNUSIU W CIEMNYM GROBIE \ NIE OBETRĘ ŁEZ PO TOBIE! \ MATKA. [krzyż z fotografią poległego, napis umieszczony na dodatkowej tabliczce żeliwnej]

Ś. + P. \ SZER. \ ROMAN KIEŁBICKI \ OCHOTNIK Z JASŁA \ ZM. 29.08.1920

Ś. + P. \ SZER. \ WŁADYSŁAW DEJA \ ZM. 31.08.1920 \ W 25 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ FRANCISZEK GAŚIOREK \ ZM. 01.09.1920 \ W 19 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SIERŻ. \ WINCENTY MAJDRA \ ZM. 31.08.1920

Ś. + P. \ KAPR. \ WALENTY RATAJCZEK \ ZM. 10.09.1920 \ W 23 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ ST. SZER. \ STANISŁAW MAŁOTA \ ZM. 10.09.1920 \ W 23 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ KAROL KUŹMA \ 15 P. STRZELCÓW \ ZM. 10.09.1920 \ W 24 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ WINCENTY ICIEK \ ZM. 09.09.1920 \ W 24 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ AUGUSTYN TYRPA \ ZM. 11.09.1920 \ W 18 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ JAKUB JÓZEF KĄDELA \ ZM. 13.09.1920 \ W 28 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ JAN BALICKI \ ZM. 12.09.1920 \ W 20 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ PIOTR STASIÓW \ ZM. 13.09.1920 \ W 24 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ JAN MUSIAŁ \ ZM. 14.09.1920 \ W 34 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ ST. SZER. \ ROMAN BIENKOWSKI \ ZM. 15.09.1920 \ W 22 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ JÓZEF MŁYNARZ \ ZM. 16.09.1920 \ W 18 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ KAN. \ MIECZYŚLAW TABACZEK \ ZM. 18.09.1920 \ W 18 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ WOJCIECH HYTROŚ \ UŁAN \ ZM. 20.09.1920 \ W 23 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ FRANCISZEK KIECKA \ ZM. 19.09.1920 \ W 18 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SIERŻ. \ STANISŁAW KAWA \ ZM. 24.09.1920 \ W 18 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ PLUT. \ ANDRZEJ MEUS \ ZM. 04.02.1920 \ W 24 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ JÓZEF ŁUKASIK \ ZM. 06.02.1920 \ W 37 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ JAN JEZIERSKI \ ZGINĄŁ W WYPADKU LOTN. \ 07.02.1920 \ W 23 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ JAN WALDA \ ZGINĄŁ W WYPADKU LOTN. \ 06.02.1920 \ W 21 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SIERŻ. \ WŁADYSŁAW LEOPOLD \ CHŁĄDOWSKI \ 2 KOM. KAR. MASZYNOWYCH 25 P.P. \ ZM. 08.02.1920 \ W 28 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ STANISŁAW ANTOS \ ZGINĄŁ W WYPADKU LOTN. \ 07.02.1920 \ W 24 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ JAKUB GNIEWEK \ ZGINĄŁ W WYPADKU LOTN. \ 07.02.1920 \ W 23 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ ANTONI JAKUBOWSKI \ ZM. 10.02.1920 \ W 19 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ SIERŻ. \ KAZIMIERZ PIOTROWSKI \ ZM. 10.02.1920 \ W 21 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ SZER. \ LUDWIK CZAJA \ ZM. 10.02.1920 \ W 22 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ MARIAN GNATOWSKI \ ZM. 14.02.1920 \ W 21 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ SZER. \ ANDRZEJ THEN \ ZM. 16.02.1920 \ W 20 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ SZER. \ JÓZEF LENART \ ZM. 17.02.1920 \ W 20 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ KAPR. \ HENRYK LIBKA \ ZM. 17.02.1920 \ W 24 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ KAN. \ STEFAN NIEMIEC \ ZM. 23.02.1920 \ W 21 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ SIERŻ. \ LUDWIK FIREK \ ZM. 26.02.1920 \ W 28 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ SZER. \ KAZIMIERZ DĄBROWSKI \ ZM. 01.03.1920 \ W 19 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ SZER. \ JÓZEF DZIEDZIC \ ZM. 02.03.1920 \ W 23 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ PIOTR WŁODARSKI \ SIERŻ. ŁOWICKIEGO \ PUŁKU STRZELCÓW \ ZM. 06.03.1920 \ W 26 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ PLUT. \ STANISŁAW PIERGIES \ ZM. 12.03.1920 \ W 25 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ SZER. \ STEFAN KUŁAWSKI \ ZM. 14.03.1920 \ W 19 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ KAPR. \ STANISŁAW GÓRA \ ZM. 30.03.1920 \ W 24 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ KAROL GUTOWSKI \ ZM. 02.04.1920 \ W 38 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ KPR. \ WOJCIECH \ WOJTANOWICZ \ ŻOŁNIERZ 2 PUŁKU LEGIONÓW \ ZM. 09.04.1920 \ W 26 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ ST. SZER. \ PIOTR JODŁOWSKI \ ZM. 11.04.1920 \ W 22 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ SZER. \ STANISŁAW \ ROZDŻEŃSKI \ ZM. 17.04.1920 \ W 24 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ SIERŻ. \ EMIL MEYER \ PILOT \ ZGINĄŁ W WYPADKU LOTN. \ 03.05.1920 \ W 27 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ SIERŻ. \ JAN PIESTRAK \ POLICJANT \ ZM. 21.02.1920 \ W 39 ROKU ŻYCIA

– krzyże w pasie pod murem Rogatki Warszawskiej bez tabliczek imiennych; w ostatniej mogile w szeregu – przy pasie 33a – spoczywają szczątki ppor. W. Grzybowskiego (zob. pkt 11)

– mogiły w pasie kwatery XXVII zach. (od Rogatki Warszawskiej w stronę wejścia przy Al. 29 Listopada):

Ś. + P. \ KPR. \ STANISŁAW RADWAŃSKI \ ZM. 29.11.1920 \ W 30 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ ST. WACHM. \ JAN PILATOWSKI \ KOMENDANT POSTERUNKU \ ŻANDARMERII W BRONOWICACH \ ZM. 28.11.1919 \ W 46 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ KPR. \ WŁADYSŁAW TUREK \ ZM. 04.12.1919 \ W 29 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ SIERŻ. \ JAN GATLICH \ ZM. 06.12.1919 \ W 27 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ JULIAN ŚWIT \ ŻANDARM \ ZGINĄŁ ŚMIERCIAŃ TRAGICZNAŃ \ 08.01.1920 \ W 27 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ KPR. \ WŁADYSŁAW LUBAŚ \ ZM. 27.12.1919 \ W 22 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ KPR. \ JÓZEF PARCHAŃSKI \ ZM. 24.12.1919 \ W 29 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ SZER. \ MICHAŁ KOŻBIAŁ \ 13 BATALION STRZELCÓW \ ZM. 22.12.1919 \ W 26 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ KAN. \ WACŁAW RUZIEK \ 6 PUŁK ARTYLERII POLNEJ \ ZM. 20.12.1919 \ W 23 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ JÓZEF TALAGA \ ZGINĄŁ ŚMIERCIAŃ TRAGICZNAŃ \ 18.12.1919 \ W 19 ROKU ŻYCIA
Ś. + P. \ SZER. \ WALENTY SZELIGA \ ZM. 17.12.1919 \ W 23 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ ALEKSANDER TRACZ \ ZM. 19.12.1919 \ W 20 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ KPR. \ WŁADYSŁAW SAWICKI \ ARTYLERZYSTA \ ZM. 13.12.1919 \ W 24 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ STANISŁAW SIPIERA \ ZGINĄŁ ŚMIERCIĄ TRAGICZNĄ \ 07.12.1919 \ W 21 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SZER. \ STANISŁAW KRAWCZYK \ ZM. 12.11.1919 \ W 23 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SZER. \ PAULIN CHOJNOWSKI \ ZM. 11.11.1919 \ W 20 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SZER. \ ANTONI ROZPĘDZIK \ ZM. 04.11.1919 \ W 23 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SZER. \ MARIAN GREŃ \ ZGINĄŁ ŚMIERCIĄ TRAGICZNĄ \ 01.11.1919 \ W 22 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ KPR. \ JAN FRANCUSIAK \ ZM. 30.10.1919 \ W 20 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SZER. \ EUSTACHY BURZAWSKI \ ZM. 20.10.1919 \ W 20 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ ANDRZEJ GRACZYK \ ZGINĄŁ ŚMIERCIĄ TRAGICZNĄ \ 15.10.1919 \ W 29 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ FRANCISZEK ŚWIĄTEK \ ŻOŁNIERZ 12 P. PIECHOTY \ ZM. 14.10.1919 \ W 22 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ ANDRZEJ SZELĄG \ ZM. 13.10.1919 \ W 39 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ KPR. PIOTR KLUBEK \ ZM. 13.10.1919 \ W 24 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ ZYGMUNT NOWAK \ ARTYLERZYSTA \ ZM. 12.10.1919 \ W 42 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ STANISŁAW WADOWSKI \ ZM. 29.09.1919 \ W 26 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ PLUT. \ STANISŁAW SOŁOWY \ ZM. 24.11.1919 \ W 22 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SZER. \ WŁADYSŁAW MAZUCHOWSKI \ ZM. 20.11.1919 \ W 23 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ EDWARD MAZURKIEWICZ \ ZM. 15.11.1919 \ W 36 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SZER. \ STANISŁAW SMAGA \ 6 P. ARTYLERII ARMII GEN. HALLERA \ ZM. 13.11.1919 \ W 24 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ JÓZEF OLSZEWSKI \ ZGINĄŁ ŚMIERCIĄ TRAGICZNĄ \ 26.09.1919 \ W 23 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SZER. \ RUDOLF MINZ \ ZM. 26.09.1919 \ W 35 ROKU ŻYCIA

– mogiły w pasie kwatery XXVIIIc zach.:

Ś. + P. \ SZER. \ JAN WELMAN \ ZM. 20.08.1919 \ W 22 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SZER. \ JAN KAPTURKIEWICZ \ ZM. 14.09.1919 \ W 19 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SZER. \ JAN BURZAWA \ ZM. 19.09.1919 \ W 22 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SZER. SEBASTIAN DUDEK \ ZM. 11.09.1919 \ W 21 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SZER. \ KAROL SZOSTAK \ ZM. 08.09.1919 \ W 36 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ PLUT. \ WOJCIECH SKRABSKI \ ZM. 08.09.1919 \ W 45 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SZER. \ KAZIMIERZ JOŃCZYK \ ZM. 26.08.1919 \ W 20 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SZER. \ PIOTR ŚLIWA \ ZM. 21.08.1919 \ W 23 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SZER. \ WOJCIECH ŚLEZAK \ ZM. 19.08.1919 \ W 37 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SZER. \ KAJETAN WIECZOREK \ ZMARŁ ŚMIERCIĄ TRAGICZNĄ \ 13.08.1919
 Ś. + P. \ SZER. \ JAN WOJNAR \ 16 PUŁK STRZELCÓW \ ZM. 13.08.1919 \ W 54 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SIERŻ. \ AUGUSTYN MOSKAŁA \ ZM. 12.08.1919 \ W 29 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ PLUT. \ JAN JAREMA \ 2 PUŁK LEGIONÓW POLSKICH \ WE LWOWIE \ ZM. 11.08.1919 \ W 25 ROKU ŻYCIA
 Ś. + P. \ SIERŻ. \ STANISŁAW \ DUŃCZYŃSKI \ ZM. 11.08.1919 \ W 25 ROKU ŻYCIA

- Ś. + P. \ KATARZYNA NOWAK \ PIEŁĘGNIARKA \ ZM. 05.08.1919 \ W 26 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZER. \ FRANCISZEK GARLACZ \ ZM. 31.07.1919 \ W 47 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ WACŁAW DOBROWOLSKI \ ZM. 27.07.1919 \ W 25 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZER. \ TOMASZ STRUZIŁ \ ZM. 23.07.1919 \ W 21 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZER. \ JAN DŁUGOSZEWSKI \ ZM. 21.07.1919 \ W 53 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZER. \ JAN WĘDZICHA \ ZM. 14.07.1919
- Ś. + P. \ SZER. \ FELIKS ZIMIŃSKI \ ZM. 30.06.1919 \ W 23 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZER. \ KAROL WRZOSTEK \ ZM. 02.07.1919 \ W 20 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ KAN. \ JÓZEF KASPERCZYK \ ARTYLERZYSTA \ ZM. 28.06.1919 \ W 20 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ JACENTY STOPA \ ZM. 18.06.1919 \ W 26 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZER. \ WINCENTY ŚLIZOWSKI \ ZM. 20.06.1919 \ W 34 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZER. \ TOMASZ JĘDRAS \ 13 PUŁK PIECHOTY \ ZM. 18.06.1919 \ W 28 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZER. \ WINCENTY \ OBSTARCZYK \ 7 PUŁK ARTYLERII KONNEJ \ ZM. 17.06.1919 \ W 35 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZER. \ TEODOR GAUSZCZYK \ ZM. 15.06.1919 \ W 23 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ ANTONI MOCZEK \ ZM. 16.06.1919 \ W 25 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZER. \ ROMAN MIERZWA \ ZM. 05.06.1919 \ W 21 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZER. \ WOJCIECH KOWALSKI \ ZM. 05.06.1919 \ W 37 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ STEFAN SZLACHETKA \ ARTYLERZYSTA \ ZM. 01.06.1919 \ W 24 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZER. \ JAN SŁABY \ 16 PUŁK STRZELCÓW \ ZM. 29.05.1919
- Ś. + P. \ SZER. \ MICHAŁ CHIHER \ ZM. 02.06.1919 \ W 28 ROKU ŻYCIA
- Ś. P. \ PLUT. \ ALI OSMAN \ ZM. 27.05.1919 \ W 34 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ ALFRED MICHNIEWSKI \ ZM. 26.05.1919 \ W 23 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZER. \ FRANCISZEK \ NIEMCZYK \ ZM. 21.05.1919 \ W 23 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZER. \ JÓZEF IRZYŃSKI \ ZM. 20.05.1919 \ W 20 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ UŁAN \ MIKOŁAJ TERLECKI \ ZM. 18.05.1919 \ W 40 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ JAN STACHAK \ ŻOŁNIERZ \ ZM. 11.05.1919 \ W 36 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SIERŻ. \ STANISŁAW MAJEWICZ \ ARTYLERZYSTA \ ZM. 09.05.1919 \ W 36 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ KAN. \ JULIAN MARZEC \ ARTYLERZYSTA \ ZM. 08.05.1919 \ W 21 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ JÓZEF MAŁODYŃSKI \ ŻOŁNIERZ 2 PUŁKU LEGIONÓW \ ZM. 04.05.1919 \ W 21 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ JAN SŁOTWIŃSKI \ ZMARŁ ŚMIERCIĄ TRAGICZNĄ \ 02.05.1919 \ W 21 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZER. \ JULIAN SEIBOTH \ 1 PUŁK STRZELCÓW PODHALAŃSKICH \ ZM. 02.05.1919 \ W 23 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ ST. UŁAN \ HENRYK LAZAROWICZ \ 11 PUŁK UŁANÓW RADOMSKICH \ ZM. 02.05.1919 \ W 21 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZER. \ JAN OCZKO \ ZM. 30.04.1919 \ W 37 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZYMON GRECH \ INTERN. W OBOZIE JEŃCÓW DĄBIE \ ZM. 26.04.1919 \ W 56 ROKU ŻYCIA
- Ś. + P. \ SZER. \ KAZIMIERZ PRZYJACIELSKI \ ZM. 25.04.1919 \ W 22 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SIERŻ. \ JAKUB MADEJ \ ZM. 22.04.1919 \ W 22 ROKU ŻYCIA

Ś. + P. \ SZER. \ TEODOR BOJCZUK \ ZM. 28.06.1919 \ W 20 ROKU ŻYCIA

na każdej z tabliczek: CZEŚĆ JEGO [JEJ] PAMIĘCI

5.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób pojedynczy, kw. XXVII-zach.; nagrobek z pomnikiem zwieńczonym krzyżem, u podstawy krzyża fotografia, poniżej tabliczka; nagrobek usytuowany zgodnie z pierwotnym układem kwatery; prace konserwacyjne wykonano w 2007

Informacje o pochowanym: st. szer. **Zygmunt Flaszewski** – ur. 1894, z Powiercia, powiat kolski (obecnie woj. wielkopolskie); prawdopodobnie jako ochotnik zaciągnął się do formowanego w Łowiczu 2 szwadronu 2 pułku ułanów grochowskich lub do szwadronu formowanego samodzielnie przez rtm. Rowińskiego w Kaliszu (*Lista strat...*: służył w 55 pp); lat 26,

zm. ch. 1 VIII 1920; brak bliższych danych (*Lista strat...*; *Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*; *Raport o stanie miasta 2007*, s. 100)

Treść tablicy:

Ś. + P. \ ZYGMUNT FLASZEWSKI \ OBYWATEL ZIEMI KALISKIEJ \ POW. KOLSKIEGO WSI POWIERCIA \ ST. SZEREGOWIEC, OCHOTNIK \ 2 P. UŁANÓW BELINY OD 1918 R. \ UCZESTNIK WALK WILNA I KIJOWA \ PRZY I P. STRZELCÓW KONNYCH \ I SZWADRONU \ * 1894 – 1/8 1920 R. \ CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI \ RODZINA

6.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób pojedynczy, kw. XXVIIIc-zach.; nagrobek z pomnikiem, usytuowany zgodnie z pierwotnym układem kwatery

Informacje o pochowanym: szer. **Karol Jurkiewicz** – ur. 1899, lat 20, do legionów przyjęty 20 VII 1916 i przydzielony do 3 pp; w trakcie wojny polsko-bolszewickiej walczył w 36 pp Legii Akademickiej; poległ 11 II 1919 podczas oblężenia Bełza przez wojska ukraińskie (*Lista strat...*; S. Pomarański, s. 57; *Jurkiewicz Karol*, <http://wykaz.muzeumpilsudski.pl/wykaz-legionistow/wykaz/legionista/35079-jurkiewicz>)

Treść tablicy:

Ś. + P. \ KAROL JURKIEWICZ \ LEGION. II BRYG. LAT 20 \ POLEGL 11/II 1919 \ POD BEŁZEM. \ CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI! \ ZA WOLNOŚĆ TWOJĄ OJCZYZNO DROGA \ KWIAT TEN SZLACHETNY ZNISZCZYŁA DŁOŃ \ WROGA \ ZWYCIĘZCA POLEGL, KWIATY POZOSTAŁE \ ZAKWITNĄ ZNOWU OJCZYŹNIE NA CHWAŁĘ. \ MATKA.

7.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób pojedynczy, pas 33a, rząd 2, grób nr 51; zniszczony betonowy nagrobek

Informacje o pochowanym: por. Jan Atamańczuk – ur. 14 VI 1896, zm. ch. 30 VI 1920, lat 24; ekspedyt. gł.; przyjęty do Wojska Polskiego z b. armii austro-węgierskiej; w stopniu

porucznika zatwierdzony z dniem 1 kwietnia 1920 dekretem L. 2384 z 25 listopada 1920 (pośmiertnie); brak bliższych danych. (Dz. Pers. 1920 r. nr 48, poz. 1140, s. 1351; *Lista strat...; Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*)

Treść tablicy:

Ś. + P. \ JAN \ ATAMAŃCZUK \ POR. WOJSK POL. \ LAT 24 \ 30 VI 1920 R

8.

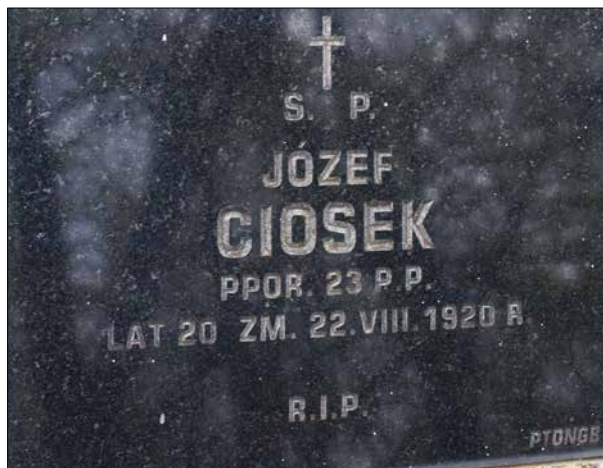
Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób pojedynczy, pas 33a

Informacje o pochowanym: ppor. **Józef Ciosek** – zm. ch. 22 VIII 1920; służył w 23 pp, lat 20; brak bliższych danych (*Lista strat...; Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*)

Treść tablicy:

Ś. + P. \ JÓZEF \ CIOSEK \ PPOR. 23 P.P. \ LAT 20, ZM. 22 VIII 1920 R. \ R.I.P., w dolnym rogu tablicy PTONGB [Polskie Towarzystwo Opieki nad Grobami Bohaterów]

9.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób pojedynczy, pas 33a

Informacje o pochowanym: ppor. **Walerian Tadeusz Dąb-Jachowicz** – ur. 26 XI 1898, zm. ch. 25 VIII 1920; służył w 8 pp leg. (*Lista strat...; Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*)

Treść tablicy:

Ś.P. \ TADEUSZ WALERIAN \ DĄB-JACHOWICZ \ PORUCZNIK 6 P. LEG. \ * 1899 + 1920 \ CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI

10.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób pojedynczy, pas 33a pld.

Informacje o pochowanym: kpt. **Hubert Florus** – ur. 3 IX 1867, zm. ch. 31 I 1920, lat 53; do Wojska Polskiego przyjęty jako urzędnik ewidencyjny z byłej armii austro-węgierskiej Dekretem z dnia 27 grudnia 1918 r., z zatwierdzeniem posiadanego stopnia kapitana; przydzielony do Sekcji Poborowej i Uzupelnień przy Ministerstwie Spraw Wojskowych (Dz. Rozk. Wojsk. 1919 r. nr 2, poz. 73, s. 43; *Lista strat...; Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*)

Treść tablicy:

Ś. + P. \ HUBERT \ FLORUS \ KAPITAN W.P. \ * 3 XI 1867 + 31 I 1920 \ CZĘŚĆ JEGO PAMIĘCI \ RODZINA

11.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób pojedynczy pod murem Rogatki Warszawskiej, pas 33a

Informacje o pochowanym: ppor. **Władysław Grzybowski** – ur. 27 VI 1895; jako chorąży służył w 5 pp leg.; poległ w walkach pod Ostrowią Mazowiecką 13 VIII 1920; ekshumowany z mogiły w Lubartowie (woj. lubelskie) i pochowany w Krakowie 23 III 1921; lat 25 (*Lista strat...; Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*; K. Bąbiński, s. 67; *Grzybowski Władysław*, <http://wykaz.muzeumpilsudski.pl/wykaz-legionistow/wykaz/legionista/8259-grzybowski>)

Treść tablicy:

TU SPOCZYWA \ Ś.P. \ PPOR. WP. WŁADYSŁAW GRZYBOWSKI \ UR. W BĘDZINIE 1895 \ POLEGŁ ŚMIERCią ŻOŁNIERZA \ POD LUBARTOWEM 1920 \ OCHOTNIK LEGIONÓW POLSKICH \ WYRUSZYŁ Z KRAKOWA 1914 \ UCZESTNIK WALK WYZWOLEŃCZYCH \ POCHOWANY NA PLACU BOJU \ STARANIEM KOLEGÓW PUŁKOWYCH \ DO KRAKOWA WRÓCIŁ 1921 \ ODZNACZONY KRZYŻEM VIRTUTI MILITARI

12.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób prawdopodobnie pojedynczy (wbrew treści na tablicy inskrypcyjnej), kw. XXVI-pn, grób nr 24, przy alei; ziemny, ujęty w betonowe obramowanie

Informacje o pochowanym: kpr. **Hejmo Stanisław** – zm. ch. 5 II 1919; starszy żołnierz oddziału sanitarnego w garnizonie krakowskim; brak bliższych informacji (*Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*)

Treść tablicy:

Ś. + P. \ Kpr. STANISŁAW \ HEJMO \ PRZEŻ. LAT 19. + 3 II 1919 \ FILON \ WYSZOGRODZKI \ * 15 V 1898 \ POLEGŁ POD WARSZAWĄ w IX 1939.

13.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób pojedynczy, pas 33a

Informacje o pochowanym: por. **Władysław Prus-Kniaziolucki** – ur. 3 II 1894, zm. ch. 7 (lub 8) IV 1920; por. piech., baon I strzel. gran. DOG V Kraków; prawdopodobnie jako dowódca dwóch plutonów brał udział w odsieczy Lwowa w listopadzie 1918 (*Lista strat...; Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*; A. Olejko, L. P. Słupecki, s. 285)

Treść tablicy:

Ś. + P. \ WŁADYSŁAW PRUS \ KNIAZIOLUCKI \ POR. WOJSK. POL. \ LAT 26 + 7 IV 1920

w dolnym rogu tablicy PTONGB [Polskie Towarzystwo Opieki nad Grobami Bohaterów]

14.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób pojedynczy, pas 33b

Informacje o pochowanym: ppłk **Franciszek Konopacki** – lat 51, zm. 7 IV 1919, służył w 8 pp; brak bliższych danych (*Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*)

Treść tablicy:

Ś. + P. \ FRANCISZEK \ KONOPACKI \ PPULK. KMDT. BAONU 10 PP. \ * 2 XII 1868
+ 7 IV 1919 \ R.I.P.

w dolnym rogu tablicy PTONGB [Polskie Towarzystwo Opieki nad Grobami Bohaterów]

15.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób pojedynczy, pas 33a

Informacje o pochowanym: por. Stanisław Lubecki – ur. w 1896, zm. z ran 30 VIII 1920; służył w 16 p. uł. pozn., lat 24; wyróżnił się w bitwie pod Brodami; odznaczony Krzyżem Orderu (*Lista strat...*; K. Kosiarski, s. 13, 26)

Treść tablicy:

Ś. + P. \ STANISŁAW \ LUBECKI \ POR. 16 P. UŁANÓW \ KAWALER VIRTUTI MILITARI \ UR. 1896 ZM. Z RAN OTRZYMANÝCH \ POD BRODAMI W 1920

16.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki**Informacje o mogile:** grób pojedynczy, pas 33b, grób nr 31**Informacje o pochowanym:** rtm. **Mieczysław Migurski** – ur. 1884, zm. 2 IV 1919; inżynier, syn Zygmunta i Anny z d. Harland; pochodził z terenu Królestwa Polskiego; od 1914 legionista, dowódca patrolu konnego w Komendzie LP, adiutant III dyonu kawalerii, oficer ordynansowy 2 p. uł., następnie w szwadronie liniowym; w stopniu podporucznika od 15 XII 1915 r.; w WP od 20 XI 1918, przyjęty z byłego P.K.P.; walczył w 2 p. uł.; trzykrotnie odznaczony Krzyżem Walecznych (*Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich...*; Dz. Rozp. Min. Spraw Wojsk. 1918 r. nr 6, poz. 95; *Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*; „Kurier Warszawski” 29 IV 1919; *Migurski Mieczysław*, <http://wykaz.muzeum-pilsudski.pl/wykaz-legionistow/wykaz/legionista/16452-migurski>)**Treść tablicy:**

Ś. + P. \ MIECZYŚLAW \ MIGURSKI \ RTM. II PŁK. SZWOLEŻERÓW LEG. POL. \ LAT 35 ZM. 2 IV 1919

w dolnym rogu tablicy PTONGB [Polskie Towarzystwo Opieki nad Grobami Bohaterów]

17.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki**Informacje o mogile:** grób pojedynczy, pas 33a**Informacje o pochowanym:** chor. **Ernest Pierzchała** – lat 22, ur. 12 I 1898, zm. 20 III 1920, 1 baon 1 pp; brak bliższych informacji (*Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*)**Treść tablicy:**

Ś. + P. \ ERNEST PIERZCHAŁA \ CHORAŻY W.P. LEGIONISTA \ * 12 I 1898 + 20 III 1920

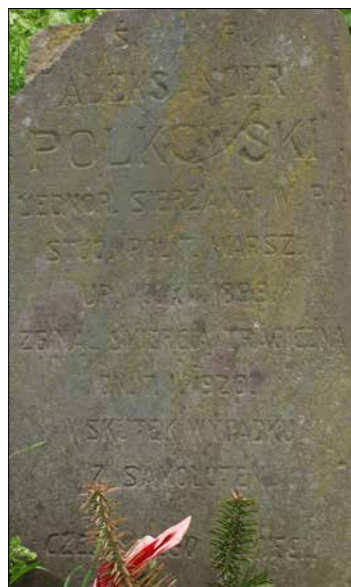

18.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób pojedynczy, pas 33a; zniszczony kamienny nagrobek z inskrypcją

Informacje o pochowanym: sierż. **Aleksander Polkowski** – ur. 10 XII 1899, w szeregi WP wstąpił w listopadzie 1918; radiotelegrafista, w 1919 został przydzielony do Szkoły Lotniczej w Krakowie; podoficer-instruktor, zginął w trakcie lotu służbowego 7 I 1920 wraz z pilotem plut. Józefem Bańką (*Ku czci poległych lotników*, s. 305; *Lista strat...*)

Treść tablicy:

Ś. + P. \ ALEKSANDER \ POLKOWSKI \ JEDNOR. SIERŻANT W.P. \ STUD. POLIT. WARSZ. \ UR. 10 XII 1899. \ ZGINĄŁ ŚMIERCIĄ TRAGICZNĄ \ DN. 7 I 1920 \ WSKUTEK WYPADKU \ Z SAMOLOTEM \ CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI!

19.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób pojedynczy, pas 33a

Informacje o pochowanym: mjr Henryk Serwaciński/Serwaczyński – ur. 17 VI 1895, ps.

Dziadek, lat 25; legionista 2 pułku piechoty II Brygady, w stopniu porucznika od 1 listopada 1916; w WP służył w 53 pp strz. kres.; poległ 5 VII 1920, pełniąc czasowo funkcję dowódcy baonu szk. podofic. 12 Dywizji Piechoty, zginął od kuli podczas przeciwnatarcia pod Derażnią (obecnie Derażnia na Ukrainie w obwodzie Chmielnickim; w skład dóbr derażniańskich wchodziły m.in. Karacyńce, na tablicy: Konaczyńce); w uznaniu zasług pośmiertnie awansowany i odznaczony Krzyżem Orderu VM oraz Krzyżem Niepodległości (*Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich...*; Dz. Rozp. Kom. Wojsk. 1918 r. nr 1, poz. 6, s. 5; *Lista strat...*; Lista odznaczonych KW o nieznanym..., s. 63; M.P. 1931 r. nr 11, poz. 63, lp. 753; *Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*; L. D. Szuchatowicz, s. 20, 38, 42; *Serwaczyński Henryk*, <http://wykaz.muzeumpilsudski.pl/wykaz-legionistow/wykaz-legionista/22079-serwaczynski>)

Treść tablicy:

Ś.P. \ MAJOR HENRYK DZIADEK \ SERWACIŃSKI \ KAWALER ORDERU VIRTUTI MILITARI, \ ORLĄT, KRZYŻA WALECZNYCH I.T.D. \ UCZESTNIK WALK LEGIONÓW POL. \ OD R. 1914-1920 \ POLEGL ŚMIERCIĄ BOHATERSKĄ \ POD KONA-CZYŃCAMI (sic!) W 25 ROKU ŻYCIA \ 5 VII 1920. \ CZEŚĆ BOHATEROWI!

20.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób pojedynczy, kwat. XXVIIb ptn., nr 28 (30?); mogiła ziemna, obłożona kamieniami, na cokole metalowy krzyż; nazwisko wymienione również na tablicy pobliskiego grobu rodzinnego Pikunasów i Czaplіńskich

Informacje o pochowanym: Julian Sikorski – zm. 16 II 1919, sekcynny 2 p. strzel., brał udział w walkach o Lwów; uczeń VII klasy gimnazjum, lat 19; brak bliższych informacji (*Wykaz żołnierzy pochowanych na cmentarzu Rakowickim...*)

Treść tablicy:

Ś. + P. \ TU SPOCZYWA \ JULIAN SIKORSKI \ UCZ. 7 KL. GYM. OBRONCA LWO-
WA \ Z ODNIESIONYCH RAN ZMARŁ \ 16/2 1919 W 19 ROKU ŻYCIA \ CZEŚĆ JEGO
PAMIĘCI

na betonowym postumencie plakieta z wizerunkiem orła i napis: LEOPOLIS SEMPER FI-
DELIS

21.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób pojedynczy, pas 33a; lastrykowy nagrobek z tablicą z czarnego marmuru

Informacje o pochowanym: por. Bolesław Paweł Sławik – lat 30, prawdopodobnie ur. 15 I 1890, zm. ch. 29 VIII 1920, służył w 1 psp; w stopniu porucznika zatwierdzony z dniem 1 IV 1920; brak bliższych informacji (Dz. Pers. 1920 r. nr 48, poz. 1140, s. 1341; *Lista strat...*; *Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*; R. Bober, s. 30; Trzecia lista oficerów rezerwowych, 1922, s. 12 podaje nazwisko: Paweł Bolesław Sławik ur. 15 I 1890)

Treść tablicy:

Ś. + P. \ BOLESŁAW PAWEŁ \ SŁAWIK \ POR. I P. STRZ. PODHAL. \ LAT 30 + 29 VIII
1920 R. \ R.I.P.

w dolnym rogu tablicy: PTONGB [Polskie Towarzystwo Opieki nad Grobami Bohaterów]

22.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób pojedynczy, kwatera XXVIb zach., nr 6; ziemny, ujęty w betonowe obramowanie; na niewysokiej podstawie zdobiona stela nagrobna z fotografią

Informacje o pochowanym: sierż. pil. **Jerzy Szeruda** – ur. 16 X 1891 w Wędryni na Śląsku Cieszyńskim, zginął podczas startu na lot bojowy 16 II 1919 wraz z por. obs. Janem Pareńskim; lat 29 (zob. pkt 8, s. 61); w 1914 wcielony do c. i k. armii, doskonalił umiejętności w szkole pilotażu w Wiener Neustadt, Lugos (obecnie Lugoj w Rumunii) oraz w Arad; podczas I wojny światowej brał udział we frontowych działaniach lotnictwa austriackiego, gdzie poznał por. Jana Pareńskiego; po kapitulacji Austro-Węgier zgłosił się do służby na stanowisku pilota w 5 esk. wywiad., stacjonującej na lotnisku Rakowickim w Krakowie; w czasie wojny polsko-ukraińskiej wraz z eskadrą został przeniesiony na lotnisko Hurka k. Przemyśla; 16 II 1919 zgłosił się poza wyznaczoną służbą na lot bojowy na samolocie Rum-

pler C.IV; wystartował wspólnie z por. obserw. Janem Pareńskim; w trakcie wykonywania manewru, na wysokości 300 m. samolot stracił stabilność, wpadł w korkociąg i pomimo wysiłków pilota runął na ziemię; śmierć ponieśli obaj lotnicy, ich uroczysty wspólny pogrzeb odbył się kilka dni później na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie (*Ku czci poległych lotników*, s. 150, 299-300; *Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*; „Czas” 1919, 23 II)

Treść tablicy:

+ \ JERZY SZERUDA \ SIERŻANT PILOT \ * 16 X 1891 NA ŚLĄSKU \ + 16 II 1919 POD PRZEMYŚLEM \ BĄDŹ WIERNY AŻ DO ŚMIERCI \ A DAM CI KORONĘ ŻYWOTA \ OBJ. 2.10

23.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób pojedynczy, pas 33a

Informacje o pochowanym: por. **Franciszek Szopiński** – zm. 17 IV 1920; urzędnik, lat 38; brak bliższych informacji (*Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*; Lista odznaczonych KW o nieznanym adresach, s. 70: chor. b. Polsk. Korp. Wsch., odznaczony KW)

Treść tablicy:

Ś. + P. \ FRANCISZEK SZOPIŃSKI \ LAT 38 + 17 IV 1920 \ CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI

24.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki, ul. Prandoty

Informacje o mogile: grób pojedynczy, kw. 1 woj-zach.; nagrobek zwieńczony krzyżem, piaskowiec, marmurowa tabliczka, pod nią plakietka z wizerunkiem MB Częstochowskiej

Informacje o pochowanym: sierż. **Stanisław Budzianowski** – ur. w 1897; podczas walk kilkakrotnie wyróżniany, „jeden z najdzielniejszych podoficerów” 65 pp; w dniach poprzedzających bitwę warszawską wysłany na patrol pod Żelechów, powrócił z jeńcami przewożącymi rozkazy operacyjne i kasę; zm. 25 XII 1920 z ran odniesionych w trakcie walk toczonych wspólnie z 66 pp, we wrześniu 1920 w okolicach Horodca na Polesiu; odznaczony Krzyżem Orderu VM (*Lista strat...*; L. Proskurnicki, s. 18, 22, 27, 29)

Treść tablicy:

+ \ STANISŁAW \ BUDZIANOWSKI \ SIERŻANT 65 P.P. \ LAT 23 POLEGŁ W OBRO-
NIE \ OJCZYZNY 24/XII 1920 R \ CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI.

25.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Rakowicki, cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej nr 388

Informacje o mogile: grób pojedynczy w obrębie kwatery; ziemny, ujęty w betonowe obramowanie; u wezgłowia betonowy, pulpitowy nagrobek z inskrypcją

Informacja o pochowanym: kpt. **Jan Ogrodnik**, lat 27; legionista – w stopniu chorążego od 28 IV 1916, od 1 I 1917 ppor. 6 pp.; w styczniu 1919, jako dowódca 5 komp. II bat. 24 pp wyruszył na front ukraiński; brał udział w walkach o Lwów, przechodząc z kompanią chrzest bojowy 13 I 1919 pod Nowosiólką; po śmierci dowódcy, pplk. Aleksandra Szemiota, objął dowództwo II batalionu; poważnie ranny podczas ciężkich zmagañ 25-26 VI 1919 w okolicach Lasowa, mimo osłabienia z powodu utraty krwi, do końca wydawał rozkazy; 22 listopada 1919, na froncie litewskim przeprowadził wypad na Berkowicze; omijając zabezpieczenia zaskoczył oddziały sowieckie, rozbijając je, biorąc „jeńców, 2 działa z zaprzęgami i karabin maszynowy”; w trakcie natarcia „pierwszy rzuca się do domu, gdzie stacjonował sztab sowieckiego batalionu, ugodzony jednak kulą rewolwerową w usta, ginie na rękach żołnierzy”; po wojnie oficerowie batalionu ufundowali cegielkę z jego nazwiskiem na Wawelu; odznaczony Krzyżem Orderu VM

(*Lista starszeństwa oficerów LP; Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*; *Lista strat...*; poległ 22 XI 1919 nad Dżisną; Dz. Pers. 1923 r. nr 3; J. Pałac, s. 6, 15, 21-22, 36, 40; J. Drogomir, t. 3, s. 531 podaje datę śmierci: 23 XI 1916)

Treść tablicy:

+ \ JAN \ OGRONNIK \ KAPITAN 24 P.P. P.P.L.[?] LEG. \ + 23 XI 1919

Obok, w rzędzie, uhonorowani podobnymi w formie nagrobkami spoczywają zmarli w 1919, o których brak dokładniejszych informacji: **Władysław Kumala/Kumala**, cywilny robotnik, l. 19, zm. 1919, nagrobek ufundowany przez PTONGB; emerytowany kpt. lek. dr. **Henryk Topoliński** (28 VIII 1842 – 15 XI 1919); ppor. **Władysław Kędzior** z Tarnopola, l. 20, oddział karabinów maszynowych, zm. 13 VIII 1919; kpt. **Marceli Stasiński** (1883-1919), architekt, ppor. oddz. budown.

(*Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*)

26.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: gm. Kocmyrzów-Luborzyca, pow. krakowski, Wysiółek Luborzycki, cmentarz parafialny

Informacje o mogile: grób pojedynczy, ziemny, usytuowany obok wejścia na cmentarz, betonowe obramowanie; wysoki kapliczkowy pomnik nagrobny z lastrykowym krzyżem, na którym umieszczono medalion z wizerunkiem Chrystusa Cierpiącego

Informacje o pochowanym: strzel. **Roman Gruszka** – ur. 1900, zm. 13 IV 1920 w Przemysłu, żołnierz 51 p. strzel.; brak bliższych informacji (*Lista strat...*; <http://grobywojenne.malopolska.uw.gov.pl/pl-PL/Home/Obiekt/2143>; *Miejsca Pamięci Narodowej...* [on-line:])

Treść tablicy:

Ś.P. ROMAN GRUSZKA \ ŻOŁNIERZ 51 P. STRZELCÓW \ WOJSK POLS[kich] \ * 1900 ZM. 13 KWIET[nia] 1920 \ PROSI O ZDROWAŚ MARYA

27.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: gm. Limanowa, pow. limanowski, Męcina, cmentarz parafialny

Informacje o mogile: grób pojedynczy w dolnej części cmentarza, na marmurowej tablicy emblemat Chrystusa cierpiącego oraz wryty orzeł wojskowy z 1919 (orzeł z brązu, zamontowany podczas remontu wykonanego w 2009, został skradziony dwa lata później)

Informacje o pochowanym: por. **Jan Wróbel** – ur. 1897 w Pisarzowej, poległ 7 X 1920 pod Karelicami; osierocony w wieku 5 lat, wychowywany przez pp. Lupów; absolwent szkoły powszechnej w Męcinie i nowosądeckiego gimnazjum, podjął pracę w urzędzie skarbowym, oszczędności przeznaczył na Fundusz Narodowy; jako ppor. służył w 5 pp leg., czterokrotnie ranny; brał udział w bitwie warszawskiej; wrócił do Męciny na rekonwalescencję, jednak dowiedziawszy się z komunikatu radiowego o ciężkich walkach toczonych przez jego pułk na Litwie, powrócił na front; ranny w głowę podczas forsowania przejścia przez Uszę w okolicy Treszczyny 2 X 1920 trafił do szpitala polowego, gdzie zmarł; w kwietniu 1921 przywieziono ekshumowane zwłoki i z ho-

norami wojskowymi pochowano na cmentarzu parafialnym; odznaczony Krzyżem Orderu VM; w 2015 jego imię otrzymała jedna z ulic w Limanowej (*Lista strat...*: zm. z ran w szp. pol. 101; K. Bąbiński, s. 65, 67; K. Bednarczyk; *Pamiętajmy o bohaterach...* [on-line:]; *Ulica Limanowej...* [on-line:]; <http://grobywojenne.malopolska.uw.gov.pl/pl-PL/Home/Obiekt/609>)

Treść tablicy:

Ś. + P. \ POR. WRÓBEL JAN \ OFICER 5 PUŁKU \ PIECHOTY LEGIONÓW \ *22.I.1897 \ POLEGŁ W OBRONIE OJCZYZNY \ POD KARELICAMI K. NOWOGRÓDKA \ W WALCE Z BOLSZEVIKAMI \ + 7.X.1920 \ CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI

28.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Niepołomice, pow. bocheński, przy cmentarzu parafialnym, ul. Cmentarna, mogiły w obrębie kwatery z okresu I wojny światowej nr 327

Informacje o mogile: groby pojedyncze, po lewej stronie zwirowej alei wiodącej do pomnika pochowani żołnierze 11 pp, po prawej stronie pomnika centralnego mogiła pojedyncza J. Koraba

Informacje o pochowanych:

– pochowani z 11 pp: sierż. sztab. **Stanisław Drabik** – ur. w 1889; szer. **Bolesław Krzój** – ur. 1896; szer. **Jan Kwinta** – b.d. (*Lista strat...* wskazuje osobę tego nazwiska – zm. w wypadku 4 VIII 1919 w Częstochowie); szer. **Józef Matusiak** – ur. 1895; szer. **Grzegorz Skrzek** – ur. 1896; szer. **Wacław Wawrzowski** – ur. 1895; st. żandarm **Józef Wojas** – dyon żand. wojsk., 5 pluton Tarnów, ur. 1899, zamieszkały w Woli Batorskiej, w powiecie bocheńskim – z 5 pac; ppor. **Józef Korab** – ur. w 1898, z Węgier (Karlato), zm. 1922 (*Wykaz żołnierzy poległych lub zmarłych po 1 listopada 1918 r., gm. Niepołomice, pow. Bochnia; Lista strat...*)

Treść tablicy:

kolejno od strony wejścia:

SIERŻ. \ STANISŁAW \ DRABIK \ 11 PUŁK PIECH. WP \ + 16./10. 1919

SZER. \ JÓZEF \ MATUSIAK \ 11 PUŁK PIECH. WP \ + 2./7. 1919

SZER. \ KWINTA \ 11 PUŁK PIECH. WP \ + 2./8. 1919

SZER. \ KRZOJ \ 11 PUŁK PIECH. WP \ + 28./7. 1919

SZER. \ WAWRZOWSKI \ 11 PUŁK PIECH. WP \ + 28./7. 1919

SZER. \ SKRZEK \ 11 PUŁK PIECH. WP \ + 28./7. 1919

ST. ŻAND. \ WOJAS \ DYW. ŻAND. WOJSK. \ 5 PLUT. TARNÓW \ + 21./1. 1922

mogiła obok pomnika:

POR. \ JÓZEF \ KORAB \ 5 PUŁK ART. CIĘŻK. WP \ + 23./4. 1922

29.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Olkusz, pow. olkuski, cmentarz parafialny, kwatery wojenna z okresu I i II wojny światowej

Infomacje o mogiłach: kwatery wojenna, upamiętnieni na marmurowej tablicy umieszczonej na murze ogrodzenia obok wejścia do kwatery poległych w latach I wojny światowej żołnierzy armii austro-węgierskiej i rosyjskiej, pochowani w obrębie kwatery w nieustalonym obecnie miejscu

Informacje o pochowanych: pochowanych 10 żołnierzy WP, zmarłych w okresie od listopada 1918 do kwietnia 1919: szer. **Jan Borowski** – ur. 1898, zam. Kamień Kotowy, gm. Tuchowo, pow. Lipno, zm. 18 IV 1919 w Olkuszu; szer. **Franciszek Dąbrowski** – 5 baon strzel., ur. 1896, zam. Dobra, gm. Pilica, pow. Olkusz, zm. 18 XI 1918 w Olkuszu; ułan **Stanisław Husiatyński** – 2 p. uł., ur. 1893 w Śniatynie, zm. 15 XII 1918 w Olkuszu; szer. **Piotr Kędzior** – 5 baon strzel., ur. 1900, zam. Libiąż, pow. Chrzanów, zm. 6 XII 1918 w Olkuszu; sierż. **Jan Adolf Miedziejewski** – II Brygada Legionów, ur. 24 VI 1893, zam. Sochaczew, zm. 3 XII 1918 w Olkuszu; szer. **Benedykt Niedziela** – komp. powiat. Olkusz, ur. 1900, zam. Przybysławice, gm. Tczycza, pow. Miechów, zm. 4 V 1919 w Olkuszu; kpr. **Franciszek Podbial** – 75 pp, ur. 1890, zam. Piekary, pow. Bytom, zm. IV 1919 (*Lista strat...* podaje: kpr.

Franciszek Podbiol – bytom. p. strzel., poległ 23 X 1919; sierż. **Jan Proszek/Proszczek** – 5 baon strzel., ur. 1897, zam. Sławków, zm. 28 XII 1918 w Sławkowie, być może pochowany na cmentarzu w Sławkowie; szer. **Ignacy Rak** – 5 baon strzel., ur. 1898, zam. Chorążyce, pow. Miechów, zm. 28 XII 1918 w Wodzisławiu (*Lista strat...* podaje: st. szer., baon olkuski, poległ 30 XI 1918, Wodzisław), został zabity podczas walki z grupą bandytów dowodzoną przez byłego żołnierza (kaprała?) armii austriackiej Kalinkę, ps. Kozuń („Czas”); ppor. **Jan Roessler** – 5 baon strzel., ur. 1898, zam. Lwów, zm. 2 XII 1918 w Wodzisławiu, w stopniu podchorążego poległ „w walce z zorganizowanymi bandami pod Jędrzejowem”, dowodził oddziałem ekspedycji karnej kieleckiego okręgu wojskowego, oddelegowanej do zwalczania grupy utworzonej przez byłego żołnierza (kaprała?) armii austriackiej Kalinkę, ps. Kozuń. Do starć doszło w wiosce k. Wodzisławia, Dekretem Naczelnego Wodza z 24 grudnia 1918 r. „w uznaniu okupionego śmiercią czynu bohaterskiego” mianowany podporucznikiem („Czas”; „Ziemia Lubelska”); **Piotr Stapała** – strażnik skarbowy, ur. 1890, zam. Iwanowice, zm. XI 1918 (*Lista strat...*; Dz. Rozk. Wojsk. 1919 r. nr 3, poz. 119, s. 74; <http://grobywojenne.malopolska.uw.gov.pl/pl-PL/Home/Obiekt/107>; „Czas” Krakowski 1918, 3 XII, s. 3; „Ziemia Lubelska” 1918, nr 598 z 10 XII; *Husiatyński Stanisław*, <http://wykaz.muzeumpilsudski.pl/wykaz-legionistow/wykaz/legionista/9071-husiatynski>)

Treść tablicy:

tablica po prawej stronie:

ŻOŁNIERZOM \ I WOJNY \ ŚWIATOWEJ \ POLEGLYM \ NA ZIEMI \ OLKUSKIEJ \ 1914-1918

na tablicy po lewej stronie przy bramie wejściowej:

POŚRÓD WIELU NIEZNANYCH \ SPOCZYWAJĄ TU \ szer. JAN BOROWSKI \ szer. FRANCISZEK DĄBROWSKI \ ulan STANISŁAW HUSIATYŃSKI \ szer. PIOTR KĘDZIOR \ sierż. JAN ADOLF MIEDZIEJEWSKI \ szer. BENEDYKT NIEDZIELA \ kapral FRANCISZEK PODBIAŁ \ sierż. JAN PROSZEK \ szer. IGNACY RAK \ ppor. JAN ROESSLER \ strażnik PIOTR STAPAŁA

30.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Sucha Beskidzka, pow. suski, cmentarz parafialny
Informacje o mogile: kwatery żołnierzy z okresu I i II wojny światowej oraz wojny polsko-bolszewickiej; pomnik centralny, na nim tablice inskrypcyjne; brak tablicy z nazwiskami zmarłych w latach 1919-1920; mogiły nieoznakowane, jedna mogiła indywidualna z tego okresu, Antoniego Rzepy

Informacje o pochowanych: pochowani żołnierze zmarli w szpitalach polowych (już w 1917 w Zamku zlokalizowano szpital Czerwonego Krzyża na 1200 łóżek). Chorymi opiekowały się ss. Nazaretanki. Z ran i na skutek chorób w okresie 1919-1920 zmarło i zostało pochowanych 28 osób:

– w grobie pojedynczym: szer. **Antoni Rzepa** – 38 p. strzel. lwow., lat 18, zm. 24 VII 1919
 – w kwaterze spoczywają: szer. **Wincenty Bigas** – 16 pp, Jasło, lat 18, zm. 19 V 1919; szer. **Wincenty Bocek** – sekc. o. M.S. Wojsk., Domaradz, lat 23, zm. 19 I 1920; **Mieczysław Boziecki** – Bukowina, lat 21, zm. 19 IX 1919; st. szer. **Wacław Dudziec** – 1 p. lotn., Kowalówka, lat 23, zm. 12 VIII 1919; **Franciszek Dział** – Pobitno, lat 37, zm. 18 V 1919; szer. **Franciszek Dziedzic** – 3 pp leg., Rzeszów, lat 26, zm. 28 VI 1919; szer. **Michał Dziugała** – 32 pp, Łuczyce, lat 43, zm. 31 VII 1919; kan. **Jakub Gąsiewicz** – 12 Dywizja Piechoty, Medyniec, lat 22, zm. 11 X 1919; szwol. **Bolesław Glazer** – 1 p. szwol., Leśniowice, lat 23, zm. 12 VIII 1919; **Józef Gogulski** – Zbaraż, lat 24, zm. 8 VIII 1919; saper **Antoni Karbowski** – komp. zap. sap. 5, Żuromin, lat 28, zm. 3 VIII 1919; szer. **Józef Klaja** – 33 pp, Piekary, lat 24, zm. 26 II 1920; **Władysław Klimala** – Żarnówka, lat 20, zm. 8 XII 1920; szer. **Józef Maniecki** – 12 pp, Myślenice, lat 20, zm. 3 I 1920; strzel. **Jan Markowski** – 3 p. strzel. gran., lat 21, zm. 5 VIII 1919; szer. **Piotr Nerek** – 1 pp leg., Czulów, lat 26, zm. 26 VI 1919; szer. **Bolesław Osiak** – Warszawa, lat 21, zm. 26 VIII 1919; szer. **Bronisław Palacz** – 1 dyon tab., Częstochowa, lat 25, zm. 6 VII 1919; szer. **Józef Poczobutt** – 41 pp, Wilno, lat 19, zm. 26 X 1919; szer. **Ryszard Rejchert** – 1 pp leg., Kraków, lat 22, zm. 2 IX 1919; sierż. **Kazimierz Sablik** – urz. DOG I, Sokal, lat 22, zm. 3 IX 1919; **Ignacy Sitek** – zm. 9 VI 1919; szer. **Edward Sitar-**

ski – dow. twierdzy Brześć, Brzezica, lat 27, zm. 30 XII 1919; szer. **Stefan Stasiak** – 26 pp, Warszawa, lat 23, zm. 1 VI 1919; kan. **Adalbert/Wojciech Tarnowski** – Kraków, lat 21, zm. 13 VIII 1919; szer. **Stanisław Trachimczuk** – 22 pp, Sokal, lat 24, zm. 12 V 1919; szer. **Józef Trojanowicz** – 13 pp, Gorlice, lat 20, zm. 14 VI 1919 (*Wykaz żołnierzy polskich zmarłych wskutek ran i epidemii w szpitalach polowych w Suchej...; Lista strat...; Sucha Beskidzka...; J. Kulczycki, s. 29 (Antoni Rzepa); <http://grobywojenne.malopolska.uw.gov.pl/pl-PL/Home/Obiekt/225> – 30 XII 2016)*)

Treść tablicy:

brak upamiętnienia na pomniku centralnym; grób pojedynczy, na betonowej steli wyryty krzyż, poniżej owalna metalowa tabliczka:

TU SPOCZYWA \ ANTONI RZEPA \ ŻOŁNIERZ W. P. \ PRZEŻYWSZY L. 18 \ ZMARŁ W SUCHEJ D. 25/7 1919 \ CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI

31.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Szczucin, pow. dąbrowski, cmentarz parafialny
Informacje o mogile: grób wojenny, pojedynczy, kw. XIV, grób 47, w centrum cmentarza, powyżej budynku gospodarczego; lastrykowy nagrobek z marmurową tablicą, na płycie nagrobnej krzyż z czarnego marmuru

Informacje o pochowanym: por. **Stanisław Soja** – w walkach pod Lwowem 10 I 1919 dowodzona przez niego 3 komp. 2 psp zajęła wieś Czystki; 4 II 1919 osłaniała odwrót grupy płk. Minkiewicza spod Wołczy; dwa dni później, w nocy z 6 na 7 lutego II komp. urządziła wypad na Smereczną (10 km na południe od Chyrowa); podporucznik przekradł się z oddziałem na tyły nieprzyjaciela, rozbił kwaterujący w Smerecznej ukraiński odwód, wracając ze zdobytą armatą, karabinem maszynowym, 37 jeńcami, 6 końmi i wozem taborowym; 8 maja 1919 w składzie grupy operacyjnej „Bug” brał udział w wypadzie na Ostrobuż; rannym 9 maja 3 komp. pod jego dowództwem urządziła wypad na wieś Bruckenthal; porucznik Soja zginął wraz z 7 strzelcami już podczas początkowej wymiany ognia. Odznaczony KW (*Lista strat...: poległ 10 V 1919; L. Migdał, s. 6, 8, 30; Dz. Rozk. Wojsk. 1919 r. nr 23, poz. 747; Lista odznaczonych KW o nieznanym adresach, s. 65*)

Treść tablicy: D.O.M. \ Tu spoczywa \ Ś.P. \ STANISŁAW SOJA \ Porucznik 2 p. Strzelców Podhal. \ ur. 1883 r. Zmarł 22.6.1919 \ z ran otrzymanych na froncie Ukraińskim \ żył i zginął dla Ojczyzny \ Cześć Jego pamięci

32.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: m. Tarnów, Cmentarz Stary, ul. Narutowicza

Informacje o mogile: grób pojedynczy, kw. V; nagrobek z płaskorzeźbą krzyża łacińskiego; u wejścia pulpitowa nastawa z tablicą w płycinie, na której obok inskrypcji umieszczono fotografię nagrobną

Informacje o pochowanym: por. 1 pp Leg. **Tadeusz Langner** – ur. w 1899, poległ na froncie litewskim podczas wypadu ppor. Bacza na Czabiszki (lit. Čiobiškis) w dniu 20 IX 1919 (A. Sypek 1999, 2005; *Lista strat...*; S. Pomarański, s. 56, 98; <http://grobywojenne.malopolska.uw.gov.pl/pl-PL/Home/Obiekt/934> – 20 XII 2016)

Treść tablicy:

Ś. + P. \ TADEUSZ \ LANGNER \ PODOFICER 1 P.P. LEGIONÓW \ KOMPANII SZTURMOWEJ \ PADŁ ŚMIERCIĄ BOHATERSKĄ \ NA FRONCIE LITEWSKIM \ POD CZABISZKAMI \ 20.IX.1919. W 20 ROKU ŻYCIA \ CZEŚĆ PAMIĘCI BOHATERA

33.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: m. Tarnów, Cmentarz Stary, ul. Narutowicza

Informacje o mogile: grób pojedynczy, kw. XXI; płyta nagrobna z płaskorzeźbą krzyża łacińskiego; na postumencie zwieńczony metalowym krzyżem pomnik-kapliczka z piaskowca, na nim wyryty napis (w okresie PRL słowo „Chołojów” zostało – zapewne celowo – uszkodzone); remont w 2012

Informacje o pochowanym: mjr **Kazimierz Zakrzewski** – ur. 27 XI 1881; Dekretem Naczelnego Wodza z dnia 19 II 1919 przyjęty w stopniu rotmistrza do WP; od maja 1919 dowódca 3 szwadry w 1 p. uł.; pełniąc obowiązki dowódcy pułku, poległ 14 VIII 1920 pod Chołojowem; w 1922 r. awansowany do stopnia majora (*Lista strat...*; Dz. Rozk. Wojsk. 1919 r. nr 23, poz. 743, s. 557; Dz. Pers. 1922 r. nr 1, s. 51; A. Wojciechowski, s. 28, 43-44, 50; <http://grobywojenne.malopolska.uw.gov.pl/pl-PL/Home/Obiekt/935> – 30 XI 2016)

Treść tablicy:

Ś. + P. \ KAZIMIERZ \ ZAKRZEWSKI \ MAJOR I. PUŁKU \ UŁANÓW KRECHOWIEC-KICH \ URODZONY 27/11 1881 R. \ POLEGŁ ŚMIERCIĄ BOHATERSKĄ \ W OBRO-
 NIE OJCZYZNY W BITWIE \ POD CHOŁOJOWSKĄ WOLĄ \ W 1920 R. \ CZEŚĆ JEGO
 PAMIĘCI

34.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: m. Tarnów – Chyszów, cmentarz z okresu I wojny światowej nr 200, ul. Chyszowska

Informacje o mogile: cmentarz wojenny, mogiły zbiorowe; trzy betonowo-piaskowcowe słupy zwieńczone czterospadowo, we wnękach umieszczone żeliwne tablice z nazwiskami

Informacje o pochowanych:

Pochowani, prawdopodobnie grupowani zgodnie z przynależnością do pułków wykazanych na tablicach inskrypcyjnych, żołnierze walczący:

– w pułkach legionowych:

Franciszek Bryś – 3 pp; szer. **Antoni Filipkowski** – sztab 1 dyw. piech., zm. 26 III 1920; szer. **Władysław Kaźmierczyk** – 6 pp leg.; szer. **Paweł Król** – 9 pp leg.; **Ignacy Lutobarski** – b.d.; st. szer. **Stanisław Steleblak** – 3 pp; szer. **Ludwik Wylęzek** – 27 pp (*Lista strat...*)

– w pułkach strzelców konnych:

z 3 psk: **Jan Cygan**; **Paweł Czarniecki**; **Edward Kawecki**; **Władysław Klepacki**; **Józef Koziarski**; **Wojciech Zawadzki**

z 5 psk: **Alexa Kraszocha**; **Bronisław Magdziński**

– w pułkach piechoty WP:

z 1 pp: **Józef Borowski**; **Stanisław Głowacki**; **Marian Kijanka**; **Piotr Kołodziej**; **Władysław Libera**; **Michał Matjasik**; **Alojzy Narloch**

z 2 pp: **Marcin Bigos; Jan Marczyk; Stanisław Miszczak; Tadeusz Pszczółka; Stanisław Urban; Andrzej Wasko; Władysław Wierzbicki; Franciszek Windak; Wiktor Zarański**

z 3 pp: **Bolesław Durka; Aleksander Gajewski; Antoni Korczak; Jan Kulakowski; Kazimierz Oczakowski; Tadeusz Sówka; Jan Swiszczy; Władysław Trzeciak**

z 5 pp: **Kazimierz Dzięcioł; Tomasz Szyszko; Czesław Wiśniewski**

z 6 pp: **Filip Jacokowski; Teofil Sobczyk; Jan Strzelecki; Antoni Tylak**

z 17 pp: **Florian Cap; Jan Dzik; Piotr Szurdak**

z 57 pp: **Józef Barabasz Plut.; Andrzej Mocolak; Wojciech Sikora; Karol Surowiec; Andrzej Szala; Jan Więclaw**

– z 1 Pułku Ułanów Krechowieckich:

Jan Chruśliński – b.d., **Wawrzyniec Kulig** – b.d.; st. uł. **Jan Lepczak**; uł. **Bronisław Kleszcz**; uł. **Bronisław Kraśkiewicz**; uł. **Maksymilian Kornstein**; **Josef Rubka** – b.d.; kpr. **Władysław Sidorow**; uł. **Stanisław Stefański**

– żołnierze WP:

w pułkach piechoty:

Andrzej Darowski – 24 pp; **Józef Gądek** – 32 pp; **Michał Grela** – 31 pp; **Jan Grudzień** – 13 pp; **Franciszek Kuzlik** – 9 pp; szer. **Józef Makarowski** – 21 pp; **Wojciech Rączek** – 10 pp; **Władysław Szewczyk** – 52 pp; szer. **Piotr Ułasz** – 45 pp; **Piotr Zachriuk** – 41 pp; **Ilko Zemyć** – 72 pp

w pułkach strzelców:

Stanisław Bigda – 33 p. strzel.; **Kiryło Bula** – 1 p. strzel. podh.; **Wiktor Lesik** – 18 p. strzel.; **Józef Pawłowicz** – 18 p. strzel.; **Gustaw Piszczek** – 32 p. strzel.; **Stefan Stolarz** – 2 p. strzel.; **Józef Vrcic** – 5 p. strzel.

w pułkach artylerii:

Jan Bednarski – 2 pac; **Karol Dalke** – 4 p. art.; **Józef Janiec** – 4 p. art.; **Teodor Kich** – 2 p. art.; **Petrow Koszeloj** – 2 p. art.

– zaopatrzenie, warta, saperzy i in.:

Józef Brymar – mag. żywn. Przemysł; uł. **Jan Gonet** – baon wart. nr 5; **Michał Górniak** – st. zaop. 4 Armii; **Franciszek Gućwa** – b. celny nr 37; **Andrzej Kostrzewa** – baon wart.; **Andrzej Kowalski** – gł. tab. Tarnów; **Wincenty Kowalski** – Okr. Żand. Lwów; **Józef Kor-naś** – 6 baon sap.; **Alexander Królikowski** – W. Sąd Okr.; **Michał Mikliciak** – Prowiant. III Armii; **Jan Pikul** – Zakł. Dezynf. Tarnów; **Stanisław Pilarski** – komp. Tarnów; **Wojciech Płyskanka** – szp. wojsk. Tarnów; **Stanisław Przewoźnik** – baon wart. nr 5; szer. **Jakub Lesiak (Kęsiak)** – 10 b. sap.; **Józef Sieroń** – baon wart. nr 5; **Józef Sośniak** – oddz. ochot. Tarnów; **Aureli Tolyńko** – sztab 3 bryg. art.; **Stanisław Mazurek** – inwalida woj.; szer. **Teofil Taryzej**; **Marcin Korhun** (*Lista strat...*)

Okręgowa Ekspozytura Sekcji Opieki Ministerstwa Spraw Wojskowych Tarnów:

Stanisław Baran; Franciszek Bialik; Władysław Boratyński; Jan Cabala; Władysław Libora; Franciszek Nicroń; Wojciech Pokrywka; Franciszek Polek; Władysław Rzepa; Jan Zachora (*Lista strat...*; wzmianka o S. Steleblaku: C. Czajkowski, s. 45; <http://groby-wojenne.malopolska.uw.gov.pl/pl-PL/Home/Obiekt/913> – 30 XII 2016)

Treść tablic:

tablica 1:

PULKI LEGIONÓW POLSKICH \ FRANCISZEK BRYŚ 3. P.P. + 17.12.1919. \ IGNACY LUTOBARSKI 3. P.P. + 21.12.1919. \ WŁADYSŁAW KAZIMIERCZYK, 6 P.P. + 6.1.1920. \ STANISŁAW STELEBLAK, 3 P.P. + 11.1.1920. \ LUDWIK WYLĘZEK + 13.2.1920. \

ANTONI FILIPOWSKI I DYW. SZT. + 1920. \ PAWEŁ KRÓL 9 P.P. + 19.11.1920. \ PUŁKI STRZELCÓW KONNYCH WP \ PAWEŁ CZARNIECKI 3 P. + 25.10.1919. \ WŁADYSŁAW KLEPACKI 3 P. + 9.1.1920. \ EDWARD KAWECKI 3 P. + 11.2.1920. \ WOJCIECH ZAWADZKI 3 P. + 6.3.1920. \ JÓZEF KOZIARSKI 3 P. + 2.8.1920. \ JAN CYGAN 3 P. + 24.10.1920. \ ALEXA KRASZOCHA 5 P. + 13.9.1922. \ BRONISŁAW MAGDZIŃSKI 5 P. + 13.9.1922. \ O.E.S.O. MSW TARNÓW \ WŁADYSŁAW RZEPA \ FRANCISZEK BIALIK + 14.11.1919. \ WOJCIECH POKRYWKA + 7.1.1920. \ JAN ZACHORA + 28.1.1920. \ FRANCISZEK POLEK + 20.2.1920. \ FRANCISZEK NICROŃ + 22.2.1920. \ JAN CABAŁA + 28.4.1920. \ WŁADYSŁAW BORATYŃSKI + 29.4.1920. \ STANISŁAW BARAN + 21.8.1920. \ WŁADYSŁAW LIBORA + 16.6.1921.

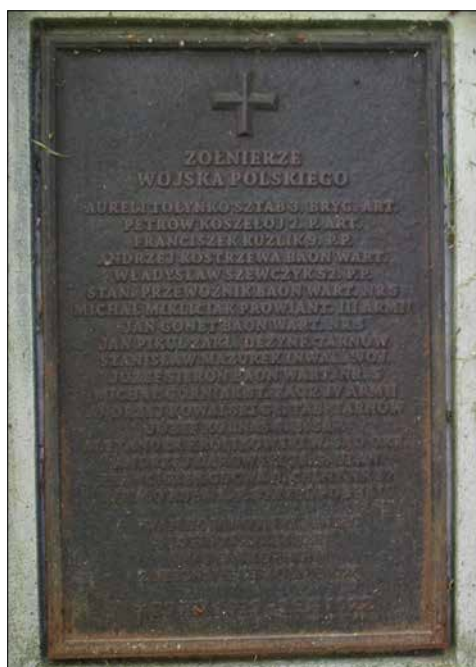
tablica 2:

ŻOŁNIERZE WOJSKA POLSKIEGO \ JÓZEF GADEK 32. P.P. \ JÓZEF SOŚNIAK ODDZ. OCHOT. TARNÓW \ STEFAN STOLARZ 2. P. STRZEL. \ JOZEF PAWŁOWICZ 18. P. STRZEL. \ JÓZEF JANIEC 4. P. ART. \ STANISŁAW BIGDA 33. P. STRZEL. \ GUSTAW PISZCZEK 32. P. STRZEL. \ TEODOR KICH 2. P. ART. \ ILKO ZEMYĆ 72. P.P. \ PIOTR ZACHRIUK 41. P.P. \ JÓZEF VRCIC 5. P. STRZEL. \ JAN BEDNARSKI 2. P. CIĘŻ. ART. POL. \ WOJCIECH PŁYSKANKA SZP. W. TARNÓW \ JÓZEF BRYMAR MAG. ŻYWN. PRZEMYSŁ \ STANISŁAW PILARSKI KOMP. TARNÓW \ JAN GRUDZIEŃ 13. P.P. \ JAKUB LESIAK 10 B. SAP. \ PIOTR ULIASZ 45 P.P. \ JÓZEF MAKAROWSKI 21 P.P. \ MICHAŁ GREŁA 31. P.P. \ KAROL DALKE 4 P. ART. \ WIKTOR LESIK 18. P. STRZEL. \ WINCENTY KOWALSKI OKR. ŻAND. LWÓW \ WOJCIECH RĄCZEK 10. P.P. \ + 13 XI 1918 – 12 VII 1919

tablica 3:

ŻOŁNIERZE WOJSKA POLSKIEGO \ AURELI TOŁYŃKO SZTAB 3. BRYG. ART. \ PETROW KOSZEŁOJ 2. P. ART. \ FRANCISZEK KUZLIK 9. P.P. \ ANDRZEJ KOSTRZEWA BAON WART. \ WŁADYSŁAW SZEWCZYK 52. P.P. \ STAN. PRZEWOŹNIK BAON WART. NR 5 \ MICHAŁ MIKLIČIAK PROWANT. III ARMII \ JAN GONET BAON WART. NR 5 \ JAN PIKUL ZAKŁ. DEZYNF. TARNÓW \ STANISŁAW MAZUREK INWAL. WOJ. \ JÓZEF SIEROŃ BAON WART. NR 5 \ MICHAŁ GÓRNIK ST. ZAOP. IV ARMII \ ANDRZEJ KOWALSKI GŁ. TAB. TARNÓW \ JÓZEF KORNAŚ 6. B. SAP. \ ALEXANDER KRÓLIKOWSKI W. SĄD OKR. \ ANDRZEJ DAROWSKI 24. P. UŁAN \ FRANCISZEK GUCWA B. CELNY NR 37 \ KIRYŁO BUŁA 1. P. STRZEL. PODHAL. \ IWAN BOJANOWSKI JENIEC \ TEOFIL TARYZEJ SZER. \ MARCIN KORHUN. 2 NIEZNANYCH ŻOŁNIERZY \ + 29 XII 1919 – 26 X 1922

tablica 4:

1. PUŁK UŁANÓW KRECHOWIEC-KICH \ JOSEF RUBKA + 28.12.1919. \ STANISŁAW STEFAŃSKI + 7.1.1920. \ JAN LEPCZAK + 16.2.1920. \ BRONISŁAW KLESZCZ + 16.4.1920. \ BRONISŁAW KRASKIEWICZ + 22.7.1920. \ WŁADYSŁAW SIDORÓW + 31.8.1920. \ MAKSYMILIAN KORNSTEIN + 7.9.1920. \ JAN CHRUŚLINSKI + 6.II.1921. \ WAWRZYNIEC KULIG + 31.3.1921 \ 1. PUŁK PIECHOTY WP \ MARIAN KIJANKA \ MICHAŁ MATJASIK + 15.12.1919. \ STANISŁAW GŁOWACKI + 12.8.1920. \ JÓZEF BOROWSKI + 14.8.1920. \ PIOTR KOŁODZIEJ + 15.8.1920. \ WŁADYSŁAW LIBERA + 3.9.1920. \ ALOJZY NARLOCH + 19.9.1920. \ 3. PUŁK PIECHOTY WP \ BOLESŁAW DURKA + 3.8.1920. \ TADEUSZ SÓWKA + 4.8.1920. \ JAN KUŁAKOWSKI + 12.8.1920. \ KAZIMIERZ OCZAKOWSKI + 18.8.1920. \ JAN SWISZCZ + 29.8.1920. \ ANTONI KORCZAK + 11.9.1920. \ ALEKSANDER GAJEWSKI + 20.10.1920. \ WŁADYSŁAW TRZECIAK + 16.2.1921.

tablica 5:

2. PUŁK PIECHOTY WP \ TADEUSZ PSZCZÓŁKA + 13.8.1920. \ WŁADYSŁAW WIERZBICKI + 14.8.1920. \ FRANCISZEK WINDAK + 23.8.1920. \ MARCIN BIGOS + 4.9.1920. \ ANDRZEJ WASKO + 4.9.1920. \ JAN MARCZYK + 25.10.1920. \ STANISŁAW MISZCZAK + 28.10.1920. \ STANISŁAW URBAN + 1920. \ WIKTOR ZARAŃSKI + 5.1.1921. \ 5. PUŁK PIECHOTY WP \ KAZIMIERZ DZIĘCIOŁ + 17.12.1919. \ CZESŁAW WIŚNIEWSKI + 31.12.1919. \ TOMASZ SZYSZKO + 12.8.1920. \ 6. PUŁK PIECHOTY WP \ FILIP JACOKOWSKI + 5.7.1919. \ JAN STRZELECKI + 16.1.1920. \ ANTONI TYLAK + 2.8.1920. \ TEOFIL SOBCZYK + 2.8.1920. \ 17. PUŁK PIECHOTY WP \ JAN DZIK + 1.4.1919. \ PIOTR SZURDAK + 24.4.1919. \ FLORIAN CAP + 2.9.1920. \ 57. PUŁK PIECHOTY WP \ WOJCIECH SIKORA + 19.12.1918. \ JAN WIĘCŁAW + 22.12.1918. \ JÓZEF BARABASZ PLUT. + 3.1.1919. \ ANDRZEJ SZALA + 17.2.1919. \ KAROL SUROWIEC + 12.6.1919. \ ANDRZEJ MOCUŁAK + 11.4.1921.

tablica 6: [wymienieni żołnierze ukraińscy i rosyjscy]

35.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Wadowice, pow. wadowicki, tzw. Cmentarz Narodów, nr 473, ul. Wojska Polskiego

Informacje o mogile: cmentarz wojenny założony w 1849 przy szpitalu wojskowym austriackiego 56 Pułku Piechoty (*Infanterie Regiment N 56*); mogiły nieoznaczone, brak centralnego upamiętnienia i tablic z nazwiskami

Informacje o pochowanych: wg *Kroniki* miejscowego klasztoru oo. Karmelitów na cmentarzu pogrzebanych zostało ponad 3 tys. osób, które zmarły w latach 1914-1921: pacjentów

szpitala wojskowego, zlokalizowanego w koszarach przy ul. Zatorskiej (oddział prowadzono także w klasztorze) oraz jeńców przebywających w utworzonym w mieście obozie. Byli wśród nich żołnierze Wojska Polskiego biorący udział w walkach o wschodnie kresy Rzeczypospolitej (**299 osób**), jeńcy sowieccy i internowani Ukraińcy.

Zmarli z ran i chorób, m.in.: st. szer. **Ludwik Rożek** – 2 pp leg., zm. 9 II 1919; leg. **Jan Sandecki** – 3 pp leg., zm. 18 IV 1919; leg. **Apoloniusz Rawicki** – 5 pp leg., zm. 25 V 1919; szer. **Franciszek Stoklosa** – 4 pp leg., zm. 29 V 1919; kpr. **Alojzy Mizia** – 4 pp leg., zm. 14 IX 1919 (*Lista strat...; Wykaz żołnierzy i jeńców poległych lub zmarłych po 1 listopada 1918. Cmentarz wojenny nr 473*; C. Czajkowski, s. 45; K. Bąbiński, s. 76; <http://grobywojenne.malopolska.uw.gov.pl/PL-PL/Home/Obiekt/249> – 30 XI 2016)

Treść tablicy:

przed wejściem tablica z informacją:
 CMENTARZ WOJSKOWY \ W WADOWICACH \ MIEJSCE WIECZNEGO SPOCZYNKU \ ŻOŁNIERZY POLSKICH POLEGŁYCH \ w I i II WOJNIE ŚWIATOWEJ \ ORAZ ŻOŁNIERZY RADZIECKICH \ POLEGŁYCH PRZY WYZWALANIU/ ZIEMI WADOWICKIEJ \ w II WOJNIE \ ŚWIATOWEJ \ CZEŚĆ ICH PAMIĘCI

36.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Wierzchosławice, pow. tarnowski, cmentarz parafialny

Informacje o mogile: grób pojedynczy; przed wejściem do kaplicy po prawej stronie duży betonowy nagrobek z pulpituową nastawą, na niej niemal nieczytelna inskrypcja

Informacje o pochowanym: kpt. **Roman Włodzimierz Połotnicki** – ur. 9 IV 1893, z Ropczyc, pow. Sędziszów, zam. w Bogumiłowicach; absolwent II gimnazjum w Nowym Sączu, student Wydziału Lekarskiego UJ; przyjęty do Wojska Polskiego w grupie żołnierzy b. armii austro-węgierskiej; w stopniu kapitana sanitarnego w korpusie sanitarnym zatwierdzony z dniem 1 IV 1920; służył w 43 p. strzel.; zm. ch. (gruźlica płuc) 7 IX 1920 w szpitalu w Rajczy (Dz. Pers. 1921 r. nr 13, poz. 407, s. 596; *Lista strat...; Corpus studiosorum... [O-Q]*, s. 519; Wykaz zmarłych i poległych od 1-30 IX 1920 w Szpitalu Wojskowym Czerwonego Krzyża w Rajczy)

Treść tablicy:

napis częściowo zatarty:

Ś + P \ ROMAN \ POŁOTNICKI \ KAP [?] W.P. STUDENT IV R. MED. \ UCZEST. WOJ-
NY ŚWIATOWEJ \ 1914-1919 \ [...] 1893 [...] 1920

37.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Wierzchosławice, pow. tarnowski, cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej nr 215 na cmentarzu parafialnym

Informacje o mogile: grób pojedynczy; betonowy dwuspadowy nagrobek z pulpitem na stawą, na której umieszczono tablicę z ciemnego szkliwa

Informacje o pochowanym: por. **Tadeusz Połotnicki** – ur. 4 VIII 1890 w Sędziszowie, zam. w Rzeszowie, zm. 12 X 1919; absolwent rzeszowskiego gimnazjum, student Wydziału Prawa UJ; służył w artylerii WP; brak bliższych informacji (*Corpus studiosorum...* [O-Q], s. 519; <http://grobywojenne.malopolska.uw.gov.pl/pl-PL/Home/Obiekt/786>)

Treść tablicy:

+ \ TADEUSZ \ POŁOTNICKI \ PORUCZNIK ART. W.P. \ * 4 VIII 1890 \ + 12 X 1919

38.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Wolbrom, pow. olkuski, cmentarz parafialny**Informacje o mogile:** grób pojedynczy, po prawej stronie alei wiodącej od kaplicy wzdłuż cmentarza; płaska granitowa płyta z wrytą inskrypcją**Informacje o pochowanym:** rtm. **Michał Dziewanowski** – ur. 16 VII 1891 w Jampolczyku k. Kamieńca Podolskiego, poległ 15 III 1919; absolwent Szkoły Kawaleryjskiej w Elizawetgradzie; po bitwie pod Krechowcami 24 VII 1917, w której walczył w pułku ułanów pod dowództwem płk. Bolesława Mościckiego (polskiej formacji wojskowej po stronie rosyjskiej), został odznaczony przez gen. Kornilowa Krzyżem św. Jerzego; działał w konspiracji w Mińsku i Kijowie, organizując akcje dywersyjne; jako weteran w połowie 1918 objął dowództwo 1 szwadronu odtwarzającego się 1 Pułku Ułanów Krechowieckich; z dniem 19 II 1919 r. przyjęty w szeregi WP; 8 III 1919 został śmiertelnie ranny w trakcie walk o Gródek Jagielloński i zmarł kilka dni później (12 III) w szpitalu; jego ciało przewieziono do Wolbromia i tymczasowo pochowano w grobowcu rodzinnym; w obecnym miejscu spoczął w 1922; odznaczony Krzyżem Orderu VM (A. Wojciechowski, s. 23, 26-27, 50-51; Dz. Rozk. Wojsk. 1919 r. nr 23, poz. 743, s. 557; *Lista strat...*; S. Osmenda; <http://grobywojenne.malopolska.uw.gov.pl/pl-PL/Home/Obiekt/119> – 30 XI 2016)**Treść tablicy:**

na płycie nagrobnej inskrypcja:

+ \ MICHAŁ \ DZEWANOWSKI \ RTM. I PUŁKU UŁ. KRCH. \ KAW. ORD. VIRT. MILITARI \ * 1891 + 1919 \ DULCE ET DECORUM \ EST \ PRO PATRIA MORI

pod inskrypcją metalowa tabliczka:

MICHAŁ DZIEWANOWSKI \ ROTMISTRZ I PUŁKU UŁANÓW KRECHOWIECKICH \ Ur. 1891r – Zm. 1919r \ Zginął w wieku 28 lat 15.03.1919 roku broniąc miejscowości Gródek \ Jagielloński, osłaniając Lwów.\

napis na płycie w języku łacińskim:

\ DULCE ET DECORUM EST PRO PATRI MORI. (sic!) \ JAK SŁODKO I ZASZCZYTNIE JEST UMIERAĆ ZA OJCZYZNĘ! \ ODZNACZONY \ KRZYŻ VIRTUTI MILITARI \ KRZYŻ Św. JERZEGO \ (bitwa pod wsią Krechowce)

39.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Zakopane, pow. tatrzański; Cmentarz Nowy, ul. Nowotarska**Informacje o mogile:** grób pojedynczy, kw. 24-BC-1, ziemny; wysoka stela w kształcie krzyża

Informacje o pochowanym: bomb. Łukasiewicz Franciszek – walczył w szeregach 6 dak; prawdopodobnie ranny w sierpniu 1920 pod Radziechowem, zm. ch. 29 X 1920 w Zakopanem (*Lista strat...*; Z. Mianowski, s. 14, 23)

Treść tablicy:

Ś.P. \ FRANCISZEK \ ŁUKASIEWICZ \ Z LITWY \ ŻYŁ LAT 21 \ ZM. D. 29 X 1920

CMENTARZE WOJENNE NIEZACHOWANE W PIERWOTNYCH GRANICACH

1.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: m. Nowy Sącz, cmentarz komunalny, ul. Rejtana, na cmentarzu wojennym z okresu I wojny światowej nr 350

Informacje o mogile: kwatery wojenna, kw. 45; w centralnej części otoczony marmurową kolumnadą obelisk na ośmiokątnej podstawie (proj. Gustaw Ludwig), przed nim rzeźba wspartego na mieczu „pancernego rycerza” (proj. por. Franz Mazura); pojedyncze groby nie zachowane; możliwe jest upamiętnienie zmarłych na wspólnej tablicy pamiątkowej

Informacje o pochowanych: po 1 XI 1918 pochowano tu ok. 250 żołnierzy Wojska Polskiego zmarłych z ran i chorób w szpitalu w Nowym Sączu podczas wojny o wschodnie granice Rzeczypospolitej. Pierwotnie obiekt składał się z trzech kwater, z któ-

rych do dziś zachowała się jedynie główna – z okresu I wojny światowej. Większość miejsc niestety została zajęta pod pochówki cywilne. Mogiły nie są oznaczone (*Wykaz pochowanych na cmentarzu wojennym w Nowym Sączu po I XI 1918 r.*; <http://grobywojenne.malopolska.uw.gov.pl/pl-PL/Home/Obiekt/666> – 30 XI 2016)

Lista pochowanych – zał. 1 , s. 71 i n.

2.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: m. Nowy Targ, cmentarz komunalny, ul. św. Anny (biuro przy ul. Skotnica), na terenie b. kwatery wojennej z okresu I wojny światowej nr 436
Informacje o mogile: na kw. 13 pomnik centralny poświęcony żołnierzom poległym w okresie I wojny światowej; między współczesnymi grobami w kwaterach 12, 13, 15 i 16 zachowane pozostałości ogrodzenia kwatery; możliwe jest upamiętnienie zmarłych na wspólnej tablicy pamiątkowej

Informacje o pochowanych: Żołnierze zmarli z powodu chorób i ran w Szpitalu Czerwonego Krzyża oraz Szpitalu Powiatowym w Nowym Targu. Zgodnie z *Wykazem* pochowani w pojedynczych mogiłach na ówczesnej kwaterze grobów wojennych. Z powodu braku informacji o numerach mogił nie jest możliwe wskazanie ich grobów.

Pochowani:

szer. **Ignacy Antolec** – I Komp. Kadrowa N. Targ, zm. 29 XI 1918; kan. **Jan Berger** – 2 psp, zm. 31 VIII 1919; szer. **Józef Cebula** – 4 psp, zm. 31 III 1920 (*Lista strat...*: 10 IV 1920); kan. **Henryk Drejer** – 1 pag, zm. 3 V 1920 (potwierdzony na *Liście strat...*: zm. ch.); kan. **Jan Gawłowicz** – 1 pag, zm. 14 VIII 1919 (*Lista strat...*: zm. ch.); szer. **Michał Gutrz** – 4 psp, zm. 21 III 1920 (*Lista strat...*: **Michał Gieć**); kan. **Józef Haubiński** – 2 psp, zm. 19 VIII 1919; szer. **Jan Iwan** – 4 psp, zm. 28 II 1920 (*Lista strat...*: zm. ch.); kan. **Andrzej Iszczek** – 1 pag, zm. 26 III 1920 (*Lista strat...*: zm. 27 III 1920); szer. **Michał Jamza / Zamza?** – 2 Kadr. Kolejowa, zm. 26 XII 1920; sekc. **Stanisław Kołaciak** – 2 psp 2 komp. zapas., zm. 18 III 1919; szer. **Józef Kolek** – W.U.G. Nowy Targ, zm. 15 VIII 1920 (*Lista strat...*: kan. **Józef Kolek** – 1 pag, zm. ch. 9 VIII 1920); szer. **Wojciech Kwiatkowski** – baon wart. 4/5 Waksmund, zm. 22 VII 1920 (*Lista strat...*: 3/V baon wart., zm. 24 VII 1920); kan. **Stanisław Lenard(t)owicz** – 1 pag, zm. 8 VIII 1920 (*Lista strat...*: **Stanisław Lenartowicz** – 4 psp, zm. ch. 30 VIII 1920); szer. **Franciszek Majacha** – 1 pag, zm. 15 II 1920; kan. **Wojciech Majewski** – 1/5 oddz. sap. Zakopane, zm. 15 II 1920 (*Lista strat...*: saper, 1 baon sap., zm. ch. 15 I 1920); kan. **Józef Makoń** – 1 pag, zm. 28 II 1920 (*Lista strat...*: **Józef**

Makiel); kan. **Michał Miazga** – 2 psp, zm. 19 XII 1919 (*Lista strat...*: 1 pag); sekc. **Antoni Muszczak** – Szpital Cz. Krzyż Nowy Targ, zm. 1 II 1919; szer. **Józef Niedospal** – 4 psp, zm. 31 III 1920; kan. **Marian Nowak** – 2 psp, zm. 28 II 1919 (zapis w 1920, niechronologiczny; *Lista strat...*: 1 pag, zm. 28 XII 1919); szer. **Bartosz Oskar** – 2 psp, zm. 3 XI 1919; sekc. **Andrzej Podczerwiński** – 2 psp 2 komp., zm. 19 I 1919; bombardier **Jan Podolski** – 1 pag. baon zapas., zm. 6 IX 1920 (*Lista strat...*: strzel. 4 psp, zm. 13 VIII 1920); szer. **Józef Prokopek** – 4 psp, zm. 22 III 1920 (potwierdzony na *Liście strat...*: zm. ch.); szer. **Piotr Rusin** – 1 pag, zm. 31 III 1920 (*Lista strat...*: st. strzel. 4 psp, zm. ch. 18 II 1920); sekc. **Jan Setnyk** – szpital Cz. Krzyż Nowy Targ, zm. 28 IV 1919; szer. **Władysław Sokół** – 4 psp, zm. 18 IV 1920 (potwierdzony na *Liście strat...*: zm. ch.); szer. **Michał Sukiennik** – 4 psp, zm. 18 II 1920; szer. **Józef Świerczek** – 1 pag, zm. 1 XII 1920 (*Lista strat...*: bomb., zm. IX 1920); żandarm **Jan Wątroba** – P. Żandarm. Nowy Targ, zm. 7 II 1920 (*Lista strat...*: st. żand. żandarm. wojsk., zm. ch. 7 VII 1920); sekc. **Wincenty Wiejacki** – 2 psp orkiestra, zm. 28 VI 1919 (*Lista strat...*: strzel., zm. ch.); szer. **Stanisław Wrzodak** – 2 psp 9 komp., zm. 18 XI 1919; szer. **Franciszek Żaronin /Jaronin?/** – szp. Kraków, zm. 11 XI 1918 (być może: **Franciszek Jarolim**, górnik, ur. 7 VIII 1892 w Bruszberg, pow. Mistek, Morawy – wymieniony jako członek Stałej Drużyny Sokolej, wyruszającej na pole walki z gniazda Dziedzice, s. 10, lp. 9, [w:] *Spisy członków gniazd Sokolich...*); kan. **Iwan Nasadnik** – 1 pag, zm. 22 VII 1923 (*Wykaz żołnierzy i jeńców poległych lub zmarłych po 1 listopada 1918. Cmentarz wojenny Nr 436 na parafial.;* *Lista strat...*)

2. MOGIŁY RODZINNE POLEGŁYCH I ZMARŁYCH Z POWODU DZIAŁAŃ WOJENNYCH

1.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, Cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób rodzinny, pas 33a, ziemny, obmurowany; wysoka podstawa z kamiennym krzyżem, na frontowym boku tabliczka z białego marmuru i fotografią zmarłego; pierwotnie była to mogiła pojedyncza o wojennym charakterze, obecnie została wkomponowana w mogiłę rodzinną.

Informacje o pochowanym: ppor. **Antoni Bigaj** – ur. 10 IV 1899, zm. 12 IX 1920; służył w 4 dak., zaraził się tyfusem podczas działań wojennych (*Lista strat...*; *Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*)

Treść tablicy:

Ś.P. ANTONI B I G A J \ PODP. 4 DYW. ARTYL. KONNEJ \ UR. 10 VI 1899 R. ZM. 12 IX 1921. \ Z POWODU ZAKAŻENIA SIĘ TYFUSEM \ NA FRONCIE BOLSZEWICKIM. \ MATKO CHRYSZTUSA MY SŁABE ISTOTY \ MATKO CHRYSZTUSA LUDÓW MATKO ŻŁOTA \ WESPRZYJ NAS W SMUTKU I DUCHA ŻAŁOŚCI \ MÓDL SIĘ ZA NAMI BŁAGAMY LITOŚCI \ KTO KRZYŻ DŹWIGA POD NIM SIĘ UNIŻA \ BĘDZIE W WIECZNOŚCI MIEĆ KORONĘ Z KRZYŻA.

2.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, Cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób rodzinny, pas 8; grobowiec, na froncie tabliczka z białego marmuru

Informacje o pochowanym: ppor. **Roman Radogost Eminowicz-Dolega** – pseud. lit. **Jan Fersten**, ur. 18 V 1900 w znanej i szanowanej w Krakowie rodzinie ormiańskiej; absolwent gimnazjum im. Sobieskiego w Krakowie; od 1917 legionista w 2 p. uł., internowany na Węgrzech, następnie wywieziony do Udine; student Wydziału Filozoficznego UJ; z 1 połową komp. baonu akademickiego ruszył na odsiecz Lwowa; w grudniu 1918 przydzielony do oddziału szturmowego pociągu pancernego „Śmiały”; od kwietnia 1919 walczył na froncie litewsko-białoruskim; latem przebywał w sanatorium wojskowym w Zakopanem, zaś jesienią wrócił na Uniwersytet; w lipcu 1920 jako ochotnik stawił się w Rembertowie, skąd wyruszył na front południowy; walczył w szeregach 43 pp; zmarł w szpitalu garnizonowym w Zamościu 10 XI 1920 z ran odniesionych pod Włodzimierzem Wołyńskim, gdzie kula przeszła mu płuca i uszkodziła kręgosłup; przywieziony do Krakowa 24 III 1922 i tego dnia pochowany w grobowcu rodzinnym; pośmiertnie odznaczony Krzyżem Orderu VM; poeta, tomik jego wierszy *Basileus* ukazał się w 1922 (I. Chrzanowski, s. 5-7; Dz. Pers. 1921 r. nr 43, s. 1724; Dz. Pers. 1922 r. nr 13, s. 400)

Treść tablicy:

S.P. \ ROMAN RADOGOST DOŁĘGA \ EMINOWICZ \ SŁUCHACZ FILOZOFII PODPORUCZNIK W.P. \ KAWALER ORD. VIRTUTI MILITARI \ I KRZYŻA WALECZNYCH \ UR. 18 5 1900 + 10 11 1920 \ Z RAN W BITWIE POD ZWIAHLEM

3.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, Cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób rodzinny, pas 33, pierwotnie wojenny; nowe pochówki i urządzenie grobu dokonane ok. 2000 r.

Informacje o pochowanym: pchor. **Zygmunt Feldman** – 1 psk, zm. ch. 2 VIII 1920 w Poznaniu; lat 22; brak bliższych danych (*Lista strat...; Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*)

Treść tablicy:

Ś.P. \ ZYGMUNT \ FELDMAN \ PODCHORAŻY WP \ POLEGŁ 17.08.1920 \ w wieku 22 lat \ CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI

4.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, Cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób rodzinny, pas 57 zach.; grobowiec, na ścianie frontowej po lewej stronie tabliczka z białego marmuru

Informacje o pochowanym: kpt. **Władysław Groele** – ur. 1897, zm. 1920; legionista II Brygady, ppor. 2 pp (Komp. Sztab.); jako zastępca komendanta Kompanii Sztabowej w 1916 został wybrany na prezesa założonej w Maniewiczach na Wołyniu piłkarskiej Drużyny Legionowej Legia; funkcję tę pełnił do początków 1917; do Wojska Polskiego przydzielony z byłego PKP Reskryptem Rady Regencyjnej z 25 X 1918, z zatwierdzeniem posiadanego stopnia podporucznika; uczestnik walk o wschodnie kresy Rzeczypospolitej, porucznik 132 pp; zm. 9 (lub 10) VIII 1920 w szpitalu w Radomiu; pochowany w grobowcu rodzinnym 17 VIII 1920; odznaczony KW (*Lista strat...*; *Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich...*; Dz. Rozp. Kom. Wojsk. 1918 r. nr 1, poz. 8, s. 7; *Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*; *Lista odznaczonych KW o nieznanym adresach*, s. 25; *Historia Legii Warszawa* [on-line:])

Treść tablicy:

GRÓB RODZINY GROELÓW

na tabliczce:

WŁADYSŁAW GROELE \ KAPITAN W.P. \ LEGIONISTA II BRYGADY \ OZDOBIONY ZASZCZYTNĄ \ ODZNAKĄ KANIOWA \ [...] ODCINKA LWOWA \ BRYGADY ORLAT \ LICZĄC LAT 23 \ ODDAŁ W DNIU 9 SIERPNIA 1920 \ SWE OFIARNE ŻYCIE \ ZA OJCZYZNĘ KTÓRĄ \ NADE WSZYSTKO UKOCHAŁ \ CZEŚĆ JEGO \ ŚWIETLANEJ DUSZY

5.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, Cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób rodzinny, pas 27

Informacje o pochowanym: Stanisław Łoś – sekcyjny 1 pap (sztab gr. gen. Rozwadowskiego), ur. 1900, zm. 1919; uczeń 8 klasy III gimnazjum w Krakowie; poległ na froncie pod Tuczapami; pochowany w Gródku Jagiellońskim 10 II 1919; przywieziony do Krakowa w listopadzie 1919 (*Lista strat...; Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*; „Czas” 1919, 12 II)

Treść tablicy:

na podstawie płyty nagrobnej:

GRÓB RODZINY ŁOSIÓW

stela nagrobna z tablicą z białego marmuru, wśród nazwisk członków rodziny:

STANISŁAW ŁOŚ \ ŻOŁNIERZ POLSKI \ * 30 XII 1900 + 3 II 1919

6.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, Cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób rodzinny, kw. V pn., grób nr 4, po prawej Bobrowskich; wysoki pomnik z czarnego marmuru, na nim wyryty krzyż i nazwiska zmarłych z rodziny, pod krzyżem fotografie

Informacje o pochowanym: kpr. Franciszek Mackiewicz – ur. 1899, poległ pod Niżankowicami 15 XII 1918; służył w załodze pociągu pancernego „Śmiały”; (*Lista strat...*; J. Dachnowicz [on-line:])

Treść tablicy:

na podstawie grobowca:

GRÓB MACKIEWICZÓW

na obelisku:

FRANCISZEK \ MACKIEWICZ \ UCZEŃ AK. HANDL. \ OCHOT. SEKC. WOJSK POL. \ POC. PANCERNEGO N° 2 „ŚMIAŁY” \ LAT 19. PADŁ W BITWIE Z UKR. 15/12 1918 R. \ POD NIŻANKOWICAMI KOŁO PRZEMYŚLA

7.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, Cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób rodzinny, pas 32; grobowiec, nad wejściem krzyż i plakieta z wizerunkiem Chrystusa w koronie cierniowej

Informacje o pochowanym: Ignacy Jaxa Małachowski – ur. 12 I 1900, zm. 4 IV 1919, słuchacz Politechniki Lwowskiej; ochotnik 11 p. uł., lat 19; uczestnik walk pod Przemyślem; zm. w krakowskim szpitalu przy ul. Wrocławskiej („Czas” 1919, 8 IV; *Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*)

Treść tablicy:

nad wejściem:

GROBOWIEC RODZINY \ MAŁACHOWSKICH

na bocznej ścianie (po prawej stronie wejścia) w dwóch kolumnach tabliczki z białego marmuru:

IGNACY \ JAXA MAŁACHOWSKI \ SŁUCH. POLIT. OCH. 1. P. UŁ. W.P. \ * 12.1.1900.
ELISAWETKA \ + 4.4.1919. KRAKÓW

8.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, Cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób rodzinny, pas kw. O; grobowiec rodziny Pareńskich

Informacje o pochowanym: por. obs. **Jan Pareński** – ur. 27 (lub 26) XII 1889 w Krakowie; s. Stanisława i Elizy z d. Mükleisen; studiował w Dreźnie, specjalizując się w awiatyce; w 1916 jako oficer artylerii austriackiej kształcił się w szkole obserwatorów w Wiener Neustadt; walczył na froncie rosyjskim (gdzie poznał się z Jerzym Szerudą – zob. pkt 22, s. 34-35) i we Włoszech; po zakończeniu wojny zgłosił się do formowanej w Krakowie eskadry lotniczej i podjął służbę w 5 eskadrze wywiadowczej; oddelegowany na front ukraiński zginął 16 II 1919 podczas lotu bojowego, z powodu usterki maszyny, która wkrótce po starcie na wysokości 300 m runęła na ziemię; poniósł śmierć wraz z sierż. pil. Jerzym Szerudą; wspólny pogrzeb obu bohaterów odbył się na Cmentarzu Rakowickim; na ręce rodziny por. Pareńskiego przekazał wieniec gen. J. Barthelemy (do wypadku lotników doszło w trakcie prowadzonej przez niego misji medycynej z Ukraińcami); na szarfie umieszczono dedykację w języku francuskim: Bohaterom 5-ej eskadry lotniczej generał Barthelemy (*Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...; Corpus studiosorum... [O-Q]*, s. 212; „Czas” 1919, 19 II, 23 II, 2 III; K. Tarkowski)

Treść tablicy:

GRÓB RODZINY PAREŃSKICH

na bocznej ścianie grobowca marmurowa płyta z informacją o pochowanych członkach rodziny, wśród nich:

JAN PAREŃSKI porucznik obserwator Eskadry lotniczej L. 5 W.P. \ ur. 27/XII 1889 zginął śmiercią bohaterską w czasie \ lotu nad nieprzyjacielem 16/II 1919.

9.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, Cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób rodzinny, kwatera XXV pln., ziemny, ujęty w betonowe obramowanie; tablica na steli niemal nieczytelna

Informacje o pochowanym: mjr **Stanisław Parczyński ps. Młot**, ur. 20 X 1888, poległ 1 V 1920 pod Fastowem (Chwastowem) k. Kijowa; absolwent Wydziału Filozofii UJ, członek Związku Strzeleckiego; legionista, I Kompania Kadrowa; walczył pod Łowczówkiem i Tarłowem, gdzie został ranny; wcielony do armii austriackiej po kryzysie przysięgowym; był komendantem okręgu POW w Kutnie i Warszawie; do Wojska Polskiego przyjęty z b. Legionów 2 grudnia 1918 i mianowany kapitanem; w trakcie wojny polsko-bolszewickiej dowo-

dził batalionem 5 pp leg., m.in. podczas zimowych walk w Inflantach (1919/1920) i wiosennej ofensywy na Ukrainie; po 80-kilometrowym forsownym marszu wraz z 3 Brygadą Jazdy i stoczonym boju pod Żydowcami wziął udział w walkach o węzeł kolejowy Chwastów; już po zajęciu stacji „zginął w spotkaniu z pociągiem pancernym”; odznaczony Krzyżem Orderu VM, KW, Krzyżem Niepodległości z mieczami. Jego brat kpt. **Tadeusz Józef Parczyński** ps. **Polan**, ur. 25 VIII 1883, absolwent Wydziału Prawa UJ; od października 1915 do marca 1918 w niewoli rosyjskiej; jako sierżant I Brygady przyjęty 2 XII 1918 do WP i mianowany na stopień podporucznika; uczestnik wojny z bolszewikami, dowodził batalionem 6 pp leg., utworzonego w kwietniu 1919 (natarcie na Lidę, walki o Wilno, Dyneburg, Kijów); od 28 września 1920 brał udział w wyczerpujących, toczonech przez 36 godzin walkach o Lidę; poległ 3 X 1920; odznaczony Krzyżem Orderu VM (*Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich...*; *Lista strat...*; K. Bąbiński, s. 51, 67; S. Pomarański, s. 105; E. Skarbek, s. 16-17, 31, 33, 41; Dz. Rozk. Wojsk. 1918 r. nr 10, poz. 217 (Stanisław); Dz. Rozk. Wojsk. 1919 r. nr 5, poz. 201, s. 120 (Tadeusz); M. P. 1932 r. nr 29, poz. 35, lp. 2; Lista odznaczonych KW o nieznanym adresach, s. 53; *Corpus studiosorum...* [O-Q], s. 210; *Parczyński Stanisław*, <http://wykaz.muzeumpilsudski.pl/wykaz-legionistow/wykaz/legionista/18913-parczynski>; *Parczyński Tadeusz*, <http://wykaz.muzeumpilsudski.pl/wykaz-legionistow/wykaz/legionista/18914-parczynski>)

Treść tablicy:

STANISŁAW MŁOT PARCZYŃSKI \ MAJOR I BRYG. LEG. POL. DCA. (?) \ 5 P.P. \ KAWALER ORDERU VM, KRZYŻA NPDL. K. W. \ POLEGŁ POD FASTOWEM 1 V 1920. L. 33 (?)

poniżej:

TADEUSZ POLAN PARCZYŃSKI \ KAPITAN I BRYG. LEG. POL. DCA B. 6. P.P. \ KAWALER ORD. V.M. KRZ. NPDL. K.W. \ POLEGŁ POD LIDĄ 29 IX 1920. L. 26

10.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, Cmentarz Rakowicki

Informacje o mogile: grób rodzinny; grobowiec, pas 33b, rząd 2, grób nr 22; pochowana również matka Albertyna Wyrwińska; płyta nagrobna z płaskorzeźbionym krzyżem Virtuti Militari, na boku nakrywy fotografia poległego

Informacje o pochowanym: ppłk **Wilhelm Wyrwiński** ps. **Wilk**, ur. 30 XII 1882 w Kętach, zginął 29 XII 1918 pod Persenkówką; studiował malarstwo w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych u Józefa Unierzyskiego, Józefa Pankiewicza i Józefa Mehoffera; w 1908 wstąpił do

Związku Walki Czynnej; w 1914 został komendantem plutonu i przeszedł cały szlak bojowy 1 Brygady Legionów; z dniem 1 XI 1916 awansowany na stopień porucznika w 5 pp; pełnił służbę wywiadowczą na Wołyniu; w stopniu kapitana 5 pp leg. objął w listopadzie 1918 komendę nad pociągiem pancernym „Piłsudczyk” i wziął udział w walkach o Gródek Jagielloński i most nad Wereszycą; podczas walk polsko-ukraińskich pod Persenkówką, w nocy z 28 na 29 XII 1918 został zakłuty bagnetami i załuczony kolbami karabinów; pośmiertnie awansowany do stopnia ppłk. (*Lista strat...*; K. Bąbiński, s. 51; „Panteon Polski” 1926, nr 22; *Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich...*; *Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim...*; *Wyrwiński Wilhelm*, <http://wykaz.muzeumpilsudski.pl/wykaz-legionistow/wykaz/legionista/27616-wyrwinski> – 30 XI 2016)

Treść tablicy:

+ \ WILHELM „WILK” WYRWIŃSKI \ ARTYSTA MALARZ \ OFICER I-EJ BRYGADY LEG. POLSK. \ PUŁKOWNIK WOJSK POLSKICH \ POLEGL ŚMIERCIĄ BOHATERSKĄ W OBRONIE LWOWA \ JAKO DOWÓDCA POCIĄGU PANCERNEGO „PIŁSUDCZYK” \ DNIA 29 GRUDNIA 1918 ROKU \ ŻYŁ LAT 30

pod spodem inskrypcja odnosząca się do jego matki:

ALBERTYNA WYRWIŃSKA \ URODZONA NA WĘGRZECH W R. 1860. \ ZMARŁA W KRAKOWIE W R. 1928. \ CZEŚĆ PAMIĘCI NAJLEPSZEJ Z MATEK KTÓRA POŚWIĘCIŁA \ NAJUKOCHAŃSZEGO SYNA \ SWEJ PRZYBRANEJ OJCZYŹNIE

11.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, Cmentarz Podgórski (Nowy)

Informacje o mogile: grób rodzinny, kwatery Va-wsch, grób 14; grób ziemny, ujęty w kamienne (?) obramowanie; rzeźbiona stela z piaskowca, tablica inskrypcyjna z czarnego marmuru

Informacje o pochowanym: uł. Leon Najder – ur. 10 XII 1901, zm. 3 III 1919, walczył w 2 pułku ułanów; brak bliższych informacji (K. Grodziska 1992; *Cmentarium...*, [on-line:])

Treść tablicy: wymieniony wśród członków rodziny:

D.O.M. \ RODZINA NAJDRÓW \ KAMILA * 3/9 1893 + 29/8 1906 \

LEON Ż.W.P. [Żołnierz WP] II P[ułk].U[łanów]. * 10/12 1901 + 3/3 1919 \ ... \ PROSZĄ O ZDROWAŚ MARIA

12.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Kraków, cmentarz Bronowice (na Pasterniku)

Informacje o mogile: otoczona żywopłotem kwatera rodzinna w pobliżu bramy głównej, na szczycie pomnika nagrobnego rzeźba czapki ułańskiej z wizerunkiem orła trzymającego w szponach tarczę z numerem pułku

Informacje o pochowanym: ppor. **Jan Kazimierz Tetmajer** – ur. 1901, poległ 28 VII 1920 pod Stanisławczykiem (Wołyń), walczył w 8 Pułku Ułanów ks. Józefa Poniatowskiego; s. Włodzimierza Tetmajera, młodopolskiego poety i malarza, pierwowzoru Gospodarka w *Weselu* St. Wyspiańskiego; zgodnie z familijną legendą do miejscowości Horochów, w której został pochowany, po ciało miała udać się siostra poległego; na miejscu rzekomo powitały ją dwie młode kobiety, informując, że opiekują się grobem nieznanego ułana, który dzień wcześniej pojawił im się w pełnym realizmu śnie i przekazał wiadomość o rychłym przybyciu rodziny; odznaczony Krzyżem Orderu VM (*Lista strat...*: Tetmajer Edward; Dz. Pers. 1922 nr 1; B. Gancarz; T. Śmigielski, s. 24, 33-34)

Treść tablicy:

na przedniej ścianie pomnika tablica wykonana w brązie z postacią ułana na koniu i podpisem:
 JAN KAZ. PRZERWA TETMAJER \ PODPORUCZNIK PUŁKU UŁANÓW X JÓZEFA \
 KAWALER ORDERU VIRTUTI MILITARI \ UR. 1901 POLEGŁ W OBRONIE OJCZY-
 ZNY 28.7.1920 \ W BITWIE POD STANISŁAWCZYKIEM NA WOŁYNIU

poniżej wryte w piaskowcu:

I Z ARCHANIOŁEM \ TWOIM NA CZELE \ PÓJDIEMY WSZYSCY \ NA ŚWIĘTY BÓJ \
 I NA DRGAJĄCYM \ SZATANA CIELE \ ZATKNIEMY SZTAN- \ DAR ZWYCIĘSKI TWÓJ

na prawej bocznej ścianie pomnika:
 JAK WSPANIAŁA \ NASZA POSTAĆ \ GDY OD SŁOŃCA BŁYSZCZY STAL \ KOŃ NA
 MIEJSCU \ NIE CHCE DOSTAĆ \ HEJ MÓJ KONIU \ IDŹMY W DAL \ BO TAKI LOS
 WYPADEŁ NAM \ ŻE DZISIAJ TU \ A JUTRO TAM

ściana tylna:

PRZERWY \ TETMAJEROWIE \ JERZY \ ROTM. GWARDYI KRÓL. \ 1750-1750 \ JÓ-
 ZEF \ POR. 1-GO PUŁKU UŁANÓW \ 1809-1831 \ KAROL \ MAJOR WOJSK POL-
 SKICH \ 1809 \ ADOLF \ PODCH. 3 PUŁ. UŁANÓW \ 1830-1831 \ ANTONI \ ŻOŁ.
 LEGII NADWIŚLAŃ. \ 1830-1831 \ ZAMOR. W GDOWIE 1846 \ JULIAN \ ŻOŁNIERZ
 ODDZIAŁU \ CZACHOWSKIEGO 1863. \ STANISŁAW \ POR. ARMII GEN. BEMA \
 I POWSTANIEC 1863 R. \ JAN KAZIMIERZ \ POR. 8 PUŁKU UŁANÓW \ POLEGŁY
 28. LIPCA 1920 \ POD STANISŁAWCZYKIEM

na lewej bocznej ścianie pomnika:
 JAK NIE MAMY \ ŻYĆ WESOŁO \ GDY
 NIE WIEMY \ GDZIE NASZ GRÓB \ LADA
 KULKA \ ŚWIŚNIE W CZOŁO \ I NA ZIE-
 MIĘ \ RUNIE TRUP \ BO TAKI LOS... \
 J. TETMAJER

13.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Li-
 manowa, cmentarz parafialny, ul. Szwedzka,
Informacje o mogile: grób rodzinny w po-
 bliżu kaplicy, blisko ogrodzenia od strony
 ulicy; na płycie grobowca ustawiony fragment
 pierwotnego kamiennego nagrobka z fotogra-
 fią poległego i tablicą inskrypcyjną z białego
 marmuru

Informacje o pochowanym: por. **Jan Dut-**
ka – ur. 1900, zm. 1919, z Łososiny; w skła-
 dzie 2 psp brał udział w bojach o Uhnów, Ba-
 tiatycze, Milatyn; 21 I 1919 pod Uhnowem,
 we wsi Zastawie osłonił odwrót 8 komp., się-
 gając pospiesznie po stojący na drodze kara-
 bin maszynowy, by powstrzymać napór wojsk
 ukraińskich na most stanowiący jedyną drogę
 uciezki; w marcu 1919 został ranny w bitwie
 pod Magierowem (pow. Iwowski); poległ w wojnie polsko-ukraińskiej k. Ostrobuża 17 VI
 1919; odznaczony Krzyżem Orderu VM (*Lista strat...*; L. Migdał, s. 12, 30, 32)

Treść tablicy:

+ \ Tu spoczywa \ Ś.P. \ JAN DUTKA \ porucznik wojsk pol \ skich Poległ bochaterską
 [sic!] \ śmiercią w obronie Ojczy \ zny w walce z chajdamakami [sic!] \ dnia 17.6.1919 prze-
 żył 22 r. życia \ Cześć Jego pamięci [sic!]

14.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Łapanów, pow. bocheński, cmentarz parafialny

Informacje o mogile: grób rodzinny; marmurowy nagrobek przy bocznej ścianie kaplicy cmentarnej

Informacje o pochowanym: kpt. **Władysław Rozeń** – ur. 20 VI 1896 w Klikuszowej, pow. Nowy Targ; legionista 1 p. art.; w stopniu kapitana od dnia 15 V 1915, walczył w 1 pp leg.; zm. w Warszawie z ran otrzymanych 26 V 1919, podczas dowodzonego przez kpt. Bortnowskiego natarcia na koncentrujące się pod Mołodiecznem i Zalesiem oddziały wojsk rosyjskich; odznaczony Krzyżem Orderu VM. W walkach brał udział również pochowany wraz z Władysławem **Franciszek Rozeń** – ur. 1902, zm. 1924 (*Lista starszeństwa oficerów Legionów polskich...*; *Lista strat...*; S. Pomarański, s. 43, 94, 106; *Rozeń Władysław*, <http://wykaz.muzeumpilsudski.pl/wykaz-legionistow/wykaz/legionista/21276-rozen> – 30 XI 2016)

Treść tablicy:

na steli z czarnego marmuru:

Ś.p. \ ROZEN \ Władysław \ zm. 17.06.1919 \ Franciszek \ zm. 16.06.1924

poniżej imiona innych członków rodziny;

na osobnej tablicy umieszczonej na płycie grobowca:

Polegli w walce za Ojczyznę \ Władysław \ ROZEN \ Porucznik Legionów Polskich \ odznaczony Krzyżem \ „VIRTUTI MILITARI” \ zginął w 23 wiośnie życia

obok, równolegle:

Franciszek \ ROZEN \ odznaczony Krzyżem \ „BOJOWNIKOM NIEPODLEGŁOŚCI” \ zginął w 22 wiośnie życia

poniżej:

Cześć ich pamięci.

15.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Nowy Targ, cmentarz komunalny ul. św. Anny (biuro przy ul. Skotnica)

Informacje o mogile: grób rodzinny przy wejściu na cmentarz od strony kościoła; grobowiec

Informacje o pochowanym: kpr. **Andrzej Różański** – ur. w 1897 w Nowym Targu jako jedno z trzynastorga dzieci Jędrzeja Różańskiego (założyciela i chorążego nowotarskiej OSP) i Marii z d. Chowaniec; służył w 2 psp; poległ w trakcie ataku na miejscowość Bruckental (pomiędzy Rawa Ruską a Belzem), przeprowadzonego 11-12 V 1919; jego dowódcą był por. Jan Dutka, który zginął miesiąc później k. Ostrobuża (zob. pkt 13, s. 54); w pogrze-

bie sprowadzonych 18 maja t. r. do Nowego Targu zwłok uczestniczył płk A. Galica (*Lista strat...*; L. Migdał, s. 8-9, 31; *Legionista i bohater miasta*, [https://www.nowy targ.pl/news.php?cod=1912 – 30 XI 2016](https://www.nowy targ.pl/news.php?cod=1912-30%20XI%202016))

Treść tablicy:

na ścianie frontowej:

GROBOWIEC RÓŻAŃSKICH

na tablicy z czarnego marmuru wymieniony jako pierwszy:

Andrzej RÓŻAŃSKI Legionista * 1897 + 1919

16.

Gmina, powiat, miejscowość: Świątniki Górne, cmentarz parafialny

Informacje o mogile: grób rodzinny, grobowiec w pobliżu wejścia na cmentarz, przy ogrodzeniu

Informacje o pochowanym: kpt. **Feliks Kotarba** – ur. 3 V 1895, poległ 17 VIII 1920 w Białej Podlaskiej; w 1913 wstąpił do Związku Strzeleckiego (ps. **Ewka**) i w sierpniu 1914 trafił w skład 1 komp. V baonu I Brygady LP; brał udział w bitwie pod Łowczówkiem, Konarami, w walkach nad Styrem, Stochodem i na Wołyniu; po kryzysie przysięgowym wcielony do armii austriackiej, walczył na froncie włoskim; w lutym 1919 wrócił do Polski i wstąpił do Wojska Polskiego; objął dowództwo 10 komp. w III baonie kpt. Krzyżanowskiego w 5 pp leg.; w lipcu 1919 brawurowo walczył na Wileńszczyźnie, a następnie w Inflantach, gdzie wyróżnił się podczas walk o wieś Mozule; 17 VIII 1920 znalazł się w grupie oficerów, którzy „rzucili się konno” w ulice Białej Podlaskiej, aby przeszkodzić odwrotowi nieprzyjacielskich wojsk i taborów; zginął w trakcie starcia, rażony kulą w głowę; jego ciało przez Brześć sprowadzone zostało do Świątnik i pochowane na miejscowym cmentarzu 23 VIII 1920 (tablica na cmentarzu w Białej Podlaskiej nadal mylnie informuje, że leży tam ppor. Feliks Kotarba); pośmiertnie odznaczony Srebrnym Krzyżem Orderu VM i awansowany (*Lista strat...*; K. Bąbiński, s. 35, 45, 61; groby.radaopwim.gov.pl; *Za wolność naszą* [on-line:]; *Kotarba Feliks*, [http://wykaz.muzeumpilsudski.pl/wykaz-legionistow/wykaz/legionista/12275-kotarba – 30 XII 2016](http://wykaz.muzeumpilsudski.pl/wykaz-legionistow/wykaz/legionista/12275-kotarba-30%20XII%202016))

Treść tablicy:

tabliczka z czarnego marmuru:

Ś. + P. \ FELIKS KOTARBA \ ps. „EWKA” \ 1895 – 1920 \ Mjr żołnierz Legionów – 5 p.p. \ Uczestnik wojny polsko-bolszewickiej \ Poległ 17. VIII. 1920 r. \ Kawaler Orderu Virtuti Militari /

na tej samej tabliczce poniżej:

ERNEST KOTARBA \ 1901 – 1964 \ Żołnierz wojny 1920 r. \ CZEŚĆ ICH PAMIĘCI

17.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Tarnów, Cmentarz Stary, ul. Narutowicza

Informacje o mogile: grób rodzinny, kw. XVII, przy wewnętrznej alejce; lastrykowy niski grobowiec, pulpitywa nastawa z krzyżem stojącym na podstawie; na płycie grobowca tabliczka z nazwiskami

Informacje o pochowanym: por. **Zdzisław Gawin Niesiołowski** – ur. 1898; s. znanego w Tarnowie aptekarza Jana Niesiołowskiego; podczas wojny polsko-bolszewickiej walczył w 9 p. uł. m.in. pod dowództwem mjr. Józefa Dunina-Borkowskiego i Stefana Jacka Dębińskiego; jako dowódca 5 szwadru poległ w bitwie pod Komarowem 31 VIII 1920; odznaczony pośmiertnie Krzyżem Orderu VM (*Lista strat...*; J. Tatara, s. 26, 30, 32)

Treść tablicy:

na nastawie:

NIESIOŁOWSCY

marmurowa tabliczka na płycie nagrobnej:

Ś. + P. \ ZDZISŁAW NIESIOŁOWSKI \ PORUCZNIK \ * 1898 + 1920

poniżej dane pozostałych członków rodziny

18.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Tarnów, Cmentarz Stary, ul. Narutowicza

Informacje o mogile: grób rodzinny, kw. XIV, po prawej stronie głównej alei; grobowiec nakryty dwuspadowa płytą z piaskowca, na niej wysoki obelisk z marmurową tablicą; tablice z nazwiskami pochowanych członków rodziny także na podstawie obelisku, na płycie i na przedniej ścianie grobowca

Informacje o pochowanym: por. **Aleksander Maleta** – ur. 13 XII 1892 (lub 13 I 1893) w Tarnowie; s. Władysława, mistrza kowalskiego, i Kazimiery Serednickiej; w stopniu porucznika zatwierdzony z dniem 1 IV 1920; jako dowódca 10 komp. 16 pp brał udział w rozpoczętych 23 V 1920 natarciem na Kniaziówkę walkach w obwodzie mińskim, mających na celu wyparcie sowieckiej 15 Armii za Berezynę; poległ w trakcie krwawych zmagañ o Kałużyce 26 V 1920 (*Lista strat...*; F. Znamirowski, s. 13, 26; Dz. Pers. 1920 r. nr 48, poz. 1140, s. 1335; A. Sypek 1999)

Treść tablicy:

marmurowa tablica na obelisku:

WŁADYSŁAW \ MAŁETA \ OB. MIASTA TARNOWA \ * 30.10.1845. + 9.9.1899. \ Z SEREDNICKICH \ KAZIMIERA \ MAŁETOWA \ * 19.1.1851. + 26.5.1930. \ ALEKSANDER \ MAŁETA \ POR. DOW. 10. KOMP. 16 P.P. / * 13.12.1892. + 26.5.1920. \ POKÓJ ICH DUSZOM.

19.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Wadowice, cmentarz parafialny (par. św. Piotra Apostoła), Al. Matki Bożej Fatimskiej

Informacje o mogile: grób rodzinny, kw. II, nr 43; wśród grobowców niewysoki płaski nagrobek nakryty lastrykową płytą, na płycie tabliczka z czarnego marmuru z inskrypcją

Informacje o pochowanym: pchor. **Teobald Feuerring** – ur. 1898 w Stanisławowie, zm. z ran 10 IV 1919 w Przemyślu, służył w 37 pp (G. Studnicki, s. 168; *Lista strat...*)

Treść tablicy:

Ś. + P. \ FEUERRING \ ANTONI * 1874 + 1918 \ TEOBALD * 1898 + 1918 \ PROSZĄ O MODLITWĘ

20.

Gmina, powiat, miejscowość, cmentarz: Wieliczka, cmentarz komunalny, ul. J. Piłsudskiego

Informacje o mogile: grób rodzinny, kw. II, przy wejściu od ul. Pocztovej, rząd 5, grób 11; zwieńczony krzyżem grobowiec przy alejce; po prawej stronie ściany frontowej tabliczka z białego marmuru

Informacje o pochowanym: pchor. **Bolesław Machowicz** – ur. 12 V 1899 w Dolinie; absolwent c. i k. Szkoły Realnej w Wieliczce (1917), student Politechniki Lwowskiej; służył w 53 p. strzel.; poległ pod Rohatynem 16 IX 1920 (*Lista strat...*; L. D. Szuchatowicz, s. 38; *Pierwsze sprawozdanie...*, s. 5, 28 i n.)

Treść tablicy:

BOLESŁAW FRANCISZEK \ MACHOWICZ \ PODCHOR. 5 P.P. LEG. \ SŁUCH. III R. POLIT. \ PADŁ W OBRONIE OJCZYZNY \ NA POLU CHWAŁY \ POD ROHATYNEM \ 16/9.1920 W 22 R. ŻYCIA \ CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI

Zal. 1. Żołnierze zmarli z chorób i ran w szpitalu w Nowym Sączu w okresie walk o wschodnie granice Rzeczypospolitej⁹

sekc. **Józef Antoni** – 30 pp, ur. 1883, Lwów, zm. 17 XII 1918; szer. **Michał Babuška** – 1 psp, ur. 1896, Zarzecze, Nowy Sącz, zm. 22 I 1920; szer. **Adam Bajda** – kol. taborów 515 Marcinkowice, ur. 1898, Maława, Nowy Sącz, zm. 29 II 1920; **Antoni Bandurowicz** – inwalida, oddz. telegraf. I. 10, ur. 1891, Skole, Galicja, zm. 16 XI 1918; szer. **Józef Barnach** – 1 psp, ur. 1899, Żeleźnikowa, Nowy Sącz, zm. 14 XII 1918; uł. **Franciszek Barnaś** – 2 p. uł., ur. 1890, Skrzyszów, Tarnów, zm. 4 XII 1918; kan. **Władysław Białożeński** – 15 pap, ur. 1899, Gorzkowice, Kostrzyn, zm. 29 IV 1920; strzel. **Grzegorz Biel** – 1 psp, ur. 1899, Tylicz, zm. 7 III 1920; szer. **Antoni Bieniek** – baon wart. 4/V, zm. 15 XI 1920; kpr. **Jerzy Biske** – 4 p. uł., ur. 1898, Płońsk, Płock, zm. 30 X 1919; szer. **Józef Biskup** – baon wart. 4/IV, ur. 1899, Tyrawa Wołoska, Sanok, zm. 1 IV 1920; szer. **Wojciech Bobrak** – 1 psp., ur. 1899, Rytro, zm. 16 IX 1919; szer. **Wojciech Bochenek** – 33 p. posp. rusz., ur. 1886, Bielowice, Nowy Sącz, zm. 12 XII 1918; **Władysław Bogaczyk** – st. żołn., inwalida, Sekcja Opieki Ministerstwa Spraw Wojskowych, ur. 1884, Nowy Sącz, zm. 20 VIII 1919; szer. **Kasper Borek** – 1 psp, ur. 1896, Masłów, Kielce, zm. 30 VIII 1919; uł. **Jan Bożek** – 2 p. uł., ur. 1885, Ryglice, Tarnów, zm. 7 XII 1918; szer. **Jan Bryda** – baon zapas. kowieńskiego pp, zm. 5 II 1921; szer. **Feliks Bugno** – baon wart. 4/V, zm. 17 IX 1920; szer. **Wojciech Busz** – 1 psp, zm. 23 II 1921; szer. **Stanisław Chamela** – 1 psp, ur. 1897, Rachanów, pow. Hża, zm. 4 IX 1919; szer. **Jan Ciasłoń** – 1 psp, ur. 1898, Łososina Dolna, zm. 17 XII 1918; plut. **Gustaw Cisowski** – Sekcja Opieki Ministerstwa Spraw Wojskowych, ur. 1892, Wólki, pow. Nowy Sącz, zm. 11 III 1920; szer. **Antoni Ciszek** – Dowództwo Dworca Kolejowego Podgórze-Płaszów, ur. 1896, Ewelinów, gm. Olesno, pow. Włoszczowa, zm. 3 XI 1919; szer. **Jan Citak** – 32 p. strzel., ur. 1871, Przysietnica, Nowy Sącz, zm. 10 XI 1918; szer. **Jakób Ciuta** – 20 pp, ur. 1900, Mokra Wieś, Nowy Sącz, zm. 10 XII 1918; szer. **Kazimierz Czech** – Szpital Polowy nr 504, ur. 1897, Pikule-Czermno, pow. Rowceki?, zm. 14 II 1920; szer. **Franciszek Czop** – 2 kompania wartownicza, baon 4/V, ur. 1899, Łosina Górna, Limanowa, zm. 21 X 1919; szer. **Antoni Dąbkowski** – 1 pp, ur. 1895, zm. 13 III 1920; szer. **Kazimierz Dąbrowski** – 95 pp, ur. 1897, Trembowla, Galicja, zm. 4 I 1919; szer. **Jan Dąbrowski** – kompania powiatowa piechoty z Nowego Targu, ur. 1898, Łódź, Królestwo Kongres., zm. 21 VII 1919; artylerzysta **Józef Demetes** – 3 pap, ur. 1890, Sadzawki, Skała, Galicja, zm. 23 XI 1918; szer. **Adam Dobrowolski** – 1 psp, ur. 1884, Nowy Sącz, zm. 17 I 1919; st. szer. **Stanisław Domek** – 1 psp, ur. 1897, Zagorzyn, Nowy Sącz, zm. 20 II 1920; szer. **Stefan Drąg** – 16 pp, ur. 1898, Smęgorzów, pow. Dąbrowa, zm. 23 II 1920; szer. **Stanisław Dubiel** – 1 psp, ur. 1900, Spasowa, pow. Sokal, Małopolska, zm. 22 V 1920; kapr. **Michał Duda** – 44 pp Miropole, ur. 1893, Olewina, pow. Wieluń, zm. 21 II 1920; szer. **Tomasz Dudczak** – 1 psp, ur. 1898, Roz-

⁹ Załącznik do pkt 1 s. 54. Nazwiska żołnierzy, którzy zmarli w wyniku odniesionych ran, zostały podkreślone. Listy zmarłych w sądeckim Szpitalu Żołogowym w latach 1918-1920 zob. J. Giza, *Szpital żołogowy strzelców podhalańskich w Nowym Sączu 1918-1920*, „Almanach Sądecki” 2012, nr 3/4(80/81), s. 84-94.

toka, Nowy Sącz, zm. 14 XII 1918; szer. **Michał Dudek** – 1 psp, ur. 1899, Podradwanie, pow. Dąbrowa, Galicja, zm. 2 IV 1919; szer. **Józef Dudzik** – 1 psp, ur. 1899, Mszana Górna, pow. Limanowa, zm. 8 X 1919; sekc. **Jan Dybaś** – inwalida, powiatowa komenda uzup., ur. 1872, Jasło, Galicja, zm. 12 IV 1919; szer. **Otyfor Dylowicz** – 32 pułk posp. Rusz., oddz. szt., ur. 1894, Grybów, zm. 24 XI 1918; strzel. **Błażej Dziedzic** – 1 psp, ur. 1900, Stańkowa, Nowy Sącz, zm. 9 XII 1918; st. szer. **Józef Faferek** – 68 pp, ur. 1894, Samolezie, pow. Szamotuły, zm. 11 VI 1920; szer. **Franciszek Figura** – 13 pp, ur. 1871, Grojec, pow. Chrzanów, zm. 6 XI 1918; szer. **Mikołaj Fik** – 1 komp. 10 pp, ur. 1885, Ułucz, pow. Brzozów, Galicja, zm. 4 XI 1918; szer. **Jan Fiut** – 1 psp, ur. 1888, Nawojowa, Nowy Sącz, zm. 4 V 1919; szer. **Stanisław Gabryś** – 1 psp, ur. 1899, Szczawnica Wyznia, Nowy Sącz, zm. 27 IX 1919; szer. **Jan Gach** – 2 psp, ur. 1900, Gronica (?), m. Nowy Sącz, zm. 30 X 1920; strzel. **Longin Gadzi- na** – 1 psp, ur. 1897, Krasne Potockie, Limanowa, zm. 8 XII 1918; szer. **Stanisław Gaje- wicz** – WUG Nowy Sącz, ur. 1899, Wólka Bożychowska, gm. Opatów, zm. 12 III 1921; **Franciszek Garbowski** – inwalida, Sekcja Opieki Min. Spraw Wojsk., ur. 1874, Polna, pow. Grybów, zm. 27 III 1920; szer. **Stanisław Gądek** – 32 p. posp. rusz., ur. 1888, Przydonica, Nowy Sącz, zm. 17 I 1919; artyl. **Jan Gebeziak** – 12 dyon ciężkiej art., ur. 1878, Selenna, pow. Nadworna, Galicja, zm. 27 XI 1919; szer. **Józef Gładyszewski** – baon wart. 4/IV, ur. 1901, Klimkówka, Nowy Sącz, zm. 2 IV 1920; sierż. sztab. **Michał Goroński** – 15 pap, ur. 1896, Lusówka, Poznań, zm. 11 V 1920; szer. **Jan Gorymski** – 5 pp leg., ur. 1900, Łomża, Królestwo Polskie, zm. 1 IV 1919; szer. **Józef Górka** – 1 psp, ur. 1899, Rożnów, zm. 23 XII 1918; szer. **Robert Gross** – baon tren. nr 1, ur. 1899, Buchbergstal bei Warmstal, pow. Freudental, Śląsk, zm. 15 XII 1918; st. żołn. **Florian Gródek** – 1 psp, ur. 1883, Klęczany, Nowy Sącz, zm. 3 I 1919; szer. **Stanisław Grzegorzczak** – 1 psp, ur. 1899, Mąkosy, pow. Kozienice, zm. 25 VIII 1919; szer. **Stanisław Gurgul** – 1 psp, ur. 1900, Krasne Biczycie, Nowy Sącz, zm. 12 XII 1918; szer. **Urban Hajduga** – 4 komp. 20 pp, ur. 1897, Roszkowa, Nowy Sącz, zm. 17 XII 1918; szer. **Jan Hojsan** – Bat. Wartown. 4/IV, ur. 1899, Płonna, pow. Sanok, zm. 10 IV 1920; szer. **Stefan Huryn** – 21 pp, ur. 1890, Morowce Kurygłowice, ad Nowe Łużyce, zm. 20 VI 1919; szer. **Józef Ignaszak** – 68 pp, ur. 1901, Zborów, pow. Kalisz, zm. 18 VIII 1920; strzel. **Piotr Iwanicki** – 1 psp, ur. 1899, Chochorowice, Nowy Sącz, zm. 5 XII 1918; szer. **Tomasz Iwaniuk** – 144 pp, zm. 6 IX 1920; ppor. **Jan Jakubiec** – 10 pp, ur. 1896, Ostrawa Morawska, Morawy, zm. 22 IV 1919; szer. **Piotr Jaszczak** – 42 pp, zm. 9 IX 1920; szer. **Józef Jaworski** – 1 psp, ur. 1898, Nowy Sącz, zm. 16 XII 1918; szer. **Antoni Jerzyna** – 1 psp, ur. 1896, Mieszkówek, pow. Puławy, z. lubelska, zm. 14 VIII 1919; **Jan Jeżak** – inwalida, Sekc. Opieki Min. Spraw Wojsk., ur. 1872, Gródek, Grybów, zm. 6 VI 1920; szer. **Antoni Joachymiak** – 105 pp, zm. 2 XI 1920; podch. **Edward Jochman** – 1 szwad. kaw. Lwowskiej, ur. 1894, Ottynia, pow. Tłumacz, zm. 10 V 1919; szer. **Franci- szek Józefowski** – 20 pp, ur. 1898, Świdnik, Limanowa, zm. 12 XII 1918; uł. **Antoni Jur- czyk** – 5 p. uł., ur. 1894, Ujejsce, Będzin, zm. 6 XII 1919; szer. **Michał Kaczmarek** – 10 pp, ur. 1890, Skopów, ad Babice, n. Sanem, zm. 15 XI 1918; szer. **Franciszek Kaluźny** – 1 psp, ur. 1890, Łącko, zm. 16 III 1919; st. żołn. **Józef Kamiński** – 1 dyon 13 szwad., ur. 1897, Dąbrówka, z. płocka, zm. 30 IV 1920; kpt. lekarz **Tadeusz Karaś** – Szpital Wojsk. w No- wym Sączu, zm. 10 XI 1920; szer. **Nikodem Karczmarek** – 60 pp, zm. 7 XII 1920; szer. **Jakób Karfiac** – 1 komp. Kom. Uzup. Posp. Ruszenia /32, ur. 1890, Słomce, pow. Limano- wa, zm. 26 XI 1918; inwalida szer. **Zacharyasz Karpiak** – 1 psp, ur. 1896, Biała Woda, pow. Nowy Targ, zm. 24 V 1919; **Julian Kawa** – inwalida, Sekc. Opieki Min. Spraw Wojsk., ur. 1894, Raclawice, pow. Gorlice, zm. 13 II 1920; szer. **Władysław Klimczak** – 144 pp, ur.

1900, Zawady, Sokołów, zm. 19 VIII 1920; szer. **Franciszek Kmieciak** – 1 psp, ur. 1900, Wielogłowy, ad Nowy Sącz, zm. 22 X 1919; szer. **Jan Kochanek** – baon tren. nr 1, ur. 1871, Przydonica, Nowy Sącz, zm. 23 I 1919; szer. **Dmytro Kohuciak** – baon. wart. 4/IV Nowy Sącz, ur. 1899, Darów, pow. Sanok, zm. 30 III 1920; szer. **Felix Konarkowski** – 61 pp, ur. 1901, Okrenczyce?, pow. Jarocin, zm. 12 VI 1920; szer. **Marek Konopka** – 27 pp, zm. 8 X 1920; szer. **Jan Kopyniecki** – 40 pp, zm. 4 IX 1920; **Emilia Kordylówna** – urz. wojskowa, Szpit. Wojsk., zm. 4 IX 1920; artyl. **Włodzimierz Kostański** – 1 pap, ur. 1900, Lwów, zm. 17 VII 1919; uł. **Marcin Kostyrak** – 9 p. uł., ur. 1900, Komarów, pow. Stobnica, z. kielecka, zm. 11 IV 1920; szer. **Wojciech Koterba** – 2 psp, ur. 1895, Kluszkowce, pow. Nowy Targ, zm. 19 V 1919; szer. **Jan Kowalewski** – 44 p. strzel. kres., ur. 1893, Dałnowa?, pow. Krosno, zm. 21 II 1920; żołn. taboru **Szczepan Kowaliszyn** – dyon tren., ur. 1861, Przemyślany, Galicja, zm. 28 XI 1918; szer. **Józef Koziol** – 42 pp, ur. 1898, Piaski, Łowicz, zm. 16 VIII 1920; szer. **Wasył Krawczuk** – 33 p. posp. rusz., ur. 1872, Strutyń Niżni, pow. Dolina, Galicja, zm. 10 XII 1918; kan. **Stanisław Kropski** – 15 pap, ur. 1901, Osiek, z. poznańska, zm. 31 V 1920; st. żołn. **Paweł Kubala** – 1 psp, ur. 1885, Jastwa, pow. Brzesko, Galicja, zm. 30 VI 1919; szer. **Szczepan Kubiński** – 41 kol. Taborów, ur. 1895, Izabella, Sieradz, zm. 11 VIII 1920; szer. **Karol Kucharski** – 20 pp, ur. 1898, Homżyska, pow. Nowy Sącz, zm. 19 XII 1918; szer. **Piotr Kuchta** – 1 psp, ur. 1896, Dąbie, pow. Katowice, Szląsk, zm. 9 VIII 1919; szer. **Tomasz Kulig** – inwalida, Sekc. Opieki Min. Spraw Wojsk., ur. 1895, Czyrcz, Piwniczna, zm. 6 VIII 1919; strzel. **Wojciech Kurnik** – 15 pp, ur. 1899, Wola Durczańska, pow. Bochnia, zm. 30 VII 1920; szer. **Kazimierz Kurpik** – 1 psp, ur. 1899, Warszawa, zm. 9 II 1920; szer. **Józef Kurzeja** – 1 psp, ur. 1902, Popowice, Nowy Sącz, zm. 16 VIII 1920; szer. **Władysław L(Ł)aszczak** – 2 p. art. Kraków, ur. 1897, Kozy, pow. Biała, zm. 14 VIII 1919; kan. **Stanisław Lemiesz** – 1 pag, ur. 1899, Bożewicko, pow. Turka, Ruś Czerwona, zm. 19 XII 1919; szer. **Michał Lewandowski** – 10 dyon drużyny wrocławskiej, ur. 1898, Piaski, ad Toruń, zm. 22 VII 1919; szer. **Jan Lichota** – 10 pp, zm. 7 IX 1920; szer. **Adam Ligacz** – 44 pp, ur. 1890, Tyłmanowa, Nowy Targ, zm. 6 II 1920; szer. **Jan Lignar** – baon wart. 4/V Nowy Sącz, ur. 1901, Biecz, zm. 13 VII 1920; szer. **Stanisław Lis** – 1 psp, ur. 1899, Kozienki, pow. Radom, zm. 8 VIII 1919; szer. **Stefan Lis** – 1 psp, ur. 1899, Bogucin, pow. Kozienice, zm. 26 IX 1919; szer. **Wojciech Lorek** – 1 psp, zm. 2 XII 1920; szer. **Jan Łagowy** – PKU Złoczów, ur. 1879, Kotłów, pow. Złoczów, Ruś Czerwona, zm. 7 XII 1919; szer. **Stanisław Łakomiak** – baon zapas. 61 pp, ur. 1899, Radłowo, pow. Witkowo, z. poznańska, zm. 16 V 1920; szer. **Józef Ławrynowicz** – baon zapas. kowieńskiego pp, zm. 6 IX 1920; szer. **Marcin Machot** – WUG Nowy Sącz, zm. 1 II 1921; szer. **Jan Majewski** – 32 p. posp. rusz., ur. 1890, Nowy Sącz, zm. 13 XII 1918; kpr. **Leon Małek** – inwalida, Sekc. Opieki Min. Spraw Wojsk., Jelno?, pow. Nowy Sącz, zm. 10 II 1920; kpr. **Władysław Marchacz** – 1 psp, ur. 1896, Wielopole, pow. Nowy Sącz, zm. 13 XII 1919; szer. **Stanisław Marmuszowski** – 1 psp, ur. 1898, Młodów, pow. Nowy Sącz, zm. 16 XII 1918; szer. **Józef Matoszka** – 54 pp, ur. 1900, Kowale, Białystok, zm. 31 VIII 1920; szer. **Jan Matusik** – 1 psp, ur. 1900, Sienna, Nowy Sącz, zm. 21 XII 1918; szer. **Piotr Matyszek** – 1 psp, ur. 1899, Brzeźna, Nowy Sącz, zm. 13 XII 1918; szer. **Wojciech Maziarz** – 20 pp, ur. 1901, Posadowa, Nowy Sącz, zm. 12 XII 1918; szer. **Jan Mazurek** – baon wart. 4/V, zm. 19 IX 1920; szer. **Andrzej Michalik** – 1 psp, ur. 1903, Gładyszów, Gorlice, zm. 12 VIII 1920; szer. **Mikołaj Mikita** – 10 pp 2 komp., ur. 1885, Medyka, Przemyśl, zm. 11 XI 1918; szer. **Ignacy Mikołajczyk** – Szp. Pol. nr 54, ur. 1899, Sierszchowy, pow. Rawa, zm. 27 II 1920; szer. **Edmund Milan** – baon wart. 4 IV Nowy Sącz, ur. 1899, Puławy, Sanok, zm. 30 VIII 1920; szer. **Jan Miliński** – 1 psp, ur.

1901, Rakowice, Oborniki, zm. 23 VIII 1920; szer. **Jan Mirek** – 32 p. posp. rusz., ur. 1872, Czaczów, Nowy Sącz, zm. 27 XII 1918; szer. **Franciszek Mirek** – inwalida, 1 psp, ur. 1888, Bończa, Nowy Sącz, zm. 15 VII 1919; szer. **Teodor Mireniuk** – 33 p. strzel., ur. 1894, szer. Zabłotowce, pow. Żydaczów, zm. 17 I 1919; **Teodor Molenda** – 11 pp, ur. 1901, Będzin, zm. 4 VI 1920; sekc. **Jan Mordarski** – 20 pp, ur. 1895, Trzetrzewina, Nowy Sącz, zm. 21 XII 1918; szer. **Andrzej Mrowca** – Sekcja Opieki Min. Spraw Wojsk., ur. 1884, Klimkówka, Nowy Sącz, zm. 21 I 1920; st. żołn. **Stanisław Mróz** – 1 psp, Żegiestów, Nowy Sącz, zm. 1 I 1919; szer. **Stanisław Mróz** – 3 pp, ur. 1899, Rdziosłów, Nowy Sącz, zm. 19 II 1920; plut. **Władysław Mróz** – 1 psp, ur. 1883, Załubincze, Nowy Sącz, zm. 13 VII 1920; st. żołn. **Rudolf Miller** – 1 psp, ur. 1900, Gorlice, zm. 12 II 1919; szer. **Jakób Musiał** – 1 psp, ur. 1898, Rożnów, Nowy Sącz, zm. 19 XII 1918; kan. **Alexy? Muszyński** – 1 pap, ur. 1892, Ligota, pow. Otczyszew, zm. 23 II 1920; szer. **Maryan Nawrocki** – 5 pp, ur. 1899, Nowy Sącz, zm. 8 I 1919; sierż. **Jan Niedziela** – 2 pp leg., ur. 1891, Dąbrówka Morska, Brzesko, zm. 21 VIII 1920; inwalida szer. **Jan Nosal** – Sekc. Opieki Min. Spraw Wojsk., ur. 1889, Stary Sącz, Małopolska, zm. 4 I 1920; szer. **Józef Nowak** – 3 pp wielkop., zm. 12 IX 1920; kpr. **Karol Nowicki** – 44 pp, ur. 1893, Międzychód, ad Poznań, zm. 9 II 1920; szer. **Władysław Oleksy** – 32 pp komp. sztab., ur. 1888, pow. Wadowice, zm. 6 XI 1918; kpt. lekarz **Stefan Oleński** – szp. załogi w Nowym Sączu, ur. 1890, Sambor, zm. 17 II 1920; inwalida szer. **Stanisław Olszanecki** – Sekc. Opieki Min. Spraw Wojsk., ur. 1874, Stróże Niżne, Grybów, zm. 4 II 1920; szer. **Józef Olszewski** – wojskowa straż kolejowa, ur. 1891, Łódź, zm. 16 VII 1920; szer. **Franciszek Osieński** – 1 pp wielkopol., ur. 1899, Ostrzeszów, ad Poznań, Wielkopolska, zm. 15 VI 1919; szer. **Antoni Osmenda** – 20 pp, ur. 1896, Przydonica, pow. Nowy Sącz, zm. 9 XII 1918; szer. **Józef Pajak** – 1 psp, zm. 15 IX 1920; strzel. **Józef Palucki** – 1 psp, ur. 1897, Wielopole, Nowy Sącz, zm. 19 II 1920; szer. **Jan Pawłowski** – 20 pp, ur. 1899, Sękowa, zm. 12 XII 1918; szer. **Eugeniusz Pazdor** – 4 pp leg., ur. 1899, Podgórze, pow. Kraków, zm. 30 IV 1920; szer. **Piotr Piąty** – 2 psp, ur. 1898, Wola Libertowska, ad Olkusz, zm. 13 VI 1919; szer. **Józef Pijanowski** – 43 p. strzel. kres., ur. 1896, Popiołki, pow. Kowno, zm. 15 III 1920; szer. **Jan Piszczala** – 44 pp Równe, ur. 1895, Gliniany, pow. Przemysłany, zm. 29 I 1920; strzel. **Stanisław Połomski** – 1 psp, ur. 1899, Świdnik, pow. Nowy Sącz, zm. 8 XII 1918; por. **Kazimierz Potocki** – 57 pp, Szpital Zapasowy nr 2 w Nowym Sączu, ur. 1887, Chrzanów, Galicja, zm. 13 XI 1918; szer. **Piotr Psonak?** – baon wart. 4/IV, ur. 1901, Obidza, Nowy Targ, zm. 30 III 1920; szer. **Antoni Ptaszek** – 1 psp, ur. 1899, Zarzece, Nowy Sącz, zm. 6 I 1919; szer. **Paweł Pumpo** – 77 pp, ur. 1869, Mistkowice, pow. Sambor, zm. 24 XI 1918; uł. **Sebastian Pyrkowski** – 2 p. uł., ur. 1893, Jażwina, Pilzno, zm. 9 XII 1918; szer. **Wojciech Respekta** – 20 pp, ur. 1899, Librantowa, Nowy Sącz, zm. 8 XII 1918; strażomistrz zapasowy **Edward Rożankowski** – Oddział Straży Ziemskiej w Łacku, ur. 1878, Wołkowice, pow. Borszczów?, Galicja, zm. 12 XI 1918; strzel. **Ignacy Róg** – 1 psp, ur. 1897, pow. Hża, zm. 26 IV 1920; szer. **Julian Rumuzga** – 1 psp, ur. 1899, Witkowice Górne, Nowy Sącz, zm. 15 XII 1918; inwalida szer. **Józef Rusin** – 1 psp, ur. 1897, Gaboń, Nowy Sącz, zm. 19 IV 1919; szer. **Jan Rusniak** – 1 psp, ur. 1894, Szczawa, Limanowa, zm. 14 I 1920; szer. **Franciszek Rzeszowski** – 30 pp, ur. 1895, Budyłów, pow. Brzeżany, Galicja, zm. 27 VI 1919; szer. **Wojciech Rzońca** – 1 psp, ur. 1883, Poręba Mała, Nowy Sącz, zm. 15 XII 1918; sierż. **Jakub Sarna** – 17 p. strzel., ur. 1873, Dobrzechów, zm. 3 XII 1918; szer. **Stanisław Sarota** – 1 psp, ur. 1901, Klimkówka, Nowy Sącz, zm. 25 XII 1918; strzel. **Franciszek Schorscha** – 31 p. strzel., ur. 1881, Partiendorf, Neutitschein, Morawy, zm. 18 XI 1918; kpr. **Michał Sierant** – 61 p. w-p (?), ur. 1893, Rudniki, pow. Grodzisk, Wielkopolska,

zm. 25 VII 1920; strzel. **Andrzej Sierota** – 1 psp, ur. 1899, Homrzyska, Nowy Sącz, zm. 7 XII 1918; szer. **Michał Sikoński** – 1 psp, ur. 1900, Nowy Sącz, zm. 17 XII 1918; szer. **Franciszek Siwiecki** – 1 psp, ur. 1896, Zagorowa, ad Olkusz, zm. 1 VI 1919; inwalida szer. **Stanisław Skrzekut** – 1 psp, ur. 1896, Sowliny, pow. Limanowa, zm. 23 VI 1919; szer. **Jan Skwira** – 1 psp, ur. 1899, pow. Iłża, z. radomska, zm. 12 VII 1920; strzel. **Ludwik Smoroń** – 1 psp, ur. 1900, Gostwica, Nowy Sącz, zm. 5 XII 1918; szer. **Józef Sobies** – WSP w Nowym Sączu, ur. 1898, Rogi, Nowy Sącz, zm. 18 IV 1921; szer. **Jan Sobota** – baon wart. Chełm, ur. 1896, Mokrylas?, Stroński, zm. 29 VIII 1920; szer. **Władysław Starzykowski** – dow. poc. prowian. nr 331 Kraków, ur. 1897, Iłża, zm. 21 VIII 1919; szer. **Teofil Stawarz** – oddz. sanit. szp. dla jeńców, ur. 1897, Trzciana, Bochnia, zm. 16 I 1921; szer. **Stanisław Stawiarski** – 1 psp, ur. 1899, Piwniczna, Nowy Sącz, zm. 17 IX 1919; inwalida szer. **Feliks Stawiarski** – Sekc. Opieki Min. Spraw Wojsk., ur. 1887, Janczarowa, Nowy Sącz, zm. 27 IX 1919; szer. **Władysław Stawiński** – 1 dyon telegraf., ur. 1901, Ryżyn, Międzychód, zm. 15 VIII 1920; st. szer. **Antoni Stecula** – stacja kontrolna 3 Emiliszyn, ur. 1898, Gorliczyna?, Przeworsk, zm. 1 V 1920; st. żołn. **Ludwik Stefański** – 1 psp, ur. 1899, Bystrzyca w Siedmiogrodzie, zm. 25 VIII 1919; szer. **Henryk Suder** – komp. powiat. piechoty z Dąbrowy, ur. 1897, Siepraw, Wieliczka, zm. 1 VII 1919; szer. **Grzegorz Surmacz** – III o. weterynarii pow. Równo, ur. 1898, pow. Biłgoraj, zm. 23 I 1920; szer. **Antoni Szary** – baon wart. 4/IV, ur. 1901, Strzeszyn, Gorlice, zm. 1 IV 1920; por. **Kazimierz Szczudłowski** – 10 pp, ur. 1897, Przemyśl, zm. 11 XI 1918; szer. **Józef Szkaradek** – 1 psp, ur. 1885, Naszacowice?, Nowy Sącz, zm. 26 X 1919; szer. **Józef Szoka** – 1 psp, ur. 1893, Popowice, Nowy Sącz, zm. 25 XII 1918; szer. **Michał Szostak** – 13 dyw. piech., ur. 1886, Czyżew, Łomża, zm. 18 II 1920; szer. **Stefan Szurym** – 4 psp, zm. 26 X 1920; szer. **Jan Świerczek** – baon zapas. kowieńskiego pp, Zbyszycze, Nowy Sącz, zm. 25 XI 1920; szer. **Jan Tabut** – 4 psp, ur. 1900, Wójtowa, Gorlice, zm. 29 III 1920; szer. **Władysław Taczka** – kol. tab. 513 Nowy Sącz, ur. 1900, Konarów, Grodziec, zm. 31 X 1919; st. szer. **Tadeusz Felix** – 57 pp, zm. 1 IX 1920; szer. **Jan Talarczyk** – 28 I 1921; strzel. **Alexa Teleban** – 4 psp, ur. 1900, Czystochochy?, pow. Sanok, Małopolska, zm. 27 III 1920; szer. **Stefan Turek** – 40 pp, ur. 1894, Wola Rzczycka, Tarnobrzeg, zm. 4 I 1919; szer. **Jan Turek** – kol. tab. 814, zm. 10 IX 1920; szer. **Józef Tym** – 55 pp wielkop., ur. 1900, Gozdanin, pow. Mogilno, zm. 2 VIII 1920; szer. **Antoni Udziela** – 5 szwad. zapas. tab. Kraków, ur. 1899, Kamienica, Limanowa, zm. 2 VIII 1920; szer. **Mikołaj Vukovič** – 2 p. bośniacko-hercegowiński, ur. 1896, Vodyčova, pow. Bazarovi, Bośnia, zm. 24 XII 1918; st. ruszn. **Jan Waczala/Waczata?** – 3 baon etapowy, ur. 1866, Tarnów, zm. 24 VIII 1919; plut. **Antoni Wakulski** – 1 psp, ur. 1878, Hołosko Wielkie, Lwów, zm. 24 III 1919; szer. **Tomasz Wałag** – komp. wart., ur. 1896, Biesna, Gorlice, zm. 12 X 1919; kapr. **Józef Wanat** – szp. załogi w Nowym Sączu, ur. 1884, Biecz, Gorlice, zm. 5 II 1920; szer. **Teodor Wawrzyniak** – 3 baon etapowy poznański, ur. 1900, Bezwienna, pow. Kolski, zm. 20 VIII 1920; szer. **Jan Wąchala** – 1 psp, ur. 1899, Łącko, Nowy Sącz, zm. 20 XII 1918; szer. **Józef Wąsik** – szp. koni 4 armii, zm. 12 IX 1920; szer. **Józef Weis** – baon wart. 4/IV, ur. 1899, Klimkówka, Nowy Sącz, zm. 27 III 1920; szer. **Franciszek Węgrzyn** – 1 psp, ur. 1898, Myślec, Nowy Sącz, zm. 26 IV 1919; kapr. **Władysław Widel/Widet?** – 1 psp, ur. 1898, Krasne Potockie, Limanowa, zm. 16 X 1919; szer. **Józef Widz** – 1 baon lwowski, ur. 1900, Krzyżowa, Żywiec, zm. 30 VII 1920; szer. **Ludwik Wiewiór** – 1 p. strzel., ur. 1896, Wygoda, Jędrzejów, zm. 30 IX 1919; szer. **Leon Wiewiórowski** – wojskowa straż kolejowa dykcji Równa, zm. 2 IX 1920; szer. **Szczepan Winnicki** – 1 komp. 10 pp, ur. 1899, Malinówka, Brzozów, zm. 12 XI 1918; szer. **Antoni Włodek** – 9 p. strzel. Pogranicznych, ur. 1901, Kobyłka, Radzymin, zm.

1 VIII 1920; strzel. **Michał Wojtanowski** – 4 psp, ur. 1899, Żernica Wyżna, Lesko, zm. 10 VI 1920; kanonier **Stanisław Wolaczyk** – 1 pag, ur. 1900, Kopytówka, Wadowice, zm. 14 VIII 1920; szer. **Józef Vondraczek** – 3 psp, Praga, Czechy, zm. 16 IV 1919; szer. **Jan Woroń** – 1 psp, ur. 1895, Wieliczka, zm. 25 IV 1919; sierż. **Jan Woźniak** – 2 psp, ur. 1889, Poręba Wielka, Limanowa, zm. 8 II 1919; plut. **Piotr Woźniak** – szp. wojsk. w Nowym Sączu, ur. 1873, Wojakowa, Brzesko, zm. 8 III 1920; uł. **Józef Wójtowicz** – 9 p. uł., ur. 1894, Łazy, Bochnia, zm. 15 VIII 1919; szer. **Konstanty Wójtowicz** – 2 psp, Frycowa, Nowy Sącz, zm. 12 XI 1920; szer. **Józef Zabrzeński** – 1 psp, zm. 26 XII 1920; szer. **Jan Zagórski** – 1 psp, ur. 1896, Brzany Górne, Grybów, zm. 30 V 1919; strzel. **Karol Zajac** – 1 psp, ur. 1899, Nowy Sącz, zm. 13 II 1920; st. szer. **Leon Zatoń** – 105 pp, ur. 1898, Jambiszowice, zm. 2 VIII 1920; szer. **Stanisław Zbozień** – 1 psp, ur. 1897, Bolechów, pow. Dolina, zm. 22 X 1919; st. żołn. **Władysław Ziajka** – 12 pp, ur. 1899, Zarki, Chrzanów, zm. 7 XI 1919; szer. **Piotr Ziarnko** – oddz. sanit. szp. wojsk. w Nowym Sączu, ur. 1900, Lednica Górna, Wieliczka, zm. 13 X 1920

Wybrane skróty:

baon wart. – batalion wartowniczy

dak – dywizjon artylerii konnej

dyon – dywizjon

kan. – kanonier

kol. – kolumna

leg. – legionowy

p. strzel. kres. – pułk strzelców kresowych

p. uł. – pułk ułanów

pac – pułk artylerii ciężkiej

pag – pułk artylerii górskiej

pap – pułk artylerii polowej

pp – pułk piechoty

psp – pułk strzelców podhalańskich

st. żołn. – starszy żołnierz

strzel. – strzelec/strzelców

szp. wojsk. – szpital wojskowy

szwadr. – szwadron

tab. – taborów

uł. – ułan

VM – Virtuti Militari

WUG – Wojskowy Urząd Gospodarczy

zm. ch. – zmarły w wyniku choroby

żand. – żandarmeria

BIBLIOGRAFIA

Opracowania:

Bednarczyk Kinga, *Historia bohatera por. Jana Wróbla. Droga otwarta do nieba*, „Sądeczka-nin. Miesięcznik Regionalny” 2011, nr 12, s. 38-40

Bochnia. *Dzieje miasta i regionu. 2, Suplement*, [red. Feliks Kiryk], Bochnia 1986

- Chrzanowski Ignacy, *Przedmowa*, [w:] Roman Eminowicz, *Basileus. Z życiorysem autora napisanym przez I. Chrzanowskiego*, Kraków 1922, s. 5-7
- Cmentarium. *Spis osób pochowanych na Nowym Cmentarzu Podgórskim*, [on-line:] <http://sowa.website.pl/cmentarium/Cmentarze/spisPodgorskiN.html#p>
- Dachnowicz Janusz, *Orleńta do głosu*, cz. 7, „Ekstra Gazeta Obywatelska” 2014, 1 VII, [on-line:] <http://ecrl.home.pl/gazeta/wiesci-z-doliny-sanu/item/211-orleta-do-glosu-cz-vii.html>
- Dąbrowski Jerzy, *Najazd Rosji Sowieckiej na Polskę w roku 1920*, Warszawa 1930
- Fłasza Jan, Kęsek Janina, *Cmentarze bocheńskie. Przewodnik historyczny*, Bochnia 1992
- Gancarz Bogdan, *Ułańskie mogiły*, „Gość Niedzielny” (Kraków) 2010, nr 43(870), s. IV-V
- Giza Jerzy, *Szpital załogowy strzelców podhalańskich w Nowym Sączu 1918–1920*, „Almanach Sądecki” 2012, nr 3/4(80/81), s. 84-94.
- Grodziska Karolina, *Zaduszne ścieżki. Przewodnik po Cmentarzu Rakowickim*, Kraków 2003
- Grodziska Karolina, *Cmentarze Podgórze*, Kraków 1992
- Historia Legii Warszawa*, [on-line:] <http://legia.com/1916-1920-16>
- Ku czci poległych lotników. Księga pamiątkowa*, praca zbiorowa pod naczelną redakcją mjr. dypl. pil. Mariana Romeyki, Warszawa 1933
- Miejsca Pamięci Narodowej, cmentarze i mogiły wojenne*, [on-line:] http://www.kocmyrzow-luborzycza.ug.gov.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=624&Itemid=254
- Legionista i bohater miasta* (Andrzej Różański), [on-line:] <https://www.nowy targ.pl/news.php?cod=1912>
- Olejkó Andrzej, Słupecki Leszek Paweł (oprac.), *Konflikt kresowy 1918/1919 r. wspomnieniami uczestników pisany czyli... Zdobyć Przemysła i Historia Szwadronu Kulomiotów I-go Pułku Ułanów Krechowieckich jako epizody z historii wojny polsko ukraińskiej na Ziemi Przemyskiej i nie tylko*, „Rocznik Przemyski” 2012, z. 1, t. 48, s. 265-294
- Osmenda Stanisław, *Rotmistrz Michał Dziewanowski*, „Ilcusiana” 2016, nr 14, s. 35-43
- Pierwsze sprawozdanie Dyrekcji Państwowej Szkoły Realnej w Wieliczce za rok szkolny 1918/19 oraz za czas od założenia szkoły w r. 1910*, Kraków 1919
- Raport o stanie miasta 2007*, cz. 5: *Gospodarka komunalna*, Kraków 2007
- Studnicki Gustaw, *Cmentarz parafialny w Wadowicach*, Wadowice 1997
- Sucha Beskidzka*, pod red. Józefa Hampla i Feliksa Kiryka, Kraków 1998
- Sypek Antoni, *Alejami Starego Cmentarza*, Tarnów 2005
- Sypek Antoni, *Cmentarz Stary w Tarnowie. Przewodnik*, Tarnów 1999
- Tarkowski Krzysztof, *Lotnictwo polskie w wojnie z Rosją Sowiecką 1919-1920*, Warszawa 1991
- Pamiętajmy o bohaterach: Historia Janka Wróbla*, [on-line:] <http://archiwum.sadecznanin.info/wiadomosci/5/pamietajmy-o-bohaterach-historia-janka-wrobla,52997#.WoW2RyaWyfA>
- Ulica Limanowej otrzymała nazwę ku czci młodego bohatera*, [on-line:] <https://limanowa.in/wydarzenia/news,21813.html>
- Zarys historii wojennej I-go pułku artylerii polowej legionów*, oprac. Roman Lewicki, Warszawa 1929, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 119
- Zarys historii wojennej I-go pułku piechoty Legionów*, oprac. Stefan Pomarański, Warszawa 1931, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 1
- Zarys historii wojennej I-go pułku strzelców podhalańskich*, oprac. Roman Bober, Warszawa 1929, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 85

- Zarys historii wojennej 1-go pułku szwoleżerów Józefa Piłsudskiego*, oprac. Jan Karcz, Wacław Kryński, Warszawa 1931, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 91
- Zarys historii wojennej 1-go pułku ułanów krechowieckich*, oprac. Aleksander Wojciechowski, Warszawa 1929, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 94
- Zarys historii wojennej 12-go pułku piechoty*, oprac. Franciszek Mucha, Warszawa 1928, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 12
- Zarys historii wojennej 13-go pułku piechoty*, oprac. Kazimierz Goch, Warszawa 1929, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 13
- Zarys historii wojennej 14-go pułku artylerii polowej wielkopolskiej*, oprac. Stanisław Uziębło, Warszawa 1928, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 129
- Zarys historii wojennej 16-go pułku piechoty*, oprac. Franciszek Znamirowski, Warszawa 1928, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 16
- Zarys historii wojennej 16-go pułku ułanów*, oprac. Kazimierz Kosiarski, Warszawa 1929, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 109
- Zarys historii wojennej 24-go pułku piechoty*, oprac. Józef Pałac, Warszawa 1930, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 24
- Zarys historii wojennej 2-go pułku artylerii ciężkiej*, oprac. Jan Gintel, Warszawa 1929, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 141
- Zarys historii wojennej 2-go pułku strzelców podhalańskich*, oprac. Ludwik Migdał, Warszawa 1929, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 26
- Zarys historii wojennej 38-go pułku „strzelców lwowskich”*, oprac. Józef Kulczycki, Warszawa 1928, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 38
- Zarys historii wojennej 3-go pułku piechoty Legionów*, oprac. Czesław Czajkowski, Warszawa 1930, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 3
- Zarys historii wojennej 40-go pułku strzelców lwowskich*, oprac. Władysław Jagiełłowicz, Warszawa 1928, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 40
- Zarys historii wojennej 53-go pułku piechoty strzelców kresowych*, oprac. Leon D. Szuchatowicz, Warszawa 1928, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 51
- Zarys historii wojennej 5-go pułku piechoty Legionów*, oprac. Kazimierz Bąbiński, Warszawa 1929, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 5
- Zarys historii wojennej 65-go starogardzkiego pułku piechoty*, oprac. Ludwik Proskurnicki, Warszawa 1929, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 63
- Zarys historii wojennej 6-go dywizjonu artylerii konnej*, oprac. Zygmunt Mianowski, Warszawa 1930, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 156
- Zarys historii wojennej 6-go pułku piechoty Legionów*, oprac. Edward Skarbek, Warszawa 1929, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 6
- Zarys historii wojennej 8-go pułku piechoty Legionów*, oprac. Mieczysław Targowski, Warszawa 1928, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 8
- Zarys historii wojennej 8-go pułku ułanów ks. Józefa Poniatowskiego*, oprac. Tadeusz Śmięgielski, Warszawa 1929, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 101
- Zarys historii wojennej 9-go pułku piechoty Legionów*, oprac. Zygmunt Szatner, Warszawa 1928, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 9
- Zarys historii wojennej 9-go pułku ułanów*, oprac. Jan Tatała, Warszawa 1929, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*, nr 102
- Za wolność naszą*, [on-line:] <https://swiatniki.wordpress.com/tag/feliks-kotarba/>

Materiały źródłowe:

- Dziennik Rozporządzeń Komisji Wojskowej 1918
Dziennik Rozporządzeń Ministerstwa Spraw Wojskowych 1918
Dziennik Rozkazów Wojskowych 1918-1919
Dziennik Personalny 1920-1922
Lista odznaczonych Krzyżem Walecznych o nieznanych adresach, Warszawa 1935
Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich w dniu oddania legionów Polskich Wojsku Polskiemu (12 kwietnia 1917), Warszawa 1917
Lista strat Wojska Polskiego. Polegli i zmarli w wojnach 1918-1920, Warszawa 1934
Spisy członków gniazd Sokolich, którzy zgłosili się do Legionu Śląskiego, rkps, Książnica Cieszyńska [on-line]
Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych, Dz. U. 2017 r., poz. 681
Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych, Dz. U. 2017 r., poz. 912 ze zm.
Wykaz żołnierzy pochowanych na Cmentarzu Rakowickim w latach 1919-1920, 1921
Wykaz żołnierzy polskich zmarłych wskutek ran i epidemii w szpitalach polowych w Suchej w latach 1914-1920, wypis z ksiąg Parafii Rzymsko-Katolickiej w Suchej Beskidzkiej
Wykaz żołnierzy i jeńców poległych lub zmarłych po 1 listopada 1918. Cmentarz wojenny nr 473. Wadowice
Wykaz pochowanych na cmentarzu wojennym w Nowym Sączu po 1 XI 1918 r.
Wykaz żołnierzy i jeńców poległych lub zmarłych po 1 listopada 1918. Cmentarz wojenny nr 436. Nowy Targ
Wykaz żołnierzy i jeńców poległych lub zmarłych po 1 listopada 1918 r., gm. Bochnia, pow. Bochnia
Wykaz żołnierzy poległych lub zmarłych po 1 listopada 1918, gm. Niepołomice, pow. Bochnia
Wykaz zmarłych i poległych od 1-30 IX 1920 w Szpitalu Wojskowym Czerwonego Krzyża w Rajczy

Prasa:

- „Czas” (Kraków) 1918-1920
„Kurier Warszawski” 1919, 29 IV (nr 117, wyd. wieczorne, nekrolog, s. 8)
„Panteon Polski” 1926, nr 22
„Ziemia Lubelska” 1918, nr 598 z 10 XII

Netografia:

- <http://archiwum.sadeczanin.info>
<http://dzieje.pl>
<http://ecrl.home.pl>
<http://grobywojenne.malopolska.uw.gov.pl>
<http://www.kocmyrzow-luborzycza.ug.gov.pl>
<http://legia.com>
<https://limanowa.in>
<http://www.mogily.pl>
<http://wykaz.muzeumpilsudski.pl/wykaz-legionistow/wykaz>
<http://sowa.website.pl>

<https://www.nowy targ.pl/news>

<https://sadeczanin.info/informator/sadeczanin/archiwalia-miesiecznika>

<https://swiatniki.wordpress.com>

SUMMARY

*The Legacy of the Struggle for the Eastern Border of the Second Polish Republic
1918-1920. About the Soliders Fallen in the Fights and Their Graves in
the Territory of Małopolska*

After nearly a hundred years since the struggles waged in the years 1918-1920 on the eastern border of the reborn Republic of Poland, many graves and war cemeteries – a testimony of these events – have disappeared forever. Many of those who gave their lives to their homeland have been forgotten. The article attempts to indicate locations the area of the Małopolskie voivodship where one can find graves of those who died during the above period and a list of basic information about the persons buried there. The first part of the study presents approx. 40 places – war burial sites and graves (single and collective) – based on data published on websites run by the Małopolska Provincial Office in Kraków. The second part contains information about the few fallen in the province who could be identified and are buried in family graves. Two war cemeteries are also indicated (located in Nowy Sącz and Nowy Targ), whose original boundaries (and with them burial sites of soldiers) were irretrievably destroyed. The soldiers of the Polish Army buried there died in military hospitals due to diseases and wounds. The preserved space, however, leaves room for their commemoration.

KEYWORDS

war graves, war 1920, fights for Eastern Borderlands, Second Polish Republic

SYMBOLIKA I TRADYCJE 20 PUŁKU PIECHOTY ZIEMI KRAKOWSKIEJ

Krzysztof Pięciak

„Junacy krakowskich hufców Przysposobienia Wojskowego! Nałożony na was obowiązek spełniliście godnie! Dziękuję wam za to! Obecnie jesteście ochotnikami 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej. Magazyny broni i mundurów stoją dla was otworem. Brać co najlepszą broń i mundurować się!” – usłyszał 3 września 1939 roku szesnastoletni wówczas junak Jacek Albrecht. Po latach spisał swe wspomnienia oraz historię pułku, którą zatytułował: „20 waleczny Ziemi Krakowskiej”¹.

20 Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej był jednostką Wojska Polskiego sformowaną na przełomie 1918 i 1919 roku. W latach 1919-1920 brał udział w walkach o wolność i granice odrodzonej Rzeczypospolitej w Galicji Wschodniej i podczas wojny polsko-bolszewickiej. W dwudziestoleciu międzywojennym zajmował garnizon w Krakowie. W 1939 r. w składzie 6 Dywizji Piechoty brał udział w walkach z Niemcami, a po ich zakończeniu wielu żołnierzy pułku działało w konspiracji oraz walczyło na różnych frontach II wojny światowej.

Każdy z przedwojennych pułków miał w swoich dziejach wydarzenia oraz symbole, które były dla jego żołnierzy najważniejsze. Na wyjątkowość każdej z jednostek składały się jego nazwa, historia, święto pułkowe, sztandar i odznaka. Te elementy stanowiły także unikalną symbolikę pułku i wyróżniały go wśród wielu innych. Przywiązanie do barw, historii, tradycji i sztandaru składały się na *esprit de corps* żołnierzy i oficerów. Aby przypomnieć wojenne losy krakowskiej „Dwudziestki” i zaprezentować dzieje tych najważniejszych dla pułku symboli, przedstawię ich losy podczas wojny i pokoju.

Historia tej jednostki nie doczekała się dotychczas zbyt wielu publikacji. Pierwszą był *Zarys historii wojennej 20-go Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej* opracowany przez kpt. Stanisława Wronę, oficera 20 ppZK, wydany w ramach se-

¹ J. Albrecht, 20 – *waleczny Ziemi Krakowskiej*, Kraków 1999.

Strzelec 20 Pułku Piechoty (fot. ze zbiorów Muzeum 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej)

rii *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*². W pułku wydano także dwie inne publikacje, które jednak nie dotyczyły jego historii³, oraz krótką broszurę, tzw. jednodniówkę, przygotowaną z okazji wręczenia sztandaru⁴. Kolejne publikacje przygotowano już po zakończeniu II wojny światowej, skupiają się one jednak na okresie międzywojennym i kampanii wrześniowej. Opracowywali je przede wszystkim kombatanci, a znaczną ich część stanowią wspomnienia z walk w 1939 r.⁵ Również większość prac naukowych, w których mowa o historii pułku, dotyczy wydarzeń z 1939 r.⁶ Od listopada 2015 r. historię jednostki popularyzuje Muzeum 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej, prowadzone

² *Zarys historii wojennej 20-go Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej*, oprac. S. Wrona, Warszawa 1928, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920. Seria 1*, nr 20.

³ *20. Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej. Zbiór pytań i odpowiedzi*, red. E. Jasiński, M. Słowikowski, Kraków 1933-1934; A. Wasilewski, *20. Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej w karykaturze Antoniego Wasilewskiego*, Kraków 1929.

⁴ *Dwudziesty Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej w dniu wręczenia sztandaru 18 maja i święta pułkowego 26 maja 1924 r.*, [kom. red. S. Wrona et al.], Kraków 1924.

⁵ *W rocznicę święta pułkowego*, red. J. Albrecht [et al.], Kraków 1987; *1919-1959. Czterdzieściolecie 20go Pułku Piechoty*, red. A. Idzik, Londyn 1959; F. Kłaput, *Wspomnienia kaprala z września 1939 r.*, Kraków 1983.

⁶ O 20 ppZK zob. R. Bitka, J. Rytlewski, *Zarys historii zgrupowania „Żelbet” – 20 Pułku Piechoty 6 Dywizji Armii Krajowej*, Kraków 2004-2005; A. Gładysz, *Straty 20. Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej w działaniach bojowych w latach 1919-1920*, [on-line:] <http://wzresien39.pl/historia/straty-wp>, 4 XII 2015; K. Pięciak, *Powstanie 20. Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej i jego udział w walkach o granice II Rzeczypospolitej*, mps pracy licencjackiej napisanej pod kierunkiem dr hab. P. Mikietyńskiego, Kraków 2016; idem, *XX-й полк піхоти Краківської землі у війні на теренах Східної Галичини (1918-1919 рр.)*, „Студентські Історичні Зошити. Спеціальний випуск, присвячений українсько-польським відноцинам Х-XXI століть” (Івано-Франківськ) 2016; P. Wywiół, *Garnizon Wojska Polskiego w Krakowie w latach 1918-1939*, mps pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. W. Rojka, Kraków 2012. O walkach 20 ppZK w 1939 r. zob. J. Ryt, *Bitwa pszczyńska 1939*, Pszczyzna 2007; W. Steblik, *Armia „Kraków” 1939*, Warszawa 1989; Z. Kubrak, *6 Dywizja Piechoty w wojnie obronnej 1939 r.*, „Rocznik Lubaczowski” 2000, t. 9-10; idem, *Od Pszczyzny do Narola. Szósta Dywizja Piechoty w Kampanii 1939 r.*, Narol 2009.

społecznie przez pasjonatów i rekonstruktorów zrzeszonych w Stowarzyszeniu Rekonstrukcji Historycznej „Wrzesień ‘39”.

ZARYS POWSTANIA PUŁKU

20 Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej zaczął się tworzyć w listopadzie 1918 r. Jego załączkiem stał się batalion zapasowy c.k. 16 Pułku Strzelców⁷ – dawnego 16 Pułku Landwehry⁸, w 1917 r. przemianowanego na pułk strzelców. Stacjonował on wówczas w czeskiej Opawie, a dowodził nim płk Ignacy Pick⁹. Pułk był formowany na zasadzie terytorialnej i w 1918 r. aż 90% składu stanowili Polacy¹⁰; dowódcą był Ukrainiec, płk Miron Tarnawski¹¹. 1 listopada 1918 r. płk Pick wydzielił ze swego batalionu zapasowego oficerów i żołnierzy Polaków i sformował oddział pod tymczasową nazwą „batalion uzupełniający byłego au-

⁷ Niem. *k. k. Schützen Regiment Nr 16 „Krakau”*.

⁸ Niem. *k. k. Landwehr Infanterie Regiment Nr 16 „Krakau”*.

⁹ Ignacy Pick – ur. 30 I 1868 r. w Krakowie. Ukończył Gimnazjum św. Anny, od 1888 r. służył jako zawodowy oficer w c. i k. Armii. W 1913 r. awansowany na majora. Podczas I wojny światowej dostał się do rosyjskiej niewoli, z której powrócił. W listopadzie 1918 r. był dowódcą batalionu zapasowego 16 Pułku Strzelców. Od marca 1919 r. dowódca batalionu zapasowego 20 ppZK, 13 VI tego roku objął dowództwo pułku, na czele którego walczył w wojnie polsko-ukraińskiej. 16 XII 1919 r. objął dowództwo XI Brygady Piechoty w 6 DP. Latem 1920 r. objął dowództwo 17 DP. 22 V 1920 r. zatwierdzony w stopniu pułkownika. W 1920 r. toczyła się przeciw niemu sprawa w Oficerskim Trybunale Orzekającym (zarzut: wrogie nastawienie do żołnierzy narodowości polskiej), przerwana wobec jego śmierci. Zmarł 11 III 1921 r. w Krakowie. Pośmiertnie mianowany generałem podporucznikiem (1921) i odznaczony Krzyżem *Virtuti Militari* (1922). Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie [dalej: CAW], I.480.14, Pick Ignacy; P. Stawecki, *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918-1939*, Warszawa 1994, s. 246-247; K. Raszewski, *Wspomnienia z własnych przeżyć do końca roku 1920*, Poznań 1938, s. 208.

¹⁰ T. Nowakowski, *Armia austro-węgierska 1908-1918*, Warszawa 1992, s. 5-7, 88, *Barwa i Broń*, 5; *Zarys historii wojennej...*, s. 3; *Anhang 1: Die nationale Zusammensetzung der k.u.k. Armee (Infanterie- und Kavallerieeinheiten) im Mai 1918*, [w:] G. Płaszka [et al.], *Innere Front. Militärassistentz, Widerstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918*, t. 2, Vienna 1974, s. 335-351.

¹¹ Miron Omelanowicz Tarnawski (Мирон Омелянович Тарнавський) – ur. 29 VIII 1869 r. w Baryłowie. Syn księdza greckokatolickiego. Oficer armii austro-węgierskiej, podczas I wojny światowej walczył w Galicji. Od 1916 r. oficer szkoleniowy Ukraińskich Strzelców Siczowych, później przeniesiony do sztabu 54 DP. W 1918 r. awansowany do stopnia podpułkownika. Od września 1918 r. dowódca batalionu w c.k. 16 Pułku Strzelców, następnie dowódca pułku. W listopadzie 1918 r. przybył do Krakowa, gdzie został aresztowany przez władze polskie i osadzony w obozie na Dąbiu. Zwolniony ze względu na chorobę żołądka. Dostał się do Stanisławowa, mianowany dowódcą grupy „Wschód” w II korpusie Ukraińskiej Galicyjskiej (Halickiej) Armii. Od 5 VII do 7 XI 1919 r. dowódca UHA. Po zakończeniu działań wojennych wrócił do Polski, gdzie mieszkał do śmierci. Zmarł 28 VI 1938 r. *Роман Тимченко Мирон Тарнавський – командувач Української Галицької Армії*, [w:] *Проблеми вивчення історії української революції 1917–1921 років*, ред. В. Верстюк [et al.], Київ 2013, s. 250-268.

striackiego 16 pułku”. 5 listopada oddział dotarł do Krakowa, gdzie podporządkował się władzom polskim. Batalion uzupełniający zreorganizowano, tworząc trzy kompanie strzeleckie i kompanię ckm. W drugiej połowie listopada powróciły do Krakowa dwa bataliony 16 Pułku Strzelców. Część przybyłych żołnierzy rozeszła się do domów, pozostałych wcielono do oddziału płk. Picka¹².

W tym czasie w Krakowie formowały się także inne jednostki Wojska Polskiego; na wschodzie trwały już walki z Ukraińcami. Przejściowo „batalion uzupełniający byłego 16 pułku” wcielono do batalionu uzupełniającego 4 Pułku Piechoty Legionów, który przejął także zapasy umundurowania i wyposażenia pozostałe po 16 Pułku Strzelców. Tworzenie jednostki rozpoczęło się na nowo 30 stycznia 1919 r. Rozkazem DOG Kraków odtworzono kadre 16 Pułku Strzelców, dowodzoną przez płk. Picka. Miała ona rozpocząć tworzenie nowego pułku piechoty „Ziemi Krakowskiej” (jeszcze bez numeru), którego dowództwo objął płk Emanuel Hohenauer¹³. Na początku marca 1919 r. I batalion 20 pp, dowodzony przez kpt. Stanisława Wójcika, wysłano do służby w rejonie Zwardonia i później w Zagłębiu Dąbrowskim¹⁴.

29 marca 1919 r. rozkazem Ministerstwa Spraw Wojskowych jednostce nadano nazwę: 20 Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej¹⁵.

Formowanie pułku zakończyło się w maju 1919 r., gdy rozwiązano samodzielne bataliony strzelców i wcielono je do pułków piechoty. I Batalion Strzelców, nazywany krakowskim, sformowano w listopadzie 1918 r. w Czyżynach k. Krakowa z Polaków służących w armii austro-węgierskiej, przede wszystkim w 33 Pułku Strzelców¹⁶ i 13 Batalionie Strzelców Polowych¹⁷. Jego dowódcą

¹² *Zarys historii wojennej...* s. 3-6; T. Młodzianowski, *Zarys rodowodu 20 PP ZK*, [w:] *W rocznicę...*, s. 16.

¹³ Emanuel Hohenauer de Charlenz – ur. 11 XII 1862 r. w Stryju. Od 1880 r. służył w c. i k. Armii. Podczas I wojny światowej był m.in. dowódcą 16 Pułku Landwehry (Strzelców), w 1916 r. nobilitowany z przydomkiem de Charlenz. W 1918 r. wstąpił do WP. Mianowany dowódcą pułku piechoty Ziemi Krakowskiej, którym dowodził do czerwca 1919 r., kiedy objął dowództwo XII Brygady Piechoty. Podczas wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. służył w 6 Armii, m.in. jako inspektor armii. 1 V 1921 r. przeniesiony w stan spoczynku w stopniu generała podporucznika. 26 X 1923 r. został zatwierdzony w stopniu generała brygady ze starszeństwem z 1 VI 1919 r. Mieszkał w Krakowie. W 1933 r. spisał wspomnienia, zatytułowane „Wojna światowa. 1914-1918. Moje przeżycie i moja działalność”. Zmarł 12 I 1946 r. w Krakowie, został pochowany na cmentarzu Rakowickim. P. Stawecki, *op. cit.*

¹⁴ CAW, DOK V/2, Rozkazy Dowództwa Okręgu Generalnego [dalej: DOG] Kraków, nr 13, 15, Dodatek do rozkazu nr 17; CAW 371.5.8, pismo DOG Kraków do Oddziału II przy DOG w Krakowie w sprawie rozwiązania Dowództwa pow. i komp. pow. Limanowa, Kraków, 14 IV 1919 r.; CAW 371.5.8, OdB DOG Kraków z 1 VI 1920 r.; OdB DOG Kraków z 1 X 1920 r.; CAW I.400.2851, Historia 20. pułku piechoty „Ziemi Krakowskiej”. Dzieje wojenne, [dalej I.400.2851], s. 3-5; *Zarys historii wojennej...*, s. 5.

¹⁵ CAW DOK V/2, Rozkaz DOG nr 47, Kraków, 28 IV 1919 r.

¹⁶ Niem. k. k. *Schützen Regiment Nr 33 „Stryj”*.

¹⁷ Niem. k. u. k. *Galizisches Feldjägerbataillon Nr. 13*.

był kpt. Ludwik Klotzek¹⁸. Na froncie polsko-ukraińskim batalion przebywał od stycznia do kwietnia 1919 r. i brał udział w walkach m.in. pod Lwowem, Suchowolą, Mszaną i Lubieniem Wielkim. Włączony do 20 ppZK, utworzył jego II batalion¹⁹. Natomiast II Batalion Strzelców sformowano w Bielsku z żołnierzy byłego c. i k. 100 Pułku Piechoty 14 Batalionu Strzelców Polowych²⁰ i ochotników. Dowodził nim kpt. Milemski, następnie ppłk Marian Wąsowicz. Włączony do 20 ppZK, utworzył jego III batalion. Do sierpnia 1919 r. stacjonował na Śląsku²¹.

Od 16 czerwca do 14 sierpnia 1919 r. pułk znajdował się na froncie polsko-ukraińskim. Do walki wyruszał w sile 38 oficerów, 2236 szeregowych, 268 koni, 71 wozów, 12 kuchni polowych i 24 ckm. Był podporządkowany 3 DPŁeg. gen. Zygmunta Zielińskiego. Chrzest bojowy przeszedł 18 czerwca pod Brzeżanami. W składzie 3 DPŁeg. brał udział w walkach z Ukraińską Armią Halicką w rejonie Brzeżan, Rohatyna, Buczacza, nad Złotą Lipą i Gniłą Lipą. Największą walkę pułk stoczył 28 czerwca w Dubryniowie, gdzie zwyciężył; do

¹⁸ Ludwik Klotzek – ur. 29 IX 1886 r. w Brodach. Ukończył austro-węgierską szkołę kadetów, od 1907 r. w armii austro-węgierskiej. W latach 1914-1915 w c.k. 33 Pułku Landwehry, m.in. jako dowódca kompanii, ranny. Od grudnia 1916 r. dowódca batalionu w Armii Woyscha, od marca do sierpnia 1917 r. adiutant Kreiskommando (Komendy Powiatowej) w Hrubieszowie, następnie adiutant batalionu zapasowego c.k. 33 Pułku Strzelców. Od 31 X 1918 r. w WP, do 20 V 1919 r. dowódca I Batalionu Strzelców. Za dowodzenie batalionem przedstawiony w 1922 r. do odznaczenia Krzyżem Virtuti Militari; trzykrotnie odznaczony Krzyżem Walecznych. Następnie służył m.in. w DOG Lwów (1919), jako dowódca 145 pp (1920-1921), batalionu 40 pp (1921), inspektor granicy wschodniej Straży Granicznej (1921-1922), zastępca dowódcy 53 pp (1921-1927), oficer placu garnizonu Słomin (1927-1928). W 1920 r. awansowany na majora, w 1922 r. na podpułkownika. 30 XI 1928 r. przeniesiony w stan spoczynku. Po 17 IX 1939 r. aresztowany przez Sowieców i zamordowany. Wymieniony na tzw. Ukraińskiej Liście Katyńskiej. CAW AP 8161 Ludwik Klotzek; CAW I.482.94-9147, wniosek o odznaczenie Krzyżem Virtuti Militari; *Listy katyńskiej ciąg dalszy. Straceni na Ukrainie. Lista obywateli polskich zamordowanych na Ukrainie na podstawie decyzji Biura Politycznego WKP(b) i naczelnych władz państwowych ZSRR z 5 marca 1940 roku*, red. i tłum. Z. Gajowniczek, Warszawa 1994, s. 40, *Zeszyty Katyńskie*, nr 4.

¹⁹ CAW, 20 pp, I.320.20.I, rozkazy dzienne I Batalionu Strzelców; CAW DOK V, I.371.5.8, Raport z zajęcia Suchowoli przez Ukraińców dnia 12 stycznia 1919. Mszana, 16 I 1919 r.; CAW AP 8161 Ludwik Klotzek; CW I.482.94-9147, wniosek o odznaczenie Krzyżem Virtuti Militari; M. Wrzosek, *Wojny o granice Polski Odrodzonej 1918-1921*, Warszawa 1992, s. 183-185, *Biblioteka Wiedzy Historycznej*; W. Hupert, *Zajęcie Małopolski Wschodniej i Wołynia w roku 1919*, Lwów-Warszawa 1928, s. 33; *Zarys historii wojennej...*, s. 6.

²⁰ Niem. *k.u.k. Feldjägerbataillon Nr 14*.

²¹ CAW, DOK V/1, Załącznik do rozkazu DOG nr 18, Kraków, 3 XII 1918 r.; DOK V/2, Rozkaz DOG nr 14, Kraków, 8 II 1919 r.; Dodatek do rozkazu nr 17, Kraków, 15 II 1919 r.; Rozkaz DOG nr 46, Kraków, 26 IV 1919 r.; CAW DOK V, 371.5.8, DOK V, OdB DOG Kraków, 1 VI 1920 r.; *Zarys historii wojennej...*, s. 6.

niewoli wzięto znaczną liczbę jeńców. 17 lipca pułk osiągnął linię Zbrucza, którą następnie obsadzał do połowy sierpnia²².

Przez następnych kilka miesięcy pułk obsadzał granice Rzeczypospolitej. Od sierpnia do października stacjonował na Śląsku, na granicy polsko-niemieckiej i polsko-czechosłowackiej; wtedy też włączono go do 6 Dywizji Piechoty. Od października do grudnia żołnierze obsadzali granicę z Litwą w rejonie Wilna. Następnie zimą i wiosną 1920 r. pułk kwaterował w rejonie Wilna, potem Mińska²³.

Od połowy maja do końca września 1920 r. pułk, w składzie 6 DP, uczestniczył w walkach w wojnie polsko-bolszewickiej. Do połowy czerwca 20 ppZK, dowodzony przez płk. Aleksandra Pietkiewicza²⁴, walczył w rejonie Bobrujska, Mińska Litewskiego, Mołodeczna i nad Berezyną²⁵. „Dwudziestka” odniosła sukces w walkach o Zamosie i Jelnicę, który upamiętniono później przyjęciem daty tych walk jako dzień święta pułkowego. Na początku czerwca 6 DP, a z nią 20 ppZK, została przerzucona na Ukrainę. W składzie 2 Armii pułk walczył m.in. z Armią Konną Siemiona Budionnego pod Baraszami, Emilczynem, Aleksandrowem, Równem, Beresteczkiem i Brodami. Po bitwie pod Brodami dywizja przeszła pod rozkazy 6 Armii i wycofała się przez Busko pod Lwów, gdzie brała udział w obronie miasta. Następnie pułk uczestniczył w polskiej kontrofensywie. Ze względu na straty własne do pułku włączono część ochotniczego lwowskiego 240 pp. W Suraziu do żołnierzy dotarła wieść o zawieszeniu broni. Do końca 1920 r. „Dwudziestka” obsadzała linię Zbrucza. Ostatni żołnierz 20 ppZK wrócił do Krakowa 31 grudnia 1920 r.

W dwudziestoleciu międzywojennym pułk stacjonował w Krakowie, w koszarach przy ul. Mazowieckiej i Wrocławskiej. Jego nieformalnym patronem był hetman Stefan Czarnecki. Wraz z wadowickim 12 pp i tarnowskim 16 pp (do

²² CAW, I.400.2581, s. 5-24; J. Albrecht, *op. cit.*, s. 25; *Zarys historii wojennej...*, s. 6-8; E. Pach, *Zarys historii pułku, [w:] Dwudziesty Pułk Piechoty...*, s. 4; K. Pięciak, *Powstanie 20. Pułku Piechoty...*, s. 23-32; A. Gładysz, *op. cit.*

²³ CAW, I.400.2581, s. 25-29, 35-36; T. Młodzianowski, *op. cit.*, s. 16-17; K. Raszewski, *op. cit.*, s. 193-194, 198; *Zarys historii wojennej...*, s. 9.

²⁴ Aleksander Pietkiewicz – ur. 22 X 1867 r. w ziemi witebskiej, syn Tadeusza i Aleksandry z d. Gruzewskiej. Zdobył średnie wykształcenie, służył w armii carskiej, w 1890 r. mianowany podporucznikiem, w 1907 r. kapitanem, w 1914 r. dowódca batalionu 495 pp, w 1915 r. awansowany na podpułkownika, w 1916 r. na pułkownika, od 1917 do 1919 r. w POW. Ścigany przez bolszewików, ukrywał się w Wilnie. 18 I 1920 r. objął dowództwo 20 ppZK. Zmarł 27 V 1920 r. śmiercią samobójczą lub na zawał serca. Pochowany na froncie, ekshumowany w 1921 r. i przeniesiony na cmentarz wojskowy w Wilnie. Pośmiertnie odznaczony Krzyżem *Virtuti Militari*. CAW, I.482.62-5279, Pietkiewicz Aleksander; K. Raszewski, *op. cit.*, s. 202; *Zarys historii wojennej...*, s. 14.

²⁵ Po śmierci płk. Pietkiewicza kolejnymi dowódcami jednostki byli: mjr Antoni Lisowski, mjr Teodor Iwaniszyn, płk Ignacy Jatowt, ppłk/płk Stanisław Kruk-Schuster (1920-1931) oraz ppłk/płk Kazimierz Brożek (1931-1939).

1921 r. także rzeszowskim 17 pp) wchodził w skład 6 Dywizji Piechoty. Przy 20 ppZK działał również Dywizyjny Kurs Podchorążych. Pułk szkolił też rekrutów dla Korpusu Ochrony Pogranicza. „Dwudziestka” miała swoją orkiestrę oraz drużynę piłki nożnej²⁶.

NAZWA

Jak już wspomniano, nazwę „20 Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej” nadano 29 marca 1919 r.²⁷ Mieszkańcy Krakowa nazywali żołnierzy pułku także „Dziećmi Krakowa” i „cwancigerami” (od niemieckiego *zwanzig* – „dwadzieścia”)²⁸. Można przypuszczać, że określenia te pozostały po oddziałach armii austro-węgierskiej: „dwudziestakami” lub „cwancygierami” nazywano żołnierzy c. i k. 20 pp²⁹, natomiast „krakowskimi dziećmi” żołnierzy c. i k. 13 pp³⁰ – obie te jednostki składały się w większości z Polaków z Galicji, a ich bataliony stacjonowały w Krakowie³¹.

W dokumentach stosowano zarówno pełną nazwę „20 Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej” – przydomek „Ziemi Krakowskiej” pisano niemal zawsze wielkimi literami – lub nazwę skróconą: „20 pułk piechoty”. Niekiedy określenie „Ziemi Krakowskiej” zapisywano w cudzysłowie. Używano różnych skrótów: 20. p. piechoty, 20 pp, 20. p.p., 20. ppZK, 20. PPZK, 20. ppzkrak.; nie zawsze po numerze występowała kropka. Różnorodne formy tego zapisu oraz pieczęci pułkowych prezentuje materiał ikonograficzny.

ŚWIĘTO PUŁKOWE

Swoje święto pułkowe „Dwudziestka” obchodziła 26 maja, w rocznicę bitwy stoczonej w 1920 r. pod Zamosiem³² nieopodal Mińska. Pułk, wchodzący w skład 6 DP, od kilku dni uczestniczył wówczas w walkach. Pierwsze potyczki z bolszewikami nie były dla „krakowskich dzieci” szczęśliwe. Od początku walk (21 maja pod Duniłowiczami) 20 pp wycofywał się pod naporem nieprzyjacielskich oddziałów z północnej grupy wojsk 15 Armii, dowodzonej przez

²⁶ J. Albrecht, *op. cit.*, s. 23-41; T. Młodzianowski, *op. cit.*, s. 16-18; K. Pięciak, *Powstanie 20. Pułku Piechoty...*, s. 36-64; *Zarys historii wojennej...*, s. 9-22; *Dwudziesty Pułk Piechoty...*, s. 4-8; P. Wywiół, *op. cit.*

²⁷ CAW, DOK V/2, Rozkaz DOG nr 47, Kraków, 28 IV 1919 r.

²⁸ J. Albrecht, *op. cit.*, s. 23.

²⁹ *K. u. k. Infanterieregiment Nr. 20 Heinrich Prinz von Preußen.*

³⁰ *K. u. k. Galizisches Infanterieregiment Nr. 13 Jung-Starhemberg.*

³¹ T. Nowakowski, *op. cit.*, s. 80.

³² Блр. Замосце, ros. Замостье, w relacjach i publikacjach zapisywane jako Zamosze, Zamosje, Zamosie, Zamość.

gen. Jewgienija Siergiejew. Odwrót z pozycji wyjściowych w linii prostej ok. 160 km oraz znaczne straty w ludziach niekorzystnie wpłynęły na morale³³. Po zajęciu linii obronnej przed południem 26 maja zmęczeni żołnierze mogli znaleźć chwilę wytchnienia. Po kilku godzinach okazało się, że łączność między pułkiem a sąsiednimi oddziałami z 17 DP została przerwana, a w powstałą lukę weszły oddziały przeciwnika, maszerujące w dwóch kolumnach; jedna z nich zaatakowała pozycje pułku. W tej sytuacji płk Pietkiewicz zdecydował o uderzeniu na nieprzyjaciela siłami I batalionu, dowodzonego przez por. Andrzeja Cichowskiego, wspartego kompanią szturmową 6 DP. Flankowe natarcie, przeprowadzone pod wieczór 26 maja, okazało się zaskakująco skuteczne. Po godzinnej walce nieprzyjaciel wycofał się, tracąc wielu zabitych i rannych (Polacy stracili zaledwie jednego oficera i trzech szeregowych). Żołnierze „Dwudziestki” zdobyli także kilka wozów taborowych, wraz z materiałami łącznościowymi. Jak ustalono z zeznań jeńców, po stronie bolszewików w walkach brali udział żołnierze trzech różnych pułków³⁴.

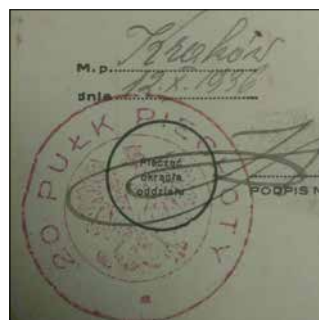
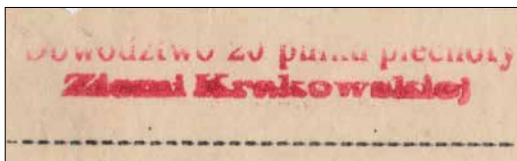
Walki pod Zamosiem nie były wielkim zwycięstwem ani nie zmieniły diametralnie sytuacji na froncie. W następnych dniach nieprzyjaciel wstrzymał akcje zaczepne na odcinku „Dwudziestki”³⁵; trudno jednak ocenić, czy było to spowodowane sukcesami 20 pp, czy też wiadomościami o polskich przygotowaniach do kontrofensywy (która rozpoczęła się kilka dni później). Dowodzący oddziałami rosyjskimi gen. Siergiejew w swej publikacji nie wspominał w ogóle o tym wydarzeniu³⁶. Z pewnością jednak to skromne zwycięstwo miało dla żołnierzy 20 pp ZK duże znaczenie. Był to ich pierwszy większy sukces w walkach z bolszewikami, w dodatku odniesiony w starciu z liczniejszym przeciwnikiem. Poprawił morale żołnierzy i pokazał im, że mimo początkowych niepowodzeń są w stanie skutecznie walczyć i zwyciężać. Było to też pierwsze powodzenie z serii sukcesów, inicjowanych udanymi wypadami zaczepnymi pułku na miejscowość Jelnica. Przypuszczalnie dlatego właśnie wybrano 26 maja na święto pułkowe.

³³ Podczas walk pułk utracił kilkudziesięciu zabitych, co najmniej 150 rannych i wielu zaginionych. Przy stanie wyjściowym wynoszącym w momencie rozpoczęcia walk ponad 1850 żołnierzy i oficerów (do tej liczby należy dodać szeregowców kompanii ckm, których liczba nie jest znana), to ok. 10% strat w ciągu zaledwie 5 dni walk.

³⁴ CAW, I.400.2581, s. 45-49; CAW, I.400.523, Wypad na Zamość I/20 p.p. dnia 26 V 1920 r. Opracowanie kpt. dra Cichowskiego Andrzeja; *Zarys historii wojennej...*, s. 12-14; A. Cichowski, *Walki 20 Pułku Piechoty na froncie północno-wschodnim od 19 maja do 6 czerwca 1920 r.*, [w:] *Dwudziesty Pułk Piechoty...*, s. 6-7; J. Albrecht, *op. cit.*, s. 27.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ J.N. Siergiejew, *Od Dźwiny ku Wiśle*, tłum. i wstęp J. Moszyński, Oświęcim 2010 [reprint wyd. Warszawa 1925].

Rodzaje pieczęci 20 Pułku Piechoty (ze zbiorów Muzeum 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej i Centralnego Archiwum Wojskowego)

W okresie międzywojennym święta pułkowe były zawsze uroczyście obchodzone. W 1924 r. uświetniło je nadanie sztandaru. Najczęściej w tym dniu awansowano szeregowców i nadawano (od 1929 r.) odznaki pułkowe. Obchody były zwykle dwudniowe. Przykładowo w 1938 r. miały one następujący przebieg³⁷:

- 25 maja, godz. 20.30: uroczysty apel upamiętniający poległych pułku, z udziałem orkiestry i zaproszonych gości;

³⁷ CAW, I.320.20.12, dodatek do rozkazu dziennego nr 115/38 „Zarządzenia na święto pułkowe”, 23 V 1938 r.; rozkaz dzienny nr 118, 26 V 1938 r.

Poczet sztandarowy 20 Pułku Piechoty. Od lewej: sierż. Jan Pająk, sierż. Stanisław Zdybalewski, chor. Jan Bant i por. Stanisław Kosmala – 1938
(ze zbiorów Muzeum 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej)

- 26 maja, godz. 6.30: zbiórka całego pułku, godz. 8.40-10.00: przemarsz ulicami Krakowa na Rynek Główny, godz. 10.30: msza św. na Rynku Głównym, po mszy św. poświęcenie i przekazanie broni ufundowanej przez społeczeństwo Ziemi Krakowskiej i defilada ulicami miasta, godz. 14.00: uroczysty obiad w koszarach, po południu: zawody sportowe.

ODZNAKA

Odnaka 20 ppZK wraz z regulaminem została zatwierdzona w 1929 r. rozkazem Ministerstwa Spraw Wojskowych³⁸. Miała kształt krzyża z ramionami łamanymi w lewo. W środku znajduje się romb z wizerunkiem murów i kopca Kościuszki. Na ramionach krzyża: 20 – PP – ZK. Wykonywano ją z oksydowanego i srebrzonego tombaku, w dwóch wersjach. Ramiona odznaki wypełniano granatową emalią, krwędzie złożono. Emaliowaną odznakę otrzymywali oficerowie i niektórzy podoficerowie. Tradycyjnie nadawano ją w dniu święta pułkowego, choć zdarzały się także nadania w innych okolicznościach³⁹. Prócz oficerów i żołnierzy 20 ppZK odznaczono nią m.in.: marszałka Józefa Piłsudskiego (odznaka nr 698), wiceprezydenta Krakowa dr. Ludwika Schneidera (nr 406), gen. Mieczysława Smorawińskiego (nr 702), płk. Bernarda Monda (nr 705) oraz prezydenta Ignacego Mościckiego⁴⁰.

Odnaka pułkowa w wersji dla szeregowych. Wykonawca: J. Walenta (ze zbiorów Muzeum 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej)

³⁸ Dziennik Rozkazów MSWojsk. nr 16, poz. 158, 18 V 1929 r.

³⁹ Na przykład na legitymacji odznaki kpt. Karola Glazura podano datę nadania odznaki 24 II 1934 r. Zob. *Pismo i legitymacja dot. Karola Glazura*, [on-line:] http://www.muzeumkatynskie.pl/pl/39902/11387/pismo_i_legitymacja_dot_karola_glazura_mk_a_3754_1_2.html, 4 II 2017.

⁴⁰ CAW, I.320.20.2, rozkaz dzienny nr 118, Kraków, 24 V 1930 r. – nadano wówczas odznaki nr 406-611; CAW, I.320.20.3, rozkaz dzienny nr 116, 23 V 1931 r. – nadano wówczas odznaki nr 698-1110; CAW, I.320.20.12, rozkaz dzienny nr 116, Kraków, 26 V 1938 r.; Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-A-1558-13, fotografia z wręczenia Ignacemu Mościckiemu odznaki

Odnaka miała wysokość 40/41 mm, szerokość 32 mm. Jej znanymi wykonawcami byli: Józef Trębacz z Krakowa, H. Szostek i Jakub Walenta z Krakowa, Stanisław Reising z Warszawy⁴¹.

SZTANDAR

Idea wykonania sztandaru dla 20 pp pojawiła się w Krakowie już w 1920 r., wśród członków Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa. Ze względu na trwającą wojnę sprawa przygotowania chorągwi została odsunięta w czasie. 19 maja 1922 r. powołano komitet obywatelski, który miał na celu przygotowanie pułkowego sztandaru. Na jego czele stanął Włodzimierz Tetmajer, sekretarzem został dr Stanisław Weinerja, skarbnikiem inż. Piotr Król. Zostało utworzone konto, na które wpływały składki od osób prywatnych i instytucji. Zebrano już część funduszy, ale prace komitetu zostały przerwane na rok. Gdy w 1923 r. rozpoczęły się na nowo, pieniądze uległy dewaluacji z powodu inflacji⁴². Jak pisał Weiner:

Nowy kosztorys dziesięciokrotnie wyższy co do cyfr, a w każdym razie bardzo wielki z tego powodu, że musiało się sprowadzać zagraniczne materiały, których na składzie w Krakowie, a nawet w ogóle w kraju nie było. Przepisy co do formy i tkaniny sztandaru są tak rygorystyczne, że trzeba było niemal za każdą częścią materiału robić formalne poszukiwania względnie sprowadzać z zagranicy. Mimo, że w lipcu 1922 obliczono koszt sztandaru na 20.000.000 Mkp., a stan kasy wynosił tylko 833.512 Mkp., komitet postanowił za każdą cenę dzieło to doprowadzić do końca w czasie lata tego roku. Członkowie komitetu złożyli odpowiednie datki, p. Tetmajer i Wodzinowski ofiarowali obrazy, uchwalono i urządzono zbiórkę uliczną, p. Królikowski właściciel pracowni haftów „Ryngraf” podjął się bezinteresownie wykonać roboty koło sztandaru⁴³.

Do komitetu obywatelskiego dołączyli prezydenci Bochni, Będzina i Wieliczki. W skład komitetu wchodził przedstawiciel społeczności tych miast; oczywiście byli w nim także oficerowie pułku (w tym jego kwatermistrz, mjr Jan Korpak). Jesienią 1923 r. funkcję sekretarza objęła panna Jordens, a 26 grudnia

20 ppZK. Według relacji przekazanych członkom SRH „Wrzesień '39” honorową odznakę pułku miał otrzymać także attaché wojskowy Japonii.

⁴¹ K. Filipow, *Odnaki pamiątkowe Wojska Polskiego 1921-1939. Piechota*, Warszawa 1995, s. 22; Z. Sawicki, A. Wielechowski, *Odnaki Wojska Polskiego 1918-1945. Legitymacje i dyplomy. Wojsko Polskie 1918-1939, Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie*, Warszawa 2007, s. 49.

⁴² S. Weiner, *Jak powstawał sztandar?*, [w:] *Dwudziesty Pułk Piechoty...*, s. 2-3.

⁴³ *Ibidem*, s. 3.

Sztandar 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej – strona prawa
(źródło: *Dwudziesty Pułk Piechoty Ziemi Karkowskiej w dniu wręczenia sztandaru 18 maja i święta pułkowego 26 maja 1924 r.*, [kom. red. S. Wrona et al.], Kraków 1924)

Sztandar 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej – strona lewa
(źródło: *Dwudziesty Pułk Piechoty Ziemi Karkowskiej w dniu wręczenia sztandaru 18 maja i święta pułkowego 26 maja 1924 r.*, [kom. red. S. Wrona et al.], Kraków 1924)

tego roku zmarł Włodzimierz Tetmajer. Stanowisko przewodniczącego objął po nim krakowski malarz Wincenty Wodzinowski.

Ze względu na wspomniane wyżej trudności proces szycia sztandaru był długotrwały. Na początku przygotowano szkice oraz projekt w skali 1:1 – płótno o wymiarach 101,8 x 100,9 cm, na które farbami naniesiono dokładny wzór. Sztandar przygotowano zgodnie z obowiązującymi w wojsku przepisami. Na prawej stronie płata widniał umieszczony w białym polu czerwony krzyż kawalerski. W centrum znajdował się wieniec z dwóch gałązek wawrzynu z orłem państwowym (według wzoru z 1919 r.); w rogach mniejsze wieńce, wewnątrz których umieszczono numer pułku. Na lewej stronie płata również widniał krzyż kawalerski, w centrum którego umieszczono wieniec, a wewnątrz niego widniał trzywierszowy napis „Honor i Ojczyzna”, pisany krojem renesansowej majuskuły. Pomiedzy ramionami krzyża znajdowały się herby miast fundatorów: Krakowa, Bochni, Będzina i Wieliczki. Na ramionach krzyża umieszczono miejsca i daty bitew: „DUBRYNIÓW 28 VI 1919”, „JELNICA ZAMOSJE 26 V 1920” i „RÓWNE SZPANÓW 7 VIII 1920”. Płaty sztandaru obszyto złotą frędzlą. Drzewce były zwieńczone orłem z białego metalu, ze złożonymi koroną, dziobem i szponami, opartym o podstawę z numerem pułku. Na drzewcu umieszco-

(Fot. ze zbiorów Michała Chlipały)

Nadanie odznaki pułkowej prezydentowi Ignacemu Mościckiemu
(fot. ze zbiorów NAC)

no także kokardę z biało-czerwonej wstęgi, z napisem: „OBYWATELE ZIEMI KRAKOWSKIEJ WP 1924 20 PP ZIEMI KRAKOWSKIEJ”. Ostatecznie chorągiew była gotowa wiosną 1924 r., a uroczystość jej wręczenia zaplanowano na maj tego roku⁴⁴.

17 maja do Krakowa przybył Stanisław Wojciechowski. Następnego dnia rankiem prezydent, eskortowany przez szwadron 8 Pułku Ułanów, udał się na Rynek Główny, gdzie oczekiwali go już 20 ppZK i zebrani mieszkańcy miasta. Na uroczystości składały się: raport złożony przez gen. Ignacego Ledóchowskiego (Szefa Artylerii i Uzbrojenia DOK V), msza św. celebrowana przez biskupa polowego WP Stanisława Galla, podczas której poświęcono sztandar, i uroczyste wbicie gwoździ w drzewce. Następnie prezydent Wojciechowski wygłosił przemówienie i wręczył chorągiew dowódcy pułku, ppłk. Stanisławowi Krukowi-

⁴⁴ *Ibidem*, s. 3-4; J. Albrecht, *op. cit.*, s. 36; T. Młodzianowski, *op. cit.*, s. 17; *Historia pułkowego sztandaru*, [on-line:] <http://wrzesien39.pl/historia/historia-pulkowego-sztandaru>, 11 I 2017. Rysunki wykonawcze i projekt sztandaru znajdują się obecnie w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie.

Sztandar 20 pp w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie

-Schusterowi. Potem cały pułk złożył na sztandar przysięgę na wierność Ojczyźnie. Uroczystości zakończyła defilada 20 ppZK. Wręczenie sztandaru stało się jedną z najważniejszych dat w historii jednostki. Ppłk Kruk-Schuster skierował z tej okazji specjalny rozkaz do swych żołnierzy, a grono oficerów pułku upamiętniło to wydarzenie publikacją tzw. jednodniówki, w której opisano dzieje pułku oraz historię powstawania sztandaru⁴⁵.

W okresie międzywojennym poczet sztandarowy był obecny podczas najważniejszych uroczystości, takich jak: święta pułkowe, święta państwowe, wizyty zagranicznych gości, a także podczas wyjątkowo ważnych wydarzeń, m.in. pogrzebu Marszałka czy sypania kopca Piłsudskiego na Sowińcu. Podczas sypania kopca wraz ze sztandarem wystawiono także urnę z ziemią z pól bitewnych pułku.

WRZEŚNIOWY EPILOG

Dwudziestoletnią historię pułku kończy klęska w walkach z Niemcami we wrześniu 1939 r. Losy 20 ppZK, zwłaszcza opisywanej w tym artykule pułkowej symboliki, zamyka wrześniowa epepeja sztandaru.

W chwili wybuchu wojny „Dwudziestka” wchodziła w skład 6 Dywizji Piechoty, Grupy Operacyjnej „Bielsko” Armii „Kraków”. Już od maja 1939 r. kolejnych żołnierzy dywizji, wśród nich oddziały 20 pp, przerzucano w rejon Pszczyny. Przygotowywano tam umocnioną pozycję obronną. Mobilizację pułku przeprowadzono 24 sierpnia. 1 września pierwsze jego oddziały, wchodzące w skład Oddziału Wydzielonego „Ignacy”, starły się z Niemcami pod Brzeźcami i Wisłą Wielką. 2 września doszło do bitwy pod Pszczyną, gdzie pozycje 6 DP

⁴⁵ *Dwudziesty Pułk Piechoty...*; J. Albrecht, *op. cit.*, s. 36, 41; T. Młodzianowski, *op. cit.*, s. 17-18; „Żołnierz Polski” 1924, nr 23 (8 VI); „Tygodnik Ilustrowany” 1924, nr 22 (31 V).

zostały przełamane przez niemiecką 5 Dywizję Pancerną. 6 DP poniosła ciężkie straty, została częściowo rozbita (udało się ją szybko odtworzyć) i zaczęła wycofywać się w stronę Krakowa. W stronę swego miasta garnizonowego wycofywali się również żołnierze 20 ppZK⁴⁶.

Gdy „krakowskie dzieci” wyruszyły z Krakowa pod Pszczynę, sztandar zabrano ze sobą nad granicę. Po walkach 2 września dowódca pułku płk Kazimierz Brożek⁴⁷ postanowił odesłać sztandar do bezpieczniejszego Krakowa⁴⁸. Wysłany z chorągwią ppor. Skocz⁴⁹ przekazał ją kwatermistrzowi pułku mjr. Tadeuszowi Rybce, który zorganizował ewakuację. Drzewiec chorągwi spalono na placu apelowym koszar pułkowych w Krakowie, a płótno wyruszyło na wschód wraz z oficerami Oddziału Zapasowego 6 DP i Oddziału Zbierającego Nadwyżki 20 ppZK. O przetrzymanie sztandaru byli poinformowani: oficer mobilizacyjny kpt. Stanisław Malik, oficer administracyjno-materiałowy kpt. Władysław Strycharski i oficer taborów por. Andrzej Badocha. Granicę rumuńską przekroczono 19 września w Kutach.

Według innej relacji sztandar pozostawał przy dowództwie pułku podczas walk przynajmniej do czasu przejścia za San⁵⁰. Z całą pewnością jednak pod ko-

⁴⁶ Na temat przygotowań pod Pszczyną i walk 1-2 września zob. Z. Kubrak, *Od Pszczyny do Narola...*, s. 20-25; W. Steblik, *op. cit.*, s. 153-159; Z. Ryt, *op. cit.* (tam dalsza literatura).

⁴⁷ Kazimierz Brożek – ur. 16 I 1895 r., syn Franciszka i Anny. Przed I wojną światową ukończył Szkołę Przemysłową w Jaworznie. 8 IX 1914 r. wstąpił do Legionów Polskich, 12 X 1914 r. mianowany chorążym. Dowodził plutonem w I batalionie 3 ppLeg., od października 1916 r. 7 kompanią II batalionu tego pułku. 1 XI 1916 r. awansowany na porucznika. W maju 1917 r. objął stanowisko dowódcy kompanii w obozie ćwiczeń w Zegrzu i Ostrowi. Od maja 1918 r. dowódca kompanii 1 pp. Walczył w wojnie polsko-bolszewickiej w szeregach 3 ppLeg. jako dowódca kompanii, batalionu i w zastępstwie dowódcy pułku. W lipcu 1920 r. awansowany na majora. Po zakończeniu walk służył w 3 pp (dowódca batalionu) i 38 pp (zastępca dowódcy pułku). 1 I 1927 r. mianowany podpułkownikiem. 10 II 1931 r. objął stanowisko dowódcy 20 ppZK. 19 III 1937 r. awansowany na pułkownika. Prawdopodobnie załamał się psychicznie po klęsce pod Pszczyną, przez co dwukrotnie dowodzenie pułkiem przejmował dowódca I batalionu 20 pp mjr. Ludwik Bałos. 20 września, po kapitulacji armii, dostał się do niewoli niemieckiej. Osadzony w oflagu VII A Murnau, gdzie przebywał do 29 IV 1945 r. Zmarł w kraju w 1968 r. Odznaczony m.in. Krzyżem Virturi Militari, czterokrotnie Krzyżem Walecznych. CAW, AP I.481.B.12740, Brożek Kazimierz; J. Cisek, E. Kozłowska, Ł. Wierczerek, *Słownik Legionistów Polskich 1914-1918* (w druku).

⁴⁸ Według innej relacji po zarządzeniu mobilizacji sztandar znajdował się w Krakowie. Pismo kpt. Wacława Nowackiego do dowódcy 1 Samodzielnej Brygady Strzelców, 3 X 1942 r., kopia w zbiorach autora.

⁴⁹ W WP służył w tym czasie ppor. rez. Władysław Andrzej Skocz – ur. 16 X 1911 r. R. Rybka, K. Stepan, *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935-1939*, Kraków 2003, s. 226, *Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego*, t. 23. Niewykluczone, że autor relacji, na której opierał się K. Satora, opisując losy sztandaru, pomylił nazwisko oficera i chodzi tu o ppor. Kazimierza Skoczyńskiego, oficera płatnika III batalionu 20 ppZK.

⁵⁰ Archiwum Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w Krakowie, sygn. 5 III 1010, relacja Józefa Selwy, s. 8.

niec września trafił do Rumunii. Na terenie tego kraju sztandarem zaopiekował się mjr Rybka, który 8 listopada 1939 r. przekazał go przez ppłk. dypl. Lichtarowicza⁵¹ do ambasady RP w Bukareszcie. Przekazanie odbyło się w kancelarii komendy obozu internowania w Călimănești. Stamtąd sztandar został przewieziony w poczcie dyplomatycznej do Francji, a w czerwcu 1940 r. ewakuowano go do Wielkiej Brytanii i zdeponowano w muzeum w Banknock⁵².

Obecnie sztandar znajduje się w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie:

DOK V/1, Rozkazy dzienne DOG Kraków.

DOK V/2, Rozkazy dzienne DOG Kraków.

DOK V/3, Rozkazy dzienne DOG Kraków.

I.371.5.8, DOK V.

I.320.20.1, rozkazy dzienne I Batalionu Strzelców.

I.320.20.2, I.320.20.3, I.320.20.12, I.320.20.15, rozkazy dzienne 20 ppZK.

AP 8161, Ludwik Klotzek.

AP I.481.B.12740, Brożek Kazimierz.

I.400.523, Wypad na Zamość I/20 p.p. dnia 26 V 1920 r. Opracowanie kpt. dra Cichowskiego Andrzeja.

I.400.2851, Historia 20 pułku piechoty „Ziemi Krakowskiej”. Dzieje wojenne.

I.482.62-5279, Pietkiewicz Aleksander.

I.482.94-9147, Ludwik Klotzek.

I.480.14, Ignacy Pick

Narodowe Archiwum Cyfrowe:

Fotografia wręczenia Ignacemu Mościckiemu odznaki 20. ppZK, sygn. 1-A-1558-13.

Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w Krakowie:

Relacja Józefa Selwy, sygn. 5 III 1010.

Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego:

Relacje z OZ 6. DP, sygn. B.I.106/E.

Zbiory autora

Pismo kpt. Wacława Nowackiego do dowódcy 1 Samodzielnej Brygady Strzelców, 3 X 1942 r.

⁵¹ Prawdopodobnie ppłk. dypl. Ludwik Lichtarowicz – ur. 4 IX 1890 r., w 1939 r. szef Departamentu Uzbrojenia Ministerstwa Spraw Wojskowych.

⁵² Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego, B.I.106/E, relacje z OZ 6. DP, relacja por. rez. Zygmunta Kucharskiego; K. Satora, *Opowieści wrześniowych sztandarów*, Warszawa 1990, s. 59; Pismo kpt. Wacława Nowackiego do dowódcy 1. Samodzielnej Brygady Strzelców, 3 X 1942 r., kopia w zbiorach autora; *Historia pułkowego sztandaru*.

Źródła drukowane

„Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych” 1929, nr 16.

Opracowania

20. *Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej. Zbiór pytań i odpowiedzi*, oprac. grono oficerów 20ppZK, red. E. Jasiński, M. Słowikowski, Kraków 1933-1934.
- Albrecht J., *20 – waleczny Ziemi Krakowskiej*, Kraków 1999.
- Bitka R., Rytlewski J., *Zarys historii zgrupowania „Żelbet” – 20 Pułku Piechoty 6 Dywizji Armii Krajowej*, Kraków 2004-2005.
- Czterdziestolecie 20-go Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej. 1919-1959*, red. A. Idzik, Londyn 1959.
- Dwudziesty Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej w dniu wręczenia sztandaru 18 maja i święta pułkowego 26 maja 1924 r.*, [kom. red. S. Wrona et al.], Kraków 1924.
- Filipow K., *Oznaki pamiątkowe Wojska Polskiego 1921-1939. Piechota*, Warszawa 1995.
- Hupert W., *Zajęcie Małopolski Wschodniej i Wołynia w roku 1919*, Lwów-Warszawa 1928.
- Nowakowski T., *Armia austro-węgierska 1908-1918*, Warszawa 1992, *Barwa i Broń*, 5.
- Klimecki M., *Polsko-ukraińska wojna o Lwów i wschodnią Galicję 1918-1919*, Warszawa 2000.
- Kłaput F., *Wspomnienia kaprala z września 1939*, Kraków 1983.
- Kubrak Z., *6 Dywizja Piechoty w wojnie obronnej 1939 r.*, „Rocznik Lubaczowski” 2000, t. 9-10.
- Kubrak Z., *Od Pszczyzny do Narola. Szósta Dywizja Piechoty w Kampanii 1939 r.*, Narol 2009.
- Pięciak K., *Powstanie 20. Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej i jego udział w walkach o granice II Rzeczypospolitej*, mps pracy licencjackiej napisanej pod kierunkiem dr hab. P. Międzyńskiego, Kraków 2016.
- Pięciak K., *XX-й полк піхоти Краківської землі у війні на теренах Східної Галичини (1918-1919 рр.), Студентські Історичні Зошити. Спеціальний випуск, присвячений українсько-польським відноцінам X-XXI століть*, (Івано-Франківськ) 2016.
- Plaschka G. [et al.], *Innere Front. Militärassistentz, Widerstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918*, t. 2, Vienna 1974.
- Raszewski K., *Wspomnienia z własnych przeżyć do końca roku 1920*, Poznań 1938.
- [Roman] *Роман Тимченко Мирон Тарнавський — командувач Української Галицької Армії*, [w:] *Проблеми вивчення історії української революції 1917-1921 років*, ред. В. Верстюк [et al.], Київ 2013, s. 250-268.
- Rybka R., Stepan K., *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935-1939*, Kraków 2003, *Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego*, t. 23.
- Ryt J., *Bitwa pszczyńska 1939*, Pszczyna 2007.
- Satora K., *Opowieści wrześniowych sztandarów*, Warszawa 1990.
- Sawicki Z., Wielechowski A., *Oznaki Wojska Polskiego 1918-1945. Legitymacje, dyplomy. Wojsko Polskie 1918-1939, Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie*, Warszawa 2007.
- Siergiejew J.N., *Od Dźwiny ku Wiśle*, tłum. i wstęp J. Moszyński, Oświęcim 2010 [reprint wyd. Warszawa 1925].
- Stawecki P., *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego. 1918-1939*, Warszawa 1994.
- Steblik W., *Armia „Kraków” 1939*, Warszawa 1989.

- W rocznicę święta pułkowego*, red. J. Albrecht [et al.], Kraków 1987.
- Wasilewski A., *20. Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej w karykaturze Antoniego Wasilewskiego*, Kraków 1929.
- Wrzosek M., *Wojny o granice Polski Odrodzonej 1918-1921*, Warszawa 1992, *Biblioteka Wiedzy Historycznej*.
- Wywiał P., *Garnizon Wojska Polskiego w Krakowie w latach 1918-1939*, mps pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. W. Rojka, Kraków 2012.
- Zarys historii wojennej 20-go Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej*, oprac. S. Wrona, Warszawa 1928, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920. Seria I*, nr 20.

Źródła internetowe

- Gładysz A., *Straty 20. Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej w działaniach bojowych w latach 1919-1920*, [on-line:] <http://wrzesien39.pl/historia/straty-wp>.
- Historia pułkowego sztandaru*, [on-line:] <http://wrzesien39.pl/historia/historia-pulkowego-sztandaru>.
- Pismo i legitymacja dot. Karola Gładzura, [on-line:] http://www.muzeumkatynskie.pl/pl/39902/11387/pismo_i_legitymacja_dot_karola_gladzura_mk_a_3754_1_2.html.

SUMMARY

Symbols and Traditions of the 20th Kraków Infantry Regiment

The article presents the story of the creation, traditions and symbols of the 20th Kraków Infantry Regiment. The text describes the history of the regiment's formation and its participation in the wars for independence and for the borders of Poland in the years 1918-1920. The symbols used in the 20th Infantry Regiment in 1920-1939 are also presented – for example, the name of the regiment, its celebration day, badge, and the origins and fate of the regimental banner.

KEYWORDS

20 Kraków Infantry Regiment, 6th Infantry Division of the Polish Army, Symbols of military units, Polish Army 1918-1939, Military History

ŚLADAMI ŻOŁNIERZY OBWODU JĘDRZEJOWSKIEGO ARMII KRAJOWEJ 1939-1956

Cz. 1: Konspiracja na Karolówce

Anna Radecka

„To było skończone bydle” – wspomina po latach naczelnika więzienia w Rawiczu Stanisław Dąbrowa-Kostka¹. Określenie dosadne i jednoznaczne, ale w pełni uzasadnione. Kazimierz Szymonowicz, kapitan służby więziennej, wrył się w pamięć więźniów jako bezwzględny sadysta. Nowo przybyłe transporty wrogów „ludowej demokracji” poddawano presji i inwigilacji zaraz po przekroczeniu bram rawickiego więzienia, a naczelnik Szymonowicz zwany „krwawym” albo „czerwonym Kaziem” często witał więźniów osobiście przemówieniem niepozostawiającym złudzeń co do tego, jak będą w tym miejscu traktowani². Po szczegółowej rewizji więźniowie trafiali na „kwarantannę”, czyli

¹ Cytat z rozmowy z S. Dąbrową-Kostką przeprowadzonej przez autorkę 15 II 2014; Stanisław Kostka „Dąbrowa”, „Dzierżyński”, „Aleksander”, por., organizator i dowódca samodzielnej grupy konspiracyjnej „Lipowica” w Przemyśle, od 1941 w ZWZ, następnie w Polskiej Organizacji Zbrojnej scalonej z AK latem 1942. Pełnił kolejno funkcje: szefa Akcji „N”, p.o. oficera KiP (kolportaż i propaganda) w Obwodzie Przemyskim AK, adiutanta podkarpackiego ośrodka Kedywu. Uczestnik akcji rozbicia więzienia w Jaśle w 1943, za którą został odznaczony Krzyżem VM kl. V. Po wkroczeniu Sowiec był oficerem dywersji Obwodu Przemyskiego AK i dowódcą oddziału partyzanckiego „Dzierżyński”. Następnie kierował Wydziałem Informacji i Bezpieczeństwa WiN w Krakowie. Aresztowany 5 III 1946, skazany na siedem lat więzienia. Karę odbywał w Krakowie w więzieniu przy ul. Montelupich, a potem w Rawiczu i we Wronkach. Zwolniony na mocy amnestii w 1949.

² K. Bedyński, *Więzienia we Wronkach i w Rawiczu w systemie więzień politycznych*, [w:] *W złowieszczych murach Wronek i Rawicza lat 1945-1956*, Poznań 1995, s. 20; S. Dąbrowa-Kostka, *Moje trudne CV*, „Zeszyty Rabczańskie” 2013, nr 1; D. Suchorowska, *Wielka edukacja. Wspomnienia więźniów politycznych PRL (1945-1956)*, Kraków 1990, s. 24. Kapitan K. Szymonowicz przybył do Rawicza z więzienia w Warszawie przy ul. 11 Listopada, gdzie był

do wieloosobowych cel, gdzie wstępną inwigilację wykonywali kapusie. Dalsze postępowanie ze skazanymi zależało od ich zachowania na „kwarantannie”, czyli informacji przekazanych przez kapusiów, oraz charakterystyki danego więźnia wynikającej z zawartości jego dokumentów przesłanych z poprzedniego miejsca uwięzienia. Naczelnik Szymonowicz uważał, że więzienie karne jest nadal organem śledczym, i nie była to czcza pogroźka, ale konsekwentnie wykonywana zbrodnicza misja. Szukano zatem powodów do wznawiania śledztw, z czym wiązały się tortury w karcerach i przymus fizyczny. Przyczyny takich śledztw mogły być całkiem błahe, a stosowane metody były okrutne. Doświadczył tego jeden z żołnierzy AK Sergiusz Janoff (Janow) ps. „Set”³, którego spotkanie oko w oko z naczelnikiem Szymonowiczem będzie początkiem jednej z wielu nieznanych opowieści o pomocy Polaków niesionej ich żydowskim współobywatelom w czasie II wojny światowej.

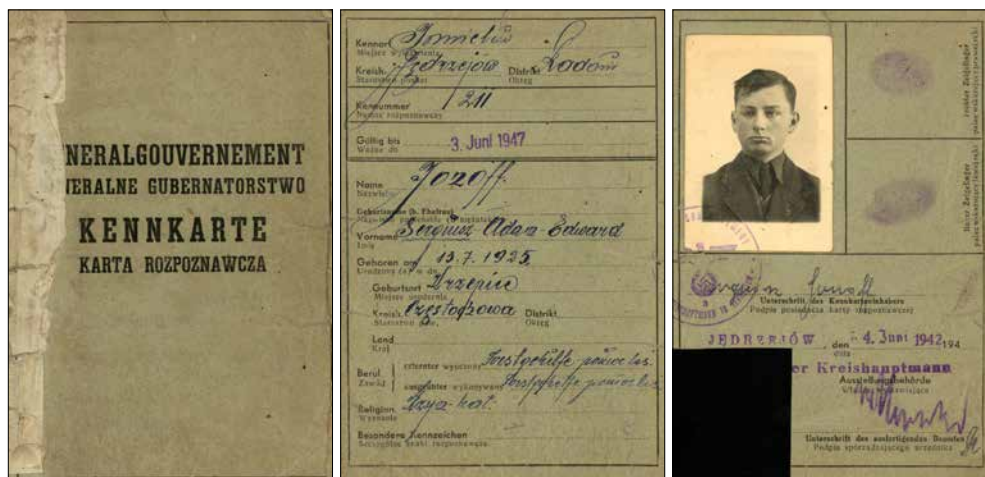
Sergiusz Janoff „Set”, żołnierz AK z Obwodu Jędrzejowskiego, trafił do Rawicza z wyrokiem 10 lat pozbawienia wolności po złagodzeniu wyroku kary śmierci, który został wydany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie w dniu 30 maja 1945 r.⁴ Do rozprawy przebywał w więzieniu śledczym św. Michała, karę odbywał w Krakowie w więzieniu Bastion IV przy ul. Kamiennej 16, po czym 27 czerwca 1945 r. został przeniesiony do więzienia w Sieradzu⁵. W czasie

naczelnikiem. Został przeniesiony po nieudanej próbie zamachu na jego życie za okrucieństwa, jakich się dopuszczał w stosunku do więźniów. Funkcję naczelnika więzienia w Rawiczu pełnił od 22 XI 1945 do 31 X 1947.

³ Wyjaśnienia wymaga pisownia nazwiska rodziny Janoffów. Ponieważ nie zachowały się żadne dokumenty osobiste rodziny z okresu międzywojennego, nie można stwierdzić jednoznacznie, w jakim okresie używali nazwiska pisanego z „ff”. Przemysław wraz z bratem Włodzimierzem podpisali obrazy swego autorstwa nazwiskiem w tej formie (Przemysław był malarzem amatorem, Włodzimierz zajmował się malarstwem zawodowo). Jednocześnie na Dyplomie Krzyża Niepodległości dla Przemysława z 1937 r. widnieje nazwisko z „w”. W czasie okupacji rodzina miała w kenkartach wpisane nazwisko z „ff”, Przemysław został zweryfikowany przez Komisję Likwidacyjną AK pod tym nazwiskiem. Używanie nazwiska z „ff” można też potraktować jako rodzaj przykrywkę dla pracy konspiracyjnej, a wcześniej jako pseudonim artystyczny. Sergiusz powrócił do pisowni z „w” po wyjściu z więzienia w 1950 r., a jego ojciec nadal podpisywał się nazwiskiem z „ff”. W księgach metrykalnych pojawia się nazwisko z „w”.

⁴ Instytut Pamięci Narodowej Biuro Udostępniania (dalej: IPN BU) 915/497, Wyrok Wojskowego Sądu Rejonowego w Krakowie z 30 V 1945, nr akt 90/45, k. 55-56. Następnego dnia, tj. 1 VI 1945 r., dowódca Okręgu Krakowskiego gen. Julian Skokowski zamienił skazanym S. Janoffowi i E. Widowskiemu karę śmierci na karę więzienia po 10 lat każdemu z utratą praw publicznych i obywatelskich na pięć lat. Skazanych oficjalnie poinformowano o tym fakcie dopiero na dwa lub trzy dni przed transportem do więzienia w Sieradzu 27 VI 1945 r. Przeżycia więzienne Sergiusza Janoffa „Seta” zostały przedstawione na podstawie relacji w publikacji A. Ropelewskiego (*Z życia akowców w Polsce Ludowej*, Gdańsk 1997), wspomnień rodziny (żony Marii, dzieci Anny i Przemysława) oraz dokumentów IPN.

⁵ IPN Kr 425/690, Więzienie Karno-Śledcze w Krakowie 1946-1955, cz. 1, Główna księga więźniów więzienia przy ul. Montelupich w Krakowie, wpis pod nr 875. Transport z 27 VI 1945 dotarł do więzienia w Sieradzu w dniu następnym, tj. 28 VI. Cytowana księga do czasu prze-

Kennkarta Sergiusza Janoffa – 1942

transportu pociągiem wraz z grupą 46 skazanych, których konwojował por. Józef Światło, doszło do pewnego incydentu na Dworcu Zachodnim w Warszawie. Przygodni pasażerowie zobaczywszy więźniów, zaczęli się gromadzić i obrzucać wyzwiskami i kamieniami ludzi Światły. Z zamieszania skorzystało trzech więźniów, w tym kolega Sergiusza Janoffa Eugeniusz Widowski, z którym został aresztowany i skazany na śmierć, a następnie na 10 lat więzienia. Losy Widawskiego po ucieczce potoczyły się tragicznie. Ponownie schwytyany został skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu 8 sierpnia 1946 r. na śmierć za ucieczkę z transportu, przywłaszczenia mienia, zabójstwo w czasie rozboju i nielegalne posiadanie broni. Wyrok wykonano przez rozstrzelanie⁶. „Set” przebywał w Sieradzu kilka miesięcy i planował z jednym z więźniów indywidualną ucieczkę. Ktoś zdradził te zamiary i rozpoczęło się śledztwo, które chociaż nie doprowadziło władz więziennych do informacji o planie ucieczki i kontaktach zewnętrznych, to jednak spowodowało dołączenie „Seta” do transportu więźniów wysłanych do więzienia w Rawiczu 1 marca 1946 r. z powodu podejrzeń

jęcia z rąk sowieckich więzienia przy ul. Montelupich w maju 1946 r. służyła do rejestracji osadzonych w więzieniach krakowskich, przede wszystkim dla więzienia św. Michała wraz z filiami. Jedną z dwóch filii było więzienie występujące pod oficjalną nazwą Bastion IV, zwane popularnie „Lunetą Warszawską” lub „Bastionem przy Kamiennej”, które funkcjonowało od marca 1945 do 24 V 1946 r. Por. D. Golik, *Fort 12 „Luneta Warszawska” jako zapomniane miejsce represji komunistycznych*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2016, nr 44.

⁶ Eugeniusz Widowski został stracony w więzieniu przy ul. Kleczkowskiej we Wrocławiu 26 IX 1946 r. IPN Wr 21/571, Wyrok Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu z dnia 8 VIII 1946 r., nr akt R 644/46, k. 156-164. Por. K. Szwarzgryk, *Straceni na Dolnym Śląsku 1945-1956*, Wrocław-Rzeszów 2002, s. 90; M. Turlejska, *Te pokolenia żałobami czarne... Skazani na śmierć i ich sędziowie 1944-1954*, Warszawa 1990, s. 174-175.

o przygotowywanie rozbicia więzienia w porozumieniu z miejscowym oddziałem zbrojnym⁷. To były wyjątkowo złe referencje w tym więzieniu. W niedługim czasie znalazł się pretekst do wszczęcia wobec Sergiusza Janoffa kolejnego, prawdopodobnie już trzeciego, śledztwa. Za podstawę rozpoczęcia przesłuchań posłużył list ojca zawierający informacje o tragicznym wypadku, któremu uległy dzieci jego brata Włodzimierza, bawiące się niewypałem. „Set” był bity pałkami, wielokrotnie przesłuchiwany i wrzucany w samej bieliźnie do karceru nazywanego w żargonie więziennym „kanadą”, „pływalnią” albo „psią budą”⁸. W systemie karcerów ten właśnie zaliczał się do najgorszych, najstraszniejszych. Była to ciemna cela z przedsionkiem i pomieszczeniem ograniczonym na wysokości 80 cm, zrobionym z grubych desek sufitem, pod który na siłę wpychano więźnia, po czym wylewano wodę, aby przez szpary kapąła na jego głowę i plecy, sprawiając mu ogromny ból. Nie można było tam ani siedzieć, ani się położyć. Z tego karceru nie wychodziło się o własnych siłach – wielu ludzi uległo paraliżowi. „Set” znalazł sposób ocalenia. Miał wtedy ok. 21 lat, był młody i zwinny. Kiedy strażnicy wyciągali go lub chcieli wepchnąć z powrotem do owej „psiej budy”, stawiał się i wszczynął z nimi bójkę. Mieli rzecz jasną przewagę i za każdym razem mocno go pobili, ale była to swoista forma rozgrzewki.

W czasie śledztwa kilkakrotnie odwiedził „kanadę”, aż całkiem niespodziewanie został wezwany do stawienia się przed oblicze naczelnika więzienia, który był panem życia i śmierci więźniów w sensie dosłownym. To wydarzenie opisuje Andrzej Ropelewski w następujący sposób: „(...) niezwykle okazał się sposób, w jaki przyjął go naczelnik – po prostu ludzki. Kiedy „Set” stanął przed jego biurkiem, zauważył leżące na nim swoje akta. Szymonowicz poczęstował go papierosem i przeglądając pobieżnie jego akta, odezwał się: „Słuchajcie Janoff, okazuje się, że nie jesteście taki faszysta. W czasie wojny współdziałaliście z naszym ruchem”⁹. „Set” nie wiedział, o czym mowa. Szymonowicz obiecał przeniesienie go do więziennej drukarni, prawo do paczek żywnościowych co dwa tygodnie i częstszych widzeń z rodziną. Słowa dotrzymał i los „Seta” diametralnie się odmienił. Pracował w suchym, ogrzewanym pomieszczeniu, najpierw przy maszynie drukarskiej, a gdy się trochę poduczył nowego zawodu, został korektorem. Po wojnie wspominał ileż to się naczytał fałszerstw historycznych z broszur przeznaczonych dla UB – z dziejów dawnej Polski zostały strzępy historii Piastów, Jagiellonów wykreślono z historii, a na zabory Polska sama zasłu-

⁷ Przepuszczalnie chodziło o kontakty z oddziałem Eugeniusza Kokolskiego „Groźnego”, który działał na terenie województw łódzkiego i poznańskiego od sierpnia 1945 r. do marca 1946 r.

⁸ Opis karceru nazywanego „kanadą”, który znajdujemy u A. Ropelewskiego (*Z życia akowców...*, s. 154), odpowiada opisowi karceru pod nazwą „pływalnia” u D. Suchorowskiej (*op. cit.*, s. 27) i K. Bedyńskiego (*op. cit.*, s. 24). Natomiast S. Dąbrowa nazwał ten karcer „psią budą”. Pomieszczenie to budziło wśród więźniów prawdziwą grozę.

⁹ A. Ropelewski, *Z życia akowców...*; wspomnienia rodziny.

żyła. W drukarni pracował kwiat dziennikarstwa i osobistości polityczne, które jako wrogi element znalazły się pod kluczem. Nie wchodząc zbyt w ten wątek, warto powiedzieć o spotkaniu Sergiusza Janoffa z Kazimierzem Pużakiem, z którym miał okazję rozmawiać. Zadał mu bezpośrednie pytanie, dlaczego nie poszedł na współpracę z komunistami. Odpowiedź można uznać za życiowe i polityczne credo tego dzielnego człowieka: „Chcę, żebym przystał do władzy. Nie mogę tego zrobić, bo gdybym się na to zgodził, byłby to dla was młodych wielki zawód”¹⁰.

Przez cały czas „Seta” nurtowało pytanie, o jakim to ruchu mówił Szymonowicz. Dopiero po wyjściu z więzienia w 1950 r. dowiedział się o tym od swojego ojca. Aby opowiedzieć tę historię, musimy się cofnąć w czasie do lat 1942-1943 do Jędrzejowa i odległych od tego miasteczka o ok. 14 km Motkowic, położonych przy drodze z Jędrzejowa do Chmielnika.

Jędrzejów – niewielkie powiatowe miasteczko, w którym przed wojną społeczność żydowska stanowiła ok. 39% mieszkańców – stało się ośrodkiem konspiracyjnego życia w każdym jego wymiarze, ale o pomocy prześladowanym

Andrzej Ropelewski – 1943

¹⁰ *Ibidem*, s. 155. Por. M. Panecki, *Kazimierz Pużak (1883-1950). Biografia polityczna*, Warszawa 2010. Cytowane przez autora wypowiedzi współwięźniów o nastawieniu Pużaka do nowej rzeczywistości były utrzymane w tym samym duchu, jak słowa zapamiętane przez Sergiusza Janoffa (*op. cit.*, s. 165-166). Kazimierz Pużak zmarł w więzieniu 30 IV 1950 r., ale okoliczności jego śmierci jak dotąd nie udało się wyjaśnić w sposób pewny. W wiadomo, że nie doczekał się pomocy lekarskiej koniecznej w jego sytuacji zdrowotnej. Działanie kierownictwa służby więziennej było celowe, czyli *de facto* nie udzielając pomocy (przeniesienia tuż przed śmiercią do szpitala nie można nią nazwać), doprowadzono do śmierci więźnia. *Ibidem*, s. 167-168; T. Wolsza, *W cieniu Wronek, Jaworzna i Piehcina... 1945-1956. Życie codzienne w polskich więzieniach, obozach i ośrodkach pracy więźniów*, Warszawa 2003, s. 81-82. Kazimierz Pużak „Bazyli”, działacz socjalistyczny, w Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS) od 1904, poseł na Sejm I, II i III kadencji w okresie międzywojennym, sekretarz generalny konspiracyjnej PPS-Wolność Równość Niezawisłość (WRN), komendant główny Gwardii Ludowej WRN, przewodniczący podziemnego parlamentu Rady Jedności Narodowej. Aresztowany przez NKWD i sądzony w Moskwie w tzw. procesie szesnastu, skazany na 1,5 roku więzienia. Po powrocie do Polski w 1947 r. aresztowany i skazany na 10 lat więzienia. Karę odbywał w więzieniu mokotowskim w Warszawie i w Rawiczu.

Żydom wciąż niewiele wiadomo¹¹. Wkroczenie Niemców oznaczało zmianę w ich życiu, tak jak na całym terytorium okupowanej Polski. Na wiosnę 1940 r. zostało utworzone tzw. „getto otwarte”, skupiające ludność żydowską w rejonie ulic Pińczowskiej i Łysakowskiej¹². Nie było otoczone murem, można było zatem dość swobodnie się po nim poruszać, ale na obrzeżach były wystawione posterunki¹³. Początkowa liczba mieszkańców getta – 4200 osób – stopniowo wzrastała w wyniku prowadzonej przez Niemców akcji przesiedleńczej. W fazie przygotowania ostatecznej deportacji przystąpiono do drugiego etapu akcji przesiedleńczo-skupieniowej w dniu 28 sierpnia 1942 r. Do jędrzejowskiego getta przesiedlono ludność żydowską z Sobkowa, Małogoszczy, z gmin: Brzegi, Węgleszyn, Oksa, Nagłowice, Przysław, Mierzwin, Raków oraz z Buska i Wiślicy. Liczba mieszkańców getta we wrześniu 1942 r. osiągnęła 6000¹⁴. Warunki tam panujące były jak wszędzie – straszne. Getta w planach niemieckich były instrumentem wyniszczenia ludności żydowskiej przez stłoczenie mieszkańców na małej przestrzeni, głód, choroby i ciężką pracę. Znęcano się nad ludźmi przy każdej nadarzającej się okazji, a oprawcy pozostawali bezkarni. Jednego z nich, który wyróżniał się okrucieństwem zarówno w stosunku do Żydów, jak i Polaków, w końcu dosięgła podziemna sprawiedliwość. Konstanty Kapuścik, Ślązak z Kuźni Raciborskiej, pojawił się w Jędrzejowie z końcem 1940 r. w służbie SS jako Helmut Kapp, pełniąc początkowo rolę tłumacza w miejscowej placówce Gestapo. Szybko dzięki gorliwości w służbie stał się prawą ręką szefa tajnej policji z zadaniem werbowania konfidentów i przeprowadzania aresztowań na terenie powiatów włoszczowskiego i jędrzejowskiego. To dało upust jego sadystycznym skłonnościom – osobiście mordował więźniów Polaków i Żydów, najczęściej w lesie łączyńskim, 2 km na południe od Jędrzejowa lub na miejscowym cmentarzu. Padał strach na mieszkańców, kiedy Kapp pojawiał się na

¹¹ K. Urbański, *Gminy żydowskie duże w województwie kieleckim*, Kielce 2003, s. 73.

¹² A. Rutkowski, *Martyrologia, walka i zagłada ludności żydowskiej w Dystrykcie Radomskim podczas okupacji hitlerowskiej*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1955, nr 15/16, s. 78–83; A. Sokół, *Straty wojenne i okupacyjne w Jędrzejowskiem (1939-1945)*, „Zeszyty Historyczne” 1988, z. 2; K. Urbański, *op. cit.*, s. 98. Getta otwarte, które nie były otaczane murem, tworzone w małych miasteczkach i osadach. Taki charakter miało również getto powstałe w czerwcu 1940 r. w Wodzisławiu. Stopniowo wprowadzano coraz większe restrykcje wobec mieszkańców gett otwartych i ograniczano możliwość wyjścia poza ich obręb z całkowitym zakazem włączenia; przyłapanie Żydów poza gettem karano śmiercią. Getto otwarte tym samym stawało się gettem zamkniętym.

¹³ S.R. Kałowska, *Uciekać, aby żyć*, Lublin 2000, s. 79-80, 84-85, 106-107. Autorka uratowana z jędrzejowskiego getta opisuje to miejsce i jego likwidację oraz likwidację tzw. „małego getta”, czyli obozu pracy dla Żydów.

¹⁴ A. Rutkowski, *op. cit.*, s. 100-101. Getto w Jędrzejowie stanowiło miejsce koncentracji ludności żydowskiej z powiatu jędrzejowskiego (w podziale administracyjnym władz okupacyjnych powiat jędrzejowski połączono z włoszczowskim) oraz częściowo buskiego przed ostateczną deportacją do obozu zagłady w Treblince.

ulicach miasteczka. Ten człowiek miał na sumieniu śmierć 87 Polaków oraz 360 Żydów i publicznie chełpił się swoimi wyczynami. Na początku 1943 r. Komenda Obwodu wydała rozkaz jego likwidacji przez otrucie¹⁵. Ponieważ kilkakrotnie podejmowane próby nie dały wyniku, wydano rozkaz do przygotowania zamachu. Powierzono to zadanie dwóm patrolom dywersyjnym, które pracowały odrębnie, opracowując własne plany akcji. Kapp jednak się pilnował, był ostrożny: mieszkał i stołował się w budynku Gestapo i rzadko wychodził na ulicę, jeśli już to w towarzystwie. Kiedy dzięki meldunkowi agenta AK w Kripo Eugeniusza Adamczyka „Wiktor” dowiedziano się, że Kapp może być wkrótce przeniesiony z Jędrzejowa, zarządzono w połowie maja 1943 r. ścisłą inwigilację¹⁶. Dwukrotne próby zlikwidowania renegata na ulicy nie udały się z powodu niesprzyjających okoliczności. W końcu wyrok wykonano 31 maja 1943 r. w akcji improwizowanej i spontanicznej, będącej odbiciem wielkiej determinacji żołnierzy AK oraz sprawnego i śmiałego działania. Tego dnia dowódca pierwszego patrolu dywersyjnego ppor. Hieronim Piasecki „Zola” zauważył Kappa i kierownicę Gestapo Tierlinga w ogrodzie na zapleczu budynku Gestapo w towarzystwie Erny Mayer. „Zola” podjął natychmiastową decyzję. Zwołał swój patrol, ale stawiło się tylko dwóch żołnierzy, pozostali byli nieobecni. Było zatem trzech wykonawców: „Zola”, kpr. pchor. Zdzisław Kajderowicz „Ryszard” i Witold Staszkiwicz „Wituś”. „Zola” zdecydował się na podjęcie akcji. Uzbrojeni w pistolety wyrok wykonali. Kapp śmiertelnie ranny skonał w jędrzejowskim szpitalu nad ranem następnego dnia. Drugi gestapowiec, kierowca Tierling, który mu towarzyszył, zginął na miejscu. Do kobiety nie strzelali, nie mieli takiego rozkazu. Była to jedna z pierwszych i najpoważniejszych akcji w Jędrzejowie, bez strat własnych, ale okupiona ofiarami mieszkańców miasteczka. 9 czerwca Niemcy w odwecie za zabicie Kappa i Tierlinga przeprowadzili aresztowania, zastrzelili 11 osób w miejscach ich zamieszkania, a 25 osób wywieźli na przesłuchanie do Kielc, a następnie do KL Auschwitz¹⁷. Kiedy mówimy o cenie pomocy dla Żydów, jaką płacili Polacy, o liczbie ofiar i niebezpieczeństwie grożącym za wszelkie przejawy solidarności i współczucia, trzeba nam także pamiętać o ofiarach niemieckich represji za działania Polskiego Państwa Podziemnego wymierzone przeciwko ich prześladowcom i oprawcom. Społeczeństwo Jędrzejowa pamięta – w miejscu akcji po wojnie zbudowano pomnik.

¹⁵ W. Borzobohaty, „Jodla” Okręg Radomsko-Kielecki ZWZ-AK 1939-1945, Warszawa 1988, s. 246; A. Ropelewski, *W jędrzejowskim obwodzie AK*, Warszawa 1986, s. 83-89.

¹⁶ Gestapo i Kripo w Jędrzejowie zajmowały ten sam budynek przy ul. 11 Listopada 44 (obecnie 14 Stycznia). Eugeniusz Adamczyk „Wiktor” dostarczał również wiadomości o poczynaniach i zamierzeniach Gestapo.

¹⁷ W. Borzobohaty (*op. cit.*, s. 246) uściślił liczbę wywiezionych do KL Auschwitz 25 osób w stosunku do wcześniejszych obliczeń A. Ropelewskiego, który podał ponad 30 osób (*W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 89).

Krystyna Strachocka-Zgud

16 września 1942 r. Niemcy przystąpili do likwidacji getta w Jędrzejowie. Żydów wywieziono do Treblinki, kilkuset zbiegło i ukryło się w okolicznych wsiach i lasach. Z pozostawionych przy życiu utworzono obóz pracy nazywany „małym gettem”¹⁸. Ludność polska w sposób indywidualny i zorganizowany przez ludzi podziemia udzielała pomocy prześladowanym. Przedstawimy jedną z takich akcji, która zachowała się w pamięci rodziny jej uczestników.

Wydarzenie to miało miejsce w Motkowicach, gdzie w położonym od strony zachodniej tej miejscowości lesie znajdowała się leśniczówka nazywana Karolówką, w której mieszkała rodzina leśniczego Przemysława Janoffa¹⁹. Wraz z synem Sergiuszem byli zaprzysiężonymi żołnierzami Związku Walki Zbroj-

nej – Armii Krajowej. Przemysław Janoff przed wojną utrzymywał kontakty z Żydami z Jędrzejowa i okolic, prowadząc z nimi interesy. Żydzi cenili i poważali leśniczego, który uczciwie się z nimi rozliczał, a także darzył ich pewną sympatią z wzajemnością z ich strony. Nic dziwnego, że Przemysław Janoff nie był obojętny na ich los.

Ostatni żyjący świadek tych wydarzeń, kuzynka Sergiusza Janoffa Krystyna Strachocka-Zgud, wspomina, jak razem czatowali na drodze, kiedy wujek wy-

¹⁸ Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego (dalej: Arch. ŻIH) 211/489, list H. Beera z 27 września 1942 r. do prezydium Żydowskiej Samopomocy Społecznej w Krakowie, k. 41-44; A. Rutkowski, *op. cit.*, s. 116; A. Sokół, *Straty wojenne...*; M. Tutaj, *Miasto mojej młodości*, „Przyjaciel Wodzisławia” 2011, z. 28. Według ustaleń A. Rutkowskiego Niemcy pozostawili na miejscu ok. 250 Żydów i ok. 1000 na terenie powiatu z przeznaczeniem do pracy. W Jędrzejowie utworzono obóz pracy nazywany potocznie „małym gettem”, który został zlikwidowany 22-23 II 1943 r. Wówczas wywieziono ok. 200 osób do Skarżyska i zastrzelono na miejscu 30 osób. Według danych H. Beera przekazanych w tajnym liście do Żydowskiej Samopomocy Społecznej w Krakowie zaraz po deportacji Niemcy pozostawili w Jędrzejowie 239 Żydów. W drugiej połowie września przeprowadzono likwidację gett w Małogoszczu, Sobkowie i Sędziszowie. Pod koniec września wywieziono Żydów z getta w Wodzisławiu, skąd tuż przed likwidacją zbiegło ok. 1000 osób, które ukrywały się w lasach i okolicznych wsiach.

¹⁹ Karolówka to nazwa jednego z 10 folwarków dóbr Motkowickich należących od 1886 r. do rodziny Górskich, które zostały nabyte w 1866 r. od Kazimierza Lanckorońskiego. Nazwą tą określano także samą leśniczówkę.

woził Żydów z leśniczówki. Miało to miejsce w okresie jej kilkumiesięcznego pobytu wraz z matką Ireną w Motkowicach w pierwszych latach okupacji (Przemysław w ten sposób wspomagał swoją rodzinę)²⁰. Po latach nie jest w stanie sobie przypomnieć, ile osób mogło się przewinąć przez leśniczówkę. Żydzi byli przywożeni bezpośrednio z Jędrzejowa. Tu był początek „sztafety życia”. W gabinecie leśniczego, pod podłogą, którą przykrywał dywan, w miejscu, gdzie stało biurko, była specjalnie przygotowana skrytka. Ukrywane osoby krótko przebywały w leśniczówce – jeden, dwa, może trzy dni – po czym Przemysław Janoff wywoził je dalej w teren. Nieznani są uczestnicy tej akcji, nie wiadomo, ile osób udało się uratować, ale można powiedzieć, że była ona dobrze zorganizowana i zakonspirowana. Do tej pory żaden historyk tego tematu nie zbadał i nie poruszał, poza jednym wydarzeniem opisanym przez Andrzeja Ropelewskiego. Mowa o losie doktora Hirscha Beera (u Ropelewskiego: Ber), którym zaopiekowała się rodzina Janoffów²¹. Do czasu likwidacji „małego getta” 22-23 lutego 1943 r. dr Beer przypuszczalnie mieszkał na jego terenie, skąd wysłał tajny list do Żydowskiej Samopomocy Społecznej w Krakowie datowany na 27 września 1942 r.²² Prawdopodobnie tuż przed lub

Przemysław Janoff w lesie motkowskim –
lata 30. XX w.

²⁰ Zbiory rodzinne Janowów, relacja K. Strachockiej-Zgud, siostrzenicy P. Janoffa, z 2014 r. K. Strachocka-Zgud nie jest obecnie w stanie określić, w którym roku przebywała w Motkowicach, w związku z tym można przypuszczać, że akcja pomocowa Janoffów rozpoczęła się na długo przed likwidacją getta.

²¹ A. Ropelewski, *Z życia akowców...*, s. 154. Autor wymienia nazwisko doktora z Jędrzejowa w pisowni z jednym „e”. Chodzi tutaj o dr. Hirscha Beera, ur. 6 VII 1907 r. w Głogowie, członka Judenratu w Jędrzejowie (por. Arch. ŻIH, 211/483, Sprawozdanie z pobytu w dniu 8 listopada 1940, k. 15; Liste der Mitglieder und deren Vertreter des jüdischen, k. 19), którego Przemysław Janoff dobrze znał, będąc jego pacjentem. Przedstawiony w tekście opis akcji sporządzono na podstawie w/w relacji oraz przekazu żony Sergiusza Marii Janow, która zapamiętała informacje podane przez wszystkich jej uczestników z rodziny Janoffów, potwierdzone przez dzieci Sergiusza Janoffa (Janowa), Przemysława i Annę. Zbiory rodzinne Janowów, relacja M. Janow z 2014 r.

²² Zob. przyp. 18.

Przemysław Janoff –
leśniczy w Karolówce

Aniela Janoff –
żona Przemysława i matka Sergiusza

w trakcie deportacji został przywieziony z Jędrzejowa przez Przemysława Janoffa, lecz nie „zamieszkał”, jak inni, w skrytce pod podłogą, nie czuł się w niej dobrze, ale w skrytce zrobionej w lesie nieopodal paśnika dla zwierząt. Usytuowanie było dobrze przemyślane, tak aby paśnik uzasadniał ślady wydeptywane przez mieszkańców leśniczówki. Apropozycją zajęła się żona leśniczego Aniela, która donosiła żywność z różnych stron, żeby nie wzbudzać podejrzeń. Nie wiadomo, jak długo dr Beer przebywał w tej kryjówce i kiedy został stamtąd zabrany.

Kiedy Niemcy zaczęli coraz częściej zaglądać do leśniczówki, gdzie przyjeżdżali na wizytacje lub polowania, w obawie przed dekonspiracją postanowiono wywieźć doktora Beera w inne miejsce. Przemysław Janoff nawiązał kontakt ze znajomą Beera z Kielc, której adres od niego otrzymał. Trzeba było zatem zorganizować przewiezienie „wyjętego spod prawa” człowieka, pokonując ok. 40 km, co było nie lada wyzwaniem. Z perspektywy dzisiejszej wiedzy o Holokauście możemy powiedzieć, że akcja ta była bardzo ryzykowna, ale przypuszczalnie dla jej wykonawców całkiem oczywista, tak z humanitarnych, jak i patriotycznych względów. Zarządzenie gubernatora dystryktu radomskiego Ernsta

Kundta z 23 lutego 1942 r. mówiło wprost, że za opuszczenie getta, używanie prywatnych wozów, a w szczególności chłopskich, na drogach publicznych oraz w stosunku do osób udzielających pomocy Żydom jedyną obowiązującą karą jest śmierć²³. Nikt z uczestników akcji po wojnie poza gronem rodzinnym Janoffów o pomocy udzielonej Żydom nie mówił, historia ta pozostała jedynie w rodzinnej pamięci, jak wiele podobnych dotąd niezbadanych i nieopisanych.

Dla doktora Beera rodzina Janoffów przygotowała wóz konny ze skrzynią, do której był w stanie wejść. Przykryto ją sianem, a na wierzch położono kilim. Na tak wymoszczonym siedzisku rozsiadła się Aniela Janoff, wcielając się w rolę wiejskiej gospodyni wiozącej na targ różne towary, łącznie z wódką, aby poczęstować żandarmów, gdyby się zbyt interesowali celem podróży. Koźmi powoził syn Sergiusz. Drogę do Kielc doktor Beer pokonał częściowo na wozie, a częściowo pieszo, idąc wzdłuż niej lasami i polami. Tam, gdzie kręciło się dużo Niemców, przezornie schodził z wozu. Akcja zakończyła się całkowitym powodzeniem i doktor Beer został dostarczony na podany adres. Co się potem działo – nikt nie pytał. Kiedy Sergiusz Janoff znalazł się w rawickim więzieniu, ojciec odszukał znajomą doktora Beera i poprosił o napisanie listu do naczelnika więzienia, opisującego to wydarzenie. W ten sposób Przemysław Janoff pomógł synowi wydostać się z tragicznego położenia. Przez lata nie można było odnaleźć żadnego źródłowego potwierdzenia tej akcji. W nowo przekazanych do IPN dokumentach sprawy Sergiusza Janoffa znajduje podanie jego ojca Przemysława Janoffa do Wojskowego Sądu Okręgowego w Krakowie o wydanie zaświadczenia Jadwigi Papińskiej z 27 listopada 1946 r. potwierdzającego jego pomoc dla Hirscha Beera w 1943 r.²⁴ Dokument ten znajdował się w aktach sprawy Sergiusza Janoffa do 2 marca 1951 r., kiedy spełniono prośbę Przemysława Janoffa i wydano mu zaświadczenie. W rodzinie Janoffów utrzymywało się przekonanie, że doktor Beer przeżył wojnę, jednak według informacji przekazanych autorce przez Żydowski Instytut Historyczny w 2017 r. jego siostra mieszkająca w Izraelu Ella Shafir podała informacje, że brat wojny nie przeżył²⁵. Wiemy tylko tyle,

²³ A. Rutkowski, *op. cit.*, s. 104.

²⁴ IPN BU 915/497, k. 134. Przemysław Janoff na wszelkie sposoby starał się o skrócenie pobytu syna w więzieniu i zwrócił się w listopadzie 1947 r. z prośbą o darowanie reszty kary do prezydenta Bieruta, dołączając właśnie to zaświadczenie. Starania te, jak i późniejsze wystąpienia w tej sprawie, okazały się bezskuteczne. Nie wiadomo, w jakim celu Przemysław Janoff ubiegał się o wydanie mu zaświadczenia J. Papińskiej w 1951 r. Dokument ten nie został odnaleziony. Osobę J. Papińskiej z dużą dozą prawdopodobieństwa należy identyfikować ze wspomnianą znajomą dr. Beera z Kielc.

²⁵ Informacja przekazana przez Dział Genealogiczny Żydowskiego Instytutu Historycznego pocztą elektroniczną 25 III 2017. Ella Shafir wyjechała do Izraela w 1934 r., przekazała informacje do bazy danych Jad wa-Szem w 1955 r., że jej brat zginął w 1944 r. pod Warszawą „od min”. Natomiast w 1977 r. stwierdziła, że nie wie, jak zginął, czyli losy dr. Beera pozostają niewyjaśnione. Zmarła w Izraelu w 1991 r.

Der/die durch nebenstehendes Lichtbild kenntlich-
gemachte **Janoff Sergiusz**
geb. am **13.VII.1925.**
wohnhaft in **Motkowice Gm. Mierzwi**
ist als **Harzarbeiter**
seit dem **1941.**
im Betrieb **staatl. Oberförsterei**
beschäftigt. **Jędrzejów-Süd**

Eine arbeitsmäßige Verfügung über den Inhaber dieses Aus-
weises darf nur mit Zustimmung des Betriebsführers erfolgen
(VO über die Beschränkung des Arbeitsplatzwechsels vom
22. 2. 1940. V O Bl. GG. 1940, S. 80; Erlass der Hauptabteil-
ung Arbeit Nr. 62/43 — Az. II. 5207 — vom 5. 3. 43; Erlass
der Hauptabteilung Arbeit Nr. 154/43 — Az. II. 5207 vom 1. 7. 43).

DER KREISHAUPTMANN
Forstaufsichtsamt

Feldrow
Unterschrift

Siegel

Sergiusz Janoff
Unterschrift des Inhabers

Dieser Ausweis ist gültig bis **31. März 1944.**

Siegel

Feldrow
gez. Unterschrift

Verlängert bis **30. Juni 1944.**

Siegel

Feldrow
gez. Unterschrift

Verlängert bis **30. September 1944.**

Siegel

Feldrow
gez. Unterschrift

Verlängert bis

Siegel

gez. Unterschrift

ARBEITSAUSWEIS
FÜR ARBEITSKRÄFTE DER FORST-
UND HOLZWIRTSCHAFT
IM GENERALGOUVERNEMENT

N^o **1415.**

Der Inhaber dieses Ausweises ist verpflichtet, den Ausweis
bei Beendigung der Beschäftigung unaufgefordert dem Be-
trieb zurückzugeben.

Karta pracy Sergiusza Janoffa – 1941

że pozostawał przy życiu w 1943 r., kiedy miała miejsce opisywana akcja pomocowa, której daty – chociażby orientacyjnie – nie udało się ustalić.

Życie toczyło się dalej. W leśniczówce w Motkowicach kwitła konspiracja. Leśniczy Przemysław Janoff miał już za sobą działalność niepodległościową w PPS i „Strzelcu” oraz bojową przeszłość w szeregach II Brygady Legionów i jak podaje rodzinna tradycja, na froncie włoskim²⁶. Prawdopodobnie po powrocie do Polski w 1920 r. podjął edukację w kierunku leśnictwa i po złożeniu egzaminu na leśniczego rozpoczął praktykę w 1923 r. w Przedsiębiorstwie Eksploatacji Lasów w okolicach Birczy, a od 1930 r. pracował jako zarządca lasów Ordynacji Dobieckich w Łopusznej. W 1936 r. podjął pracę w majątku rodziny Górskich w Motkowicach jako zarządca lasów i zamieszkał wraz z żoną Anielą i synem Sergiuszem w leśniczówce położonej w lasach należących do tego majątku. Przemysław Janoff nie tylko zarządzał lasami, ale był plenipotentem rodziny Górskich. Obie rodziny utrzymywały bliskie stosunki towarzyskie. Sergiusz Janoff przyjaźnił się z Julianem Konstantym Górskim, młodym współwłaścicielem Motkowic, często go odwiedzał i – jak z nutą uszczypliwości mawiała Maria Górską, matka Juliana – czuł się u nich jak u siebie. Przypuszczalnie syn leśniczego nie okazywał należytej czołobitności ziemiaństwu.

Kontakty zawodowe w środowisku leśników dawały duże możliwości pracy konspiracyjnej. W listopadzie 1939 r. Przemysław Janoff nawiązał kontakt ze strukturami Organizacji Orła Białego. Niestety, nic nie wiadomo o osobach, z którymi wówczas współpracował. W styczniu 1940 r. wstąpił do ZWZ i przyjął pseudonim „Stary”. Wiadomości o działalności Przemysława Janoffa są nader skąpe. W dokumentach weryfikacyjnych z 1946 r. „przyznał się” do przynależności do AK od 1943 r. i do pełnienia funkcji zastępcy dowódcy plutonu oraz awansu do stopnia podporucznika²⁷. W rzeczywistości był organizatorem sieci wywiadu wojskowego na terenie Placówki Imielno krypt. „Woda”, a następnie

²⁶ Dokumenty poświadczające niepodległościową działalność Przemysława Janoffa (Janowa) znajdują się w Centralnym Archiwum Wojskowym (Zespół Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, sygn. I.394.1, Przemysław Janow KN 16.03.1937). W zbiorach rodzinnych zachował się jedynie Dyplom Krzyża Niepodległości. Informacje dotyczące wstąpienia do PPS i przebiegu pracy zawodowej pochodzą głównie od rodziny i z kopii pisma w sprawach emerytalnych Anieli Janow zawierającego życiorys jej męża (zbiory rodzinne Janowów). Przemysław Janow (Janoff) w 1913 r. wstąpił do Drużyny Strzeleckiej w Tarnowie, po rozwiązaniu Legionu Wschodniego został wcielony do wojska austriackiego, bezterminowo urlopowany do jednostki już nie powrócił. 8 VIII 1915 r. wstąpił do Legionów z przydziałem do 3 pp Leg. będącego w składzie II Brygady. Walczył na Wołyniu, następnie w rejonie Kostiuchnowki. W 1916 r. został ranny pod Polską Górą w czasie drugiej bitwy pod Kostiuchnowką. W okresie kryzysu przysięgowego zbiegł i ponownie został wcielony do wojska austriackiego.

²⁷ Zbiory rodziny Janowów, Zaświadczenie b. Komendy Obwodu AK i Dowództwa Jędrzejowskiego pp z 29 I 1946 r. Żołnierze AK przeważnie ujawniali wobec władzy komunistycznej tę część swej służby, którą uważali dla siebie za względnie bezpieczną.

w placówkach Podobwodu Wodzisław „Łąka”, obejmującego placówki Imielno, Nawarzyce i Wodzisław²⁸. Prawdopodobnie rozszerzył terytorialnie działalność dzięki pomocy pracowników leśnych nadleśnictwa Jędrzejów Południe. Po latach poszukiwań Andrzej Ropelewski doszedł do części tych ustaleń, ale poza nazwiskiem podwładnego leśniczego z Motkowic, gajowego Andrzeja Puchały, nie podał żadnych informacji o członkach siatki Janoffa²⁹. Czyżby to była stara szkoła konspiracji z czasów PPS? Pośród leśników i członków miejscowego podziemia krążyła anegdota o działalności na Karolówce – „ojciec nie wiedział, co robił syn, a syn nie wiedział, co robił ojciec”. Jest w tym ziarno prawdy, gdy przyjrzyć się charakterowi pana leśniczego trzymającego w domu żelazną dyscyplinę. Pomagał rodzinie, którą gościł miesiącami i dożywiał, ale nie tolerował braku dyscypliny chociażby w aspekcie punktualności. Jeśli na przykład ktoś spóźnił się na obiad, po prostu go nie jadł. Można się zatem domyślać, że jeżeli sam o czymś nie powiedział, domownicy, nawet jeśli się czegoś domyślali, nie pytali, nie śmieli. Dla współczesnego czytelnika warto dodać, że nie była to nadzwyczajna sytuacja. Ówczesne wychowanie sprawiało, że głowa rodziny cieszyła się wielkim szacunkiem wszystkich jej członków.

W domu Janoffów często przebywał Andrzej Ropelewski, przyjaciel Sergiusza³⁰. Wiedział co prawda, że jego ojciec jest w organizacji, ale się nie domyślał jego roli. Przypuszczalnie Sergiusz nic mu na ten temat nie powiedział – albo karnie przestrzegał zakazu ojca, albo po prostu niewiele o tym wiedział. Do dziś pamiętający leśniczego najstarsi mieszkańcy okolicznych wiosek mówią o nim „służbista”, „twardy człowiek”. Swoje obowiązki traktował bardzo poważnie

²⁸ A. Ropelewski, *W służbie wywiadu Polski Walczącej (na przykładzie Obwodu ZWZ-AK Jędrzejów)*, Gdańsk 1994, s. 48.

²⁹ *Ibidem*. Według Sergiusza Janoffa, który w liście do Andrzeja Ropelewskiego z 20 XII 1992 r. (Archiwum Państwowe w Kielcach [dalej cyt.: AP Ki], sygn. 21/1025, j. 13, k. 42-43) porusza sprawę służby swego ojca Przemysława w pionie wywiadu obwodu, pseudonim „Stary” przypisywano Zdzisławowi Imborowi, szefowi referatu II obwodu. W rzeczywistości Z. Imbor używał również tego pseudonimu. Mylono obydwu oficerów i dlatego trudno jest określić zakres działalności Przemysława Janoffa, przy tym Sergiusz Janoff podkreślił, że obaj panowie dobrze się znali.

³⁰ Rodzina Ropelewskich została wysiedlona z okolic Łodzi w lutym 1940 r., ponieważ majątek Nagawki, którym administrował ojciec „Karasia”, Ryszard Ropelewski, znalazł się w granicach III Rzeszy. Najpierw rodzina przeniosła się do pobliskich Osin, znajdujących się na terenie Generalnego Gubernatorstwa tuż za granicą, po czym dzięki rodzinnym koneksjom w czerwcu 1940 r. osiedliła się w Chmielowicach w powiecie jędrzejowskim. Kiedy majątek Chmielowice został objęty komisarycznym zarządkiem niemieckim, Ropelewscy przenieśli się w marcu 1942 r. do Łęcina położonego w niewielkiej odległości od szosy Jędrzejów–Chmielnik, gdzie ojciec Andrzeja został administratorem. Od tego czasu zaczęły się kontakty rodziny Ropelewskich z Janoffami. Majątek ten należał do rodziny żydowskiej, którą Niemcy usunęli, a następnie wywieźli do getta w Jędrzejowie.

i las był dla niego najważniejszy. Przyłapanych w lesie nieproszonych gości karał pracami na rzecz lasu.

Syn leśniczego poszedł własną konspiracyjną drogą. Zaczął od nasłuchu radiowego stacji BBC i stacji francuskich dla potrzeb organizującej się Placówki Imielno krypt. „Woda” na radioodbiorniku, który otrzymał od ppor. Witolda Pieniążka „Porwita”³¹. Zadanie to zaczął wykonywać jako niezaprzyśiężony współpracownik ZWZ od lutego 1940 r. i kontynuował nasłuch po zaprzysiężeniu w 1941 r. do końca okupacji. Ukrył aparat na strychu leśniczówki i na bieżąco śledził wydarzenia. Jak po latach potwierdził jeden z żołnierzy AK z pionu łączności obwodu Tadeusz Krakowski „Dzięcioł”, Janoff dostarczał informacje Maciejowi Krakowskiemu „Czarnemu” i komendantowi Placówki Imielno Feliksowi Zubrzyckiemu „Wiesławowi”³².

Na początku marca 1941 r. Sergiusz Janoff został żołnierzem ZWZ, złożył przysięgę i przyjął pseudonim „Set”. Skąd wziął się ten bardzo rzadko używany pseudonim, który oznacza imię mrocznej i tajemniczej postaci egipskiej mitologii, boga ciemności i chaosu?³³ Sergiusz Janoff od najmłodszych lat interesował się historią, dużo czytał, i klasyczna edukacja zrobiła swoje. Być może było to również odbiciem wyobrażeń młodego człowieka o konspiracji, która przecież wiąże się z wykonywaniem rzeczy ukrytych, tajemniczych, albo też pewnej cechy charakteru. Po latach służby bezpieczeństwa PRL określa Janoffa mianem „tajemniczego”, ale to dalsza historia.

Położenie leśniczówki było dogodne dla pracy konspiracyjnej. Dom leśniczego znajdował się na wschodnim skraju dużego lasu, w odległości kilkudziesięciu metrów od szosy Jędrzejów–Chmielnik, zasłonięty drzewami i praktycznie z szosy niewidoczny. Do centrum Motkowic było ok. 1 km. Las motkowicki³⁴ rozciągał się na północny zachód od szosy po miejscowości Wanat i Brzeźnicę.

³¹ Zbiory rodziny Janowów, życiorys S. Janowa (rkp i kopia maszyn.) z 1991 r. Ppor. Witold Pieniążek „Porwit” był komendantem Placówki Imielno krypt. „Woda” od września do 11 XI 1942 r., kiedy został aresztowany i następnie rozstrzelany przez Niemców. Por. W Borzobohaty, *op. cit.*, s. 240. W literaturze historycznej pod kryptonimem „Woda” występuje Placówka Imielno, a A. Ropelewski konsekwentnie wymienia Placówkę Mierzwin. Ta rozbieżność bierze się zapewne stąd, że w Imielnie funkcjonował Urząd Gminy Mierzwin i nastąpiło przeniesienie nazwy placówki AK niezgodnie z rzeczywistym podziałem administracyjnym. Por. mapa WIG z 1938 r.

³² Zbiory rodziny Janowów, Oświadczenie świadka Krakowskiego Tadeusza z 20 VIII 1991 r. Tadeusz Krakowski „Dzięcioł” – w AK od 15 IV 1942 r. w łączności obwodu, następnie w grupie ubezpieczeniowej radiostacji jako dowódca patrolu w Jędrzejowskim Pułku Piechoty. Maciej Krakowski „Czarny” – w pionie dywersji Placówki Imielno krypt. „Woda”, następnie w grupie ubezpieczeniowej radiostacji Jędrzejowskiego Pułku Piechoty. Feliks Zubrzycki „Wiesław” – komendant Placówki Imielno krypt. „Woda” od listopada 1942 r. do końca okupacji.

³³ A. Ropelewski, *Wspomnienia z AK*, Warszawa 1957, s. 29.

³⁴ Do dzisiaj mieszkańcy okolicznych wiosek używają nazwy „las motkowicki”, „las motkowicki” występuje w dokumentach i literaturze.

Znakomity punkt obserwacyjny transportów wojskowych i punkt etapowy dla przerzutów broni, dający w razie konieczności możliwość ucieczki w głąb lasu, sprawił, że właśnie te zadania wykonywał „Set”.

Niejednokrotnie pierwsze zadanie dla młodego żołnierza podziemia polegało na obserwacji transportów wojskowych. Potrzeby wywiadu ZWZ-AK w tym zakresie były ogromne, dlatego wielu konspiratorów zaczynało swoją „karierę” wojskową od zadań wywiadowczych. Chociaż młodzi rwali się do broni, musieli nauczyć się karności, cierpliwości oraz samodzielności. Zadania z zakresu „cichego frontu” były szkołą konspiracji i naginały harde charaktery, gdy trzeba było wykonywać niepozorną pracę i milczeć na jej temat. Obserwacja transportów wojskowych szosowych, kolejowych, jednostek lotniczych itd., która dla wielu młodych żołnierzy AK była zadaniem raczej nudnym i banalnym, dla kierownictwa wywiadu AK i Sztabu Naczelnego Wodza miała istotne znaczenie w rozpoznaniu zaplecza frontu wschodniego. Zadania te były także częścią szkolenia cichociemnych, którzy zaliczali je do trudniejszych³⁵.

„Set” prowadził obserwację ruchu jednostek wojskowych na jędrzejowskiej szosie i wykonywał zadania z zakresu kontrwywiadu, czyli zbierał informacje na temat ludzi podejrzanych o współpracę z okupantem lub bandytyzm. Informacje przekazywał referentowi Oddziału II Informacyjno-Wywiadowczego na terenie Placówki Imielno „Woda” ps. „Stary”. Nie kto inny krył się pod tym pseudonimem, jak jego ojciec Przemysław Janoff. Na temat służby w wywiadzie obaj milczeli jeszcze długo po wojnie, skoro o tych sprawach Andrzej Ropelewski nie wspominał w swej książce na temat Obwodu Jędrzejowskiego wydanej w 1986 r.³⁶ Dopiero garść informacji znajdziemy w książce tegoż autora *W służbie wywiadu Polski Walczącej* wydanej w 1994 r.³⁷

³⁵ *Drogi cichociemnych*, Warszawa 2013, s. 59. Wspominają cichociemni: „Ćwiczenia te były krótsze i dłuższe, nawet parodniowe; odbywały się zawsze po cywilnemu. Do najprostszych należało śledzenie w tłumie ulicznym opisanych z wyglądu osób lub urwanie się spod obserwacji śledzących. Do trudniejszych zaliczaliśmy obserwację ruchu pociągów z wojskiem na węzłach kolejowych, liczenie zawijających do portów okrętów, śledzenie wypadków dnia codziennego w dokach lub nawiązywanie z nieznanymi kontaktów. A wszystko to musiało się odbywać niezwykle dyskretnie, bez zwrócenia uwagi policji mundurowej i cywilnych agentów bezpieczeństwa, co nie zawsze się udawało i nieraz kandydat na skoczka wędrował do «police station». W takim jednak wypadku nie wolno było zdradzić, o co chodzi; że są to ćwiczenia specjalne. Zatrzymany musiał własnym sprytem wyłgać się jakoś z nieprzyjemnej sytuacji. Odkrycie kart i przyznanie się do wszystkiego zasadniczo dyskwalifikowało kandydata do roboty krajowej”, *ibidem*.

³⁶ A. Ropelewski, *W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 130. Autor wspomina jedynie, że Przemysław Janoff był w AK. O jego działalności w wywiadzie pisze dopiero w książce *W służbie wywiadu Polski Walczącej* wydanej w Gdańsku w 1994 r. O zadaniach wywiadowczych Sergiusza Janoffa nigdzie nie napisał.

³⁷ Idem, *W służbie...*, s. 48.

„Set” nie był jedynym obserwatorem szosy Jędrzejów–Chmielnik. Po drugiej stronie, niemal *vis-à-vis*, transporty wojskowe śledziły oczy „Stanisława”, czyli Danuty Bytnar, siostry harcistrza ppor. AK Jana Bytnara „Rudego”, odbitego z rąk Gestapo w słynnej akcji pod Arsenalem z 26 marca 1943 r. Danuta, po aresztowaniu ojca Stanisława i brata Jana w dniu 23 marca 1943 r., poszukiwana przez Gestapo, zaopatrzona w dokumenty na nazwisko Barbara Barańska, udała się w maju 1943 r. na teren Obwodu Jędrzejowskiego. Ukrywała się w majątku Górskich w Motkowicach jako panna Basia, oficjalnie zatrudniona praktykantka ogrodnictwa. Wciągnięta do konspiracji przez Annę Górską-Dembińską, siostrę właściciela majątku, a zarazem agentkę siatki wywiadowczej obwodu, przyjęła pseudonim „Stanisław” i wykonywała wspomniane wyżej zadania. Młodzi wywiadowcy „Karaś” (wywiad lotniczy), „Set”, „Stanisław” i praktykant rolny Jan Dziekański, ukrywający się w Motkowicach student medycyny, wkrótce się zaprzyjaźnili i wolne chwile spędzali na spacerach po motkowickim lesie. Z tych spacerów wyszło po wojnie małżeństwo Danuty i Jana Dziekańskich. Po latach Jan Dziekański wspominał: „Obaj z Sergiuszem uderzaliśmy w konkury, ale to mnie wybrała”³⁸. Za to rodzina Sergiusza wspominała pełne łez oczy Basi, kiedy dowiedziała się o jego aresztowaniu. Jakkolwiek było, czas spędzony wspólnie w Motkowicach pozostał w pamięci tej trójki, do którego ze wzruszaniem powracali i z sentymentem niejednokrotnie odwiedzali znane sobie miejsca. Przez lata państwo Dziekańscy utrzymywali kontakt z Sergiuszem i jego rodziną, pamiętali o życzeniach świątecznych i w korespondencji niejednokrotnie wtrącali jakieś słowo na temat Motkowic: „Zawsze wiosną wraca się wspomnieniami do młodości, a my do Motkowic!”³⁹.

Pobyt Danuty Bytnar w Motkowicach przerwało aresztowanie Anny Górskiej 29 września 1944 r. w mieszkaniu kierownika Referatu II Komendy Obwodu Stanisława Wiśniewskiego „Jarki”, które spowodowało zupełnie przypadkowe najście żandarmów⁴⁰. Przy Annie Górskiej znaleziono meldunki wywiadowcze dotyczące rozmieszczenia jednostek niemieckich na linii obrony wzdłuż rzeki Nidy i ruchu jednostek w tym rejonie⁴¹. Ponieważ meldunki były podpisane pseu-

³⁸ Zbiory rodziny Janowów, relacja M. Janow.

³⁹ *Ibidem*, kartka pocztowa adresowana na Anielę i Sergiusza Janowów z 24 V 1979 r.

⁴⁰ A. Ropelewski, *W służbie...*, s. 42, 59, 68-70. Anna Górską-Dembińską była rozwiedziona i przeważnie używano jej panińskiego nazwiska.

⁴¹ *Ibidem*, s. 68-69. Danuta Bytnar przekazywała meldunki Annie Górskiej, która je dostarczała do Jędrzejowa na ręce kierownika referatu II. Anna Górską aktywnie działała na polu wywiadu, szczególnie w okresie przygotowań niemieckich do obrony na linii Nidy po utworzeniu przyczółka sandomiersko-baranowskiego, kiedy w dworze w Motkowicach zakwaterowano oficerów niemieckich różnych broni. Jako siostra właściciela pełniła rolę gospodyni i w prywatnych rozmowach z nimi zdobywała ważne dla wywiadu informacje. Anna Górską została skazana na śmierć za szpiegostwo, ale wyroku nie wykonano, tylko osadzono ją w więzieniu w Częstochowie, gdzie doczekała tzw. wyzwolenia.

donimem „Stanisław”, Niemcy poszukiwali w motkowskim dworze mężczyzny o takim imieniu. Danuta Bytnar została przeniesiona najpierw do majątku Grudziny, nadal w Obwodzie Jędrzejowskim, i zaczęła służbę w oddziale kpr. Jana Stempkowskiego „Michała” jako łączniczka i sanitariuszka pod pseudonimem „Ba-By” (pseudonim od Barbara Bytnar), następnie ukrywała się w majątku Łowina, niosąc pomoc uciekinierom z Warszawy po upadku powstania⁴².

Rok 1943 przyniósł istotną zmianę w działalności konspiracyjnej Sergiusza Janoffa, znaczące rozszerzenie wykonywanych zadań, a zarazem spełnienie pragnień, jakie większość zaangażowanych w podziemie młodych ludzi wówczas podzielało, tj. kontakt z bronią i walkę zbrojną. Każdy z nich chciał poczuć się żołnierzem, już nie bezbronnym cywilem, ale groźnym dla okupanta przeciwnikiem. Niektórzy zaś mieli szczególne zamiłowanie do broni. Sergiusz Janoff niewątpliwie do takich się zaliczał. Niedługo po przyjeździe z rodzicami do Motkowic przeżył pewną przygodę. Zwrócił na siebie uwagę miejscowych chłopców, którzy chcieli albo wypróbować nowego kolegę, albo utrzczyć mu nosa. Kiedy szedł do szkoły, zastąpili mu drogę i kazali na drugi dzień przynieść im złotówkę. W tamtym czasie złotówka miała wartość np. sutego obiadu. Sergiusz nie miał zamiaru wkupywać się w grupę w taki sposób, niewiele się namyślając, ukradł ojcu służbowy pistolet (służby leśne przed wojną były wyposażone także w broń krótką) i kiedy chłopcy zastąpili mu drogę, po prostu go wyciągnął. Na widok pistoletu napastnicy w popłochu się rozpierzchli. Próba ściągnięcia haraczku zakończyła się kompletnym fiaskiem i już nikt go więcej nie zaczepiał. I tak Sergiusz w wieku 11 lat osobiście doświadczył, jakie wrażenie robi na przeciwniku sam widok broni.

Ta drobna dygresja ukazuje, że broń zainteresowała Sergiusza już w wieku chłopięcym. Nic zatem dziwnego, że niedawno poznany kolega Andrzej Ropelewski nie musiał go namawiać do współpracy przy przerzutach broni, amunicji

⁴² Oddział kpr. Jana Stempkowskiego „Michała” wywodził się z oddziału dywersyjnego sierż./ppor. Józefa Maja „Balleta”, „Bieleckiego” utworzonego w Podobwodzie Wodzisław. Jan Stempkowski, syn komendanta Okręgu Łódzkiego Michała Stempkowskiego, pełnił w oddziale „Balleta” funkcję jego zastępcy, a po jego śmierci 19 IV 1944 r. objął dowodzenie. Oddział był uważany za bardzo bojowy i aktywny, wslawił się wieloma akcjami, m.in. brawurowym rozbiciem aresztu w Jędrzejowie 20 II 1944 r. Oddział działał po rozwiązaniu AK. Por. W. Borzobohaty, *op. cit.*, s. 237, 245, 247. Oprócz wymienionych już pseudonimów Danuta Bytnar używała też imię z fałszywych dokumentów „Barbara” i z czasem to imię do niej „przyłgnęło”. Przyjaciele z czasów jędrzejowskich używali go jako właściwego imienia. Zdarzało się, że sama tak podpisywała swoją korespondencję. W wydawnictwie źródłowym *Bohaterowie „Kamieni na szaniec” w świetle dokumentów* (wstęp, oprac. i wybór tekstów T. Strzembosz, Warszawa 1996, s. 218-219) mylnie podano datę przeniesienia Danuty Bytnar z Motkowic w 1943 r., gdy jednocześnie wybór dokumentów zawiera jej listy pisane w Motkowicach w 1944 r. Pseudonim z okresu służby w oddziale „Michała” D. Bytnar sama podała w brzmieniu „Ba-By” w liście do A. Ropelewskiego z dn. 10 III 1992 r. (AP Ki, sygn. 21/1025, k. 49).

i sprzętu wojskowego ze schronu w Rakowie, który powstał po pierwszym zrzućcie na terenie obwodu w zabudowaniach gospodarczych rodziny Simlatów, do schronu w Dębskiej Woli w zabudowaniach dworskich Zygmunta Grabowieckiego „Sępa”⁴³. Andrzej Ropelewski został zaprzysiężony w Placówce Raków 2 maja 1943 r. i przyjął pseudonim „Karaś”. W tym wypadku zainteresowania lotnicze młodego człowieka znalazły odzwierciedlenie w obranym przez niego pseudonimie, który oznaczał nazwę samolotu zwiadowczo-bombowego PZL. Zadania konspiracyjne wykonywane przez „Karasia” miały również związek z lotnictwem. Był obserwatorem w akcji „Niebo”⁴⁴. Jak wspomina Andrzej Ropelewski, to on wciągnął do konspiracji Sergiusza, który został także zaprzysiężony w Placówce Raków, czyli poza terenem jego dotychczasowego działania, tj. Placówki Imielno „Woda”⁴⁵. Ta sytuacja wymaga pewnego wyjaśnienia. Sergiusz w zyciorysie pisany w 1991 r. podaje, że zaprzysiężenie nastąpiło znacznie wcześniej, bo w 1941 r.⁴⁶ Jak już wcześniej wspomniano o służbie Przemysława Janoffa i jego syna Sergiusza w wywiadzie, sprawy tej obaj nie ujawniali. W czasie, gdy Andrzej Ropelewski zbierał materiały do swych książek, najwyraźniej Sergiusz Janoff nie chciał wchodzić w ten temat. Również Przemysław Janoff utrzymywał ścisłą tajemnicę, co zapewne miało związek z wielokrotnymi przesłuchaniami i aresztowaniem w 1950 r., kiedy chciano mu przypisać współpracę z okupantem⁴⁷. Przez lata sprawa służby wywiadowczej w szeregach AK była tzw. „trefnym” tematem z uwagi na stosunek władz komunistycznych do lu-

⁴³ W zabudowaniach dworskich należących do Zygmunta Grabowieckiego „Sępa” znajdowały się dwa duże schrony, w 1944 r. powstał nowy schron leśny.

⁴⁴ Akcja „Niebo” – obserwacja nieba i rejestrowanie ruchu samolotów; rozkaz do akcji „Niebo” został wydany przez komendanta obwodu 1 VII 1943 r., por. tekst rozkazu w: A. Ropelewski, *W Jędrzejowskim obwodzie...*, s. 95-96. Ropelewski notował kierunek, czas, miejsce i wysokość przelotów samolotów niemieckich, a jeśli było to możliwe z uwagi na pułap przelotu, także typy samolotów i ich oznaczenia umiejscowione na skrzydłach lub kadłubie. Zadania z zakresu wywiadu lotniczego wykonywał jako pierwsze w służbie w AK i kontynuował w 1944 r. do okresu „Burzy”.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 130.

⁴⁶ Zbiory rodziny Janowów, zyciorys S. Janowa z 1991.

⁴⁷ Kłopoty Przemysława Janoffa zaczęły się już w marcu 1945 r., kiedy UB po raz pierwszy go aresztowało. Po ujawnieniu w 1946 r., które dotyczyło tylko służby od 1943 r. w pionie dywersji, był wielokrotnie zatrzymywany (informacja przekazana autorce przez rodzinę). Jędrzejowskie UB musiało dysponować enigmatycznymi informacjami, które chcieli zweryfikować. Ostatecznie w 1950 r. na skutek oszczerczej plotki Janoff został aresztowany i zatrzymany w jędrzejowskim areszcie na prawie trzy tygodnie. Podejrzewano go o spowodowanie wywiezienia na roboty do Niemiec dwóch robotników leśnych, z których jeden został przez niego zwolniony z pracy za niewywiązywanie się z obowiązków. Po trzech miesiącach od zwolnienia Niemcy zabrali tego człowieka na roboty. Drugiego, który zmarł w obozie pracy, zabrano w tym samym dniu, chociaż pracował w lesie kotlickim, niepodlegającym leśniczemu z Motkowic. Śledztwo nie wykazało, aby leśniczy w jakikolwiek sposób przyczynił się do tej sytuacji, w związku z tym zostało umorzone. Por. IPN Ki 133/2.

Żołnierze oddziału „Spaleni”. W środku Leszek Wesołowski „Strzała”

dzi wywiadu AK, których z zasady oskarżano o współpracę z Niemcami i przez lata traktowano nieufnie. Powód tak długiego milczenia „Seta” na temat zadań wywiadowczych mógł być bardziej prozaiczny. Być może uważał, że były one mało istotne, a zadania dywersyjne miały dla niego o wiele większe znaczenie. Dodajmy tu jeszcze istotną okoliczność, a mianowicie: ponowne zaprzysiężenie nie było wyjątkową sytuacją, gdyż akcja zrzutowa i związany z nią transport oraz melinowanie broni podlegało Referatowi III Operacyjno-Szkoleniowemu Komendy Obwodu i służba ta była traktowana jako służba specjalna – konspiracja w konspiracji, w której angażowani żołnierze byli odrębnie zaprzysiężani. Również zmiany przydziału organizacyjnego wiążące się z przeniesieniem na inny teren pociągały za sobą ponowne zaprzysiężenie.

Andrzej Ropelewski „Karaś” docenił położenie leśniczówki Karolówka, która stała się punktem etapowym na drodze z Rakowa do Dębskiej Woli, jak wspomina: „Znalezienie przyjaciela, a zarazem towarzysza broni, ułatwiło mi pracę organizacyjną i przerzuty broni”⁴⁸. Drugie miejsce oparcia mieli w majątku Kliszów za Nidą, w którym mieszkał Jerzy Rafalski, i w majątku Kotlice u rząd-

⁴⁸ A. Ropelewski, *W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 130.

cy Zbigniewa Skotnickiego „Mroka”. Razem z „Setem” w zimie 1943/1944 r. przeprowadzili kilka akcji przerzutowych z Rakowa do Dębskiej Woli różnymi trasami, a kiedy „Karaś” zachorował, „Set” wykonał zadanie samodzielnie. Gromadzenie broni w Dębskiej Woli wiązało się z operacyjnymi planami Okręgu Radomsko-Kieleckiego „Jodła”, w których przewidziano udział oddziałów bojowych z Obwodu Jędrzejowskiego w opanowaniu Kielc.

Od 1942 r. na szczeblu obwodu działały patrole likwidacyjne i oddziały dywersyjne w podobwodach. Na podstawie rozkazu komendanta obwodu por. Stefana Gądzi „Kosa” z 2 maja 1942 r. dla komendantów placówek o tworzeniu oddziałów dywersyjnych, zaczęto je organizować również na tym szczeblu⁴⁹. Działalność w pionie dywersji w tamtym okresie ograniczyła się do prac organizacyjnych i szkoleniowych, co przyniosło rozwój organizacyjny AK w Obwodzie Jędrzejowskim na tym terenie⁵⁰. Działania dywersyjne zaczęły się w 1943 r., a rozmachu nabrały na wiosnę 1944 r., kiedy powstał oddział partyzancki „Spaleni”. Na terenie obwodu zasadniczo niesprzyjającym partyzantce wykonywano w 1943 r. zadania z zakresu walki bieżącej przy pomocy patroli i niewielkich oddziałów dywersyjnych, które atakowały zakłady i majątki pod zarządem niemieckim, urzędy gminne i urzędy pracy (co miało szczególnie duże znaczenie dla ludności obciążonej kontyngentami i pracą przymusową), likwidowały zdrajców i najbardziej niebezpiecznych przedstawicieli władz okupacyjnych, zdobywały broń, mundury i potrzebny sprzęt do dalszej działalności. Szczególnie wówczas zasłynął wyróżniający się aktywnością bojową oddział dywersyjny Podobwodu Wodzisław ppor. Józefa Maja „Balleta”. Po jego śmierci oddziałem dowodził wspomniany wcześniej Jan Stempkowski „Michał”. U schyłku wojny kontakty z oddziałem „Michała” mieli akowcy z Karolówki, do czego jeszcze powrócimy⁵¹.

Wzmoczonej aktywności sabotażowo-dywersyjnej towarzyszyło działanie grup zbrojnych powiązanych z różnymi organizacjami konspiracyjnymi, a także pojawianie się „dzikich” grup, wobec których AK prowadziło akcję scaleniową. W wypadku kiedy taka grupa była oporna, działała samowolnie lub schodziła na

⁴⁹ *Ibidem*, s. 74-75, tekst rozkazu.

⁵⁰ Komendant obwodu wydał 9 VI 1942 r. rozkaz dla komendantów placówek dotyczący przyjmowania w szeregi AK ludzi nadających się do konspiracji. *Ibidem*, s. 75, tekst rozkazu.

⁵¹ Po rozwiązaniu AK Jan Stempkowski „Michał” nie złożył broni, uchodził za bardzo dzielnego żołnierza i pod jego skrzydła chronili się ludzie zagrożeni i ścigani przez UB oraz NKWD. Oddział aktywnie działał w południowej części powiatu jędrzejowskiego i na terenie powiatów miechowskiego i pińczowskiego w okresie marzec-lipiec 1945 r., gdzie wykonywał akcje rozbrojeniowe, rekwizycyjne i likwidacyjne, m.in. stoczył potyczkę z siłami MO pod Ewcinem wraz z oddziałem „Huragana” kpt. Jana Kurgana. W walce z obławą MO „Michał” został ranny i przekazał oddział zastępcy, Zbigniewowi Stawowczykowi „Nurtowi”, sam udał się na leczenie do Krakowa. Oddział został ujawniony przez „Nurta” 7 VII 1945 r. i złożył część broni. Jan Stempkowski został ujęty przez UB w Wałbrzychu w 1949 r., następnie sądzony i skazany przez Rejonowy Sąd Wojskowy na karę śmierci. Wyrok wykonano 26 VII 1950 r.

tory przestępcze, usiłowano ją zneutralizować, włączyć w struktury podziemne, a winnych czynów przestępczych osądzić. Lata bezwzględno terroru i pauperyzacji społeczeństwa spowodowały, że jego część uległa zdeprawowaniu, co objawiało się w szerzącym się coraz bardziej bandytyzmie. Rozkazy Komendy Głównej były jasne w tej sprawie i nakazywały tępić wszelkie przejawy bandytyzmu zarówno luźnych grup, jak i we własnych szeregach.

Teren Obwodu Jędrzejowskiego nie uniknął tego problemu. W 1943 r. coraz częściej zdarzały się napady rabunkowe na dwory, wiejskie młyny i gospodarstwa chłopskie. Komendant obwodu por. Stefan Gądzio „Kos” wydał 24 września 1943 r. rozkaz dla placówek obwodu, w którym nakazywał organizowanie zasadzek na drogach działających band z użyciem broni palnej, a następnie rozgłaszanie w okolicy, że to same bandy się ostrzelały. Od zabitych miano zabierać broń i dokumenty, a następnie meldować o wynikach akcji⁵². Treść rozkazu wskazuje, że problem był poważny i został poważnie potraktowany.

Rabusie dotarli także na Karolówkę. Przedstawiając się jako „leśni ludzie”, zażądali pieniędzy za drewno i przy okazji splądrowali mieszkanie, nie ominęli nawet szafy gospodyni. Po jakimś czasie „Set” spotkał pewną młodą dziewczynę w sukni swojej matki. Miała to być siostra jednego z owych „partyzantów”. Najście to przypisywano słusznie „dzikiej” grupie „Leszczyny”. Była to pierwsza akcja właśnie zorganizowanej grupy.

Niewiele wiadomo na temat „Leszczyny”, poza tym, że nazywał się Stanisław Krakowski, a na teren powiatu jędrzejowskiego przybył z powiatu koneckiego jako były żołnierz oddziału mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala”, o czym z dumą opowiadał swoim podkomendnym. Jeśli zidentyfikujemy go z osobą o tym samym nazwisku, którą wspomina jeden z najbliższych współpracowników mjr. „Hubala” Józef Wyrwa „Furgalski”, Krakowski nie pozostawił po sobie dobrej opinii na tamtym terenie⁵³. Osiadłszy z rodziną w okolicach Kliszowa, „Leszczyna” zajął się organizowaniem grupy dywersyjnej, a pierwszymi

⁵² A. Ropelewski, *W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 116, tekst rozkazu.

⁵³ J. Wyrwa „Furgalski”-„Stary”, *Pamiętnik partyzanta*, Londyn 1991, s. 66, 80. Krakowski był gajowym w lasach leśnictwa w Rudzie Malenieckiej w powiecie koneckim. W gajówce tej pojawił się Józef Wyrwa „Furgalski” jako organizator konspiracyjnej sieci placówek terenowych z ramienia mjr. H. Dobrzańskiego „Hubala”. Powstałe placówki miały za zadanie zbieranie i zabezpieczanie broni dla oddziału. Zgodnie z rozkazem „Furgalskiego” broń została zgromadzona w jednym schronie, który znajdował się pod pieczę gajowego Krakowskiego. W swych wspomnieniach Wyrwa cytuje wypowiedź Edmunda Bienkowskiego „Bariego”: „To nie był właściwy człowiek; narobił świństw i w efekcie cała broń zniknęła”. Jeśli chodzi tu o tę samą osobę, to Ropelewski mylnie podaje, że przybył z powiatu włoszczowskiego; por. A. Ropelewski, *W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 119. Imię Krakowskiego „Leszczyny” (Stanisław) podaje S. Wesołowski, *Wypomście ojca*, Kielce 2016. Książka powstała w latach 60. XX w. na podstawie wspomnień Leszka Wesołowskiego „Strzały” i Wiesława Wesołowskiego „Orla”, które zebrał i opracował najmłodszy z braci Saturnin Wesołowski „Szepczący”.

jego podkomendnymi byli dwaj młodzi chłopcy poszukujący przygód o charakterze patriotycznym, synowie nauczyciela z Korytnicy, bracia Wesołowscy: Leszek „Strzała” (właściwie Koronat Leszek, który używał tych imion wymiennie, ale częściej imienia Leszek) i Wiesław „Orzeł”⁵⁴. Przybrali wówczas pseudonimy, które można uznać za odbicie ich charakterów i z którymi nie rozstali się do końca swej służby. Do grupy dołączył jeszcze „Mietek”, ten, który sięgnął po nieswoje z szafy Anieli Janoff, i „Wiesiek” (NN). Natomiast leśniczy przyjął grupę zbrojną jak swoich, tzn. jak żołnierzy Polski Podziemnej. Scenę tę warto przytoczyć za Saturninem Wesołowskim, najmłodszym z braci Wesołowskich, który przedstawił ją na kartach zbeletryzowanej opowieści pt. *Wy pomścicie ojca*, powstałej na podstawie relacji „Strzały” i „Orła”:

W kancelarii światło latarki wymacało aparat telefoniczny.

– Zniszczyć telefon – pada rozkaz.

„Strzała” podchodzi do aparatu. Lecz nie wie, jak się zabrać do tego i pozostawia aparat w spokoju. W drugim pomieszczeniu znajduje się kilka osób. „Leszczyna” stawia przy nich dwóch ludzi.

– Gdzie pan ma pieniądze za drewno?!

– Ach, o to chodzi – są w kancelarii – odpowiada leśniczy i uśmiecha się. – Szkoda, że panowie nie przyszli parę dni wcześniej, było ładne parę tysięcy. Cóż, dziś są tylko trzy.

„Leszczyna” przechodzi z leśniczym do kancelarii, który zorientowawszy, że nie są to bandyci, zwrócił się do niego.

– Panowie jesteście Polakami. Nie trzymajcie ludzi pod ścianą. Przecież my... chciał coś wyjaśnić, ale rozmyślił się.

„Leszczyna” poczuł się nieswojo. Początkowo nie miał zamiaru tak postąpić, lecz brak broni i niepewność ludzi zmusiły go do takiego posunięcia. Nie zwlekając dłużej, dał rozkaz do odwrotu.

– Jeszcze chwilę – odzywa się leśniczy – Kiedy mam zawiadomić Niemców?

– Może pan to zrobić rano – odpowiada „Leszczyna”⁵⁵.

Szczególne to było spotkanie przyszłych przyjaciół „Strzały”, „Orła” i „Seta”. Za rok będą walczyć ramię w ramię w jednej drużynie dywersyjnej dowodzonej przez ppor. Aleksandra Mazurkiewicza „Tygrysa”. Tymczasem obaj bracia Wesołowscy poczuli się nieswojo, kiedy „Leszczyna” rozdał im pieniądze, które przecież zdobywali na cele organizacyjne, a sprawa sukienki była już zupełnie nie do przyjęcia. Dowódca wyjaśnił im, że przecież nie mają z czego się

⁵⁴ S. Wesołowski, *op. cit.*, s. 289-290. Wyciąg z aktu urodzenia, 1958 r., Odpis skrócony aktu zgonu, 1993 r., zbiory rodziny Wesołowskich.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 51-52.

utrzymać, a sukienka zostanie oddana. Rodzina „Seta” przechowała w pamięci fakt zaboru sukienki, ale nikt nie zapamiętał jej zwrotu⁵⁶.

W niedługim czasie wyszło na jaw, że „Leszczyna” działał na własną rękę. Zdarzające się w okolicy napady zaczęto przypisywać jego grupie, która w międzyczasie powiększyła się, osiągając stan dziewięciu osób. Miejscowi rabusie starali się, aby winą za ich wyczyny obarczono innych. Również jeden z nowo zwerbowanych członków grupy przyczynił się do złej opinii przez samowolne akcje. Inicjatywa prywatna znalazła się pod obserwacją dywersji Podobwodu „Klin” w Sobkowie. „Leszczyna” zgłosił akces do AK i wkrótce otrzymał rozkaz utworzenia nowego oddziału i podporządkowania grupy zbrojnej z organizacji Miecz i Pług (MiP), z którą miał już kontakty⁵⁷. Część członków grupy MiP przeszła z bronią do „Leszczyny”, m.in. „Piłat”, Bronisław Dawgiert „Cygany” i Józef Przygodzki „Czarny”. Dwaj ostatni znaleźli się w drużynie dywersyjnej razem z „Setem”, „Karasiem” i braćmi Wesołowskimi⁵⁸. Formując nowy oddział, „Leszczyna” zgodził się, aby członkowie obrali sobie sami jego zastępcę. Wybór padł na „Piłata”, który jak się wkrótce okazało, poprowadził ludzi w złą stronę. „Leszczyna”, pozostając formalnie dowódcą, faktycznie oddał dowódzenie „Piłatowi”.

We wrześniu 1943 r. żołnierze „Leszczyny” zostali zaprzysiężeni, a już wkrótce pod dowództwem „Piłata” oddział zszedł na drogę przestępczą, jak się wówczas mówiło: „na bandziorkę”. Do ujawnienia sprawców napadów w okolicy przyczynił się Andrzej Ropelewski, gdy w przypadkowo spotkanym w Korytnicy człowieku rozpoznał jednego z napastników na dwór w Łścinie, który

⁵⁶ Rodzina Janoffów została znacznie ograbiona z osobistego majątku, a rabusie zerwali ze ścian nawet kilimy. Nie wiadomo jednak, czy chodzi o ten napad, czy miał miejsce jeszcze jeden w wykonaniu innej grupy.

⁵⁷ Miecz i Pług (właściwa nazwa: Ruch „Miecz i Pług”, dwukrotnie zmieniana w związku z prowadzoną własną akcją scaleniową: w 1942 r. Zjednoczenie Organizacji „Polska żyje”, w 1943 r. Zjednoczenie Organizacji Ruch „Miecz i Pług”) – ogólnopolska organizacja konspiracyjna o charakterze polityczno-wojskowym powstała w 1939 r. w Warszawie, której kierownictwo przeszło na współpracę z Gestapo, proponując Niemcom wspólną walkę z bolszewikami. Organizacja została uznana za agenturę niemiecką przez AK i była izolowana w środowisku podziemia. 18 IX 1943 r. oddział specjalny MiP zlikwidował czterech agentów Gestapo ze ścisłego kierownictwa, po czym organizacja uległa stopniowemu rozpadowi. Część struktur terenowych podporządkowało się AK. Grupa, o której jest tu mowa, przybyła na teren powiatu jędrzejowskiego z miechowskiego, prawdopodobnie z powodu napadów rabunkowych została rozbrojona przez BCh. Na terenie Jędrzejowskiego wykonywała akcje dywersyjne, np. spalenie tartaku w Pińczowie i zniszczenie mlecza w Kijach, rozbrojenie żandarmów pod Sokołowem, zniszczenie dokumentów w urzędzie gminy w Sobkowie. Por. A. Ropelewski, *W Jędrzejowskim obwodzie...*, s. 118-119.

⁵⁸ W drużynie ppor. Aleksandra Mazurkiewicza „Tygrysa” znalazł się także żołnierz o pseudonimie „Cygany”, zapewne chodzi o Bronisława Dawgierta, czego potwierdzenie znajdujemy na kartach książki S. Wesołowskiego (*op. cit.*), gdzie autor posługuje się imieniem i pseudonimem.

w październiku 1943 r. wraz z kolegami ograbił rodzinę Ropelewskich z cennych przedmiotów i ubrań. Był to nie kto inny jak „Piłat”.

Zanim sprawa napadu w Łścinie nabrała biegu, oddział wraz z sekcją dywersyjną Mariana Różyckiego „Mohorta” z Kedywu z Sobkowa wykonał zasadzkę ogniową na pojazdy niemieckie na szosie Jędrzejów–Chmielnik pod koniec listopada 1943 r. w najdogodniejszym miejscu, czyli na zachodnim skraju lasu motkowickiego. W czasie krótkiej odprawy przed akcją Bonawentura Rutecki „Ali”, szef Kedywu obwodu, mianował dowódcą połączonych oddziałów „Leszczyne”, a „Piłata” dowódcą w jego miejsce, czyli faktycznie pozbawił go oddziału⁵⁹. W niedługim czasie po tym wydarzeniu „Leszczyzna” ostatecznie odszedł z oddziału. Bogaty łup tej akcji w postaci dywanów, maszyn do szycia i do pisania, wódki i likierów podzielono pomiędzy oddziałami. Dla „Piłata” i jego ludzi stało się to przyczyną całkowitego rozprężenia, gdyż dowódca raczył się zdobytymi trunkami i poił nimi swoich żołnierzy. Wielu utraciło do niego zaufanie i ludzie zaczęli odchodzić, tak jak bracia Wesołowscy, Józef Przygodzki „Czarny”, NN „Grześ”, którzy zostali skierowani do oddziału Mariana Sołtysiaka „Barabasz”, operującego na terenie Obwodu Kieleckiego⁶⁰. „Piłatem” i jego współnikami zajęła się podziemna sprawiedliwość, co skończyło się wykonaniem na nim i na dwóch jego żołnierzach wyroku śmierci w lutym 1944 r.⁶¹ Tak więc, głównym sprawcą napadów był „Piłat” i kilku jego ludzi, a „Leszczyzna” najwyraźniej nie miał zdolności przywódczych. W pamięci „Strzały” i „Orła”

⁵⁹ Bonawentura Rutecki „Ali” został wydalony z AK za samowolę i napady rabunkowe, por. W. Borzobohaty, *op. cit.*, s. 237.

⁶⁰ Oddział pod dowództwem pchor./ppor. Mariana Sołtysiaka ps. „Barabasz”, sformowany na przełomie lutego i marca 1943 r., działał na terenie obwodów kieleckiego, jędrzejowskiego i buskiego. W 1943 r. osiągnął stan ok. 40 żołnierzy, na okres zimowy został podzielony na cztery drużyny, które działały osobno na wyznaczonym im terenie. Jedna z nich pod dowództwem Henryka Pawelca ps. „Andrzej” po zdobyciu odpowiedniej liczby koni przekształciła się w zwiad konny. W marcu 1944 r. drużyny połączyły się i oddział osiągnął stan 127 żołnierzy. Latem 1944 r. oddział „Barabasz” przybrał nazwę „Wybraniec” i został uznany za załączek 4 pp Leg. AK. W okresie formowania pułku przekształcono go w I kompanię składającą się z trzech plutonów, zwiadu konnego i drużyny minerskiej. Oddział wstąpił się wieloma akcjami bojowymi, likwidacyjnymi i zaopatrzeniowymi, m.in. w październiku 1943 r. opanowaniem Chęcina, rozbięciem magazynów żywnościowych w Jędrzejowie, opanowaniem Chmielnika w czerwcu 1944 r. ze zdobyciem żywności i broni, a w okresie „Burzy” rozbięciem ekspedycji pacyfikacyjnej pod Sierakowem i udziałem w dwudniowych walkach o Daleszyce. Matecznikiem oddziału był otoczony lasami i trudno dostępny Cisów. Żołnierze „Barabasz” cieszyli się wielką estymą i wsparciem miejscowego społeczeństwa, które upamiętniło pomnikiem ich działalność, a żołnierze podziękowali społeczeństwu Cisowa na tablicy umieszczonej na murach parafialnego kościoła.

⁶¹ W. Borzobohaty (*op. cit.*, s. 250) podaje trzy osoby z grupy „Piłata”, A. Ropelewski (*W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 124) stwierdza, że zastrzelony został „Piłat” i S. Skrzypek „Wirginia” oraz postrzelony w twarz Maciej Krakowski „Czarny” z grupy dywersyjnej wykonującej wyrok.

Od lewej: Leszek Wesołowski „Strzała”,
Józef Sokołowski „Matras”, Wiesław
Wesołowski „Orzeł”, oddział „Trupia
Czaszka”.

pozostał jako świetny organizator, odpowiedzialny i dobry dla żołnierzy dowódca⁶².

W lesie motkowickim miały miejsce także wydarzenia tragiczne. 27 listopada 1943 r. Niemcy przywieźli z Jędrzejowa 10 zakładników i ich rozstrzelali. Fakt ten wiązano z powyżej wspomnianą akcją⁶³.

Od początku 1944 r. zintensyfikowano w Obwodzie Jędrzejowskim działania dywersyjno-bojowe, szkoleniowe i kwatermistrzowskie. Głównym echem odbiła się w jędrzejowskim społeczeństwie akcja zespołu dywersyjnego Józefa Maja „Balleta”, który w biały dzień 2 lutego 1944 r. w pięciosobowym składzie wtargnął do siedziby Gestapo i uwolnił aresztowanych dzień wcześniej pięciu żołnierzy AK⁶⁴. Efekt zaskoczenia był tak duży, że załoga budynku nie podjęła walki, tylko zabarykadowała się w pomieszczeniach. Celne uderzenia Gestapo spowodowały konieczność

ukrywania się wielu żołnierzy AK, którzy zostali zdekonspirowani. Komenda obwodu powołała 17 kwietnia oddział pod kryptonimem „Spaleni”, powierzając dowodzenie ppor. Stefanowi Rajskiemu „Zrywowi”⁶⁵. Akcje tego oddziału

⁶² S. Wesołowski, *op. cit.*, s. 98.

⁶³ A. Artymiak, *Ofiary zbrodni niemieckich w powiecie jędrzejowskim w latach 1939-1945*, Jędrzejów 1947, s. 24-25, 95; A. Ropelewski, *W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 123; *Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939-1945. Województwo kieleckie*, Warszawa 1980, s. 169; mylnie podano rok 1944. W toku tej akcji jeden z żołnierzy niemieckich zbiegł do pobliskiej Jasionny. Miejscowa ludność udzieliła mu pomocy i przypuszczalnie dzięki temu nie doszło do pacyfikacji wsi. W zamian Niemcy przywieźli zakładników. Informację tę przekazał autorce ks. dr Tomasz Gocel, badacz dziejów duszpasterstwa w diecezji kieleckiej w okresie II wojny światowej, w tym parafii w Jasionnej.

⁶⁴ Por. S. M. Jankowski, *Kryptonim „Samoobrona”. Pięciu z Jędrzejowa*, „Przegląd Tygodniowy” 1987, nr 6.

⁶⁵ W dniu 17 IV 1944 r. miało miejsce formalne powołanie oddziału partyzanckiego na pierwszej odprawie w lesie na południe od Sędziszowa z udziałem 20 żołnierzy, którym zakomunikowano

i postać jego dowódcy przeszły do historii Ziemi Jędrzejowskiej. Śmiałe ataki wspólnie z miejscowymi drużynami dywersyjnymi na stację kolejową w Sędziszowie, rozbrojenie posterunku obserwacyjno-nasłuchowego Luftwaffe w Tarnoskale, opanowanie niemieckich magazynów w Jędrzejowie, szereg akcji rekwizycyjnych, rozbrojeniowych i likwidacyjnych sprawiły, że teren powiatu jędrzejowskiego stał się dla Niemców niebezpieczny, gdyż to oni ponosili straty w ludziach, uzbrojeniu i zaopatrzeniu, a „Spaleni” triumfowali bez strat własnych.

Zatrzymajmy się przy akcji w Tarnoskale, gdzie ponownie bracia Wesołowski pojawiają się jako inicjatorzy tego przedsięwzięcia⁶⁶. Na początku maja „Spaleni” otrzymali rozkaz przejścia w rejon zrzutowiska „Tarnina” w celu ubezpieczenia odbioru zrzutu. Kwaterowali przez kilka dni na obrzeżach miejscowości Kotlice i żeby „żołnierz się nie nudził”, dokonali napadu na miejscową gorzelnię i planowali „zrobić” gorzelnię w majątku Motkowice. W tym celu „Zryw” spotkał się z „Setem” w świerkowym zagajniku motkowickiego lasu, tam gdzie stał drewniany domek-melina, w której obaj z „Karasiem” słuchali radia. „Zryw” interesował się niemiecką obstawą gorzelni i jej uzbrojeniem, rozplanowaniem i możliwością dojścia do obiektu. „Set” szczegółowo opisał obiekt i narysował jego szkic. Do akcji ostatecznie nie doszło, przypuszczalnie z uwagi na ukrywające się w tym czasie w majątku osoby, m.in. Danutę Bytnar. W międzyczasie „Zryw” spotkał się z braćmi Wesołowskimi, którzy zimę 1943/1944 r. spędzili u „Barabasa” i nie byli żołnierzami „Spalonych”. W czasie, gdy w okolicy pojawili się „Spaleni”, obaj przebywali w domu rodzinnym w Korytnicy. Zastępca dowódcy Stanisław Boryń „Tygrys” był powinowatym państwa Wesołowskich i przyszedł przy tej okazji w odwiedziny, i tak doszło do kontaktu ze „Zrywem”. Bracia Wesołowski znali doskonale teren, rozpoznali

wano, że dowództwo obejmuje ppor. Stefan Rajski „Zryw”, po czym zebrani w większości rozeszli się do domów. W dniu następnym, tj. 18 IV, wieczorem odbyła się odprawa z dowódcą w lesie majątku Krzelów. Żołnierzom rozdano broń i w ten sposób rozpoczął działalność oddział partyzancki „Spaleni”. Por. A. Ropelewski, *Oddział Partyzancki „Spaleni”*, Toruń 2000, s. 27-31.

⁶⁶ Tarnoskała to nazwa folwarku i wzgórze koło Piotrkowic, miejscowości położonej przy drodze z Chmielnika do Kielc, gdzie w końcu XVIII w. powstał zespół pałacowo-parkowy, składający się z czterech bliźniaczo podobnych klasycystycznych pałacyków oraz zabudowań gospodarczych. W pawilonie północnym na dachu Niemcy usytuowali posterunek obserwacyjny Luftwaffe. W okresie międzywojennym i w czasie wojny istniały trzy pałacyki, gdyż pawilon zachodni został rozebrany w 1920 r. Por. *Zabytki architektury i budownictwa w Polsce. Województwo kieleckie*, Warszawa 1995, s. 65; S. Rogala, *Chmielnik – miasto i gmina*, Kielce 1998, s. 148; A. Ropelewski, *Oddział...*, s. 10. Istnieje również wersja mówiąca o tym, że akcję na Tarnoskałę zlecił kielecki inspektor ppłk. Józef Mularczyk „Żor”. Inicjatywa Wesołowskich mogła zbiec się w czasie z tym rozkazem. Por. A. Ropelewski, *Oddział...*, s. 51; A. Sokół, *Ruch oporu w regionie jędrzejowskim w latach okupacji niemieckiej (1939-1945)*, „Zeszyty Historyczne” 1987, z. 2.

posterunek, jego położenie, załogę i uzbrojenie. Usilnie namawiali do tej akcji, bo wiedzieli, że warto. „Zryw” podjął temat, zgodził się na udział Wesołowskich w grupie uderzeniowej ośmiu ochotników, którymi osobiście dowodził. Żołnierze opanowali budynek bez strzału, terroryzując niemiecką załogę. Zaskoczenie było zupełne, wykonanie perfekcyjne, bez strat z każdej ze stron i pokaźny łup: jeden rkm z 1600 szt. amunicji, dwa pistolety maszynowe MP z 100 szt. amunicji, cztery kb, cztery szt., 31 granatów, siedem hełmów, tyleż kompletów umundurowania wraz z obuwem, aparat radiowo-odbiorczy, jeden wóz z końmi⁶⁷. Niemcy meldowali: „11 maja banda w sile około 50 ludzi napadła i rozbroiła posterunek obserwacji lotniczej Piotrkowice (22 km na północ od Buska). Zrabowano jeden lekki karabin maszynowy, dwa pistolety maszynowe, pięć pistoletów oraz granaty i amunicję”⁶⁸. Przy tak miażdżącej przewadze sił, trudno było nie dać się rozbroić. Akcja odbyła się najprawdopodobniej zaraz po okresie bezowocnego czuwania na zrzutowisku „Tarnina” zgodnie z podaną przez Niemców datą⁶⁹.

⁶⁷ Dane zawarte w Meldunku komendanta obwodu nr 41 z 24 V 1944 r. do inspektora Kieleckiego Inspektoratu w: A. Ropelewski, *Oddział...*, s. 15.

⁶⁸ Meldunek niemieckiego Dowództwa Okręgu Wojskowego w GG z dn. 12 V 1944 r. w: A. Ropelewski, *Oddział...*, s. 16. Grupa uderzeniowa liczyła dziewięciu żołnierzy, a w folwarcznej stodole czekało 20 żołnierzy, którzy mieli przejąć zdobycz. Niemcy powiększyli siły przeciwnika prawie o drugie tyle; *Ibidem*.

⁶⁹ Określenie daty akcji na posterunek obserwacji lotniczej w Tarnoskałe i powiązanie tego wydarzenia z okresem czuwania „Spalonych” na zrzutowisku „Tarnina” natrafiało przez lata na duże trudności. W. Borzobohaty (*op. cit.*, s. 249) jako datę tej akcji podaje 10 V, zaś A. Sokół (*Ruch oporu...*) – 8 V 1944 r. W świetle cytowanego meldunku niemieckiego, którego Borzobohaty ani Sokół przypuszczalnie nie znali, jest to pomyłka. Zauważmy, że Ropelewski w swej monografii poświęconej „Spalonym” cytuje ten dokument, ale go nie komentuje i nie uściśla daty akcji, podając 9 lub 10 V wieczorem jako datę wymarszu oddziału spod Korytnicy do akcji. Według ustaleń K. Bienieckiego (*Lotnicze wsparcie Armii Krajowej*, Kraków 2005, s. 141) czuwanie na „Tarninie” powinno mieć miejsce 10/11 V, w noc wykonania akcji zrzutowej. Czy oddział „Spalonych” mógł 11 V w nocy przemieścić się w rejon Tarnoskały i z marszu wykonać akcję? Było to niemożliwe, co wynika z opisu samej akcji. Równie mało realne zdaje się wykonanie akcji 10 V, następnie powrót na miejsce czuwania i ukrycie zdobyczy, która zajmowała cały wóz konny. Priorytetem był odbiór zrzutu, a nie napad na Tarnoskałę. Potwierdza to następstwo wydarzeń tj. najpierw czuwanie, potem akcja na Tarnoskałę, które odnajdujemy u J. Szczepanika (*Ocalić od zapomnienia. Żołnierze z placówek „Nałęczów” – Nagłowice, „Dwór” – Sędziszów i „Miedza” – Mstyczów w Jędrzejowskim Obwodzie AK w latach 1939-1945*, Wrocław 1995, s. 115-117). Z tymi trudnościami możemy poradzić sobie, przyjmując, że oddział wyszedł do akcji 10 V, w nocy grupa uderzeniowa dostała się do piwnicy, a rankiem następnego dnia opanowała budynek. Zgodnie z okresem czuwań (Studium Polski Podziemnej [dalej cyt.: SPP], sygn. SPP/SK/0560, Periods of Readiness, k. 40) oddział powinien przebywać na zrzutowisku w dniach od 8 do 11 V 1944 r. i faktycznie tam stacjonował od 8 V. Nie doczekawszy się zrzutu, dowódca zapewne uznał, że go już nie będzie i zdecydował się na akcję. Istnieje też wersja, że czuwanie zostało odwołane rozkazem, który do oddziału przywiózł goniec (por. S. Wesołowski, *Wły pomścicie...*, s. 177) oraz że słyszano nadlatujący samolot, który zrzutu nie wykonał, bo nie zauważył świateł na zrzutowisku (A. Ropelewski, *Oddział...*, s. 49; S. Wesołowski, *op. cit.*, s. 172). Oddział mógł słyszeć nadlatujące samoloty, ale w drodze

Oddział partyzancki „Spaleni”, pośrodku w mundurze dowódca oddziału ppor. Stefan Rajski „Zryw”. Trzeci od lewej kłęczący Wiesław Wesołowski „Strzała”, drugi na prawo od „Zrywa” w pozycji kłęczącej Leszek Wesołowski „Strzała” – VI 1944.

Podporucznik Rajski „Zryw” był dowódcą szaleńczo odważnym, a nawet ryzykantem, któremu dopisywało niesłychane szczęście. Podkomendni go uwielbiali i cieszył się zainteresowaniem kobiet. Budził też przeciwne emocje. Krytycy uważali go za samowolnego watażkę, nadużywającego alkoholu i kobieciarza. Oddalając skrajności, należy stwierdzić, że „Zryw” był znakomitym, dbającym o żołnierzy dowódcą, fakt, że nie zawsze do końca subordynowanym, bo gdy tylko nadarzała się okazja atakowania Niemców, bez pytania o zgodę to robił. Z równą determinacją tępił bandytów, donosicieli i zdrajców, dyscyplinował batogiem wysługujących się okupantowi wójtów i sołtysów, zyskując wielki mir pośród okolicznej ludności.

na Tarnoskałę, a zrzutu nie dokonano, gdyż nikt nie czuwał, wbrew temu co zameldowano do Londynu (SPP, sygn. SPP/A/424, Depesza z dn. 16 V 1944 r., k. 73; SPP/A/104, Depesza z dn. 24 V 1944, k. 68). Nie można jednak wykluczyć, że w ostatniej chwili jeszcze raz zorganizowano czuwanie bez udziału „Spalonych”. Co interesujące, datę akcji 10/11 V i 11 V znajdujemy w opracowanym przez Koło ZBoWiD w Jędrzejowie *Kalendarium wydarzeń na terenie powiatu jędrzejowskiego w czasie II wojny światowej* (materiały Hieronima Piaseckiego, szefa BiP-u Obwodu Jędrzejowskiego, przekazane do Archiwum Akt Nowych – sygn. 2/2102/0, 55, K.11 i 21). Po przedstawionej analizie autorka przyjmuje datę akcji 10/11 V autorka jako pewną.

Wszystko kiedyś się kończy i szczęście „Zrywa” też się skończyło w potyczce pod Sadekami 8 lipca, kiedy pod kulami obławy żandarmerii z Jędrzejowa i okolicznych posterunków w sile ok. 400 ludzi zginął na miejscu w czasie walki. Dowódcą „Spalonych” został jego dotychczasowy zastępca sierż. Stanisław Boryń „Tygrys”. Część ludzi odeszła z oddziału, jak np. grupa dziesięciu żołnierzy wywodzących się NSZ i bracia Wesołowscy, którzy otrzymali nowy przydział. W zmniejszonym składzie „Spaleni” przeszli na teren Obwodu Kieleckiego w rejon Cisowa, po czym powrócili do Obwodu Jędrzejowskiego. W planach komendy obwodu mieli stanowić 4 kompanię II batalionu Jędrzejowskiego Pułku Piechoty z zadaniem „zatamowania transportów kolejowych na linii Kielce – Jędrzejów – Sędziszów” i dla wykonania rozkazu mieli przejść w rejon lasu Sielec⁷⁰. Jak wiadomo, batalion ten nie został sformowany, pozostał w formie szkieletowej, a „Spaleni” przebywali w rejonie Sędziszowa w lasach sieleckim i krzelowskim do rozwiązania oddziału 15 sierpnia 1944 r., które nastąpiło w lesie pod Łowinią na północny wschód od Sędziszowa. Żołnierze powrócili do swych rodzin, duża część ukryła się w melinach – byli przecież nadal spaleni – a broń zakonspirowano w schronach. Po wkroczeniu Armii Czerwonej ukrywający się żołnierze zaczęli powracać do domów, a broń oddziału została przekazana Powiatowemu Urzędowi Bezpieczeństwa w Jędrzejowie przez por. Stanisława Grynia „Nałęcza”, byłego komendanta Podobwodu „Niwa” Sędziszów, pod którego pieczęą znajdowały się schrony⁷¹.

Powróćmy do wiosny 1944 r., kiedy struktury konspiracyjne Jędrzejowskiego Obwodu AK przygotowywały się do jawnego wystąpienia zbrojnego. Chodziło przede wszystkim o broń i szkolenie żołnierzy. Spodziewano się, podobnie jak w innych miejscach, zaopatrzenia ze zrzutów. Konieczne zatem było nie tylko usprawnienie odbioru zrzutów, ale i przygotowanie dogodnych miejsc przechowywania broni, amunicji i sprzętu. Na rozkaz dowództwa obwodu zaczęto budować dodatkowe schrony leśne. Leśniczy z Motkowic otrzymał taki rozkaz od por. Józefa Kurka „Halnego”. W odległości około kilometra od leśniczówki, w głębi lasu w dębowym zagajniku powstał schron o typowej wówczas konstrukcji: dużej skrzyni zbitej z grubych desek obitych papą, zakopanej w ziemi, przykrytej warstwą ubitej ziemi i piasku, zamaskowanej ściółką i igliwem. Schron był wielkości małego pokoju. Wchodziło się do niego przez właz zamykany skrzynką z ubitą ziemią i piaskiem oraz tak samo jak schron był zamaskowany ściółką i igliwem.

W lesie motkowickim leśniczy kazał wybudować jeszcze jeden bardzo użyteczny obiekt, wspomniany już drewniany domek jako miejsce odbioru drewna, wypisywania kwitów i rachunków. Miał on jedną izdebkę i stryszek z sianem,

⁷⁰ Rozkaz operacyjny nr 2/44 komendanta obwodu z dn. 1 VIII 1944 r., [w:] A. Ropelewski, *W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 245-247.

⁷¹ Idem, *Oddział...*, s. 182.

gdzie można było przemocować. W rzeczywistości był pomyślany jako melina w głębi lasu i faktycznie niejednokrotnie do tych celów służył „Setowi” i „Karasowi” w ich ciągłych wędrówkach po terenie i kiedy chcieli wspólnie posłuchać radia. Żona leśniczego Aniela Janoff zorganizowała punkt szycia wyposażenia dla żołnierzy AK⁷². „Set” przeniósł odbiornik z leśniczówki w pewniejsze miejsce do małego schronu opodal domku. Z nasłuchu radiowego bardzo dobrze obaj orientowali się w sytuacji politycznej i militarnej na frontach. Wiedzieli, że „wyzwoliciele” przyjdą ze wschodu. Niepewność co do przyszłości bardziej udzielała się starszemu pokoleniu, dowódcom. Młodzi ludzie oczekiwali nadchodzących wydarzeń w radosnych i bojowych nastrojach. Chcieli się bić.

Wielu młodych ludzi było pozbawionych możliwości nauki w polskich szkołach. Z myślą o przyszłości młodzież kształciła się na tajnych kompletach, a z myślą o walce przechodziła szkolenie wojskowe w teorii i praktyce. Podobnie czynił Sergiusz Janoff. Przed wojną kształcił się w szkole powszechnej w Łopusznie, a kiedy rodzice przeprowadzili się do Motkowic, kontynuował naukę na poziomie szóstej klasy w szkole powszechnej w Kliszowie, po czym został zapisany do Korpusu Kadetów nr 1 we Lwowie. Niestety, nie wytrzymał tam długo, ponieważ nie odpowiadał mu dryl wojskowy i w trakcie roku szkolnego rodzice przenieśli go do gimnazjum w Zakopanem. Jak wspominał po wojnie – nie musiał się w ogóle uczyć przez następne pół roku, gdyż taki był poziom w korpusie kadetów⁷³. Po wybuchu wojny kontynuował naukę na tajnych kompletach, skończył gimnazjum, a następnie liceum w Staszowie. Egzamin dojrzałości zdał przed Komisją Egzaminacyjną w Rakowie w maju 1944 r.⁷⁴ Jeden z organizato-

⁷² W życiorysie dyktowanym przez Anielę Janow (Janoff) w 1992 r. znajduje się informacja, że punkt krawiecki dla potrzeb AK został zorganizowany już w 1943 r.; kopia życiorysu w zbiorach rodzinnych rodziny Janowów.

⁷³ Życiorys 1990, zbiory rodzinne; informacje przekazane autorce przez rodzinę; IPN BU 915/497, zeznania S. Janoffa z 21 IV 1945 r., k. 13. W zeznaniach S. Janoff pominął sprawę rozpoczęcia nauki w Korpusie Kadetów nr 1 we Lwowie z oczywistych względów.

⁷⁴ 9 marca 1945 roku Sergiusz Janoff zwrócił się do Państwowej Komisji Weryfikacyjnej w Kielcach o wydanie świadectwa dojrzałości, które wystawiono 6 września 1945, czyli już po jego aresztowaniu (zbiory rodzinny Janowów). Chociaż Sergiusz Janoff podał w swoim życiorysie, że maturę zdawał w Staszowie, przypuszczalnie egzamin odbywał się w różnych miejscach dla poszczególnych przedmiotów. W zaświadczeniu G. Navarry z 12 V 1946 (IPN BU 915/497, k. 81) znajdujemy informację, że egzamin dojrzałości odbył się w Rakowie. Zapewne chodzi o historyczny Raków w powiecie opatowskim, gdzie prężnie działał ośrodek tajnego nauczania zorganizowany i prowadzony przez G. Navarrę, który określano mianem „Arianie”. Jako nauczyciel j. polskiego, pedagog, autor prac naukowych i literackich, poezji i prelekcji na tematy stosunków polsko-słowiańsko-niemieckich był intensywnie poszukiwany przez Niemców zaraz po zajęciu Śląska. 3 września 1939 r. zbiegł z Szopienic, gdzie mieszkał i udał się do Jędrzejowa. Tu rozpoczął pracę na niwie tajnej oświaty. Początkowo akceptowany przez miejscową kadrę pedagogiczną, popadł w konflikt z niektórymi nauczycielami z powodu wzrastającej liczby i popularności prowadzonych przez siebie kompletów. Zaczęto go krytykować i zwalczać do tego stopnia, że otrzymał zakaz prowadzenia zajęć na terenie Jędrzejowa i powiatu. Kiedy Ge-

rów i opiekunów tajnych kompletów na terenie Jędrzejowa, a następnie powiatu opatowskiego, buskiego, stopnickiego i kieleckiego, polonista pochodzący ze Śląska, Grzegorz Navarra, po wojnie inspektor szkolny w Śląskim Okręgu Szkolnym i organizator szkolnictwa w Opolskiem i Wrocławskim, scharakteryzował swego ucznia jako spokojnego i zrównoważonego, który umiał dochować tajemnic tajnej szkoły i dlatego nie było żadnych „wsyp”, a obok zapału do nauki cechowała go „gorąca dusza polska”⁷⁵. Szczególną przytomność umysłu ów uczeń wykazał, kiedy przyszedł na lekcje, a w mieszkaniu Navarrów właśnie odbywała się rewizja Gestapo. Szczęśliwie zdołał się wycofać niezauważony. To wydarzenie z 21 września 1942 r. otworzyło nowy rozdział w działalności Grzegorza Navarry, który od tej pory nie miał stałego miejsca zamieszkania i opierał się na ludziach dobrej woli zaangażowanych w pomoc tajnej oświacie. Zaraz po najściu Gestapo ukrywał się przez tydzień u rodziny Bogdałów w Chorzewie, a następnie przez miesiąc u Janoffów w Motkowicach. Odtąd niejednokrotnie gościł w leśniczówce Karolówka, gdzie serdecznie przyjmowany oraz dożywiany mógł swobodnie i bezpiecznie działać, a także sekretnie spotykać się z rodziną (dla bezpieczeństwa przeważnie w lesie), która pozostała w Jędrzejowie. Jak wspomina on sam i jego uczniowie oraz potwierdza rodzina Janoffów, tutaj również odbywały się tajne lekcje i zbierała się Komisja Egzaminacyjna pod jego przewodnictwem, a ponadto: „W lesie motkowickim – zanotował w swoim dzienniku – napisałem wiele szkiców, aforyzmów, epigramatów”⁷⁶. Jako ciekawostkę warto dodać, że gubernierem Juliana Górskiego w okresie okupacji był przybyły z Jasła polonista, Kazimierz Zieliński. Kiedy po wojnie powrócił do swych stron, jako nauczyciel jasielskiego liceum, uczył języka polskiego Marię Seremet, późniejszą żonę Sergiusza Janoffa⁷⁷. Chociaż mąż opowiadał jej o Kazimierzu Zielińskim, zupełnie nie skojarzyła osoby. Dopiero kiedy po urodzeniu syna w ja-

stapo wpadło na trop G. Navarry we wrześniu 1942 r., musiał wyjechać z miasta. Ukrywał się m.in. w Motkowicach, skąd później otrzymywał wsparcie przez cały okres działalności w tajnym nauczaniu, pomimo presji jaką na leśniczym Janoffie próbowali wywrzeć jego przeciwnicy. G. Navarra całkowicie poświęcił się pracy w tajnej oświacie jako organizator, przewodniczący komisji egzaminacyjnej, nauczyciel przedmiotów humanistycznych, wizytator i łącznik, tworząc liczne ośrodki nauczania na terenie powiatów opatowskiego, stopnickiego, buskiego i kieleckiego. Uczył i egzaminował z przedmiotów humanistycznych: j. polskiego, historii, geografii, łaciny, j. zachodnich. Informacje na temat tajnego nauczania zorganizowanego i prowadzonego przez G. Navarrę znajdujemy w: Archiwum Nauki PAU i PAN, Zespół Badawczy do Dziejów Oświaty w latach Okupacji Hitlerowskiej. 1939-1945, KII-17, Teczka G. Navarry, W86.

⁷⁵ Zaświadczenie G. Navarry z 12 V 1946, IPN BU 915/497, k. 81.

⁷⁶ AN PAU i PAN, Zespół Badawczy..., KII-17, Teczka G. Navarry W86, A. Poniewierka-Mróż, R. Wójcik, „*Arianie*” 1943, mps relacji, k. 43-44. G. Navarra, *Jedno płonące życie w „Tajnym Nauczaniu” 1939-1945*, s. 58-60. Po wyjeździe z Jędrzejowa G. Navarra miał nadal pod opieką stu uczniów z powiatu jędrzejowskiego.

⁷⁷ Maria Seremet z d. Tęczar, „Stokrotka”, żołnierz AK z grupy Jana Soczka z Kołaczyc. Zaprzysiężona w 1943 r., wykonywała zadania wywiadowcze w zakresie obserwacji transportów

sielskim szpitalu w 1953 r. przyjechał po nią mąż z teściem i wspólnie odwiedzili państwa Zielińskich, ku jej wielkiemu zaskoczeniu okazało się, że Kazimierz Zieliński jest serdecznym znajomym Janoffów. Panowie po prostu padli sobie w ramiona. Na jednym ze zjazdów maturalnych jasielskiego liceum Kazimierz Zieliński oświadczył Marii: „To ja znalazłem pani męża”. Oczywiście był to żart.

Andrzej Ropelewski, starszy o dwa lata od Sergiusza, również uczestniczył w tajnych kompletach na poziome szkoły średniej i miał już maturę za sobą, którą zdał w Kielcach w czerwcu 1943 r., a na wiosnę 1944 r. skończył podchorążówkę. Obaj w lipcu 1944 r. przeszli szkolenie praktyczne w drużynie dywersyjnej.

Ta wiosna była dla Sergiusza Janoffa „Seta” pamiętna. Wreszcie przyniosła upragnioną możliwość uczestnictwa w ważnych wydarzeniach, które były marzeniem każdego młodego żołnierza AK. Jak większość z nich „Set” rwał się do zadań, które dawały dreszczyk emocji. Do nich niewątpliwie zaliczyć można odbiory zrzutów.

Na terenie Obwodu Jędrzejów przygotowano do przyjęcia zrzutów lotniczych sześć placówek zasadniczych i sześć zapasowych oraz dwa lądowiska – bastiony do operacji „Most”⁷⁸. W latach 1943-1944 ogłoszono w obwodzie 18 alarmów i wystawiono placówki zrzutowe z ubezpieczeniem terenu, obsługą latarek i podwodami na zasobniki zrzutowe. Obwód przyjął cztery zrzuty: 19/20 lutego 1943 r. na placówkę odbioru „Słoń” koło Borszowic, 18/19 grudnia 1943 r. na placówkę odbioru „Topola 1” koło Tyńca, 4/5 maja 1944 r. koło Nawarżyc i 1/2 lipca 1944 r. – „Trawa 1” koło Borszowic (poprzednio „Słoń”). Na placówkę „Trawa 2” koło Kotlic w nocy 4/5 lub 10/11 sierpnia 1944 r. miał miejsce „dziki” zrzut (placówka nie została zaalarmowana), który „odebrali” bechowcy. Zatem na pięć zrzutów – cztery oficjalne i jeden „dziki” – trzech dokonano na obrzeżach lasów motkowickiego i kotlickiego.

Zrzutowisko placówki odbioru o kryptonimie „Słoń”, a od lata 1943 r. „Trawa”⁷⁹, było usytuowane pomiędzy Borszowicami a Motkowicami przy północ-

wojskowych oraz kolportażu prasy i łączności. Po wojnie nie weryfikowała się; relacja Marii Janow, z 2016 r. zbioru rodzinne Janowów, maszyn. sygn.

⁷⁸ W. Borzobohaty, *op. cit.*, s. 242-243. Akcje „Most” – akcje łączności lotniczej dwustronnej z lądowaniem alianckich samolotów na przygotowanych specjalnie do tych celów lotniskach polowych (lądowiskach – bastinach). Odbyły się trzy akcje tego rodzaju: „Most” I 15/16 IV 1944 r. na lądowisku „Bąk” w Obwodzie Lublin-Powiat; „Most” II 29/30 V 1944 r. na lądowisku „Motyl” w Obwodzie Dąbrowa Tarnowska; „Most” III 25/26 VII 1944 r., również na lądowisku „Motyl”, której celem było przewiezienie do Londynu części i dokumentacji pocisku raketowego V2. „Most” IV planowany na 15/16 XII 1944 r. nie doszedł do skutku.

⁷⁹ W sierpniu 1943 r. nastąpiła zmiana kryptonimów placówek zrzutowych, „Słoń” otrzymał kryptonim „Trawa”. Zmiana kryptonimów wiązała się z ogólną reorganizacją odbioru zrzutów i wprowadzeniem decentralizacji akcji zrzutowej, za którą odpowiedzialni odtąd byli komendanci okręgów i podlegli im komendanci obwodów, gdzie organizowano placówki zrzutowe. Uporządkowano jednocześnie sprawę kryptonimów, w Okręgu Radomsko-Kieleckim przyjęto

no-wschodnim skraju motkowickiego lasu na polach i łąkach porośniętych koniżyną, które należały do majątku Górskich. Ciągnęło się między motkowickim i kotlickim lasem aż po zachodni jego kraniec. Placówka była podzielona na dwa zrzutowiska: „Trawa 1” i „Trawa 2”, przystosowana do odbioru podwójnego zrzutu i akcji „Most”. Od strony Motkowic przed figurą św. Józefa ciągnie się polna droga, którą można dotrzeć do motkowickiego lasu. Zrzutowisko „Tarnina” pomiędzy Sobkowem a Dębską Wolą, czyli po drugiej stronie rzeki Nidy, rozciągało się na polach od krańca Korytnicy do lasu położonego na południowy zachód od wsi Staniewice. Ta placówka odbioru zrzutów, przystosowana do podwójnego odbioru, podzielona została także na dwa zrzutowiska „Tarnina 1” i „Tarnina 2”.

Pierwszy zrzut w Obwodzie Jędrzejowskim nastąpił na placówkę „Słoń” w nocy 20/21 lutego 1943 r. jako zrzut osobowo-sprzętowy. To było prawdziwe wydarzenie, zarówno dla konspiratorów z Obwodu Jędrzejowskiego AK, jak i okolicznych mieszkańców. W Borszowicach było wesele⁸⁰. W nocy weselnicy usłyszeli warkot samolotu i wylegli na podwórko, zobaczyli nadlatującą maszynę od strony Motkowic, przelatującą nad kępą świerków na wzgórzu nieopodal granicy motkowickiego lasu. Rankiem poszli zobaczyć zrzutowisko, ale było całkowicie posprzątane, można było znaleźć tylko pozostałości po opakowaniach. Obwód został zaopatrzony w doskonałą broń, którą przechowała rodzina Simlatów z Rakowa. Syn gospodarzy ppor. Jan Simlat „Brązowy” pełnił funkcję komendanta Placówki Raków krypt. „Młyny”. Kilka tygodni ładunek zrzutowy przechowywali zakopany koło stodoły do czasu wybudowania schronu. Transportem broni z tego schronu do miejsca przeznaczenia, czyli schronu w Dębskiej Woli, zajęli się, jak już wiemy, „Karaś” i „Set”. Skoczkanie, którzy wówczas przybyli, po krótkim pobycie u rodziny Ruteckich w Sobkowie szczęśliwie dotarli do Warszawy⁸¹.

dla placówek zrzutowych nazwy „botaniczne” (nazwy drzew, krzewów i innych roślin) zaczynające się od tej samej litery dla danego obwodu. W Jędrzejowskim Obwodzie była to litera „T”. Zob. W. Borzobohaty, *op. cit.*, s. 84-85.

⁸⁰ Informacja przekazana autorce w sierpniu 2016 r. przez Władysława Fiuka, jednego z najstarszych mieszkańców Borszowic, który dobrze zapamiętał to szeroko komentowane wówczas wydarzenie.

⁸¹ Zrzut 20/21 II 1943 r. na placówkę odbiorczą „Słoń”, gdzie zostali przyjęci czterej cichociemni: por. Walery Krokay „Siwy” – przydział Kedyw Okręgu Wołyń na różnych stanowiskach, następnie d-ca II batalionu 43 pp 27 Wołyńskiej DP, od lipca 1944 r. w Okręgu Kraków jako z-ca dowódcy baonu szturmowego „Suszarnia” 106 DP; por. Ryszard Nuskiewicz „Powolny” – przydział do Kedywu Okręgu Kraków, od sierpnia 1944 r. z-ca dowódcy Samodzielnego Batalionu „Skała”; ppor. Witold Pic „Cholewa” – przydział do Kedywu Obszaru Zachód, członek zespołu dywersyjnego „San”, zginął w walce z Niemcami 22 III 1944 r. pod Kaskami (ciężko ranny zastrzelił się na polu walki); por. Ludwik Witkowski „Kosa” – przydział do Kedywu Okręgu Warszawa, dowódca oddziału dyspozycyjnego Batalionu Saperów Praskich, następnie z-ca szefa Kedywu Okręgu i dowódca oddziału „Kosa” (następnie krypt. „B”), w Powstaniu Warszawskim walczył w Śródmieściu, dowódca oddziału osłonowego kwatery głów-

W akcję zrzutową w pełnym tego słowa znaczeniu zaangażowali się obaj młodzi żołnierze AK „Karaś” i „Set” w czasie czuwania na „Tarninie”, które prawdopodobnie miało miejsce 3/4 kwietnia 1944 r.⁸² Andrzej Ropelewski opisuje to wydarzenie jako wspólnie przeżywaną pełną emocji, ale też pewnego rozczarowania, przygodę, gdyż do zrzutu na tę placówkę wówczas nie doszło. Akcją dowodził por. Józef Kurek „Halny”, szef Referatu III komendy obwodu. Najprawdopodobniej na skutek braku wymiany sygnałów świetlnych pomiędzy załogą samolotu a sygnalistami na zrzutowisku czuwanie okazało się bezowocne. Wszystko trwało zaledwie 20 minut. Czuwający na „Tarninie” słyszeli wyraźnie warkot zbliżającego się samolotu w dwóch nalotach, a nie dokonał on jednak zrzutu. Po wielogodzinnym oczekiwaniu rozczarowani żołnierze rozeszli się grupkami ze zrzutowiska.

Zakres zadań Sergiusza Janoffa „Seta” wkrótce jeszcze się poszerzył. W kwietniu bądź maju 1944 r. został przeniesiony do Placówki Sobków krypt. „S-13” i wszedł w skład drużyny dywersyjnej będącej w dyspozycji komendanta Podobwodu Sobków krypt. „Klin” Zdzisława Grabowieckiego „Sępa”. Dowództwo drużyny objął ppor. Aleksander Mazurkiewicz „Tygrys”.

Lipiec 1944 r. był okresem wzmoczonej działalności tej drużyny, w której skład wchodził: Andrzej Ropelewski „Karaś”, Sergiusz Janoff „Set”, bracia Wesołowscy: Leszek „Strzała” i Wiesław „Orzeł”, Zygmunt Gawor „Ostry”, Józef Przygodzki „Czarny”, Józef Dziewięcki „Wierzba”, Zdzisław Kowalski „Deptak” (kuzyn „Seta”), Stanisław Krakowski „Leszczyna”, Bronisław Dawgirt „Cygan” i „Słowik” (NN), czyli jedenastu plus dowódca⁸³. Drużyna wykonywała drobne akcje w kilkusobowych patrolach na szosach Chmielnik–Kielce i Jędrzejów–Kielce, organizując zasadzki ogniowe na pojazdy nieprzyjaciela oraz napad na pocztę w Piotrkowicach, z której niemieccy żołnierze pobierali kore-

nej komendy okręgu, po kapitulacji w niewoli niemieckiej. Za: J. Tuchołski, *Cichociemni*, Warszawa 1988.

⁸² A. Ropelewski nie miał pewności co do daty czuwania i możemy znaleźć w kolejnych publikacjach różne wersje: początek kwietnia, przełom kwietnia i maja, początek maja oraz okres między 8 a 11 maja. Podobne rozważania bez ostatecznych konkluzji znajdujemy we wspomnianych materiałach H. Piaseckiego (sygn. 2/2102/0, 41). Tymczasem między 30 IV a 3 V 1944 r. nie wysłano do Polski żadnych samolotów, a zrzuty nastąpiły 4/5 V na inne placówki, które czuwały w okresie od 4 do 7 V (por. SPP, sygn. SPP/SK/0560, k. 40; K. Bieniecki, *op. cit.*, s. 136). A. Ropelewski mógł również pomylić tę datę z czuwaniem późniejszym, tj. między 8 a 11 V, kiedy do zrzutu nie doszło w powyżej opisanych okolicznościach (por. przyp. 69). W związku z tym wydaje się, że należy przyjąć datę czuwania na „Tarninie” w nocy 3/4 IV jako bardziej pewną.

⁸³ A. Ropelewski (*W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 226) wymienia dziewięciu żołnierzy bez podania nazwiska Dawgirta, natomiast S. Wesołowski (*op. cit.*, s. 225) wspomina jeszcze o jednym żołnierzu o ps. „Słowik”, który brał udział w dwóch akcjach. Według tego autora „Leszczyna” został niedługo po opisanych akcjach przeniesiony na inny teren.

Trzeci od lewej: Wiesław Wesołowski „Orzeł”, czwarty Leszek Wesołowski „Strzała”

spendencję dla wspomnianego już posterunku obserwacyjnego Luftwaffe w Tarnoskale. Warto wspomnieć, że podstawową jednostką organizacyjną w dywersji był patrol 1 + 4, a kilka patroli tworzyło oddział dywersyjny. W praktyce patrole miały zmienny skład osobowy i liczbowy, o czym decydował dowódca stosownie do sytuacji i charakteru wykonywanego zadania. Celem wymienionych akcji było szkolenie żołnierzy i zdobywanie broni, umundurowania i zaopatrzenia, a dla nieprzyjaciela miały mieć one znaczenie deprymujące. Jeśli nawet nie przynosiły spodziewanego „łupu”, to teren, na którym były wykonywane – mówiąc ówczesnym żargonem – był „zasmrodzony”, czyli dla Niemców niebezpieczny. Andrzej Ropelewski opisuje cztery akcje. W jednym przypadku oddaje głos jej uczestnikowi, a swemu przyjacielowi „Setowi”, który w sposób humorystyczny i niepozabawiony autoironii opowiada o napadzie na pocztę w Piotrkowicach: uzbrojony zaledwie w Sauera, forsując drzwi wewnętrznego pomieszczenia, usiłował je otworzyć w odwrotnym kierunku, niż wynikało to z ich konstrukcji⁸⁴. Akcja skończyła się pomyślnie, dywersanci zdobyli upragnioną broń i nie tylko.

⁸⁴ A. Ropelewski, *W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 232-235. Po raz pierwszy relacja o akcji w Piotrkowicach została opublikowana przez Ropelewskiego w książce *Wspomnienia z AK* w 1957 r. Warto zaznaczyć, że książka ta należała do jednych z pierwszych poświęconych Ar-

Żołnierze AK wzięli nieprzyjacielskich żołnierzy do niewoli. Nie było przy tym strat dla żadnej ze stron, gdyż Niemcy wobec obrotu sytuacji skwapliwie się poddali. Co można było w tej sytuacji zrobić z jeńcami? To, co w takich okolicznościach często robiono. Musieli się rozebrać z mundurów, zostając tylko w bieliźnie i koszulach, po czym puszczono ich wolno ku zdumieniu, a w końcu nieukrywanej satysfakcji przypadkowych świadków. Łupem żołnierzy AK stały się trzy karabiny i trzy mundury. Bracia Wesołowscy po wojnie skomentowali gorliwość „Seta”: „Tego dnia «Set», jak gdyby czuł, że koledzy go potrzebują, dowiedziawszy się o szykującej się akcji, szalał z podniecenia. Gnębiła go tylko jedna myśl. Nie miał krótkiej broni, ale był gotów iść nawet z gołymi rękoma”⁸⁵.

Akcje drużyny „Tygrysa” wykonywane były najprawdopodobniej między ok. 10 a 17 lipca 1944 r., czyli w okresie przygotowawczym do „Burzy”. W myśl rozkazu ogólnego komendanta Okręgu Radomsko-Kieleckiego „Jodła” z 29 czerwca 1944 r., który określał zadania bojowe dla okręgu w walce bieżącej, „Burzy” i powstaniu oraz porządkował całokształt prac konspiracyjnych, celem AK było osiągnięcie gotowości do powstania przez skierowanie całej energii na przysposobienie pod względem materialnym, szkoleniowym i moralnym do końcowego czynu zbrojnego⁸⁶. Wytyczne do walki bieżącej zawierały właśnie te zadania, które wykonywała drużyna „Tygrysa”, w przeciągu tygodnia przechodząc krótkie, acz intensywne, szkolenie. Można zatem powiedzieć, że byli to już żołnierze „ostrzelani”. Jak było to istotne, po latach ocenił Stanisław Rogowski „Krzemień”: „Wprawdzie najlepszą szkołą są akcje, ale jednostki w nich brały udział”⁸⁷.

Prawdopodobnie już w okresie czujności, który ogłoszono 25 lipca, „Set” oraz „Karaś” z udziałem Zbigniewa Skotnickiego „Mroka” i ukrywającego się w leśniczówce „Karolówka” Kosalki dokonali ostatniego transportu broni, tym razem z okolic Nawarzac do Dębskiej Woli w ramach gorączkowych przygotowań w całym obwodzie do wystąpienia zbrojnego. Kiedy dowieźli broń na miejsce przeznaczenia, czekali już tylko na rozkaz mobilizacyjny.

Zgodnie z rozkazem 1.300/III do operacji „Burza” Komendanta Głównego AK z 20 listopada 1943 r. zakładano, że zależnie od sytuacji i warunków na danym terenie ostateczna rozprawa z wrogiem miała mieć charakter „Burzy” bądź powstania, lub „Burzy” w pewnych miejscach, a w innych powstania, co

mii Krajowej wydanej w PRL w okresie tzw. „odwilży”. Autor wymienia tę akcję jako trzecią z kolei, a S. Wesołowski (*op. cit.*, s. 246-249) jako czwartą.

⁸⁵ S. Wesołowski, *op. cit.*, s. 246.

⁸⁶ „Burza” w Okręgu Radomsko-Kieleckim w świetle dokumentów, wyb. i oprac. M. Adamczyk, J. Tomczyk, Kielce 1996, s. 108-112. Załącznik nr 2 do Rozkazu ogólnego nr 1 i wytyczne do walki bieżącej zob. *ibidem*, s. 119-124. W. Borzobohaty (*op. cit.*, s. 291-301) podaje datę rozkazu nr 1 – 26 VI 1944 r.

⁸⁷ AP Ki, sygn. 21/1285, 10, list S. Rogowskiego do A. Ropelewskiego z 1958 r., k. 74.

znalazło odbicie w rozkazodawstwie okręgu, gdzie opracowywano zasadnicze plany operacyjne i odpowiednio komend niższego szczebla⁸⁸. Na terenie Okręgu „Jodła” Rozkazem operacyjnym nr 1/44 z 17 lipca 1944 r. komendant okręgu płk Zientarski określił zadania do akcji „Deszcz”, czyli końcowej fazy „Burzy”⁸⁹. Zakładano stopniowe i równoległe do przesuwania się linii frontu wykonanie akcji dywersyjnej, czyli niszczenie sił nieprzyjacielskich w momencie cofania się Niemców, aby umożliwić opanowanie terenu przez Armię Czerwoną. Już od 18 lipca przystąpiono do prac mobilizacyjnych w niektórych rejonach okręgu.

W Rozkazie operacyjnym nr 2/44 „Walka w okresie powstania” Komendanta Okręgu z 24 lipca 1944 r. zostały określone zadania dla akcji powstańczej⁹⁰. Rozkaz ten należy traktować jako kolejne wytyczne wobec dynamicznie zmieniającej się sytuacji na froncie. Przewidywano obie formy walki – „Burzę” i powstanie, które mogą naprzemiennie wystąpić na danym terenie. W stosunku do rozkazu sprzed tygodnia nastąpiło uszczegółowienie zadań dla inspektoratów i nadanie im zakresu, jaki wynikał z powstańczej formy walki. Poprzednio wyznaczone ogniska walki, wobec których planowano działania AK mające na celu ułatwienie nacierającym wojskom sowieckim ich zdobycie i opanowanie terenu, obecnie w planach powstania miały być opanowane i utrzymane przez siły własne. Zadania dla omawianego Inspektoratu D Kielce, obejmującego obwody Jędrzejów, Kielce i Busko, w ujęciu rozkazu nr 2/44 obejmowały opanowanie i utrzymanie Kielc, Jędrzejowa i przeprawy w Szczucinie, dozоровanie kierunków szosowych Opatów – Łągów – Kielce, Staszów – Chmielnik – Jędrzejów (trasa przechodząca przez Motkowice) oraz Szczucin – Busko – Szczekociny. Wydanie kolejno rozkazów operacyjnych do „Deszczu” i powstania było odzwierciedleniem zamierzeń komendy Okręgu Radomsko-Kieleckiego „Jodła”, w której liczono się zarówno z możliwością rozpoczęcia wzmożonej akcji dywersyjnej, jak i wybuchu powstania. Już następnego dnia, tj. 25 lipca, ogłoszono stan czujności. Przystąpiono do reorganizacji sztabu komendy okręgu, ze sztabów inspektoratów wydzielono dowódców zgrupowań dywizyjnych i brygad. Według planu mobilizacyjnego dla Okręgu Radomsko-Kieleckiego przewidywano odtworzenie 2 DP Leg., 7 DP, 28 DP i sformowanie trzech dwupułkowych brygad: Brygady Kieleckiej (z pułkami kieleckim i jędrzejowskim), Brygady

⁸⁸ *Armia Krajowa w dokumentach*, t. 3, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990, s. 210-213. Por. Załącznik nr 1 do Rozkazu ogólnego nr 1 w: „Burza” w Okręgu Radomsko-Kieleckim..., s. 114-116; A.L. Sowa, *Kto wydał wyrok na miasto? Plany operacyjne ZWZ AK (1940-1044) i sposoby ich realizacji*, Kraków 2010.

⁸⁹ W. Borzobohaty, *op. cit.*, Aneks 23, s. 423-425; także w: „Burza” w Okręgu Radomsko-Kieleckim..., s. 147.

⁹⁰ W. Borzobohaty, *op. cit.*, Aneks 24, s. 426-430.

Radomskiej i Brygady Częstochowskiej⁹¹. Przystąpiono do reorganizacji oddziałów partyzanckich i nadawania im nazw kompanii i pułków. Dla Obwodu Jędrzejowskiego przewidziano formowanie Jędrzejowskiego Pułku Piechoty (JPP), który miał się składać z trzech batalionów. W rzeczywistości powołano do życia jedynie I batalion pod dowództwem por. Józefa Kurka „Halnego” w sile ok. 300 żołnierzy, który utworzył północne podobowody, tj. Podobwód Sobków „Klin”, Węgleszyn „Las” i Prząsław „Góra”⁹².

W Obwodzie Jędrzejów określono zadania akcji „Deszcz” Rozkazem operacyjnym nr 2/44 komendanta obwodu i jednocześnie dowódcy Jędrzejowskiego Pułku Piechoty kpt. Kacpra Niemca „Mira” z 1 sierpnia 1944 r., w którym zawarto elementy działań powstańczych w zakresie samodzielnego opanowania Jędrzejowa i Sędziszowa, a co za tym idzie wystąpienia w charakterze gospodarza wobec Armii Czerwonej⁹³. Szczególny nacisk położono na zniszczenie nieprzyjaciela na linii Chmielnik – Jędrzejów – Szczekociny. Zadanie to, polegające na zorganizowaniu zasadzek uderzeniowo-ogniowych na szosie Kije – Jędrzejów w rejonie lasu motkowickiego i ułatwieniu jak najszybszego zdobycia wojskom sowieckim mostu na Nidzie w Motkowicach oraz zniszczeniu straży tylnych wojsk niemieckich i nawiązaniu łączności z przednią strażą wojsk ZSRS, miała wykonać 1 kompania I baonu JPP. A zatem mogło być „gorąco” w pobliżu leśniczówki Karolówka.

Dlaczego ten rejon miał takie znaczenie? Szosa przebiegająca przez Motkowice była w Obwodzie Jędrzejowskim jedyną bitą drogą ze wschodu na zachód, którą, jak się spodziewano, będą się wycofywać jednostki Wehrmachtu pod naporem armii sowieckiej. Jako miejsce wykonania zasadzek ogniowych na Niemców las motkowicki znakomicie się nadawał. Na kilkukilometrowej przestrzeni dochodził do szosy, *vis-à-vis* rozciągały się pola i na niewielkiej przestrzeni las. Można było użyć jednostki w sile kompanii i w razie pojawienia się większych sił niemieckich wycofać się do lasu kotlickiego, co przewidywał wspomniany Rozkaz operacyjny nr 2/44 z 1 sierpnia 1944 r. Most na Nidzie można było

⁹¹ Plan mobilizacyjny Komendy Głównej ujęty w rozkazie komendanta Okręgu Radomsko-Kieleckiego z 29 VI 1944 r. przewidywał mobilizację następujących jednostek: 1) 2 DP Leg. pod dowództwem inspektora sandomierskiego ppłk. Antoniego Żółkiewskiego „Lina” w składzie: 2 pp Leg. z obwodów sandomierskiego i opatowskiego, 2 pp Leg. z obwodów koneckiego i iłżeckiego, 4 pp Leg. z obwodów kieleckiego i buskiego; 2) 7 DP pod dowództwem ppłk. dypl. Karola Gwidona Kawińskiego „Czesława” w składzie: 28 pp i 74 pp z obwodów częstochowskiego, radomskiego i włoszczowskiego; 3) 28 DP pod dowództwem inspektora radomskiego ppłk. Zygmunta Żywockiego „Kostura” w składzie: 72 pp z Obwodu Radomskiego, 172 pp z Obwodu Koziennickiego, 272 pp z obwodów koneckiego i iłżeckiego; 4) Brygada Kielecka – pułki kielecki i jędrzejowski; Brygada Radomska – pułki konecki i iłżecki; Brygada Częstochowska – pułki częstochowski i radomszczański. Za: W. Borzobohaty, *op. cit.*, s. 303.

⁹² *Ibidem*, s. 250.

⁹³ A. Ropelewski, *W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 245-247, tekst dokumentu.

opanovać, okrążając zabudowania gospodarcze majątku Motkowice. Tymczasem front ustabilizował się w rejonie przyczółka baranowsko-sandomierskiego w pierwszej dekadzie sierpnia na linii Łągów – Chmielnik – Stopnica – Nowy Korczyn i nastąpił zastój w działaniach bojowych Armii Czerwonej.

Początek „Deszczu” wiąże się z mocnym przeżyciem dla Andrzeja Ropelewskiego „Karasia” i Sergiusza Janoffa „Seta”. Zanim obaj poszli do lasu jako zmobilizowani żołnierze I batalionu Jędrzejowskiego Pułku Piechoty, uczestniczyli w udanej akcji odbioru zrzutu, który miał miejsce w nocy 1/2 sierpnia 1944 r. na zrzutowisku „Trawa 1” (wcześniej wspomniany już „Słoń”) na skraju lasu motkowickiego⁹⁴. Opisany przez Ropelewskiego przebieg wydarzeń ukazuje autora jako zdyscyplinowanego żołnierza, „Seta” jako nieco hardego, a przełożonych jako wymagających dyscypliny głównie od podkomendnych. „Karaś” nic nie powiedział swojemu przyjacielowi „Setowi” o mającym nastąpić zrzucie, co bardzo dobrze o nim świadczy – nie miał takiego rozkazu. Oficerowie z komendy obwodu z szefem Referatu III por. Józefem Kurkiem „Halnym”, dowodzącym akcją, dotarli na miejsce polnymi drogami podwodą z Lścina, głośno rozprawiając o zbliżającej się akcji, nie bacząc na to, że grupa 10 mężczyzn może wzbudzić niepotrzebne czyjeś zainteresowanie. Niezaproszony przez nich do tej akcji „Set” pojawił się na skraju lasu. Znał tutaj każdą ścieżkę i aż dziw bierze, że o nim zapomniano. „Halny” przypuszczalnie uznał, że nastąpił przeciek na temat zrzutu i ostro napomniął „Seta” bez sprawdzenia przyczyny zdarzenia. Młody żołnierz uznał się za niesprawiedliwie skarconego. Okazało się, że to ppor. Stanisław Rogowski „Krzemień”, dowódca oddziału osłonowego, wziął za przewodnika doskonale znającego teren żołnierza. Ten zgrzyt nie przyślonił pełnego emocji przeżycia udanej akcji zrzutowej. „Karaś” z „Jeleniem” (Alfonsem Wojcińskim) czuwali przy wozie, którym przyjechała grupa z Lścina, a „Set” znalazł się w grupie sygnalistów. Była jasna noc, samolot nadleciał od trony Motkowic i za drugim nalotem nastąpił zrzut z wysokości 200-300 m. Ładunek w postaci 16 zasobników i skrzynek był rozniesiony na dużej przestrzeni w rejonie Borszowic i Stawów. Ponieważ dla skrzynek użyto ciemnych spadochronów, poszukiwanie ładunku zabrało trochę czasu. Mimo to akcja przebiegła bardzo sprawnie, odnaleziono wszystkie zasobniki i skrzynki, uporządkowano zrzutowisko i cenna zdobycz została załadowana na podwozy. O świtaniu konwój złożony z czterech wozów dotarł do kotlickiego lasu, gdzie nastąpiło rozpakowanie i przegląd zawartości, czemu towarzyszyły ogromne emocje. Czym

⁹⁴ K. Bieniecki (*op. cit.*, s. 195) podaje, że Liberator, który poleciał na placówkę zapasową „Trawa”, z powodu złej pogody nie wykonał zadania, powrócił do bazy ze skoczkami i zaopatrzeniem. Pomyłka wydaje się tu oczywista w świetle ustaleń A. Ropelewskiego (*W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 253-263), który był uczestnikiem odbioru zrzutu sprzętowego. W. Borzobohaty (*op. cit.*, s. 243) podaje datę 1/2 VII 1944 r.

była broń dla żołnierza armii podziemnej w tamtym czasie? Najlepiej opowie o tym jeden z nich:

Dla mnie osobiście – pisze Andrzej Ropelewski – broń stanowiła wtedy bez przesady pewną namiastkę wolności. Dlatego też wszystkie jej rodzaje były dla mnie czymś niezwykle cennym, pięknym, omalże świętym. Wydaje mi się, że podobnie czuło wielu ludzi, którzy nie byli w stanie odnosić się do rzeczy martwych z większym pietyzmem niż ten, jakim otaczali broń. A nie było w tym przecież egzaltacji⁹⁵.

I rzeczywiście nie chodziło o egzaltację, byli to ludzie z krwi i kości, którzy chcieli czuć się żołnierzami walczącymi o wolność swego kraju, a bez broni nie dało się tego zrobić. Cenili najbardziej broń zrzutową, nie tylko z powodu jej jakości. Było w tym coś nieuchwytnego, coś, co samo się zrodziło i dotykało wszystkich – każdy zrzutowy przedmiot miał szczególną dla nich wartość. Tę estymę wyjaśnił ponownie Andrzej Ropelewski: „Zrzuty były najbardziej przekonującym dowodem, najwymowniejszym znakiem naszej łączności i współdziałania z żołnierzami Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Dlatego zapewne ludzie uczestniczący w ich odbiorze przeżywali je tak bardzo radośnie, tak głęboko, tak mocno”⁹⁶. Kiedy „Karaś” dostał od „Halnego” pochodzący właśnie z tego zrzutu rewolwer Smith Wesson do osobistego użytku, rozpiełała go duma, a kiedy jego przyjaciel „Set” o tym się dowiedział, mocno posmutniał i z trudem ukrywał zazdrość.

Dziewczęta z tamtych lat, ich rówieśnice, dobrze rozumiały te emocje. Danuta Bytnar, pisząc o chłopcach „Michała”, wspominała: „Nie ważne było jedzenie, spanie, odpoczynek – gładzili i pieścili swą broń i z niepokojem liczyli amunicję – a kiedy jej zabrakło, ginęli na parę dni i wracali szczęśliwi znów uzbrojeni po zęby, znów jak im się zdawało zupełnie bezpieczni”⁹⁷.

Zawartość zrzutu przekazano od razu na potrzeby formowanego Jędrzejowskiego Pułku Piechoty. Z lasu kotlickiego została przetransportowana na miejsce mobilizacji pułku przez oddział „Krzemienia”.

Na placówce „Trawa 2” (czyli w rejonie Kotlic) przeprowadzono jeszcze jeden zrzut – tzw. „dziki”. Wypadki tego rodzaju zdarzały się, kiedy samoloty dokonywały zrzutu na przypadkowy teren lub placówkę bez obsługi. Ze strony załogi samolotu mogło być to spowodowane pomyleniem zrzutowiska lub brakiem nawiązania wzajemnego kontaktu za pośrednictwem sygnalizacji świetlnej z naziemną obsługą zrzutowiska. Ze strony placówki odbiorczej zdarzały się po-

⁹⁵ A. Ropelewski, *W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 261.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ AP Ki, sygn. 21/1025, 13, list D. Bytnar do A. Ropelewskiego z 10 III 1992 r., k. 49.

myłki w odbiorze sygnałów radiowych z Londynu zapowiadających akcję i wtedy nikt nie czuwał. W okresie Powstania Warszawskiego zdarzało się również, że lotnicy nie mogli wykonać planowego zrzutu dla Warszawy i wykonywali zadanie tam, gdzie było to możliwe. Nierzadko powody pomyłek były bardzo prozaiczne – za słabe baterie w latarkach. W rozkazach na szczeblu komendy okręgu czy obwodu zwracano na tę sprawę uwagę. W tym wypadku nie ustalono przyczyn zaistniałej sytuacji. Zrzut nastąpił 4/5 lub 9/10 sierpnia 1944 r.⁹⁸ Według zebranych przez Andrzeja Ropelewskiego informacji placówka była nieprzygotowana, nikt nie czuwał, ale mieszkańcy Kotlic, żołnierze Batalionów Chłopskich, usłyszeli warkot samolotu i odebrali zrzut. Wiele lat upłynęło, zanim udało się odtworzyć przebieg wydarzeń i zweryfikować negatywną legendę mówiącą o tym, że bechowcy pobiegli na pola, gdzie stały snopki zboża, ułożyli z nich litery AK i podpalili⁹⁹. Rzeczywistość okazała się jeszcze bardziej kolorowa. Od kilku dni w stodole w majątku Kotlice nocowało pięciu mężczyzn, pracowników Warszawskiej Straży Ogniowej, którzy zbiegli z konwoju strażackich samochodów wywożących z Warszawy dokumentację urzędów niemieckich. Poprzez prywatne koneksje dotarli do Kotlic i szukali kontaktu z partyzantami. Zygmunt Janus, młody mieszkaniec Kotlic, usłyszał warkot samolotu, pobiegł do stodoły i obudził, jak mu się wydawało, „panów oficerów”, którzy mieli tylko dwie latarki. Wobec tego bystry chłopak pozbierał naprędce trochę gałęzi, przyniósł ze stodoły słomę, podпалиł, a załoga samolotu uznała, że jest to sygnał świetlny. Dokonała zrzutu dziewięciu zasobników i sześciu skrzynek. Bechowcy z Kotlic też się zbudzili i wszystko pod bronią przejęli od przypadkowych odbiorców zrzutu, po czym ukryli zdobycz w miejscowym schronie. Ponieważ „Spaleni” dobrze wiedzieli, gdzie się ten schron znajduje, i wszczęli poszukiwania, bechowcy przenieśli zrzut w inne miejsce. Po negocjacjach część broni, ale skromną, zwrócili, w czym miała udział drużyna Aleksandra Mazurkiewicza „Tygrysa”. Będzie mowa o tym nieco później. Jak głosiła miejscowa plotka, akowcy, którzy mieli przejąć zrzut, dwa tygodnie uganiaли się za rabusiami i dopiero gdy zagrozili, że bechowcom puszczą wieś z dymem, nastąpiła fi-

⁹⁸ Według K. Bienieckiego (*op. cit.*, s. 204) na placówkę „Trawa” 204 wysłano 4 VIII 1944 r. dwa brytyjskie Halifaxy, doleciał jeden i dokonał zrzutu dziewięciu zasobników i sześciu paczek. Nie ma tu wzmianki o przypadkowym zrzućie, co znaczyłoby, iż lotnicy nie mieli wątpliwości dotyczącej sygnalizacji – blask dwóch latarek i ogniska uznali za właściwą sygnalizację. Taką samą datę zrzutu podaje również A. Ropelewski zarówno w pracy *W jędrzejowskim obwodzie...* (s. 263), jak i *Oddział...* (s. 160). Dopiero w pracy *Z życia akowców...* (s. 184) jest mowa o 10 VIII 1944 r. na podstawie cytowanej relacji jednego z odbierających zrzut, Macieja Drożdżeńkiego „Wojciechowskiego”. Ponieważ Ropelewski jedynie w przypisie wspomina, iż wcześniej podawał datę 4/5 VIII i nie komentuje tej sprawy, wydaje się, że nie był w stanie tego rozstrzygnąć. U K. Bienieckiego (*op. cit.*, s. 208) jest mowa o zrzutach w nocy 9/10 VIII w rejonie Kampinosu.

⁹⁹ A. Ropelewski, *Z życia akowców...*, s. 183-188.

nalizacja owych „negocjacji” i obietnica zwrotu połowy broni. Jak widać, sporo działo się w okolicy i na obrzeżach motkowickiego lasu, a opisane wydarzenie ukazuje zawilosci akcji scaleniowej BCH z AK. Broń stanowiła zbyt wielką pokusę ze szkodą dla lojalności¹⁰⁰.

Żołnierze „Tygrysa” otrzymali rozkaz stawienia się do I batalionu Jędrzejowskiego Pułku Piechoty. „Set” dotarł na koncentrację zaraz po zrzucie, „Karaś” otrzymał rozkaz 8 sierpnia i kiedy przybył na miejsce, byli tam już: „Tygrys”, „Strzała”, „Orzeł” oraz „Set”. Do batalionu dotarli także „Deptak” i „Czarny”. Żołnierze ściągali na koncentrację grupami bądź zgłaszali się pojedynczo, zarówno członkowie AK, jak i ochotnicy, których w tym czasie nie brakowało. Na terenie powiatu jędrzejowskiego Niemcy urządzili „brankę” do budowania umocnień i młodzi mężczyźni szukali schronienia w szeregach wojska¹⁰¹. Po dotarciu na miejsce koncentracji batalionu w rejonie Dzierążni i Tyńca otrzymywali broń i byli przydzielani do poszczególnych jednostek. Pierwszy batalion Jędrzejowskiego Pułku Piechoty pod dowództwem por. Józefa Kurka „Halnego” dobrze się prezentował pod względem uzbrojenia. Przywieziona przez „Krzemienia” broń prosto z ostatniego zrzutu pod Borszowicami znacząco podniosła siłę ogniową batalionu. Największym uznaniem wśród żołnierzy cieszyła się broń rzutowa i zdobyczna niemiecka, do której można było używać amunicję niemiecką kal. 9 mm. Z umundurowaniem batalionu było znacznie gorzej. Tylko nieliczni mieli przedwojenne mundury, najczęściej niekompletne. Przeważnie ubierano, co kto miał albo zdobył. Jednolitość umundurowania stanowiły jego elementy w postaci opasek biało-czerwonych, pasów głównych, orzełków na furażerkach (bądź przedwojennych czapkach połówkach, czapkach cywilnych czy niemieckich). Życie leśnych ludzi upływało na ćwiczeniach, musztrach, służbie wartowniczej, apelach, czyszczeniu broni i nic się nie działo. Po pierwszej nieudanej i tragicznej akcji pod Rudkami w nocy 3/4 sierpnia na pociąg z bronią i amunicją na trasie Jędrzejów – Miąsowa, która miała być równocześnie połączona ze szkoleniem saperów (wskutek przedwczesnego wybuchu miny dwaj żołnierze zostali zabici, a trzech ranni), zgrupowanie nie podejmowało żadnych akcji¹⁰².

¹⁰⁰ Podobne wypadki podbierania sobie broni między różnymi organizacjami nie należały do rzadkości.

¹⁰¹ W połowie 1944 r. Niemcy wprowadzili przymusowy obowiązek pracy przy budowie umocnień fortyfikacyjnych nad Nidą. Robotników skoszarowano w sześciu obozach pracy w Małogoszczy, Brzeźnie, Mokrsku, Chojnach oraz Motkowicach. Przez obozy przeszło kilkanaście tysięcy osób i wiele z nich zmarło z powodu ciężkich warunków bytowania i pracy ponad siły. Por. A. Sokół, *Straty wojenne...*

¹⁰² W akcji pod Rudkami zginęli: pchor. Certowicz „Dym”, strz. Marian Kałka „Orzeł” i ranni zostali: kpr. Janusz Lichterowicz „Znicz”, Stefan Nawrot „Kowal”, NN „Topór”. Za: W. Borszobohaty, *op. cit.*, s. 252; A. Ropelewski, *W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 271-272.

Nie tak młodzi żołnierze wyobrażali sobie wystąpienie zbrojne jako wymarzone ukoronowanie swojej dotychczasowej służby w konspiracji. Zaczęły się pojedyncze dezercje. Dowódca batalionu por. Józef Kurek „Halny” stopniowo wysyłał żołnierzy na urlopy, broń została zamelinowana w leśnych schronach pod Tyńcem, a 13 sierpnia ostatecznie rozwiązano batalion. Do końca została drużyna „Tygrysa”, której dowódca otrzymał rozkaz powrotu na teren Placówki Sobków „S-13” i oczekiwania na dalsze rozkazy. Siedmioosobowa grupa z „Tygrysem” na czele dotarła na miejsce następnego dnia i żołnierze rozeszli się na wyznaczone meliny.

Skąd wzięła się ta stagnacja? Rozkaz operacyjny komendanta obwodu z 1 sierpnia 1944 r. przewidywał użycie 1 kompanii I batalionu w rejonie Motkowic, ale Armia Czerwona zatrzymała się w rejonie Stopnicy. Dalsze rozkazy świadczą o tym, że rola JPP była określana na bieżąco i zmieniała się wraz z sytuacją na froncie i planami dowództwa AK na terenie Okręgu „Jodła”. W Rozkazie bojowym nr 2 z 7 sierpnia 1944 r. komendy Obwodu Kieleckiego, dotyczącym zdobycia i utrzymania Kielc, Jędrzejowski Pułk Piechoty miał przewidzianą rolę ubezpieczania operacji w rejonie miejscowości Dyminy. Do ataku Sowieców na Kielce nie doszło, front się zatrzymał i nic nie wskazywało na to, że w najbliższym czasie dojdzie do operacji na tym kierunku, skoro 11 sierpnia jednostki niemieckie podjęły kontruderzenie wzdłuż brzegów Wisły w celu likwidacji przyczółka sandomierskiego. Rozkaz z 7 sierpnia stał się nieaktualny, a przyszłość niejasna. Wydaje się, że to były główne przesłanki do rozwiązania batalionu. Zmiana sytuacji nastąpiła w związku z rozkazem Komendanta Głównego AK z 14 sierpnia wzywającym komendantów okręgów do marszu na pomoc Warszawie. Komendant Okręgu „Jodła” wydał 15 sierpnia 1944 r. Rozkaz szczególny nr 6/44, w którym zarządził marsz wszystkich uzbrojonych oddziałów do bitwy o Warszawę¹⁰³. Akcja otrzymała kryptonim „Zemsta”. Porucznik Józef Kurek „Halny” zarządził ponowną koncentrację I batalionu JPP w rejonie Dzierążni.

Wiadomość o nowej koncentracji dotarła do Andrzeja Ropelewskiego „Karasia” i Sergiusza Janoffa „Seta” około 20 sierpnia. Dowódca drużyny Aleksander Mazurkiewicz „Tygrys” wezwał swoich żołnierzy do Zbrzy pod Dębską Wolą, stamtąd mieli w poprzednim składzie wyruszyć na koncentrację. Przed wyjściem zdążyli wykonać jeszcze dwie akcje, dozbrajając drużynę. Józef Przygodzki „Czarny”, Zdzisław Kowalski „Deptak” i Leszek Wesołowski „Strzała” w drodze na spotkanie zdobyli jeden karabin i Parabellum, rozbrajając dwóch żołnierzy niemieckich w dworze w Drochowiu. Cała drużyna z udziałem jednego żołnierza AK zamieszkałego w Zbrzy, Władysława Piłata „Żółwia”, wykonała akcję zleconą przez komendanta Placówki Sobków, por. Zygmunta Grabo-

¹⁰³ W. Borzobohaty, *op. cit.*, s. 430.

wieckiego „Sępa”, w dworze w Dębskiej Woli, dokąd przyjechali żołnierze niemieccy po żywność. Doszło do potyczki z pięcio- lub sześćosobową¹⁰⁴ grupą, w której jeden żołnierz zginął, a podoficer został ranny. Sytuacja stała się zatem niebezpieczna dla mieszkańców dworu i okolicznej ludności. Roztropne, po prostu ludzkie, zachowanie polskich partyzantów sprawiło, że nie było zemsty ze strony Niemców, chociaż ludność przezornie umknęła z inwentarzem na kilka dni do lasu. Akowcy opatrzyli podoficerowi roztrzaskane kolano i na jego prośbę zwrócili mu dokumenty i pas główny, ale nie jego własny tylko zdobyczy na żołnierzu Luftwaffe w akcji na Tarnoskałę, który miał na sobie „Strzała”. To zachowanie można rozumieć jako element walki psychologicznej w wykonaniu „Strzały”. Zdobywcza ładowali do samochodu marki Opel¹⁰⁵, wsiedli do niego w siedmiu, za kierownicą zasiadał „Deptak” i ruszyli z animuszem. Zdobywcza z dwóch akcji podzielili między siebie: cztery karabiny, dwa pistolety i hełmy, cztery maski gazowe, dwa płaszcze i pasy z ładownicami. Chociaż maski gazowe nie były do niczego potrzebne, żal było zostawić. Niestety, nie udało im się dotrzeć na zgrupowanie samochodem. Cenną zdobycza trzeba było porzucić po drodze. Wzdłuż linii kolejowej, którą mieli przekroczyć, kręciło się zbyt dużo Niemców.

Odtworzony I batalion JPP nieco zmalął w porównaniu do pierwszej koncentracji, ubyło sporo bechowców, liczebność zmniejszyła się do stu kilkudziesięciu żołnierzy. Drużyna „Tygrysa” znalazła się w składzie 1 plutonu, którym dowodził ppor. „Krzemień”. Zaczęło się na nowo życie obozowe: apele, ćwiczenia, służba wartownicza itd., czyli nuda. Temperamenty młodych ludzi z trudem to znosiły. Kiedy „Halny” poszukiwał ochotników do nocnej akcji, kto się zgłosił? „Tygrys” ze swoimi chłopcami. Nazywano ich w batalionie „Tygrysami” od pseudonimu dowódcy i pewnie dlatego, że wyróżniali się zapalem¹⁰⁶. W tym wypadku chodziło o dostarczenie broni z „dzikiego” zrzutu pod Kotlicami, którą przejęli bechowcy i ukryli w rejonie miejscowości Mokrsko. Drużyna wywiązała się z zadania, odkopała i przyniosła jednego PIATA, MG-34 i brytyjskie granaty obronne. Bechowcy niewiele oddali, reszta gdzieś się rozplynęła.

„Tygrys” wychodząc naprzeciw nastrojom swojej drużyny, kilkakrotnie zwracał się do „Halnego” o pozwolenie na przeprowadzenie zasadzek ognio- wych na szosie Jędrzejów – Kielce, co spotkało się ze zdecydowaną odmową. Nie można było zdradzać miejsc postoju batalionu. Żołnierze nadal tkwili bez-

¹⁰⁴ S. Wesołowski (*op. cit.*, s. 261) twierdzi, że Niemców było siedmiu.

¹⁰⁵ *Ibidem*, s. 263 jest mowa o oplu, u A. Ropelewskiego (*W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 305) chodzi o samochód marki Wanderer. Przypuszczalnie był to jednak Opel z uwagi na to, że samochody Wanderer były rzadko spotykane.

¹⁰⁶ Według S. Wesołowskiego (*op. cit.*, s. 273) „Halny” miał stwierdzić na jednej z odpraw dowódców plutonów: „Tygrysy to perła naszego baonu”.

czynnie w rejonie Dzierążnia – Tyniec – Chorzewa, na dzień przechodzili do lasu, na noc do wiejskich zagród lub gajówki. Tę monotonię leśnego życia prze-rwał swoim wyczynem kuzyn „Seta” Zdzisław Kowalski „Deptak”. Stojąc na warcie, zobaczył kręcących się po lesie dwóch Niemców w mundurach, niewiele się namyślając, zastrzelił jednego z nich, a drugi zbiegł. Ponieważ nie wolno było pod żadnym pozorem samowolnie wszczynać walki, „Deptak” upozorował atak na siebie i oddał kilka strzałów w las. Zabitym okazał się kapitan Luftwaffe, który przyjechał do lasu z dubeltówką, czyli na polowanie. Batalion wzbogacił się o dwie sztuki broni MP-40 i dubeltówkę, ale było oczywiste, że Niemcy zrobią obławę. Konieczny był natychmiastowy odskok w kierunku Dzierążni, żołnierze przeszli Nidę i utworzyli na skraju lasu zaporę ogniową z karabinów maszynowych. W okolicach Chorzewy i Cacowa pojawili się Niemcy i przecze-sywali lasy. W ostatniej chwili zdołała umknąć drużyna radiowa, której nikt nie powiadomił o odskoku, gubiąc przy tym jedną z dwóch zrzutowych radiostacji, jakimi dysponował batalion. Kiedy w Cacowie pojawili się Niemcy, mieszkańcy schronili się w lesie razem z weselnikami, a przy stołach biesiadnych zasiedli nieproszeni goście. Może właśnie dzięki temu wieś ocalała. Po tych wydarze-niach cały batalion pomaszerował najpierw do Tyńca, gdzie żołnierze zostali suto nakarmieni, a o zmierzchu wyruszyli w lasy pod Małogoszczą, opuszczając zagrożony teren.

Batalion dotarł do lasów na zachód od Małogoszczy i życie partyzanckie powróciło do poprzedniego trybu. Znowu nic się nie działo i chłopcy „Tygrysa” byli niepokieszeni, nie wolno było wykonywać żadnych, choćby małych zasa-dzek. Kiedy „Set” i „Karaś” otrzymali listy z domu z prośbą o powrót, naradzili się z kolegami, co robić. Wszyscy byli podobnego zdania. Wrócić na swój te-ren, zdobyć broń i robić „skoki” na Niemców. Obaj zwrócili się do „Halnego” o możliwość odejścia z oddziału, na co dostali zgodę. Zanim to nastąpiło, „Set” ożywił atmosferę, kiedy spowodował wystrzał ze zdobyczej dubeltówki. Już miał stanąć „na godzinę pod karabinem”, czyli za karę na baczność z całym opo-rządzeniem, gdy od strony Włoszczowy zaczęły dochodzić odgłosy strzelaniny. Cały obóz został poderwany na nogi. 8 września doszło do walki jednego z od-działów Brygady Świętokrzyskiej z oddziałem AL im. Bartosza Głowackiego i oddziałem partyzantów sowieckich. Jak podaje Ropelewski, do obozu przybył konny posłaniec z Brygady Świętokrzyskiej, prosząc o wsparcie w walce z ko-munistami, któremu dowództwo odmówiło współdziałania¹⁰⁷.

¹⁰⁷ A. Ropelewski, *W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 336. Do walki pomiędzy oddziałami Bry-gady Świętokrzyskiej a oddziałem AL im. Bartosza Głowackiego dowodzonym przez Tade-usza Grochala ps. „Tadek Biały” i oddziałem spadochroniarzy sowieckich kpt. Iwana Karaje-wa „Iwana Iwanowicza” doszło w okolicach wsi Rząbiec. W wyniku starcia oddział Grochali został rozbity, sowieccy spadochroniarze wzięci do niewoli, a następnie zabici.

Kiedy batalion w połowie września znalazł się znowu w rejonie Tyńca, nadszedł czas na odejście „Seta” i „Karasia”. Wcale nie było to łatwe, mieli serca rozdarte. Żał było pożegnać kolegów i przestać być partyzantem, żał było zdać broń, żał było ukryć furazerki z orzełkami oraz pasy i znowu stać się cywilem. Z drugiej strony perspektywa kontynuowania walki o charakterze dywersyjnym wydawała się o wiele bardziej sensowna w zaistniałej sytuacji. Z podjętej decyzji już się nie wycofali. Oddali broń, „Karaś” oddał ukochanego zrzutowego Smith Wessona, ukryli w Dzierążni u jednego z gospodarzy swoje furazerki i pasy, dowódca oddał im kenkarty. Przedzierałi się na swój teren, udając cywili. Co im zostało z tamtych lat? Wspomnienia, nostalgia. „Karaś” został kronikarzem Obwodu Jędrzejowskiego, przez lata zbierał materiały, publikował artykuły i książki. „Set” wspomagał „Karasia” swoimi relacjami i do końca życia kochał pewien rodzaj nakrycia głowy – furazerkę.

Pierwszy batalion JPP przetrwał w lesie do listopada. Po latach Wojciech Borzobohaty w swej monografii lakonicznie stwierdził: „Ze wszystkich obwodów Okręgu Radomsko-Kieleckiego AK jedynie Obwód Jędrzejów nie dał żadnych oddziałów na koncentrację. Baon pozostał w dyspozycji dowódcy Brygady Kieleckiej ppłk. «Żora» (Józef Mularczyk)”¹⁰⁸. Batalion nie tylko nie poszedł na koncentrację, ale w ogóle nie został użyty do walk w ramach „Burzy”. Było to z jednej strony powodem niespełnienia dla żołnierzy batalionu, którzy chcieli przecież bić Niemca, z drugiej – co jest tu najistotniejsze – nie wykorzystano siły żywej i ogniowej tego zgrupowania. Dlaczego tak się stało? Wspomniany rozkaz dowódcy Kieleckiego Pułku Piechoty z 7 sierpnia 1944 r. przewidywał użycie sił JPP w walce o Kielce. Gdy front się zatrzymał, rozkaz okazał się nieaktualny. W Rozkazie szczególnym nr 6/44 komendanta Okręgu z 15 sierpnia 1944 r. dla obwodów Busko i Jędrzejów przewidziano koncentrację w lasach na zachód od miejscowości Niewachłów położonej na północny zachód ok. 7 km od centrum Kielc¹⁰⁹. Przewidywano przy tym, że zgrupowanie będzie spóźnione w stosunku do innych zgrupowań. Wszystkie uzbrojone siły okręgu zorganizowane w zgrupowania batalionowe miały zarządzić koncentrację w lasach Przysuchy. Rola oddziałów obwodów Jędrzejów i Busko miała polegać na ubezpieczeniu ich od strony Kielc. Z jakiego powodu 1 batalion JPP sformowany w myśl tego rozkazu nie dotarł w rejon koncentracji, tylko beczynnie stacjonował pod Tyńcem i Dzierążnią i jedynie zmienił miejsce postoju na krótko z powodu wspomnianego zdarzenia autorstwa Zdzisława Kowalskiego „Deptaka”? Andrzej Ropelewski próbuje to wyjaśnić i przypisuje sobie winę z powodu niewykonania rozkazu. Przed wyjściem na nową koncentrację w połowie sierpnia

¹⁰⁸ W. Borzobohaty, *op. cit.*, s. 252.

¹⁰⁹ *Ibidem*, Aneks 25, s. 431; A. Ropelewski, *W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 316.

mjr Bronisław Jankowski „Młot”, zastępca inspektora Inspektoratu Kieleckiego, przekazał „Karasiowi” ustny rozkaz dla dowódcy I batalionu Jędrzejowskiego Pułku Piechoty por. Józefa Kurka „Halnego” nakazujący niezwłoczny przemarsz jednostki na miejsce większej koncentracji. Gdyby historia potoczyła się inaczej, „Karaś” odpowiedziałby przed sądem polowym i jak sam mjr „Młot” stwierdził podczas niemiłej z nim rozmowy, za coś takiego: „Kula w łeb”. Zważywszy na nienaganną służbę, młody wiek i znajomość rodziców przełożony udzielił „Karasiowi” jedynie surowej nagany¹¹⁰. Czy słusznie Andrzej Ropelewski przypisuje sobie całą winę? Bezczytność batalionu była zapewne wynikiem zbiegu wielu okoliczności. Wydaje się, że o zgrupowaniu jakby zapomniano, nie przesłano żadnych rozkazów i tak to trwało do początków listopada.

Kiedy Andrzej Ropelewski „Karaś” i Sergiusz Janoff „Set” powrócili w rodzinne strony, sytuacja była całkowicie zmieniona. Teren Podobwodu Sobków krypt. „Klin” stał się przyfrontowy, pojawiły na nim się liczne oddziały wojsk niemieckich i oddziały Organizacji Todt. Nieomal w każdej wsi i dworze stacjonowali Niemcy. Utworzyli linię obrony na rzece Nidzie, gdzie zbudowali umocnienia w postaci rowów strzeleckich i przeciwczołgowych, stanowiska ogniowe, schrony i bunkry, założyli pola minowe. Ludności cywilnej specjalnie nie przesładowali poza przymusem pracy przy umocnieniach polowych, kwitł za to handel wymienny i okradanie Niemców ze wszystkiego, co mogło się przydać. W lesie motkowickim obozował duży oddział niemiecki z warsztatem naprawczym sprzętu pancernego. Żołnierze mieszkali w ziemiankach. Na drodze Jędrzejów – Chmielnik panował duży ruch do- i odfrontowy, do leśniczówki przyjeżdżali Niemcy po drewno do umocnień polowych. Była to idealna sytuacja do zdobycia broni. „Karasia” i „Seta” nie opuszczała myśl stworzenia małego oddziału i prowadzenia dalszej walki. Pierwszy uzbroił się „Karaś” w nowiutkie Parabellum, za to „Set” zdobył od razu MP-40 i dwa karabiny. Na teren podobwodu po rozwiązaniu batalionu powróciła ich drużyna: „Tygrys”, „Strzała”, „Orzeł”, „Czarny”, „Deptak”, razem z nimi „Mrok”. Tym razem mogli zabrać ze sobą broń krótką, a „Deptak” zdobył na oficerze Luftwaffe MP-40. Wszyscy czekali na rozwój wydarzeń i dalsze rozkazy. Tymczasem nic się nie działo. „Karaś” wykonał ostatnie zadanie konspiracyjne – przeprowadził cichociemnego mjr. Aleksandra Stpiczyńskiego „Klarę” z Łęcina do Dębskiej Woli do por. „Sępa”¹¹¹. Od razu zorientował się, że ma do czynienia z nieprzeciętnym oficerem,

¹¹⁰ Po latach Ropelewski przyznał się do niewykonania rozkazu. Sam fakt wydania tego rozkazu nie powinien budzić wątpliwości w świetle treści Rozkazu szczególnego nr 6/44 do akcji „Zemsta” z 15 VIII 1944 r. Nie wiadomo, dlaczego w tak istotnej sprawie nie posłużono się rozkazem na piśmie. A. Ropelewski, *W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 301, 316, 361.

¹¹¹ Aleksander Stpiczyński „Wilski”, „Klara” – mjr kaw., w okresie międzywojennym oficer Oddziału II Sztabu Głównego WP, pracujący na placówkach zagranicznych. W 1940 r. przybył do kraju jako emisariusz Naczelnego Wodza do KG ZWZ. W Oddziale II Sztabu KG AK, orga-

z prawdziwym asem. Osoba mjr. „Klary” nie dawała mu spokoju i próbował po wojnie zdobyć jakieś informacje na jego temat. W końcu nawiązał z nim kontakt listowny w 1958 r. i otrzymał odpowiedź z Ekwadoru. Aleksander Stpiczyński opowiedział mu swoją historię.

Po upadku Powstania Warszawskiego działalność konspiracyjna zaczęła zamierać. Żołnierze Obwodu Jędrzejowskiego mogli przeczytać w piśmie konspiracyjnym „W Marszu” wydawanym przez komendę obwodu rozkaz nr 1 nowego komendanta głównego AK gen. Leopolda Okulickiego „Niedźwiadka” z 28 listopada 1944 r., w którym mówił do swych podkomendnych o trudnej sytuacji po przegranej bitwie o Warszawę jako chwilowym kryzysie występującym w każdej walce i o tym, że pierwsze zadanie, jakie stoi przed AK, to opanowanie kryzysu, wzmocnienie szeregów, aby być gotowym do ostatecznego zwycięskiego boju¹¹². Rozkaz ten był odzwierciedleniem rzeczywistych nastrojów i postaw wielu żołnierzy AK, którzy upadali na duchu i występowali z szeregów. Nie dotyczyło to jednak bohaterów tej opowieści.

„Karas” i „Set” nie otrzymawszy żadnych rozkazów, postanowili rozpocząć prywatną wojnę. Chcieli utworzyć własny, niewielki oddział, a do tego potrzebowali zdobyć więcej broni. Do posiadanych czterech sztuk broni brakowało im dwóch żołnierzy i nie musieli długo szukać. Dołączył do nich kolega z konspiracji Tadeusz Simlat „Kot” z Rakowa z własną bronią i dwaj bechowcy z Ignacówki, których uzbrojono w dwa karabiny zdobyte przez „Seta”. Tak sformowali pięcioosobowy patrol pod dowództwem „Karasia”. Powrócili do akcji dobrze już przeciwiczonych i znanych sobie miejsc, czyli zasadzek ogniowych pod Mnichowem na szosie Jędrzejów – Kielce. Dozbroili się w jednym listopadowym dniu, tak że mogli utworzyć już dziewięcioosobowy oddział. Zdobyli wówczas jeden pistolet FN Browning, dwa pistolety Parabellum i karabin. Jednego Niemca ranił. Echo akcji pod Mnichowem doszło do przełożonych. Andrzej Ropelewski

nizator i pierwszy kierownik Referatu „Wschód” wywiadu ofensywnego AK. W 1942 r. jako emisariusz KG do Sztabu NW, podjął podróż w ramach komórki kurierskiej „666” w przebraniu z tożsamością niemieckiego pułkownika i arystokraty Arnolda von Lucknera. Aresztowany na granicy hiszpańskiej, dwukrotnie uciekł Niemcom i przedostał się do Londynu. Powrócił do kraju jako cichociemny zrzucony 21/22 IX 1944 r. na placówkę „Rozmaryn” w Obwodzie Włoszczowskim w rejonie działania 2 pp Leg. na Kielecczyźnie pod dowództwem mjr. E. Kaszyńskiego „Nurta” i brał udział w walkach tej jednostki. W Łścinie znalazł się w drodze z Kielc do Krakowa, gdzie chciał odszukać żonę, zanim odda się do dyspozycji Komendy Głównej. Aresztowany w Krakowie w grudniu 1944 r. przeszedł przez obozy w Gross-Rosen, Dorze oraz Mauthausen. Po wojnie przebywał na emigracji w Wielkiej Brytanii i Ekwadorze. Powrócił do Polski w 1974 r., zmarł w Warszawie w 1981 r. Swoje wojenne przeżycia, poczynając od podróży kurierskiej z Warszawy do Londynu, opisał w książce *Wbrew wyrokowi losu* (Warszawa 1988).

¹¹² „W Marszu” 1944, nr 52 (25 XII); *Armia Krajowa w dokumentach*, t. 4: *Uzupełnienia*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991, s. 441.

Pośrodku w jasnej marynarce Wiesław Wesołowski „Orzeł”, obok z lewej strony w skórzanym płaszczu Leszek Wesołowski „Strzała”, oddział „Trupia Czaszka” – VI/VII 1945.

„Karaś” otrzymał kategoryczny zakaz wykonywania wszelkich akcji. W tym samym mniej więcej czasie, tj. 23 listopada, Niemcy aresztowali zakładników w Złotnikach – jedną kobietę i 15 mężczyzn – i rozstrzelali w lesie mnichowskim. Przez lata Andrzej Ropelewski bił się z myślami, czy te dwa wydarzenia miały ze sobą związek. Już po ukazaniu się jego książki *W jędrzejowskim obwodzie AK*, odezwał się żołnierz AK z Placówki Złotniki, Bolesław Skrzypczyk, który wiązał tę tragedię z akcją oddziału NSZ na samochód wiozący artykuły spożywcze dla Niemców pracujących przy okopach. W wyniku tego napadu dwóch Niemców zginęło, co spowodowało odwet¹¹³.

¹¹³ AP Ki, sygn. 21/1025, j. 11, list B. Skrzypczaka do A. Ropelewskiego z 15 III 1991 r., k. 91-92. Niemcy aresztowali 16 osób ze Złotnik na skutek denuncjacji agenta Gestapo i zastrzelili w lesie mnichowskim jako zakładników. Skrzypczak sytuuje akcję zbrojną NSZ 1 XII 1944 r., a zastrzelenie zakładników 3 XII 1944 r. U A. Artymiaka (*op. cit.*, s. 79-80) znajdujemy informację, że aresztowanie wskazanych przez konfidenta zakładników miało miejsce 23 XI 1944 r., a egzekucja 3 XII 1944 r. Autor podaje jako przyczynę aresztowania rozpracowanie grupy konspiracyjnej w Złotnikach. Według *Rejestru miejsc i faktów zbrodni...* (s. 166) 14 osób pochodziło ze Złotnik, dwie z Karsznic, a jedna osoba została aresztowana 24 XI 1944 r.

Chłopczy mimo zakazu nie odpuszczali, postanowili przenieść się za Nidę na teren Placówki Sobków i porozumieli się z „Tygrysem”, „Strzałą” oraz „Orłem”. Bracia Wesołowscy zawsze byli chętni i już działali na własną rękę w rejonie Zbrzy, zdobywając broń i żywność. Jednak dalsze akcje uniemożliwiło pojawienie się we wschodniej części powiatu jędrzejowskiego coraz większej liczby oddziałów niemieckich. Szosą z Jędrzejowa do Chmielnika ciągnęły kolumny wojska ostrzeliwane przez sowieckie samoloty.

Jeszcze przed rozpoczęciem ofensywy styczniowej, w okolicy świąt Bożego Narodzenia, Andrzej Ropelewski „Karaś” został wezwany na zbiórkę pod Rakowem, na której zdawkowo zakomunikowano żołnierzom, że AK zostanie rozwiązana i działalność konspiracyjna ma być wstrzymana. Rozstali się, nie wiedząc, co będzie dalej.

12 stycznia 1945 r. rozpoczęły się działania wojsk sowieckich z przyczółka baranowskiego ostrzałem artyleryjskim, szczególnie zmasowanym w rejonie Chmielnika. Tą samą szosą z Chmielnika do Jędrzejowa, ale w odwrotnym niż poprzednio kierunku, ciągnęły niemieckie kolumny. Odwrót z godziny na godzinę zamieniał się w paniczną ucieczkę. Rodzina leśniczego z Motkowic już nie mogła wytrzymać w leśniczówce odległej o kilkadziesiąt metrów od tej drogi i przeniosła się do Łęcina. „Seť” z „Karasiem” powrócili do leśniczówki, żeby uratować coś z pozostawionego na łasce losu dobytku i mogli na wyniosłości przy wschodnim brzegu lasu podziwiać widok uciekających Niemców. Po drogach sunęły wozy pancerne, samochody osobowe, motocykle, wozy z ciężko rannymi i żołnierze często bez broni wlokący rannych kolegów. Poruszali się coraz bardziej beładnie, coraz prędeej, byle na zachód. Andrzej Ropelewski wspomina te chwile: „Staliśmy dobrą chwilę, obserwując ten obraz upadku, cierpienia i beznadziejności, w jakiej znalazł się znienawidzony wróg. Warto było dożyć tego momentu, mieć satysfakcję z możliwości oglądania takiego widoku”¹¹⁴.

Kiedy chłopcy weszli do leśniczówki, za nimi wtargnęli wygłodniaли niemieccy maruderzy i rzucili się na wszystko, co można było zjeść. Rosjanie byli już w odległości kilku kilometrów. Z lasu motkowickiego wszystkimi duktami wyjeżdżało niemieckie wojsko. Ostatni punkt oporu stanowiły dwa działa kal. 150 mm, które ustawiono w pobliżu leśniczówki, pozostałości po rozbitym oddziale artylerii. Ostrzał artyleryjski zbliżał się do Motkowic, a za nim terkot broni maszynowej. Leśniczówka ocalała, ale modrzewiowy dwór rodziny Górskich został doszczętnie zniszczony. Do dnia dzisiejszego pozostała brama wjazdowa, zrujnowane budynki gospodarcze i park. Armia Czerwona 14 stycznia zajęła Jędrzejów.

¹¹⁴ A. Ropelewski, *W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 396.

Po przejściu frontu Janoffowie na krótko wrócili do splądrowanej leśniczówki, a „Set” i „Karas” poszli „plądrować” pobojuisko nad Nidą. Wzdłuż linii okopów i polowych umocnień leżały porzucone sztuki broni ręcznej, której nie sposób było nie pozbierać i ukryć. W jednym z poniemieckich bunkrów w lesie motkowickim znaleźli mapy sztabowe Kielecczyzny, a na jednej z nich zaznaczony teren „zagrożony przez bandy”, obejmujący lasy północno-zachodniej części powiatu jędrzejowskiego, gdzie stacjonował Jędrzejowski Pułk Piechoty.

Wyzwoliciele traktowali ziemie polskie jak łup, gdzie można robić *skolka ugodna*. Nawet w trakcie walk frontowych sowiecki żołnierz nie przepuszczał okazji do rabunku. Gospodarze chronili się do piwnic w czasie ostrzału, a gdy ucichło, wracali do splądrowanych i zdewastowanych domów. Wojsko rabowało żywy inwentarz, szczególnie były im potrzebne konie, a gdy już ich brakowało, łupem padały kury, kaczki i indyki. Zabierali różne sprzęty i przedmioty wartościowe, a *ciasy* były szczególnie poszukiwane. Pijane żołdactwo atakowało mieszkańców i zaczepiało kobiety, gwałty zdarzały się coraz częściej. Niejednokrotnie właściciele zrabowanych rzeczy nabywali je z powrotem za najbardziej ceniony środek płatniczy, jakimi były wódka i spirytus. Wszystko, co było do sprzedaży, można było nabyć w taki sposób. Handel wymienny kwitł w najlepsze. „Set” za zegarek, który chodził 15 minut, kupił od krasnoarmiejca worek cukru – jak się okazało, był napelniony piaskiem i tylko na wierzchu przykryty cukrem. W tym wypadku swój trafił na swego.

Zaraz po przejściu frontu pojawili się cywilni agitatorzy zwołujący wiece dla chłopów, na których zapowiadali parcelacje majątków ziemskich i na zachętę rozdawali dworskie zbiory. Organizowali zaraz komunistyczną władzę, a chętnych spośród miejscowych mieszkańców też im nie brakowało. W wielu miejscowościach bez zbędnych ceregieli wyrzucali właściciele majątków. Ziemianie opuszczali masowo dwory i chronili się w miastach. Nierzadko odbywali tę podróż dzięki „uprzejmości” żołnierzy frontowych, którzy chętnie podwozili ich wojskowymi pojazdami za opłatę w postaci wódki. Większość z nich już nigdy nie powróciła do swych dworów. Rodziny Ropelewskich i Janoffów przeniosły się do Jędrzejowa.

Aresztowania akowców, tak jak wszędzie, miały miejsce już w fazie frontowej. Jedną z pierwszych ofiar w obwodzie jędrzejowskim był komendant Podobwodu „Klin”, a jednocześnie właściciel majątku w Dębskiej Woli por./kpt. Zygmunt Grabowiecki „Sęp”, prawdopodobnie wskutek przypadkowego zatargu z żołnierzami sowieckimi, którzy plądrowali jego dom. Miało to miejsce 14 stycznia, czyli podczas przejścia frontu. Ostrzał ustał, żołnierze Niemców już przepędzili, mogli zatem zająć się czymś innym. „Sępowi” udało się zbiec, przedostał się za granicę do Włoch i wstąpił do II Korpusu gen. Andersa. Po kilku latach powrócił do Polski. Kolejnymi ofiarami wśród akowców byli oficerowie

wie, którzy zetknęli się z oddziałem partyzantów sowieckich pod dowództwem kpt. Aleksandra Fiodorowicza Filuka, kpt. Antoni Jaskólski „Nellin” z Węgleszyna, sierż. Michał Szewczyk „Wrzos”, ppor. Stefan Gadowski „Krzemień”, obaj z Tyńca. Można powiedzieć, że padli ofiarą swej wielkoduszności i braku czujności w ramach braterstwa broni, udzielając pomocy rannym w potyczce z Niemcami żołnierzom tego oddziału oraz ich dowódcy, którego opatrzył lekarz 1 batalionu JPP¹¹⁵. Jest to klasyczny przykład roli sowieckich oddziałów, zrzuconych bądź przemieszczających się na tereny Polski ze wschodu z zadaniem dekonspiracji polskiego podziemia. Wymienieni polscy oficerowie zostali aresztowani przez NKWD i wywiezieni w głąb ZSRS. Na tym nie kończą się tragiczne wydarzenia, które mocno poruszyły „Karasia” i „Seta”. Na skutek ostrzału Dębskiej Woli zginął ich dowódca Aleksander Mazurkiewicz „Tygrys” śmiertelnie ranny 14 stycznia. Został pochowany na cmentarzu w Dębskiej Woli.

Dla żołnierzy AK sytuacja stawała się coraz trudniejsza. Wielu zdecydowało się na ukrywanie na innym terenie. „Karaś” wyjechał w Sandomierskie do rodziny w nadziei, że jakoś przeczeka. Kiedy powrócił i odnalazł „Seta”, zaraz spadła na niego wiadomość o aresztowaniu braci Wesołowskich, których trzymano w areszcie PUBP przy ulicy Klasztornej w Jędrzejowie. Pierwsza próba uwolnienia braci Wesołowskich, którą podjęli na początku kwietnia, nie powiodła się. Jednak chłopcy nie rezygnowali. Przygotowania do akcji przerwało aresztowanie Andrzeja Ropelewskiego 9 kwietnia, który właśnie szedł ulicą Klasztorną do rodziców Sergiusza Janoffa. Wskazał go na ulicy konfident UB Blicharski. Uzbrojeni funkcjonariusze przyszedli także po „Seta”, ale w ostatniej chwili umknął po schodach piętro wyżej, mijając stojącego żołnierza z pepeszą u drzwi mieszkania rodziców. Od tej chwili nie nocował w domu, ukrywał się i planował akcję na areszt. Chciał skompletować grupę. Zaczął działać razem z Eugeniuszem Widowskim, żołnierzem AK z Jędrzejowa, ale rozbrojenie ubeka w okolicy Rakowa zmusiło obydwu do opuszczenia tego rejonu. Udali się obaj do Krakowa, gdzie 14 kwietnia zostali aresztowani przez sowieckich żołnierzy. Następnie skazani na

¹¹⁵ Oddział zwiadowczo-wywiadowczy kpt. Aleksandra Fiodorowicza Filuka działał od końca marca 1944 r. na Lubelszczyźnie, od sierpnia w pn.-zach. Kielecczyźnie, a w październiku znalazł się w pn. części powiatu jędrzejowskiego. 29 X natknął się na Niemców w rejonie Cacowa k. Tyńca, z którymi stoczył walkę; jeden z partyzantów zginął, czterech zostało rannych, w tym dowódca. Rannymi zajęli się chłopcy z pobliskich wsi, członkowie AK i BCH, a dowódcę opatrzył i opiekował się nim lekarz 1 bat. JPP Zygmunt Andrys „Drozd”. Ujęci przez NKWD oficerowie AK zajmowali stanowiska kierownicze w terenowych strukturach obwodu: kpt. Antoni Jaskólski „Nellin”, komendant Podobwodu Węgleszyn, sierż. Michał Szewczyk „Wrzos”, komendant Placówki Węgleszyn, ppor. Stefan Gadowski „Krzemień”, dowódca plutonu 55 z Placówki Węgleszyn. W czasie rekonwalescencji w melinie w młynie w Popowicach A.F. Filuk zaprzyjaźnił się z wymienionymi oficerami podczas zakrapianych spotkań. Zob. A. Ropelewski, *Z życia akowców...*, s. 17-18; idem, *W jędrzejowskim obwodzie...*, s. 381.

O D P I S

D O B R O W O L N A U M O W A

Spisana w dniu 16 lipca 1945 r. na Posterunku Milicji Obywatelskiej w Sobkowie zawarta między Komendą Powiatową M.O. w Jędrzejowie, z jednej a Ob. Wesołowski Leszek pseudonim "Strzeża" z grupy leśnej "Trupia czaszka" z drugiej strony, treści następującej:

- § 1. Komendant Wesołowski Leszek pseudonim "Strzeża" z grupy leśnej "Trupia czaszka" działając w porozumieniu wraz z podwładnymi swymi, na podstawie wydanej przez Tymczasowy Rząd K.P. amnesti składa broń ze swej grupy, której rodzaj wyszczególniony zostaje na załączonej liście.
- § 2. Komenda Powiatowa M.O. z siedzibą w Jędrzejowie w osobach jej Zastępcy Komendanta Powiatowego ppor. Błaszczyka Juliana i Instruktora do Spraw Polityczno Wychowawczych ppor. Kulca Michała przejmując broń zapewnia wszystkim wyszczególnionym w załączonej liście członkom grupy leśnej zupełną swobodę oraz możliwości pracy w zawodzie, do której dany członek ma zdolności i powołania.
- § 3. Komendant grupy leśnej Ob. Wesołowski Leszek zastrzega sobie i wnosi wniosek oddania z depozytu znajdującego się bądź to w Referacie Śledczym Komendy Powiatowej M.O. bądź też znajdującego się w Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Jędrzejowie.

Wykaz depozytu znajduje się na załączonym wykazie.

Oprócz tego Komendant grupy leśnej prosi o ~~zwolnienie~~ zwolnienie z aresztu, Janow Sergiusz przebywa w areszcie w Krakowie, zaś Klimczak Józef w areszcie w Jędrzejowie.

- § 4. Komenda Powiatowa M.O. w Jędrzejowie biorąc pod uwagę, że grupa leśna "Trupia Czaszka" zdała broń ~~z~~ gwarantując, że wyszczególnione w § 3 sprawy będą ~~zakończ~~ zakończone pomyślnie w wyliczonej przez Komendanta tejże grupy.
- § 5. Umowa powyższa spisana została w dwóch jednakowo brzmiących egzemplarzach w których jeden otrzymuje Komendant Grupy "Trupia Czaszka", Obywatel Wesołowski Leszek drugi zaś Komenda Powiatowa M.O.

Po spisaniu odczytano w porozumieniu przez strony i świadków podpisano.

/ pieczętka podłużna z napisem/ Komendant Powiatowy M.O. podpis czytelny Błaszczyk	podpis czytelny /Kulca Michał/	podpis czytelny / Leszek Wesołowski/
---	-----------------------------------	---

Odpis umowy zawartej przez Leszka Wesołowskiego w imieniu ujawnianego oddziału „Trupia Czaszka” a przedstawicielem Komendy Powiatowej MO w Sobkowie (ze zbiorów rodziny Wesołowskich)

karę śmierci przez Okręgowy Sąd Wojskowy w Krakowie za rozbrojenie oficera WP, którą zamieniono na 10 lat więzienia. Los rozdzielił czwórkę przyjaciół na kilka lat. Sergiusz Janoff „Set” spędził pięć lat w kilku więzieniach: tzw. św. Michała przy ulicy Senackiej i filii tego więzienia w Bastionie IV przy ul. Kamiennej w Krakowie, w Sieradzu i na koniec w jednym z najgorszych w tamtym czasie w Rawiczu. Przeszedł w nich kilka śledztw i tortury w więziennych karcerach. Andrzej Ropelewski „Karaś” wraz z braćmi Wesołowskimi uciekli z aresztu w grupie 23 więźniów w nocy 22/23 kwietnia, po czym się rozdzielili i udali w różnych kierunkach. Ropelewski zbiegł do Kielc, zmienił nazwisko i z fałszywymi dokumentami jako Ryszard Jankowski wyjechał na tzw. Ziemie Odzyskane. Ujawnił się 17 września 1945 r. przed Komisją Likwidacyjną Armii Krajowej Okręgu Kieleckiego w Częstochowie i wkrótce poszedł na studia¹¹⁶. Bracia Wesołowscy sformowali oddział z ukrywających się akowców pod nazwą „Trupia Czaszka” pod dowództwem Leszka Wesołowskiego „Strzały” i prowadzili działania zbrojnie przeciwko posterunkom MO do 17 lipca 1945 r.¹¹⁷ Po zabiciu trzech sowieckich oficerów, którzy napastowali kobiety we wsi Borszowice, część oddziału ujawniła się i złożyła broń, po czym bracia zostali aresztowani i skazani w dwóch osobnych procesach¹¹⁸.

Po ucieczce z aresztu jędrzejowskiego komendant MO kpt. Jan Kurgan poszedł do lasu z grupą swoich podkomendnych, przyjmując pseudonim „Huragan”. Utworzył oddział liczący 27 ludzi z byłych funkcjonariuszy MO służących w Jędrzejowie i na posterunkach terenowych, i walczył z władzą ludową wraz z oddziałem Jana Stempkowskiego „Michała”. 10 maja stoczyli wspólnie walkę

¹¹⁶ Zbiory rodziny Janowów, fotokopia Zaświadczenia Komisji Likwidacyjnej b. A.K. Okręg Kielecki; A. Ropelewski, *Pionierskie lato*, Warszawa 1972 (autor opisuje swoje przeżycia w okresie od wyjazdu z Jędrzejowa na teren powiatu sandomierskiego w lutym 1945 r. do momentu ujawnienia się 17 IX 1945 r.).

¹¹⁷ A. Ropelewski, *Poakowski oddział zbrojny „Trupia Czaszka”*, „Biuletyn IPN” 2010, nr 5/6. W zbiorach IPN znajdują się materiały zawierające informacje dotyczące sprawy zbiorowej ucieczki z jędrzejowskiego aresztu, której będzie poświęcony osobny artykuł niniejszego cyklu.

¹¹⁸ *Ibidem*; S. Wesołowski, *Wy pomściecie...*; IPN Ki 013/3357, t. 1-2, Akta śledztwa p-ko Wiesławowi Jerzemu Wesołowskiemu; IPN Ki 8/107, Akta sprawy karnej przeciwko Leszkowi Wesołowskiemu. 17 VII 1945 r. ujawniła się jedna drużyna, pozostali czekali na bieg wypadków. W niedługim czasie ujawnieni zostali aresztowani. Druga drużyna pod dowództwem Leszka Wesołowskiego „Strzały” przygotowywała akcję odbicia aresztowanych, ale ktoś zdradził i uwięzionych wywieziono do Kielc. Wiesław Wesołowski został aresztowany 8 VIII 1945 r., skazany przez Wojskowy Sąd Garnizonowy w Kielcach na dziewięć lat więzienia. Karę odbywał w więzieniach w Kielcach i Sieradzu. Leszek Wesołowski został aresztowany 5 II 1946 r., skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Kielcach 11 XII 1946 r. na sześć lat więzienia, karę odbywał w Sieradzu. Dzięki staraniom rodziców sprawy braci zostały umorzone przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Kielcach i obaj zostali zwolnieni z więzienia w Sieradzu 7 VIII 1947 r.

pod Ewcinem z siłami UB i KBW liczącymi ok. 60 ludzi, które przeczesywały okoliczne lasy. Dwa dni później zdobyczym na Armii Czerwonej samochodem Willisem „Michał” wraz z kilkoma swymi żołnierzami wyjechał do lasu motkowickiego, żeby dozbroić oddział. Z ponemieckiego składu amunicji pobrali naboje karabinowe, granaty do garłacza i pancernownice. W drodze powrotnej z Motkowic „Michał” ze swoimi żołnierzami zmienił trasę, przejechał przez Jędrzejów – tam i z powrotem ul. Kościelną, aby sprawdzić, jak się pilnują na posterunku MO i PUBP. Doszło do wymiany ognia przy drugim przejeździe w pobliżu budynków.

Zaopatrzenie dla oddziału „Michała” zostało specjalnie przygotowane. „Set”, zanim został aresztowany, miał osobisty kontakt z „Michałem” i o tej sprawie pisał do Andrzeja Ropelewskiego w liście z 20 grudnia 1992 r.:

Wracając do Twojego ostatniego listu z sierpnia jestem pewien, że była rozmowa na temat składu amunicji w lesie motkowickim. Pamiętam, że proszono nas o zabezpieczenie chociaż części przyobiecanej amunicji. W związku z tym pojechaliśmy do Motkowic i wladowaliśmy do pięciu rowów przeciwlotniczych zlokalizowanych na obrzeżach składu skrzynki amunicji do broni długiej i krótkiej, granatów, raketnic itp. i to zasypaliśmy ziemią, odpowiednio maskując. Co się z tym stało, nie wiadomo. Możliwe, że do dnia dzisiejszego to się tam znajduje. Ponadto w schronie w zagajniku dębowym mieliśmy parę kb i chyba 4 mg też z przeznaczeniem dla „Michała”¹¹⁹.

Jak wynika z kontekstu listu, spotkanie odbyło się po wyjeździe Janoffów z Motkowic do Jędrzejowa. Specjalnie przyjechali – prawdopodobnie „Set” z ojcem – aby spełnić prośbę „Michała”.

Latem 1945 r. wspomniane oddziały kolejno się ujawniały i składały broń, ale była to tylko część ludzi i uzbrojenia – resztę na wszelki wypadek zakonspirowano. W tamtym czasie ujawniające się oddziały zazwyczaj w taki właśnie sposób postępowały, gdyż wiara w możliwość wybuchu kolejnej wojny była bardzo żywa w polskim społeczeństwie, które nie mogło pogodzić się z rzeczywistością nowej okupacji. Las motkowicki do naszych czasów ukrywał swoje tajemnice. Kilka lat temu saperzy odnaleźli ponemiecką amunicję w odległości ok. 1 km od leśniczówki¹²⁰. Być może była to część, której nie zabrał „Michał”. Być może nadal w ziemi tkwi schron na broń w dębowym zagajniku, który stał się dużym lasem. Andrzej Ropelewski napisał, że Sergiusz Janoff zdał broń na posterunku

¹¹⁹ Zbiory rodziny Janowów, list S. Janowa do A. Ropelewskiego z sierpnia 1992 r., rkp. (fragment brudnopisu); AP Ki, sygn. 21/1023, 13, list S. Janowa do A. Ropelewskiego z 20 XII 1992 r., k. 41-43.

¹²⁰ Informacja pochodzi od mieszkańców nowej leśniczówki na Karólówce, którą postawiono na miejscu poprzedniego budynku.

MO w Imielnie¹²¹. To jednak jest wersja oficjalna, zapewne dotycząca tylko części broni, tej pośledniej. Karabiny i cztery rkm MG znalazły się w schronie. Po wyjściu z więzienia, na początku lat pięćdziesiątych, Sergiusz Janoff spacerując po lesie ze swą przyszłą żoną Marią Seremet, chciał go odnaleźć – tak wyglądała ich pierwsza randka¹²². Nie udało się. Już wtedy drzewa były większe, a drzewko, które miało być punktem orientacyjnym dla wejścia do schronu, stało się dużym drzewem. Czy nadal w schronie znajdują się sztuki broni – czy raczej jej destrukty – ukrytej przez „Seta”? Jędrzejowscy leśnicy twierdzą, że lasy na ich terenie nadal kryją różne tajemnice.

Wspólne przeżycia ugruntowały przyjaźń tak różnych osobowościowo młodych ludzi. „Karaś” rozważny, ostrożny, działający z namysłem. „Set” trochę narwany, hardy i buńczuczny, po prostu niespokojny duch. Pasowali do siebie jak ulał. „Karaś” lubił dzielić się swoimi przeżyciami, posłuszny syn, który zwierzał się rodzicom i opowiadał o swej służbie. Raz nawet chciał rodzicom pokazać zrzut i zaprosić ich na czuwanie, ale „Halny” na taką fanaberię się nie zgodził. „Set” tajemniczy, milczący, znikał i pojawiał się niespodziewanie, razem z ojcem robili „konspirację w konspiracji”. Do tej dwójki dołączyli dwaj bracia Wesołowscy: Leszek „Strzała” i Wiesiek „Orzeł”. Hardzi, twardzi i bitni. Jednoznaczni w poglądach i czynach. Do dziś najstarsi mieszkańcy okolicznych wsi mówią o braciach Wesołowskich „dzielni ludzie”. Kiedy „Set” był już w więzieniu, upomnieli się o niego. W umowie z UB o ujawnieniu i zdaniu broni zawarli warunek jego zwolnienia, czego druga strona oczywiście nie miała zamiaru dotrzymać¹²³. Przyjaźń tej czwórki przetrwała do końca ich dni. Już wszyscy odmeldowali się na wieczną wartę¹²⁴.

Dalszym losom przedstawionych tu postaci będą poświęcone kolejne części niniejszego szkicu.

BIBLIOGRAFIA

Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN):

¹²¹ A. Ropelewski, *Z życia akowców...*, s. 9.

¹²² Zbiory rodziny Janowów, relacja M. Janow.

¹²³ IPN Ki 015/2, t. 22, Zestawienie oddanej do Komendy Powiatowej M.O. w Jędrzejowie broni przez grupę leśną „Trupia Czaszka”, k. 20; zbiory rodziny Wesołowskich, Dobrowolna umowa spisana w dniu 16 lipca 1946 r. na Posterunku Milicji Obywatelskiej w Sobkowie, maszyn., odpis. Odpis uwierzytelniony tej umowy znajduje się w aktach sprawy przeciwko L. Wesołowskiemu (IPN Ki 8/107, k. 186).

¹²⁴ Sergiusz Janoff (Janow) ur. 13 VI 1925, zm. 9 VII 1993. Andrzej Ropelewski ur. 14 X 1923, zm. 12 VI 2012. Koronat Leszek Wesołowski ur. 7 XI 1923, zm. 11 IV 1984. Wiesław Wesołowski ur. 5 II 1926, zm. 22 X 1992.

sygn. 2/2102/0, 55, Kalendarium wydarzeń na terenie powiatu jędrzejowskiego w czasie II wojny światowej, k. 11, 21

sygn. 2/2102/0, 41, Zrzuty

Archiwum Nauki Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie (AN PAU i PAN)

sygn. KII-17, W86, Teczka G. Navarra, A. Poniewierka-Mróż, R. Wójcik, „*Arianie*” 1943, maszyn. relacji, k. 43-45

sygn. KII-17, W86, Teczka G. Navarra, G. Navarra, *Jedno płonące życie w „Tajnym Nauczaniu” 1939-1945*, maszyn.

Archiwum Państwowe w Kielcach (AP Ki)

sygn. 21/1025, 13, list D. Bytnar do A. Ropelewskiego z dn. 10 III 1992 r.

sygn. 21/1025, 13, list S. Janowa do A. Ropelewskiego z dn. 20 XII 1992 r.

sygn. 21/1025, 11, list B. Skrzypczaka do A. Ropelewskiego z dn. 15 III 1991 r.

sygn. 21/1025, 10, list S. Rogowskiego do A. Ropelewskiego z 1958 r.

Instytut Pamięci Narodowej – Biuro Udostępniania w Warszawie (IPN BU)

sygn. 915/497, Prośba Przemysława Janoffa o wydanie z akt zaświadczenie J. Papińskiej, 28 II 1951, k. 134

sygn. 915/497, Wyrok Wojskowego Sądu Rejonowego w Krakowie z dn. 30 V 1945, nr akt 90/45, k. 55-56

sygn. 915/497, Zaświadczenie G. Navarry z dn. 12 VII 1946 r., k. 81

sygn. 915/497, Zeznania S. Janoffa z dn. 21 IV 1945 r., k. 20-22

Instytut Pamięci Narodowej w Kielcach (IPN Ki)

sygn. 133/2, Akta śledztwa p-ko Przemysławowi Janoffowi

sygn. 013/3357, t. 1-2, Akta śledztwa p-ko Wiesławowi Jerzemu Wesołowskiemu

sygn. 015/2, t. 22, Zestawienie oddanej do Komendy Powiatowej M.O. w Jędrzejowie broni przez grupę leśną „Trupia Czaszka”, k. 20

sygn. 8/107, Dobrowolna umowa spisana 16 lipca 1945, k. 186

Instytut Pamięci Narodowej w Krakowie (IPN Kr)

sygn. 425/690, cz. 1, Główna księga więźniów więzienia przy ul. Montelupich w Krakowie, wpis pod nr 875

Instytut Pamięci Narodowej we Wrocławiu (IPN Wr)

sygn. 21/571, Wyrok Wojskowego Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 8 VIII 1946 r., nr akt R 644/46, k.156-164

Studium Polski Podziemnej (SPP)

sygn. SPP/SK/0560, Periods of Readiness [Okresy czuwań], k. 40

sygn. SPP/A/424, Depesza z dn. 16 V 1944, k. 73

sygn. SPP/A/104, Depesza z dn. 24 V 1944, k. 68

Żydowski Instytut Historyczny (Arch. ŻIH)

sygn. 211/489, list H. Beera z 27 IX 1942 r. do prezydium Żydowskiej Samopomocy Społecznej w Krakowie, k. 41-44

sygn. 211/483, Sprawozdanie z pobytu w dniu 8 XI 1940, k.15; Liste der Mitglieder und deren Vertreter des judischen, k. 19

Zbiory rodzinne Janowów

- Dyplom Krzyża Niepodległości, 1937 r.
Fotokopia Zaświadczenia Komisji Likwidacyjnej b. A.K. Okręg Kielecki dla A. Ropelewskiego
Kartka pocztowa adresowana do Anieli i Sergiusza Janowów z dn. 24 V 1979 r.
List S. Janowa do A. Ropelewskiego z sierpnia 1992 r., rkp (fragment brudnopisu)
Oświadczenie świadka Krakowskiego Tadeusza z 20 VIII 1991 r.
Relacja K. Strachockiej-Zgud, siostrzenicy P. Janoffa, z 2014 r., maszyn. sygn.
Relacja M. Janow z 2014 r. i z 2016 r., maszyn. sygn.
Wspomnienia i informacje rodziny: żony Marii Janow, dzieci Anny i Przemysława
Zaświadczenie b. Komendy Obwodu AK i Dowództwa Jędrzejowskiego pp z dn. 29 I 1946 r. dla P. Janoffa
Życiorys S. Janowa (kopia), 1991 r., rkp i kopia maszyn.
Życiorys P. Janowa dyktowany przez Anielę Janow, 1991 r., rkp kopia.

Zbiory rodzinne Wesołowskich:

- Dobrowolna umowa spisana w dniu 16 VII 1946 r. na Posterunku Milicji Obywatelskiej w Sobkowie, odpis, maszyn.
Odpis skrócony aktu zgonu Koronata Leszka Wesołowskiego, 1993 r.
Wyciąg z aktu urodzenia Koronata Leszka Wesołowskiego, 1958 r.

Opracowania i wspomnienia

- Armia Krajowa w dokumentach*, t. 3, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990
Armia Krajowa w dokumentach, t. 4: *Uzupełnienia*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991
Artymiak A., *Ofiary zbrodni niemieckich w powiecie jędrzejowskim w latach 1939-1945*, Jędrzejów 1947
Bedyński K., *Więzienia we Wronkach i w Rawiczu w systemie więzień politycznych*, [w:] *W złowieszczych murach Wronek i Rawicza lat 1945-1956*, Poznań 1995
Bieniecki K., *Lotnicze wsparcie Armii Krajowej*, Kraków 2005
Bohaterowie „Kamieni na szaniec” w świetle dokumentów, wstęp, oprac. i wybór tekstów Tomasz Strzembosz, Warszawa 1996
Borzobohaty W., *„Jodła” Okręg Radomsko-Kielecki ZWZ-AK 1939-1945*, Warszawa 1988
„Burza” w Okręgu Radomsko-Kieleckim w świetle dokumentów, wyb. i oprac. M. Adamczyk, J. Tomczyk, Kielce 1996
Dąbrowa-Kostka S., *Moje trudne CV*, „Zeszyty Rabczańskie” 2013, nr 1
Drogi cichociemnych, Warszawa 2013
Golik D., *Fort 12 „Luneta Warszawska” jako zapomniane miejsce represji komunistycznych*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2016, nr 44
Jankowski S.M., *Kryptonim „Samoobrona”. Pięciu z Jędrzejowa*, PT 1987, nr 6
Kałowska S.R., *Uciekać, aby żyć*, Lublin 2000
Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939-1945. Województwo kieleckie, Warszawa 1980
Panecki M., *Kazimierz Pużak (1883-1950). Biografia polityczna*, Warszawa 2010
Rogała S., *Chmielnik – miasto i gmina*, Kielce 1998

- Ropelewski A., *Oddział Partyzancki „Spaleni”*, Toruń 2000
- Ropelewski A., *Pionierskie lato*, Warszawa 1972
- Ropelewski A., *Poakowski oddział zbrojny „Trupia Czaszka”*, „Biuletyn IPN” 2010, nr 5/6
- Ropelewski A., *W jędrzejowskim obwodzie AK*, Warszawa 1986
- Ropelewski A., *W służbie wywiadu Polski Walczącej (na przykładzie Obwodu ZWZ-AK Jędrzejów)*, Gdańsk 1994
- Ropelewski A., *Wspomnienia z AK*, Warszawa 1957
- Ropelewski A., *Z życia akowców w Polsce Ludowej*, Gdańsk 1997
- Rutkowski A., *Martyrologia, walka i zagłada ludności żydowskiej w Dystrykcie Radomskim podczas okupacji hitlerowskiej*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1955, nr 15/16
- Sokół A., *Ruch oporu w regionie jędrzejowskim w latach okupacji niemieckiej (1939-1945)*, „Zeszyty Historyczne” 1987, z. 2
- Sokół A., *Straty wojenne i okupacyjne w Jędrzejowskim (1939-1945)*, „Zeszyty Historyczne” 1988, z. 2
- Sowa A.L., *Kto wydał wyrok na miasto? Plany operacyjne ZWZ AK (1940-1944) i sposoby ich realizacji*, Kraków 2010
- Stpiczyński Aleksander, *Wbrew wyrokowi losu*, Warszawa 1988
- Suchorowska D., *Wielka edukacja. Wspomnienia więźniów politycznych PRL (1945-1956)*, Kraków 1990
- Szczepanik J., *Ocalić od zapomnienia. Żołnierze z placówek „Nałęczów” – Nagłowice, „Dwór” – Sędziszów i „Miedza” – Mstyczów w Jędrzejowskim Obwodzie AK w latach 1939-1945*, Wrocław 1995
- Szwagrzyk K., *Straceni na Dolnym Śląsku 1945-1956*, Wrocław–Rzeszów 2002
- Tucholski J., *Cichociemni*, Warszawa 1988
- Turlejska M., *Te pokolenia żałobami czarne... Skazani na śmierć i ich sędziowie 1944 – 1954*, Warszawa 1990
- Tutaj M., *Miasto mojej młodości*, „Przyjaciół Wodzisławia” 2011, z. 28
- Urbański K., *Gminy żydowskie duże w województwie kieleckim*, Kielce 2003
- Wesołowski S., *Wy pomście ojca*, Kielce 2016
- Wolsza T., *W cieniu Wronek, Jaworzna i Piehcina... 1945-1956. Życie codzienne w polskich więzieniach, obozach i ośrodkach pracy więźniów*, Warszawa 2003
- Wyrwa „Furgalski”-„Stary” J., *Pamiętnik partyzanta*, Londyn 1991
- Zabytki architektury i budownictwa w Polsce. *Województwo kieleckie*, Warszawa 1995

SUMMARY

Following the Footsteps of the Soldiers of the Jędrzejów District of the Home Army in the Years 1939-1956. Part 1: The Conspiracy in Karolówka

The family of Przemysław Janoff (Janów), a forester and administrator of the forests and goods of the landowner Górski family, has lived since 1936 in Motkowice, a small town located 14 km east of Jędrzejów. The forest lodge Karolówka became a center of underground

activity during the German occupation. Przemysław Janoff, codename „Stary”, together with his son Sergiusz, codename „Set”, soldiers of the Union of Armed Struggle, and later of the Home Army, acted in the intelligence, sabotage and reception of airdrop. They also organized transfers, stored weapons, and conducted radio monitoring. In the forest lodge, secret classes were organized and people sought by the Gestapo were protected. An unknown part of the family's activity was the action of helping Jews by creating the first link of the „chain of life”. The Janoff family hid Jews from the Jędrzejów ghetto, who, after a short stay in hiding, were later transported to safe places. The aid campaign for the Jewish doctor Hirsch Beer in Jędrzejów was the only one mentioned in historical literature. Since 1943 Sergiusz Janoff „Set” carried out the underground tasks together with Andrzej Ropelewski, codename „Karaś”, and in 1944, when participating in the armed actions of a sabotage group, he met with brothers Wesołowski - Leszek, codename „Strzała” and Wiesiek, codename „Orzeł”, guerillas from the „Barabas” and later the „Spaleni” group. Common experiences made young people friends for the rest of their lives. The basic thread of the article is the story of four friends shown against the background of the underground and armed activities of the powiat level of the Home Army. Mentioning the details of the biographies of the protagonists and many other characters aims to convey the realities of the underground everyday life and the atmosphere of the German occupation. A study of the characters, attitudes and choices of Home Army soldiers during the war gives rise to reflection on their fate in post-war Poland. This article is therefore a fragment of a larger undertaking and aims at initiating a cycle of publications. Unknown facts and those already described which required verification were examined on the basis of new historical sources and re-analysis of the already known ones.

KEYWORDS

Home Army Jędrzejów Division, Polish underground, World War II, saving Jews, Holocaust

NOTY O AUTORACH

Tomasz Gąsowski – prof. dr hab., historyk i publicysta, Kierownik Zakładu Historii Nowoczesnej Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, prezes Zarządu Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego

Jolanta Mikołajczyk – absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego, dr w zakresie nauki o polityce, długoletni pracownik administracji rządowej, rektor Wyższej Szkoły Administracji Publicznej w Kielcach, obszar zainteresowań stanowią zagadnienia związane z polityką państwa wobec grobów i cmentarzy poległych; e-mail: ujk.jmik@gmail.com

Krzysztof Pięciak – student historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, członek Zarządu Koła Naukowego Historyków Studentów UJ; e-mail: krzysztof.pieciak@gmail.com

Anna Radecka – historyk, kustosz w Muzeum Armii Krajowej im. E. Fieldorfa-Nila w Krakowie. Jej zainteresowania badawcze skupiają się wokół historii Polskiego Państwa Podziemnego i Armii Krajowej w południowej Polsce

Wydawca \ The Publisher:

FUNDACJA CENTRUM DOKUMENTACJI CZYNU NIEPODLEGŁOŚCIOWEGO
(The Foundation of the Center for Research and Documentation of the Polish Struggles for Independence)
Al. Mickiewicza 22 (biuro: ul. Syrokomli 21), 30-059 Kraków (Cracow), Poland, phone: +48 (12) 421-20-78
tel./faks: +48 (12) 421-20-78; e-mail: sowiniec@gmail.com; <http://www.sowiniec.com.pl>
konto: Bank Śląski SA Oddział w Krakowie, 34 1050 1445 1000 0012 0322 1674

KOMITET OPIEKI NAD KOPCEM JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO
przy TOWARZYSTWIE MIŁOŚNIKÓW HISTORII I ZABYTKÓW KRAKOWA
31-018 Kraków, ul. Św. Jana 12
tel.: +48 (12) 421-27-83; faks: +48(12) 423-10-74
e-mail: tmhzk@tmhzk.krakow.pl; <http://www.tmhzk.krakow.pl>
konto:PKO BP I/O Kraków 46 1020 2892 0000 5602 0156 8211 „dla Komitetu JP”

Druk i kolportaż „Księgarnia Akademicka” Sp. z o.o.

www.akademicka.pl

Fundacja CDCN scalając rozproszone dotychczas niezwykle cenne zbiory indywidualnych badaczy, kolekcjonerów, instytucji oraz wszystkich, którzy posiadają materiały poświęcone najnowszej historii Polski, tworzy szerokie możliwości ich naukowego opracowania i udostępniania w formie publikacji książkowych, wystaw oraz imprez popularyzatorskich.

AUTORZY TEKSTÓW

Tomasz Gąsowski

ROZPRAWY

Jolanta Mikołajczyk, Krzysztof Pięciak, Anna Radecka